

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MEHMET ÇAKIR

UMUTLARIMIZ HEP BİZİMLEYDİ

Sarı Defter: 18

© TÜSTAV - Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı

Bu yapının telif hakları TÜSTAV'a aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

1. Basım Mayıs, 2011

ISBN 978-605-4513-00-0

TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Kocatepe Mah. Feridiye Cad. No: 20 Taksim - İstanbul

Tel: 0212 237 98 92 • Faks: 0212 237 98 99

www.tustav.org • e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı-Cilt: Net Kırtasiye Tan. ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.

Taksim Cad. Yoğurtçu Faik Sok. No.3

Beyoğlu-İstanbul

Tel: 0212 249 40 60 pbx

Sarı Defter bir zamanlar ilkokulda herkesin kullandığı ortak defterdi. Kağıdın, kalemın değeri olduğu zamanlar. Sarı Defter, kurşun kalem, tahta kurşun kalem sapı, boyna asılan silgi... Bunlar köyde-kente her ilkokul çocuğunun değişmez okula başlama araçlarıydı. Türkiye sosyal tarihinin Sarı Defteri'ni dolduranlar, bu dizide yer bulacak. Bu dizide, Öndeyiş'te sözü edilenler, 20. yüzyılın sosyal mücadelesinin "kahreden ve yaratanları" olacak. Grev boylarında, toprak işgallerinde, üniversite boykotlarında, hak ve özgürlük mücadelelerinde, mitinglerde, toplantılarda yer alanlar, cezaevlerinde yatanlar, siyasal sürgünler yaşayanlar... Kendi kalemlerinden veya kendi sözleriyle...

ÖNDEYİŞ

Ayının Giriş Duası

Yenilenlerin tarihidir bu anlatacağım,
tarihleri anlatılmayacak olanların tarihi.
Adları sokaklardan adları kitaplardan silinenlerin tarihi.
Zalime karşı başkaldırdıkları söylenmeyecek olanların tarihi,
dünyayı değiştirme çabaları yadsınanların tarihi,
dünyayı değiştirmeyi bazen başaranların tarihi,
unutulmaya razı olmayanların tarihi.
Dünyanın bir gizli tarihidir bu,
dünyayı değiştiren düşüncelerin tarihi
ve dünyanın değişmesinin tarihi.
Bir düşünceler tarihidir bu ve düşünenlerin tarihi,
erkeklerin ve kadınların tarihi,
coşkularının ve hayal kırıklıklarının tarihi.
Bir insanlık destanının tarihidir bu,
Kahramanları, kurbanları korkakları, cellatlarıyla
ve ermişleri, engizisyoncuları, havarileri, hainleri
ve zalimleriyle insanlık tarihi.
Ünsüzlerin, adı bilinmeyenlerin destanıdır bu
ve işçilerle köylülerin yalın davranışlarını,
şairlerin eylemcilerin ve filozofların
yüce gönüllü hallerini tanıyanların destanı
bir çığlık ve gözyaşı tarihi,
bir güller ve tozun tarihi,
bir buzul ve yakan kumullar tarihi,
bir akıl ve delilik tarihi,
soyluluk ve utancın tarihi.
Çünkü tadını yitiren tuzun öyküsünü öğrenecektik,
kumların içinde yiten coşkun ırmağın öyküsünü,
Kayalara tırmandıktan sonra sakinleşen
ve acı kıyıları yalamaya gelen dalgaların öyküsünü.
Ama yenilenen şafakların öyküsünü de öğrendik,
aydınlık sabahların, cömert hasatların öyküsünü
ve ışığın kalbinde havalanan kuşların öyküsünü.
Hiç gerçekleşmemiş eski bir düşün tarihidir bu
ama toprağı tohumlayan düşün tarihi.

Hep hayal kırıklığına uğramış
ama kendisiyle barışık bir insanlıktan doğan
insanların gördüğü düşün tarihi,
insanların insanlığa doğru uzun yürüyüşünün tarihi.
Umuda ihanet eden bir büyük düşün tarihidir bu.
Ama bu düş karşısında kazanılan zafer
umutsuz bir zaferdir aslında.
Yer altı mezarlarında okunacak bir tarihtir bu,
bizden çok uzaklardan gelip
çok uzaklardan gidecek bir tarih!

Francis COMBES, Ortak Dava (Cause commune)

Çeviri: Özdemir İNCE

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	9
1968 yılında ülkemizdeki olaylar	10
Kanlı pazarı proteso yürüyüşü	11
Bursa	14
Bursa Eğitim Enstitüsü	15
Salihli'de üzüm pamuk mitingi	21
Bursa Cezaevi.....	29
Selimiye Kışlası.....	39
Maltepe Askeri Cezaevi	42
Yeniden Bursa Cezaevi.....	51
Bursa Eğitim Enstitüsü son sınıfındayız.....	55
Konya Eğitim Enstitüsü.....	59
Ortakent Ortaokulu.....	63
Köprübaşı Ortaokulu	73
Saruhanlı Halit Paşa Ortaokulu	83
1 Mayıs 1977 İstanbul.....	86
Salihli Kırveli Ortaokulu	91
Karşıyaka Tren İstasyonu.....	95
1979 yılı evlilik	99
Uşak ziyareti.....	99
Yıllar sonra	101
12 Eylül öncesi Salihli.....	102
Salihli Lisesi	103
16 Kasım 1979	109
22 Temmuz 1980.....	109
12 Eylül 1980	111
1402 sayılı yasa devreye giriyor	115
İlk iş denemesi	118
Evim aranıyor	119

Manisa Adliyesi.....	128
Manisa Mahpushanesi	131
1 Eylül Dünya Barış Günü, tahliye kararı geliyor.....	139
Daha zor yıllar.....	144
Aygaz yılları	146
Efes Pilsen, Milangaz yılları	149
Sebze hali yılları	156
Kadir Yılmaz görevine başlıyor	165
Mesleğime kavuşuyorum, yeniden öğretmenlik yılları	166
Ortaöğretim öğretmenler toplantısı	168
Mesleğimde başarılı olmak istiyorum	169
Yeni öğretmen örgütlenmeleri sendikalar	174
Yeni sendikalar kuruluyor	177
İl Milli Eğitim Müdürüyle görüşmemiz	178
Sendika toplantıları	179
Manisa il toplantıları.....	180
Tatil çalışmamız	181
Samos Adası.....	182
Sivas olayları.....	182
Yıllar sonra İzmir.....	184
TBKP çalışmaları	187
Sovyetler Birliği yıkılıyor	188
Mesleğin sonuna geliyorum	189
İstanbul	189
Bakırköy Özgürlük Meydanı	190
Son söz	192

GİRİŞ

Salihli'nin Yukarıpoyraz köyünde üç çocuğun ortancası olarak 1952 yılında doğdum. Ailem, geçimini babadan kalan topraklarımızı işleyerek sağlardı.

Topraklarımızda ağırlıklı olarak bölgede de yaygın olan tütün ekilirdi. Tütün üreticiliği, yorucu, meşakkatli bir iştir. Bütün aile, sabahın çok erken saatlerinde tarlaya gider, gün doğmadan tütün kırmaya başlardı. Köyde tütün kırma işlemi başladığında, yan komşularla imece yapılırdı. İki tekerlekli at arabasıyla, tarlalara gitmek çocukluk günlerimin unutulmaz anılarıydı. Öğlen olmadan evimizin avlusunda, en serin yerde, kargılara tütün dizilir, kurutulmaya bırakılırdı. Bu dönem, bütün köyde olduğu gibi bizim evde de konuşulan temel konu, tütün taban fiyatının ne olacağı olurdu. Çünkü yapılacak düğünler, okula başlayacak çocukların hazırlıkları ve yıl boyu aile giderleri bu taban fiyatlarına bağlıydı. İlkokula başlamadan babam daha iyi eğitim görmemiz için Yukarıpoyraz köyünden Salihli'ye göçtü.

İlk, orta ve lise öğrenimimi Salihli'de tamamladım. İlk gençlik yıllarım, önce Avrupa'yı, daha sonra tüm dünyayı saran 1968 olaylarının etkisi altında geçti.

Dünya gençliğinin büyük önderi Che Guevara benim için de bir idoldü. 1967 yılında Che'nin Bolivya'da öldürülmesi benim gibi bütün gençleri derinden sarsmıştı. 1959 yılında Fidel Castro ile birlikte Küba devrimini gerçekleştiren, 1965 yılında Afrika'nın kurtuluşu için mücadele veren, Latin Amerika'da ve Bolivya'da devrim için savaşıırken 9 Ekim 1967 yılında Higuera'da Bolivya ordusu tarafından yakalanıp, yargılanmadan öldürülen Che Guevara bütün devrimci gençlik için bir yıldızdı. J. Paul Sartre'ın "Che, çağımızın en mükemmel insanıdır" dediği Guevara, bugün de devrimci gençlik hareketinin halen tartışmasız en büyük önderlerinden biri olmaya devam ediyor.

1968 yılında ülkemizdeki olaylar

O dönemin olaylarının Amerikan karşıtlığına bağlı olduğunu herkes bilir. 6. Filo Dolmabahçe önlerinde demir atmıştı. Filo komutanları Taksim Anıtını ziyaret ederek çelenk koymuşlardı. Bir grup üniversiteli genç çelenkleri parçaladı. Bunun üzerine polis, 17 Temmuz 1968 günü İTÜ yurtlarını bastı. Aramalar sırasında Vedat Demircioğlu isimli genç, ikinci kattan atıldı. Sekiz gün komada kalan Vedat Demircioğlu 24 Temmuz 1968 günü öldü. 6. Filo'ya karşı eylemler artarak devam etti. 10 Şubat 1969 günü 6. Filo ikinci kez İstanbul Boğazı'na demirledi. 16 Şubat günü öğrenci dernekleri, işçi sendikaları, demokratik toplum kuruluşları 6. Filo'ya karşı miting düzenledi. Günler öncesinden hazırlık yapan dinci faşist güçler, bin kişilik bir kalabalıkla, ellerinde bıçaklar, taşlar ve sopalarla "Allahsızlara ölüm, komünistlere ölüm!" sloganlarıyla toplum polisinin desteğiyle saldırıya geçtiler. Bazılarında el yapımı bombalar da vardı. Tarihe *Kanlı Pazar* olarak geçen bu saldırılarda Türkiye İşçi Partisi üyesi Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan isimli iki işçi öldürüldü, yüzlerce kişi yaralandı.

Tüm ülkede olduğu gibi ilçemiz Salihli'de de yaşanan bu sürecin etkileri görüldü. 1961 Anayasası'nın getirdiği önemli kazanımlardan birisi de özgütlenme özgürlüğünün sınırlarının genişlemesiydi. Bu gelişmelerin ışığında, birçok üniversite ve yüksek okulda talebe cemiyetleri kurulmuştu. İlçemiz Salihli'de Yüksek Tahsil Talebe Cemiyeti faaliyeti de bu döneme rastlar. Talebe Cemiyeti'nin yanında; Kulüp Kostak, Avrupalının kahvesi, Can Baba kahvesi gibi yerlerde üniversiteli ve solcu gençler buluşurdu. Şimdiki Yapı Kredi Bankası'nın güney karşısında bir han vardı. Hanın köşesi de kahveydi. Her kesimden müşterisi vardı. Buradaki gençler bizlerin izlediği, örnek aldığı, özendiği insanlardı. Bizlerin kahvelere girmesi yasaktı ama bir yolu bulunurdu her zaman. Giremesek de uzaktan izlerdik olup biteni. Buralardaki espriler, konuşmalar çok muzip ve çekiciydi. Necmi amca vardı, çok feylezof birisiydi. Gençlerle konuşmaya bayılırdı. Bir gün kahvenin yanındaki han içinde tabuta Necmi amca yatırılıyor cenaze alayı gibi caddeye çıkılıyor. Karaman Camisi'ne doğru yol alınıyor. Camiye varılacağı sırada tabutun kapağı açılıyor Necmi amca tabut içinde oturuyor. Çevredeki insanlar kaçışıyor, kimileri kelimeyi şahadet getiriyor, kimileri korkudan donup kalıyor.

Can Baba kahvesi istasyondaydı. *Güven* otobüsleri terminalinin yanında. Buralarda tatlı bir heyecan ve çok hoş arkadaşlıklar yaşandı. Gerek talebe cemiyetinde, gerekse bu kahvelerde sol ve devrimci bir esintinin olduğunu söylememiz gerekir.

Kanlı pazarı protesto yürüyüşü

Salihli’de şimdiki Kaymakamlık binasının önünde büyük bir kalabalık vardı. Ben henüz lise son sınıftaydım. Dersten çıktık kalabalığın arasında seyre daldık. Polisler, ellerinde pankartlarla yürümek isteyenlerin çevresini sarmıştı. Ortam sakin herkes merakla bakınıyordu. Nihayet yürüyüş başladı. Onları izleyen kalabalık da kenarlarda yürüyordu. Biz de arkadaşlarla beraber onları takip ediyorduk. Duyduğumuz ve bildiğimiz şey “İstanbul’da olan olayları protesto ediyorlarmış” şeklindeydi. Yürüyenler slogan atmıyorlar ağır ağır ilerliyorlardı. Toplam on altı kişiydiler. Bunlar; Avukat Hasan Hüseyin Saçaklıoğlu, oğlu Can Saçaklıoğlu, kızı Perrin Saçaklıoğlu, Halil Gümüş (Avukat), Mehmet Şenocak, Avukat Ahmet Aktüre, Hasan Bayık, Fevzi Aksarı, Orhan Erdal, Can’ın arkadaşları, Demirköprü Barajı’nda çalışan bayan işçiydi. Askerlik şubesi önünden tren yoluna, oradan da şimdiki *Sevgi* yoluna gelindi. Kaldırımlar çok kalabalık, insanların yoğunluğu ilçede gerçekleşen ilk yürüyüşü merak ettikleri için toplanmışlardı. İlk tepkiler olumsuz değildi. Yürüyenler de oldukça rahat bir şekilde sadece önlerine bakıyordu. Bizler de son derece heyecanlı bir şekilde onları izliyor, kalabalıkla beraber gidiyorduk. Yürüyenlere hayran hayran bakıyorduk. Görüntü aniden değişti. Polis kordonunda yürüyenler ve onları takip eden bizler, Ziraat Bankası önüne geldiğimizde, banka merdivenlerinde ayakta duran şehrin tanınmış isimlerinden Aluş Kemal “Yaşasın” diye bağdı. Bunun üzerine Canyakan Yılmaz isimli kişi de “Kahrolsun Komünistler” diye bağırınca kalabalıktan da cılız destek geldi. Canyakan Yılmaz heyecanı arttırmaya çalışıyor, durmadan bağırıyordu. İş Bankası’na yaklaşırken ağaca çıkmış bir esnaf “Kahrolsun Komünistler” sloganını hiç durmadan sıralıyordu. Artık kalabalıktan da katılanlar olmaya başladı. Gittikçe yoğunlaştı sloganlar. Yürüyenler çok sakin, başları dik, çok da gururlu bir şekilde bağırarlara hiç bakmadan, hiç korkmadan yola devam ettiler. Bu konuda kendi aramızda konuşmadan, organize olmadan, katılan bizler de onlardan güç aldık sanki, bir arada yürüyoruz kaldırımlarda. Eğer yürüyenlere bir saldırı olursa biz de saldıranlara saldıracağız, kendi aramızda öyle kararlaştırdık. Böyle gergin bir ortamda Kocaceşme’ye vardık. Polis anons yaptı. Yürüyüşün bittiğini kalabalığın dağılmasını istedi. Burada da Koreli lakaplı şahıs “vurun komünistlere” diye bağdı. Polis bunun üzerine Saçaklıoğullarını polis aracına almak istedi. Onlar arabalara binmek üzereyken kalabalıktan birisi üzerlerine doğru tükürdü. Hüseyin Saçaklıoğlu ve beraberindekiler arabaya binmekten vazgeçip, evlerine doğru yöneldiler. Biz de onları takip ettik. Saçaklıların evleri şimdiki jandarma komutanlığına yakın bir yerdeydi. Oraya kadar yü-

ründü. Onlar evlerine girdiler ancak kalabalık dağılmadı. Bağrışıyorlar. Nihayet eve saldırdılar. Evden dışarıya çıkan Can ve arkadaşları ellerinde sopalarla kalabalık üzerine yürüyünce darmadağın oldular. Kimsenin burnu bile kanamadı. Bu yürüyüşün sonunda ilçemiz Salihli yeni ufuklara açıldı. Demokrasinin ve hoşgörünün egemen olduğu bir ilçe haline gelmesinde bu yürüyüşün etkisi çok oldu. İlçemiz, o dönemde dünyayı ve ülkemizi saran yeni düşüncelerle tanıştı. Kahramanlarımıza gelince, ne denirse densin, nasıl düşünülürse düşünülün, ilçemizin her türlü dönüşümünde çok önemli rolleri oldu. Onlar bizim idollerimizdi artık. Onlara saygımız, hayranlığımız arttı. İlçemiz o günkü cesaret ve yurtseverlik dolu yürüyüşe çok şey borçludur. Bana gelince; hayatımda çok çileli, çok yorucu, ama hiç boyun eğmeden, daima dik durduğum yolculuğumun başlangıcı oldu bu olay. Devrimci ve sosyalist düşüncelere yelken açtığım yolun başlangıcıydı.

Olayı başlatan Can'ın lakaplı Yılmaz, işsiz birisiydi. Yaşlı annesiyle tren yolu boyundaki evlerinde yaşıyordu. Evinde kumar oynatır, oyuncularından aldığı parayla hayatını sürdürür, meyhanelerde hoş sohbetiyle bilinir, masalardan davet alırdı. Epeyce bir zaman sonra yürüyüşe katılan ağabeylerimizden birisi o gün neden öyle bağırıldığını sordu. O da olayı şöyle anlattı: "O gün bana birisi -o zamanki Salihli'nin en büyük toprak sahiplerinden birisinin oğlunun ismini vererek- şarap aldı, para verdi. Yürüyüş boyunca 'kahrolsun komünistler diye bağırıcaksın' dedi. Ben epeyce zaman cesaret edemedim. Ancak Kemal ağabey bağırınca bana da cesaret geldi. Ağabey siz de bana para verip, şarap alsaydınız ben de 'Yaşasın komünistler' diye bağırırdım".

Bizim o dönemlerde buluştuğumuz, konuştuğumuz, gruplaştığımız kahve Can Baba kahvesiydi. Kahvenin arkasında çevresi çiçekli, küçük bir bahçesi vardı. O bahçede sabahlara kadar oturduğumuz günler olurdu. Bahçe hiç kimselerin bilmediği çok şeye tanıklık etmiştir. Her birimizin duygularının, aşklarının konuşulduğu yerdir orası, sıcak yaz günlerini atlattığımız en güzel mekândı. Kahvenin bahçe yanında uzun bir salonu vardı. Camı çerçevesi düzgün değildi. Masa ve sandalyeleri de çok iyi sayılmazdı. Kahvenin hatırı sayılır devamlı bir müşteri kitlesi vardı. Müşteriler arasındaki ortam sevgiye ve saygıya dayanırdı. Kahvenin kendine has bir raconu vardı. Kahveye gelen herkesin ayrı ayrı çok güzel anıları olmuştur. Kahvenin caddeye bakan köşesinde küçük bir büfe vardı. Sadece sigara satılırdı. Büfede siyah renkli, oldukça ağır bir telefon bulunurdu. Kahvenin en büyük özelliği ilçemizdeki solcu ve devrimci gençlerin buraya gelmesiydi. Elbette sağcı ve faşistler de ilçemizde boy gösteriyordu. Ama o güne kadar henüz iki grup arasında bir çatışma olmamıştı.

İstasyonda şimdiki bahçeler dışında, tren yolunun altında, İnci Sineması vardı. Film bittiğinde, kalabalık kahvenin önünden geçerek dağılıyordu. Dışarıdan gelen arkadaşlarımızdan biri çevrede yabancı insanların olduğunu söyledi. Önce çok önemsemedik. Ancak dışarıda kahve müdavimi olmayan kişileri fark ettik. Bu alıştığımız bir şey değildi. Garip bir durum vardı. Buna rağmen kahvede normal gün devam ediyordu. Can, Güner büfeye gidip bir telefon görüşmesi yaptı ve kahveye döndü. Kahvedeki arkadaşlarımızdan birisi dışarıdaki kalabalık içinden birisini tanıdı. Bunlar Ülkü Ocaklı gençlerdi. Bizde de bir hareket başladı. Kendi aramızda ne yapacağımızı konuşuyorduk. Bir arkadaşımız kahvenin kuşatıldığını söyledi. Bu arada büfeci Güner arkadaşımıza telefon geldiğini söyledi. O, telefonla görüşüp geri döndü. Biz ne yapacağımızı konuşurken Yusuf Dinler geldi kahveye, üstü başı çamur içinde elinde bir çanta vardı, çantayı orta yere bıraktı, yanımıza geldi, otururken kendine çay söyledi. Tam biz konuyu açacakken bizim arkadaşlardan birisi geldi ve “dışarıdakiler hızlı bir şekilde ayrıldılar. Tren yolu boyunca karanlıkta kaybolup gittiler” dedi. Bizler de baktık çevrede kimse kalmamıştı. Bu durumun ne olduğunu anlayamadan unutup gittik. Ancak artık bir karşıt grubun olduğunu, ona göre davranmamız gerektiğini anladık.

Birkaç yıl sonra o grubun içindeki, Ülkücü birisiyle, bizim kahvede bulunan arkadaşlarımızdan birisi İstanbul’da karşılaşmışlar. Salihli özlemlerini konuşup dertleştikten sonra, arkadaşımız o geceyi sormuş. Ülkücü “Biz o gün kahveyi basacaktık. Uygun zamanı bekledik. Fakat Can telefonla Yusuf Dinler’i aradı. O da çantayla silâhları getirdi. Ortaya attı. Biz enayi miyiz hemen kaçtık. Kahvenin arkasında ve istasyon tarafındakilere de haber verdik. Onlar da hızla uzaklaştılar. O gün bizim açımızdan dengenin size döndüğünü görünce saldırıdan vazgeçtik” diyor. Arkadaşımız, “iyi ki de öyle olmuş, öylesi hayırlı olmuş” demiş ve ayrılmışlar.

Yusuf Dinler’in babası artezyen kazardı. Tulumbacı Hüseyin diye bilinirdi. Yusuf babasına yardım ederdi, o gün de öyle işten geliyor, kahvede bir çay içip eve gitmeyi düşünüyor. Çantasında işiyle ilgili anahtarları, tulumba kurmaya yönelik aletleri varmış.

Üniversite sınavlarına İzmir Kız Lisesi konferans salonunda, Eğitim Enstitüsü sınavlarına da Manisa Şehitler Ortaokulu’nda girdim. O dönem puanlar gelince radyodan dinleyip üniversitelere başvuru yapardık. Benim ilk başvurum İstanbul Üniversitesi’ne oldu. İlk kazandığım yer İstanbul Hukuk Fakültesi idi. Neden kayıt yaptırmadım bilmiyorum. Daha sonra Edebiyat Fakültesi, sırasıyla edebiyat, coğrafya, tarih, felsefe bölümleri çıkmıştı. Her

nedense bu bölümlere de kayıt yaptırmadım. Eğitim Enstitüsü sınav sonuçları da geldi. Liseden edebiyat çıkışlı olmama rağmen Bursa Eğitim Fen ve Tabiat Bilgileri bölümünü kazandım. Artık bir yere kaydolmak için İstanbul'a gittiğimde, geciktiğim için puanımın tuttuğu tek yer Arkeoloji bölümü kalmıştı. Kayıt yaptırmadan Bursa'ya geçtim. Cuma günü kaydın son günüydü. Baş muavinin odasına vardığımda, beyaz önlüklü, siyah düz saçlı, biraz esmer bayan "Sen aptal mısın bu güne kaldın? Kayıt için ne getirdin? Sen neredesin şimdiye kadar?" diyerek çok sert şekilde söylendi. Kayıt evraklarını verdi. "Belgelerin ne kadarını hazırlayabilirsen hemen pazartesi seni bekliyorum. Hazır olmayanları burada tamamlarız" dedi, beni gönderdi. Böylece, benim de kaderimi değiştiren, sert ama dünyanın en iyi insanı, Biyoloji öğretmenim, Mediha Ertan'la tanışmış olduk. İsmimi asla unutmazdı. Nur içinde yatsın. Hakkını hiçbir zaman ödeyemem.

Bursa

Yetmişli yıllarda bu kente geldiğimde, çevresinde oteller olan küçük bir otogarı vardı. O zaman kent küçük ve sakindi. Otogardan yukarı doğru çıktığınızda şehrin en büyük caddesine varırsınız. Yeşil'den başlayıp, Setbaşı, Heykel, Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu, Tayyare Sineması, Ulu Cami'yi sağına soluna alan cadde bir koluyla Çekirge semtine, bir koluyla da Altıparmak'tan Çelik Palas'a kadar uzanırdı. O zaman Çelik Palas'ta Libya kralı İdris misafirdi. Kaddafi darbe yapınca kentin epey zaman misafiri olmuştu. Bursa, tarihiyle iç içe yaşayan bir kenttir. Roma, Bithynia, Bizans, Osmanlı dönemlerinden beri yaşamaktadır. Ulu Cami, Yeşil Camii ve Türbe, Emir Sultan, Muradiye camileri ünlüdür ve ayakta. Pirinç hanı, İpek hanı, Tuz hanı, Koza hanı, özellikle mütevazı kapalı çarşısı da hâlâ ayakta. Roma'dan miras kalan hamamları hem sağlık, hem de güzelliğiyle günümüze kadar gelmiştir. Bizans kraliçesi Thedora güzelliğini sıcak su şehri Bursa'ya borçludur derler. Her hamamda,

Giren içinde kalur
Suyun dökünse can bulur,
Nicelere derman olur,
Kaplucası Bursa'nın

yazısına rastlamanız mümkündür. Yıllar sonra, doksanlı yıllarda öğrencilerimle Bursa'ya geziye gittik. Teleferikle Uludağ'a doğru çıkıyoruz. Şehir ovaya doğru uzanmış. Çok büyümüş, Teleferik yükseldikçe Ertuğrul Ga-

zi'den, Nilüfer'e kadar kucaklayan bir görüş alanı oluşuyor. Şehre bakıyorum biraz ürkek, üzerinde gri bulut kümesi ağıladı ağlayacak. Bir kez daha bakıyorum kentin yüzüne, bakamayacak gibi oluyorum. Kırgınım galiba, gücenmişim sanki. Bu şehrin yüzünü unutamam, asla da unutmayacağım.

Bursa Eğitim Enstitüsü

Okulumuz İnegöl yolu yönünde, yolun üst tarafında, Dua Çınarı ile Ertuğrul Gazi semtleri arasındaydı. Çevresinde gecekondu ve yoksul insanlar yaşıyordu. İki büyük binanın birisi dersliklerden oluşuyordu. Doğu-batı yönünde yer almıştı. Bu binaya bitişik, zaman zaman meşhur lodoların çatısını yana düşürdüğü, spor salonu vardı. Batı tarafında bir kez halk oyunları izlediğim konferans salonu bulunuyordu. Alt tarafta kuzey-güney yönünde yapılmış altı yemekhane, üstü yatakhane olan, yapının güney tarafında revir, ona bitişik okul müdürünün oturduğu kısım vardı. Kente gitmek için Meskenler dediğimiz Ertuğrul Gazi'ye çıkardık. Okulun çevresini kuşatmış beton duvar üzerinde demir parmaklıklar vardı. En kolay yerden ulu kestane ağaçlarının olduğu alana geçtik. Gündüz bile kestaneliklerden geçerken korkardık. Ayrıca şeftali bahçeleri güzel bir manzara oluştururdu. Meskenler'de Paşa'nın kahvesinde otururduk daha çok. *Uludağ* gazoz ve *Sayas* marka ayranı meşhurdu. Dersliklerin olduğu binanın bodrum katında kantin vardı. Daha çok gündüzlü öğrenciler yararlanırdı. Girişin sağ alt koridorunun en sonunda okul talebe cemiyeti bürosu vardı. Bizim sınıfımız üst kattaydı. Bizim bölümde Salihli'den benimle birlikte Ali Rıza Gökdoğan, Sabahattin Tekdal, Timur Tuncer vardı. Laboratuvar da herkese zimmetli mikroskoplarımız vardı. Lam ve lamel sayıyla verilir, çalışırken kırılması halinde Mediha Hocamızın eleştirileri dayanılmazdı. Kesit alıp, kesiti inceleyip güzel çizemeyenlerin vay haline... Anatomi hocamız Mehmet Ertan, kimyacılar Melahat hoca, Selami Yemenici, fizikçiler Hasan Özer, Ziya hocaydı. Zooloji öğretmenimiz yaşlıydı biraz, ancak tahtaya çizdiği şekilleri halen hatırlarım.

Yatakhanelerde ikili ranzalar vardı. Yatakhane en sonunda tuvaletler ve banyolar bulunuyordu. Yatakhane altından yemekhaneye geçilirdi. Ayrıca yemekhanenin derslikler yönünde de bir kapısı vardı. Yemekhane de onarlı masalar halindeydi. En uç kısmında mutfak, mutfak bir köşesinde özel beslenmeye ihtiyacı olan arkadaşlar için masa vardı. O arkadaşlarımız daha çok ızgara ve salata yerlerdi. Yemeklerimiz iyi sayılırdı, haftada bir gün mutlaka balık, bir gün tavuk, çorba, pilav çıkardı. Her gün bir arkadaşımız masalarda nöbetçiydi. Ortaya gelen yemekleri kaplara adaletli

dağıtırdı. Öğle yemeklerine koşuşturarak giden arkadaşlarımız olurdu. Beğenmediğimiz yemekler çıktığında çatal ve kaşıklarımızı metal kaplara vurup protesto ederdik. Kapuska çıktığında ise protesto şova dönüştürülürdü. Daha çok Karadenizli arkadaşlar arasında kapuska yeme yarışı yapılırdı. Ortaya toplanan kaplar çevresinde yarışmacılar çevrelerinde de bizler tempo tutardık. Yemeklerimizi düzenleyen bir uzman bayan vardı. Biraz sempattikti, birçok arkadaşımız ona âşık olmuştu. Okulumuzdan bir arkadaşımızla evlendiğini duymuştum sonraları.

Okulumuzun en hareketli zamanları, kahvaltı sonraları ön bahçedeki bekleyişlerdi. Gündüzlü öğrencileri getiren otobüsler bahçeye kadar gelirdi. Bahçede sadece gündüzlü kızlara bakmakla yetinirdik. Gerçi onlar da kendi içlerinde arkadaşlık yaparlardı. Onlar okulumuzun misafirleriydi adeta, sabah gelip akşam giden.

Yatakhane, yemekhane ile ortak kapısının girişinin sol tarafında bir masa ve sandalye vardı. Burada gece bekçimiz Kadir amca olurdu. Kadir amca tam bir Anadolu insanıydı. Görevi gereği her şeyi idareye bildirirdi. Bazen adamına göre işlem yapardı. Geç kalındığında kimi arkadaşlar yalvarırdı, kimilerine ise göz yumardı. Bildiğim kadarıyla bizler bu davranışlarından dolayı Kadir amca'yı pek sevmezdik. Ama Kadir amcanın bir davranışı vardı ki asla unutulmaz. Bizler kapıya yaklaştığımızda ayağa kalkar ceketinin düğmelerini ilikleyip "Hocalarım hoş geldiniz" derdi. O andaki duygularımı anlatamam.

Yatakhanelerdeki arkadaşlıklar genellikle hemşehriliğe dayanırdı. Hatta yatak değiştirmeleri yapılırdı. Yatakhane, sigara içilmezdi. Yatakhanelerin başında biraz genişçe alanda herkese ait dolaplar vardı. Herkes orada soyunur giyinirdi. Oradaki sohbetlerin tadına doyum olmazdı. Memleket hasretleri, memleketlerdeki sevgiler, sevgililer... Bir de herkesin memleketinden getirdiği yiyeceklerden oluşan ortak sofralar. Dostlukları, arkadaşlıkları pekiştiren her şeylerimizi paylaştığımız sofralarımız. Okulumuza ilkökul öğretmenliği yaparken yükselmek için gelen, bizlerden yaşça büyük arkadaşlar vardı. Onlar da zaman zaman çocuklarını özlerlerdi. Bizlerle arkadaşlık yapmaları haliyle zordu ama olgun olmalarından dolayı genel bir saygı görürlerdi. Okulumuz yatılı olduğu için, orta halli ve yoksul aileler ve çocukları tarafından daha çok tercih edilirdi. Herkesin mesleğe ihtiyacı olduğu kesindi. Mesleğe yönelik bir aşkın, zamanla oluştuğunu rahatlıkla söyleyebilirim. En ortak dilimiz, öğretmen okulu marşımızdı. "Candan açtık cehle karşı bir savaş, ey bu yolda ant içen genç arkadaş" diye başlayan marşımız, idealist öğretmeni yetiştirmek için yazılmıştı.

Okulumuza başladığımız günden bu yana siyasi herhangi bir olay, çatışma benzeri bir durumla karşılaşmadık. Okulumuzun yasal talebe cemiyeti vardı. Okul yönetimi nezaretinde seçimler yapılacaktı. Seçim sürecine girilince taraflar oluşmaya başladı. Yavaş yavaş siyasi tercihler de ortaya çıkıyordu. Arkadaşlıklar değişmeye başladı. Herkes taraftar peşine düştü. Yatakhane, Meskenler'deki kahvelerde çalışmalar yapılıyordu. Her ne kadar öğrencilerin haklarını savunmaya yönelik de olsa ülkemizdeki siyasete paralel şekil alması gayet doğaldı. Ancak seçim sürecine kadar gerekli olmadığı için gizlenen görüşler seçime doğru yavaş yavaş belirginleşmeye başladı. Açıkça sağ-sol denmese de, altını kazıdığımızda sağ-sol çıkıyordu. Bu konuda propaganda için ilk karşılaştığım Yalçın Kaya isimli Uşaklı bir ağabeyimiz oldu. Siyah, geriye doğru taralı saçları, siyah bıyıkları, çukura kaçmış kara gözleri, hafif pembe yanakları belirgindi. Zayıf gövdesinin üzerinde öne doğru eğilmiş sırtını taşıyordu. Ulusal kurtuluş savaşı, Amerikan karışıklığı, Mustafa Kemal ağırlıklı çok da sistematik olmayan fikirleriyle sadece sempati toplamaya çalışan tavrı vardı. Aslında sempatikti, hoş bir de şivesi vardı. Söylediklerini onaylatma gayretindeydi ama ben hiç renk vermiyordum. Sonunda “ne diyorsun arkadaş söylediklerime” dedi. “Ben zaten solcuyum” deyince öyle bir sarıldı ki hemen kolunun altına aldı. Bir zaman böyle dolaştıktan sonra arkadaşlarıyla tanıştırdı. “Ulan madem solcuydun beni niye üzdün” deyip espri yapmıştı.

Yalçın ağabeyle tanışıklığımız daha sonra gelişti. Tatilde memleketi Karahallı'daki köyüne gittik. Birkaç gün kaldım. Annesi, eşi, çocuğuyla tanıştım. Beni çok sevdiğini söyledi. Öğretmen olduktan sonra yollarımız öğretmen örgütlerinde kesişti. Ancak ülkemizdeki şiddetli esen değişim rüzgârları ayrı yollarda yürümemize neden oldu. Artık aynı tat ve heyecanı duymuyorduk. En son Akhisar'da öğretmenlik yaptığını duydum. Bir gün Salihli'de karşılaştık. Epeyce sohbet ettik. Solun farklı gruplarında yer aldığımızdan bir daha karşılaşamadık. 12 Eylül 1980 depremini yurt dışında geçirdiğini duydum daha sonra. Çok sevdiği memleketinden çok uzaklarda hayatını yitirdiğini gazetelerden öğrendim. Şimdi hâlâ memleket hasretiyle yanıp tutuşup, oralar da mı yoksa çok sevdiği memleketinde mi yatıyor bilemiyorum. İlk karşılaşmamızı hiç unutamam, Yalçın ağabeyimi saygıyla anarım her zaman.

Talebe cemiyeti seçimleri yeni öğrenci liderlerini ortaya çıkardı. Devrimcilerin adayı Mehmet Hulusi Akdemir oldu. Adayımız Kastamonuluydu, ilkokul öğretmenliğinden gelmişti. Bildiğim kadarıyla evli ve iki çocuk babasıydı. Matematik bölümündeydi. Öyle derin propagandalar yapılmadan benim gibi soldan haberdar olarak gelenler olsa da daha çok hemşehrilik, böl-

gencilik ve hangi nedenlerden dolayı bir araya geldiği net olmayan iki grup olduk okulumuzda. Bu iki gruptan ayrı, bir de Kıbrıslılar vardı. Oradaki mücahit örgütlerine girmişlerdi, hoş bir Kıbrıs şivesiyle konuşuyorlar, hiçbir gruba dâhil olmak istemiyorlardı. Okulumuza kontenjandan girmişlerdi. Onlardan herkes mücahit hikâyeleri dinlerdi. Seçimleri devrimciler kazandı. Okulumuzda artık ülkemiz gibi sağ ve soldan oluşan gruplar vardı. Bir gençliğin de başlangıcı oldu seçimler. Arkadaşlıklar yeniden düzenlendi. Yeni bir çizgiyle tanışmıştı öğrenciler. Biraz güce inanmaktan, biraz da vaziye-i idare edeyim duygusuyla sola katılımlar da oluyordu. Gagarin lakaplı Nuri Bağırğan Salihli'dendi. Bir gece sınıflarında ders çalışırken *Diyalektik ve Tarihi Materyalizm* adlı broşürü okuyor, ortam sessiz birden sessizlik bozuluyor. Okuduğundan etkilenen Gagarin “Yaşasın Josef Stalin” diye bağırıyor. Uzun zaman aramızda espri konusu olmuştu bu durum.

Her şey yolunda giderken, hangi nedenlerden olduğu asla bilinmeyen bir gerekçeyle okul müdürümüz Turan Birinci'ye karşı bir hareket düzenlendi. Okul Müdürümüz tam bir bürokrattı. Sakin ve asil bir duruşu vardı. *Alkım* isimli dergimizle okulumuzdaki faaliyetleri kente duyururdu. Kentle arası çok iyiydi. Müdür istifa sloganıyla boykot başlatıldı. Büyük bir grup derslere girmiyordu. Sabahtan akşama kadar ön bahçede toplanılırdı. Polis okulda olmasına rağmen hiçbir müdahalede bulunmuyordu. Gençlik marşı ve öğretmen okulları marşı söylenirdi. Poz poz fotoğraflar çekilirdi. (Bu fotoğrafların daha sonra aleyhimizde delil olacağını aklımıza bile getirmiyorduk.) Matematik bölümü alt kattaydı. Nabi Bey boykota rağmen derse girerdi. Sınıfta kimse olmadığı halde anlatacaklarını tahtaya yazar zil vakti geldiğinde sınıftan çıkardı. Boykot bittikten sonra matematik bölümüne o konuları anlatmamış. “Ben derse geldim, siz de gelseydiniz” demiş. Okulun diğer faaliyetleri sürüyordu, yemekler çıkıyordu. Geceleri yatakhane propaganda faaliyetleri devam ediyordu. Okul müdürünün kaldığı bölümde gürültü yapılırdı. Gündüzleri de bir davul bulunmuştu onunla halaylar çekilirdi. Müdür tayin edilecekti ama kimin müdür olacağı belirsizdi. Bu da hareketin bir başka hicranlı yanıydı. İsmet Yoğurtçu hocamız sevilirdi. İsmet Baba derdik. Evine gitmiştik. Sanki biz belirleyeceğiz müdürü. İsmet Babaya “Müdür olur musunuz?” dedik. Evi eski bir Osmanlı yapısıydı, bizleri evin girişindeki müştemilatta kabul edip çay ikram etmişti. Tabii ki güldü geçti. Ahmet Miskioğlu hocamız yalnız oturuyordu, evine gittik, ona da sorduk “Müdür olur musunuz?” diye. Evin bütün duvarları kitaplıktı. Her yer kitaptı. Ayrıca yerlerde de deste, deste kitap vardı, hayran olmuşum. Doğal olarak önerimizi o da kabul etmedi.

Umutlar kırılıyordu. Bu amaçsız eylem sokakta bulunan bir köpeğin üzerine Turan Birinci yazılı karton yapıştırılınca; son buldu. Bardağı taşıran bu hareket tüm hocalar ve öğrenciler tarafından kınandı. Turan Birinci mağlubiyetten değil, onurundan okulumuzdan ayrıldı. Birçok arkadaşımız başka okullara sürgün edildi. Ben boykotta önemli bir rol almamama rağmen yirmi gün okuldan uzaklaştırma cezası aldım. Arkadaşım Ahmet Karamancı da öyle. Her ceza, boy boy çekilen fotoğraflara göre belirlenmişti.

Ahmet Karamancı ile İstanbul'a gitmeye karar verdik. Memlekete gitmeye yüzümüz tutmadı. Ailelerimizin haberdar olmasını istemedik. Hiç yoktan gerçekleşen bu olay okulumuzda safların belirginleşmesine neden oldu. Artık okul tam anlamıyla sağ ve sol gruplara ayrıldı. Özellikle bizim gruptan birçok arkadaşımızın sağa sola sürülmesiyle güç kaybetmiştik. Artık olan olmuştu okulumuzda zorlu günlerin bizleri beklediği kesindi. Yalova'ya geldik, buradan vapura bineceğiz. Biraz da ruhumuzu temizlemek istiyoruz galiba, manzaraya dalıyoruz, aramızda fazla konuşmuyoruz. Deniz çok sakin-di, dinlendiriciydi. Ufka bakıyorum, gözüm alabildiğince uzaklara, gemi mavi Marmara sularında sanki süzülüp gidiyor, yolcular da sessizce izliyorlar her şeyi. Satıcıların bağırışları bozuyor sessizliği. Adalara yaklaşıyoruz, karşıdan çok güzel görünüyordu. Boşuna değil, o kadar yazarın sığındıkları yerler olmuşlar. Yapıların her biri ayrı ayrı güzellikte. Gemi rıhtıma yanaştı daha çok binenler oldu. Onlar her günkü alışkanlıklarıyla biniyorlardı. Bayanların ve erkeklerin çok düzgün giysileri vardı. Tam bir İstanbullu gibiydiler. Nihayet Karaköy iskelesine geliyoruz. Müthiş bir kalabalık var. Hangi otobüse bineceğimizi bilmediğimizden yürüyeceğiz. Galata Köprüsü'nü geçiyoruz biraz şaşkınız, biraz heyecanlıyız. Fatih semtine gideceğiz. Fatih Medreselerini bulursak işimiz kolaylaşacak. Haliç kenarından yürüyoruz balık ekmek satanların bağırışları ve balık kokularının arasından, Unkapanı köprüsüne varıyoruz. Saraçhanedeki kemerleri görünce rahatlıyorum. Birbirimizi kaybederiz diye korkuyoruz sanki. Tarihi kemerler altından, Fatih semtinin ortasından geçen caddeye doğru yöneliyoruz. Epeyce yürüdükten sonra Fatih Medreselerinin siyah renkli duvarlarını gördük. Kendime göre belirlediğim köşeyi bulunca, aşağıya doğru Vatan Caddesi yönünde yürümeyi sürdürüp, varacağımız sokağı ve evi gördüm. Artık içimiz rahatladı. Evdeki arkadaşlarımızın hepsi de Salihli'dendi. Evin girişinde içerde kalmış kapatılmış kuyu başlığı vardı. Çok düzenli değildi. Tipik bir öğrenci eviydi. Odaları paylaşmışlardı. Evde Mehmet Şenocak, Hüseyin Öztekin (Dede), Selahattin Kaplan, Erol Duvarcı, Erdoğan Küçümen, Abdullah Fevzi Öğüt vardı. Abdullah Fevzi'nin ekonomik durumu diğerlerine göre daha iyi olduğu için

tek başına bir odada kalıyordu. Arkadaşlarımızın hepsi devrimciydi. Ortaklaşa harcamalar yapılıyordu. Erdoğan yatağına uzanır, başucunda sigara kül tablası olmasına rağmen sigara külünü işaret parmağının ucuyla rastgele silkeleyip, İtalyan şarkıcı Feliciano dinlerdi. Kimileri okula gider, kimileri gitmezdi. Günlerimizi evde oturup yatarak ve Fatih'te gezerek geçiriyorduk. Dede Hüseyin içki içerek keyif yapmayı severdi. Beyoğlu'na Çiçek Pasajı'na gitmiştik. Kocaman tahta fiçilerin masa olarak kullanıldığı bu tarihi mekânda hayatımda ilk defa karidesle birlikte Arjantin bira içmiştim. O keyfin tadı hâlâ damağımdadır. O günkü atmosferi hiçbir zaman unutamam. Orada elinde akordeon olan uzun boylu, uzun pardösülü, masalar arasında dolaşan Karıncaezmez Şevki ile karşılaştım. Galatasaray'ın meşhur amigosu. Belediye otobüslerinde şoförlük yaparken otobüsün ön tarafına çiçekler koyduğu için işten atılmış. Çok eski zamanda İstanbul'da taksicilik yaparken pembe renkli taksisinin arkasına "İnsana çarpmaz, çarpsa da öldürmez, acıtmaz, karıncayı bile ezmez" yazdığı için lakabı Karıncaezmez kalmış. Evde yemek yapılıyordu karavana, o gün nohut kaynıyordu. Akşam oldu yemek olmadı, gece oldu yemek pişmedi. Dede Hüseyin yemeği olduğu gibi bahçeye fırlatmıştı. Bir gün önceden nohut suda bekletilmediği için pişmemişti. O gece peynir ekmekle idare ettik ama nohut muhabbeti epeyce sürmüştü. Ceza süresi artık bitmek üzereydi. Şenocak, Dede'ye yiyecek ve içecek almak için para vermişti. O gün şarap içilecekti. Kısa zaman sonra kapı çaldı Dede eli boş kapıdan bir türlü giremiyor, konuşamıyordu. Sadece üç parmağını gösteriyordu. Üç kişi Dedenin elinden şarapları ve yiyecekleri almış. Şenocak bizlere "yürüyün" dedi birlikte evden çıktık. Vatan Caddesine vardık. Ortalıkta yiyecekleri ve içecekleri alanları arıyoruz. Hepimiz üzgünüz en çok da Dede. O kimsenin yüzüne bakamıyor. Şenocak çok sinirlendi. Dedeye "nasıl verirsin elindeki yiyecekleri "diye ulu orta bağıırıyordu. Nihayet "Ulan İstanbul senin..." deyip devam eden narasından sonra eve geldik. Öyle sus pus oturulur mu? Bu konu her bir araya geldiğimizde kendi aramızda yaptığımız bir şaka olarak devam etti.

Ceza süremiz bitti, ayrılık vakti geldi. Herkesle vedalaşıp aynı yoldan okulumuza döndük. Müdürümüz değişti. İdarede değişiklikler oldu. Okulumuzda garip bir hüznün vardı. Çok güvendiğimiz ağabeylerimiz yoktu artık. Gidenlerin boşluğunu hissediyorduk. Yıl sonu geldi. Sınavlar başladı. Sınav hazırlıklarını yine okulda sürdürüyoruz. Geceleri derslikler açık oluyor, herkes hummalı ders çalışıyordu. Hava sıcak olunca dersliklerin zemini sulanırdı. Arkadaşım Sabahattin Tekdal ile ayrı görüşten olduğumuz için önemsiz bir nedenden dolayı tartışmıştık. Birbirimizi itince ayağındaki terlik kay-

dı ve sendeledi. Ancak kollarımı sararak arkadaşlığımızı bozabilecek bir vaziyete gelmemizi engellemiştir. Öyle de oldu arkadaşlığımız sürdü. Sınavlarımız bitti, memleketimize, güzel Salihli'mize döndük.

Salihli'de üzüm pamuk mitingi

Ülkemizde siyasi ortam gergindi. Demirel Başbakandı. Birçok yerde olaylar oluyor, yürüyüş ve mitingler yapılıyordu. Ege Bölgesi'nde Salihli ile Söke'ye ilgi yoğundu. Salihli Bozdağ eteklerinde kurulmuş, yakınındaki oavadan Gediz nehri ve Alaşehir çayı geçer. Gediz üzerindeki Demirköprü barajı sayesinde toprakların sulanması sağlanır, verim artardı. Her türlü sebze yanında pamuk, buğday ekilir, üzüm, bağcılık ve meyvecilik yapılırdı. Devlet o zaman taban fiyat verir, ürün ona göre satılırdı. Her yeni hükümet kurulmadan önce seçim vaadi olarak “ben daha fazla taban fiyatı vereceğim” şeklinde vaatte bulunurdu. Bu konu ülkemizin önemli bir siyasi rantı olmuştur. Salihli'de bir mitingle taban fiyatların arttırılmasını isteyeceğiz. İzmir Dev-Genç karar almış, burada bir evi karargâh yaptılar. Bizler de zaten Dev-Gençliydik. Genellikle Can Baba kahvesinde vakit geçirirdik, ancak artık bir şeyler okumaya başlamıştık. Arkadaşların katıldığı toplantılar oluyordu. Onları dinliyorduk. Mihri Belli, Mahir Çayan, Deniz Gezmiş isimleri duyuluyor. Türkiye İşçi Partisi zaten vardı. Onlara göre sosyalist devrim olmalıydı. Mihri Belli iki aşamalı olmalı diyordu. Milli Demokratik Devrim'den sonra sosyalist devrim olmalı. Dev-Genç dönemin ciddi bir gençlik örgütüydü. Verilecek mücadelede gençliğin öncü güç olduğunu savunuyordu. Mitingin düşünce alanındaki dayanağı buydu. Ankara'dan Gün Zileli gelmişti. İzmir'den Dev-Genç başkanı Muzaffer Doyum ve arkadaşları, daha çok üniversite gençliği gelmişti. Bu arkadaşlarımız duvarlara, yerlere yazı yazmada oldukça usta ve becerikliydiler. Onlara özenirdik. Burada yapılan toplantıda görev bölümü yapıldı. Ben Yeşilkavak, Köseali, Kordon, Beylikli bölgesinde çalışacağım. Yeşilkavak'ı merkez yapıp gece gündüz hummalı şekilde çalışıyorum. İdealizm ve inanmışlık ne kadar temiz bir düşünce; kendimize güveniyoruz, korkusuzca davranıyoruz. Amacımızı, geceleri sebze ve meyve sergilerinde silâhlarıyla yatan köylülere anlatıyoruz. Köylüler duruma inanıyorlar fakat çok temkinli davranıyorlar. “Hayır, gelmem katılmam” diyen yok ama “katılacağım”, demekten daha çok “bakalım” şeklindeki davranışları egemendi. Biz de katılımın nasıl olacağını merak ediyoruz.

Mitingden bir gece önce, yürüyüş güzergâhındaki yollara ve duvarlara yazılar yazdık. Can Baba kahvesi önüne de yola boydan boya kocaman harf-

lerle Dev-Genç yazdık, beyaz kireçle. Ertesi günü miting yapılacak kahveye geldiğimizde yazının karalandığını gördük. Kim yaptı araştırması kısa sürdü. Kahvenin yanında kaldırımda kasabalara yolcu gönderen küçük bir durak vardı. Onu çalıştıran arkadaş karalamış yazıyı. O arkadaş şimdi rahmetli oldu. O zaman istasyonda delikanlı geçinirdi. Bulduk kendisini ve neden yaptığını sorduk. “Ağabeyler elinizi ayağınızı öpeyim, bir yanlış anlaşılma olmuş, özür dilerim isterseniz ben yeniden yazayım” dedi ve olay kapandı.

Yürüyüş Kaymakamlık binası önünden başlayacaktı. Gençler ellerinde pankartlarla ortada duruyorlardı. Aralarında az sayıda köylü vardı. Çevrelerinde güvenlik güçleri. Etraf daha kalabalıktı. Köylerden gelenler izliyorlardı durumu. Yürüyüş başladı o sırada, yürüyenlerin arasına kalabalıktan az sayıda köylü girdi. Askerlik şubesi önüne gelince “Ordu gençlik el ele” şeklinde slogan atılınca müthiş bir alkış koptu. Epeyce sürdü bu durum. Tren yolundan şimdiki Turan caddesinden yürüdük. Kurudere tarafına saptık, oralarda bitti. Hiç bir olay olmadı. Herkes dağıldı. Miting sonrasında Salihli’de bir güç olduğumuz anlaşıldı. Saflarımıza yeni katılanlar oldu. Kendimize bir kimlik bulduk. Herkes bizi tanıdı. Köylerde bile tanınmış olduk. Köy gençleriyle ilişkilerimiz oldu. Büyük bir sempati topladık. Kendi aramızda bir hiyerarşi oluşmaya başladı. Devrimcilikle ilgili konuşmalar ve kitap okumalar arttı. En önemlisi öncü hareket konusunda görüşler ağırlık kazandı. Emekçiler kendi sorunlarıyla ezilmişler, hareket edecek halleri yok. “Dinamitin fitili olalım” düşüncesi olgunlaşmaya ve kabul görmeye başladı.

Herkes okullarına döndü. Okulumuzda bu yılki havanın pek tadı yok. Karşıt düşünce atağa geçmişti. Çok iyi bir liderleri vardı, kantinde marşlar söylüyorlardı. Yeni kaydolanlar arasında çalışıyorlardı. Güç kazandıkları kesindi. Ama her şeyin zamanı vardı. Biz de boş durmuyorduk. Yatakhaneinin başındaki dolaplarda eşyalarını düzenleyen, dalgın bakışlı kısa saçlı hoş bir yüzü olan yeni bir arkadaşımızın yanına giderek “Şimdi burada olay çıkacak, istersen dışarı çık” dedim. Sonradan en kadim arkadaşlarımdan birisi olan Necati Kur ile böyle tanışmıştık. Orada bize katıldı. Yeni gelen arkadaşlar arasında çalışması için görevlendirdik. Epeyce de başarılı oldu. Okulda sataşmalar oluyordu ara sıra, Es Es lakaplı Sabahattin İzcioglu’na saldırıyorlar. O da bıçağı çekip atlatıyor olayı. İkinci katta sınıfları vardı. Koşarak geçti bizim sınıfın önünden. Bıçağı yazı tahtasının üzerindeki duvara, eğik asılı olan Atatürk resmi arkasına atmıştı. Bir polis ekibi geldi ilk defa bu kadar hızlı davrandılar. Hemen sınıfa girip arama yaptılar. Ancak bir şey bulamadılar. Bizim grup da toparlanmaya başlamıştı. Zaten karşı grup bunu fark etmişti. Bir denge sağlandı. Yeni bir arkadaş grubumuz oldu. Devrim-

cilik dışında kendi içinde de çok iyi anlaşılan bir arkadaş grubuyduk. Evlerden para gelince yapacağımız ilk işlerden biri Heykel civarında küçük bir muhallebici vardı. Domates çorba ve küçücük kaplarda sucuklu yumurta yaparlardı. Ne büyük zevkle ve ne büyük mutlulukla yedik yemeklerimizi, birbirimizle şakalaşarak. Sonra hamam sefaları başlardı. Artık grup halinde gidiyorduk her yere. Kükürtlü Kaplıca'da aslanağzı kurnadan akan sıcak su havuzda toplanırdı. Havuzdaki yüzme keyfine diyecek yoktu. Sinemaya giderdik, o dönemde izlediğim, aklımda kalan en güzel film *Taras Bulba*'ydı. Konsere giderdik, Tayyare Sineması'nda o zamanın en güzel şarkısı "Dağlar, Dağlar"ı Barış Manço'dan dinledik. Ara sıra meyhaneci Arap Şükrü'ye uğrardık çünkü en ucuz şarap oradaydı. Yeşil'de oturup çay içerken Davutkadı ve Emir Sultan semtlerini, emekçi semtlerini izlerdik uzaktan.

Bursa Dev-Genç başkanı Turgutlulu Abdurrahman'dı. Onun başkanlığında toplandık bir gün. Onlar zaten son sınıftı. Yeni yönetim seçildi: Ben başkanlığa, Sabahattin İzcioglu sekreterliğe, Necati Kur saymanlığa, M. Ali Terziler ile Süleyman Karabaş üyeliklere. Artık daha da güçlenmemiz gerekiyordu. O zamana kadar ulusal düzeyde kimseyle bağımız olmadı. Ben İstanbul'a gittim. Bursa'dan Hamza Özkan, İstanbul Dev-Genç yönetimindeydi. Bizim Salihlilili arkadaşlar Edebiyat Fakültesinde okuduklarından Hamza'yı tanıyorlardı. O da Edebiyat'taydı. Bir arkadaşımın gittim, üst katta bir odaya girip sorduk, odadakilerin hepsi silâhlıydı, kızlar ellerinde mermilerle oynuyorlardı. Bu durum pek hoşuma gitmedi. İçlerinden birisi Hamza'nın İTÜ Taşkışla'da olduğunu söyledi. Oraya gittik. Konuştuk, durumu anlattım. Bana bir paket yayın verdi. Ben aynı gün döndüm. Vapurla gelirken paketi açtım. Dev-Genç'in yayını olan *İleri* dergilerinden birini aldım. Derginin kapağında beyaz üzerine kırmızıyla resmedilmiş sıkılı sol yumruğu havada başı hafif öne eğilmiş figür. Amerikan bayrağını yırtıp içinden fırlamıştı. Bayrağın altında da "Defol" yazıyordu. O resme bakmaya doyamadım yol boyunca. O resim okuldaki not defterlerimin ilk sayfasında kendimin çizdiği şekliyle yer aldı her zaman.

O yıl Bursa merkezde de tanıdıklarımız oldu. Büyük cadde üzerindeki Türkiye Öğretmenler Sendikası lokaline giderdik. Öğretmen ağabeylerimiz olmuştu. Lokalin en tanınmış simalarından birisi de ressam İbrahim Balaban'dı. Balaban tam bir Nâzım Hikmet hayranıydı. Oğlunun adı da Nâzım'dı. Balaban Bursa'nın köylerindendi. Mahpusluk yılları kenevir hikâyesiyle başlamış. Hapisten çıkmış düğün yapıyor. Hasımları düğünü basmış birkaç kişi hayatını kaybetmiş. Amcasının oğluyla tekrar düşmüş mahpus-haneyeye. Nâzım da o vakit Bursa cezaevinde. Resim yapıyor, resim yaparken

vücuduna nasıl şekil veriyorsa onu izleyen Balaban da vücudunu öyle yapmış. Böylece dikkatini çekmiş Nâzım'ın. "Bana, Orhan Kemal'e ve Kemal Tahir'e çok emek verdi. Dokuma tezgâhından kazandığı paralardan onlara mutlaka gönderirdi. Ben de resme başladım, kış günü amcamın oğlunu model yapıp çıplak resim yapacağım derken çocuğu hasta etmiştim. 1963 yılında Nâzım vefat edince Bursa'ya geldim. İstanbul'a gideceğim dostların yanına. O gece bir otobüse binip yol alırken şoför radyoyu açtı. İstasyon ararken Sofya radyosunu buldu. Spiker Nâzım'ın vefatı nedeniyle kendi sesinden şiirlerini yayınlayacağını anons ediyordu. Ben de bir heyecan, bir heyecan sormayın. Kafamı otobüsün arasına uzatmışım, dinliyorum. O sırada şoför başka bir istasyon aramak için elini uzattığında birden dikiz aynasında göz göze geldik. Şoför vazgeçti radyoyla oynamaktan. İstanbul'a varıncaya kadar Nâzım dinledim" diye anlatmıştı Balaban.

Türkiye gündemi de bir hayli yoğundu o yıl. Deniz Gezmiş ile Cihan Alptekin cezalarını çekmek üzere Bursa cezaevindeydiler. Onlara battaniye ve nevresim götürdük. Ziyaret serbestti. Ziyaretler sırasında Mehmet Gülersoy ve Saygı Yağmurdereli ile tanışmıştık. Onlar da Denizleri ziyarete geliyorlardı. Ziyaret yerleri son derece karanlıktı. İnsanların yüzleri belli belirsiz görünürdü. Bir ziyaret gününde önce Cihan gelmişti. Bizim yanımızda Mehmet Gülersoy (Proleter Mehmet) vardı. Cihan Deniz'e bağırdı Karadeniz şivesiyle. "Ula cuntaci Mehmet kardaş (Proleter Mehmet) gelmiş, gel haydi!"

Demirel hükümeti ülkeye tam hâkim olamıyordu. Milli Güvenlik Kurulu toplantısı yapılmıştı. Olağan bir durum. Sonuç bildirisinde hükümete tavsiyelerde bulunuluyordu. Biz de Bursa'da çıkış yapmak istiyoruz. Bu olayı içine alan bir bildiri olsun istedik. MGK'da hükümete yol veriyor. Askerlere sitem ediyoruz. Arkadaşlarımız kaleme aldılar. Bildirileri, bir derneğe ait teksir makinesinde bastık. Dikkat çekmemek için bildirileri derneğin arka kapısından aldık. Okulda, dağıtacağımız günü kararlaştırdık. Gruplara ayrıldık. Her grubun bölgesi vardı. Gruplar otobüslerle bölgesinde incek, süratle dağıtıp okula döneceklerdi. Gözaltı olsa bile kimse arkadaşların arkasından gitmeyecekti. Otobüslere binmek üzere Meskenler'e vardık. Tam binerken Aptal Kemal isimli siyasi polisi görünce bir anda telaşlandım. Polis önceden bilgi almıştı. Sabahattin ve Necati ile göz göze geldik ama ok yaydan çıkmıştı. Bizler Setbaşı ve Heykel civarında görevlerimizi yaptık. Diğer gruplar da öyle. Daha sonra öğrendik ki üç arkadaşımız yakalanmış, onların arkasından giden iki arkadaşımızı da polis gözaltına almış. Toplam beş kişi ertesi gün mahkemeye çıktılar ve tutuklandılar. Çıki-

şımız başarılı sayılmazdı. Avukatlar bulduk itirazlar yapıldı, ancak bir sonuç alınamadı. Yarıyıl tatilini onlar cezaevinde biz de Bursa'da geçirdik. Arkadaşlarımızın aileleri geldi. Bazıları bizlere sitem ettiler haklı olarak. Bir ay sonra ilk mahkemede çıktılar. Sonra da beraat ettiler. Ancak okul disiplin kurulu arkadaşlara ceza verdi. Başka okullara gönderildiler. Olay böylece kapanıp gitti.

Ülkede olduğu gibi okulumuzda da bizim açımızdan işler iyiye gitmiyordu. Denizler Ankara'da, Mahirler İstanbul'da, eylemler yapıyorlardı. Banka soygunları, çatışmalar, adam kaçırmalar sürüp gidiyordu. Sinan Cemgil ve arkadaşları da Maraş'ın Nurhak dağlarına çıkmışlardı. Siyasi tartışmaların odağında, kırlardan şehirlere, şehirlerden kırlara doğru öncü güçler hareket geçmeli mi, tartışmaları oluyordu. Silahlı Kuvvetler'de de huzursuzluklar olduğu yazılıp çiziliyordu. Cumhurbaşkanlığı seçimleri de kapıda. Asker kökenli cumhurbaşkanı geleneğini sürdürmek isteyenler vardı.

Olaylar büyük kentlerde yaygınlaşıyordu. Basında öğrenci liderinin resimleri yayınlanıp, olaylarla bağlantıları yazıyordu. 12 Mart Muhtırası verildi, nihayet hükümet istifa etti. Parlamento görevini sürdürecekti. İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilân edildi. Sinan Cemgil ve arkadaşları Nurhak dağlarında vuruldular.

Okulumuzda da gerilimler artıyordu. Faşistlerin okul dışı ilişkileri de vardı ve dışarıdan talimat alıyorlardı. Bizler kendi halinde tipik taşra devrimcisiydik. Saf ve temiz ideallerimiz sanki bizi kötülüklerden koruyordu. Bir gece Sabahattin'le birlikte şehirden geldik. Naif cesaretimiz var. En tehlikeli yerde otobüsten indik, yatakhaneye girişe yetişmek istiyoruz. Okula yaklaştığımızda yatakhanenin ve yemekhanenin tüm ışıklarının tamamen açık olduğunu gördük. Bu tuhaf bir durumdu. Ne olduğunu tam anlayamadık. Karşımıza Okul Müdürümüz Mazhar Kukey çıktı. Okulda olmadığımızı haber almış ve bizi bekliyormuş. Bizi görünce hemen yanımıza geldi. Yalvaran bir sesle "Alın şu parayı, bu gece otelde kalın. İçeri girmeniz mümkün değil. Sizi parçalayacaklar" dedi. Birbirimize baktık. Faşistlerin girişi tuttuğunu anladık. Okul içinde bunu yapacak güçleri yoktu. Dışarıdan destek aldıkları ortadaydı. Geri adım atamazdık "Biz yatakhaneye gireriz hocam" dedik. Yavaş yavaş yürüyerek karanlıktan biran önce kurtulmak istedik. Mazhar Bey kollarımızdan, ceketlerimizin eteklerinden tutmaya çalışıyordu. Ancak boşuna ikimiz de çok kararlıydık. "Oğlum sizi parçalayacaklar gitmeyin ne olur" diye tekrarladı ama biz aldırmadık. Hızla kapıya yanaştık. Giriş gerçekten iğne atılsa yere düşmez haldeydi. Kadir Amca'nın bulunduğu kapıyı açıp sonuna kadar ittik. Betona sürtülen kapı kulak çınlatan bir ses çıkar-

dı. Kalabalığın üzerine yürüdükçit yok, işgalciler fermuar gibi açıldılar, yatakhane merdivenlerine yürüdük. Merdiven başında durdum kalabalığa bakıp iki elimi yanlara açıp başımı da hafif yana çevirerek “şu halinize bakın” dercesine sakince yatakhaneye varıp, yataklarımıza yattık. O kararlı davranışımız dengeyi tekrar lehimize çevirdi. Ayrıca üzerimizdeki psikolojik baskıyı attık. Bu olayı herkes gördü, herkes duydu. Sabahattin’le ikimiz okulda bir efsane gibiyiz. Herkes ikimizin cesareti karşısında bize saygı duymaya başladı. Karşıt gruptan “onlara sakın dokunmayın” gibi sözler ediyorlarmış. Öyle geliyordu kulağımıza.

12 Martın balyozu ve karanlığı tüm yurdu sararken, biz de elimize geçen psikolojik üstünlüğü pekiştirmek istiyoruz. Çelik gibi birbirine kenetlenmiş on beş kişiyiz. Kararımız kesin ertesi gün faşistleri okuldan atacağız. Neler yapacağımızı, nasıl yapacağımızı, kimlerin nasıl rol alacağını belirledik. Kantin bodrum katındaydı. İşe oradan başlayacaktık. Lider kadrolarından kim varsa yumruklanacak, dövülecekti. Kantindekileri önümüze katıp süreceğiz. Aynen öyle yapıyoruz. Halil Dereli adındaki sağ gruptan öğrencinin o zaman yaşı bizden çok ilerdeydi. Yumruk suratında şimşek gibi çaktı. Hiç beklemiyordu. Kaçmaya başladı. Kantindekiler de öyle. Okulun giriş kısmında iri yarı yapılı, gezerken bin bir havalı, Faruk adındaki öğrencinin kollarını arkasından kilitledim. Necati solaktı. Sol elindeki demirle neresine gelirse vuruyor. Ama çocuk çok kuvvetliydi. Elimizden kurtuldu bir kaçışı vardı ki sanki kurşun hızıyla kaybolup gitti. Hemen yatakhane kısmına bir grup gönderdik, onlar da oralarda kim varsa hepsini önlerine katıp kovalamışlar. Ceketinde rozet, boynunda kurt kolyesi olan Fevzi adındaki öğrenci her şeyden habersiz geliyordu. Bizi gördü duraksadı. Üzerine doğru yöneldik. Bizi görünce, önüne çıkan engellere aldırmadan kaçtı. Bu olaylar esnasında polis gelmedi. Biz hızımızı kesmeden şehirde de faşistleri kovaladık. Kimi görürsek derdest ettik. Okulumuza döndük. Ertesi gün herkesin dersini aldığını görüyoruz. Artık okulun hâkimi biziz. Kabul etmek gerekir ki bu yaşadıklarım ve anlattıklarım, hiç hoş şeyler değil ama o zamanki manzara böyleydi.

M. Hulusi, Sabahattin ve ben şehirdeyiz. M. Hulusi birden “arkadaşlar bu gece yatakhaneye gitmeyelim, polis basacak” dedi. Çok muhasebe yapmadık. Galiba son olaydan da korktuk, gitmemeye karar verdik. O geceyi otelde geçirdik. Sabah Meskenler’de öğrendik. Polis gerçekten okulu basmış sadece bizleri sormuşlar. Emniyet Müdürü Şükrü Balcı çizme giyerdi. Bizim kaldığımız odaları tekmeleyerek açmış, doğrudan yataklarımıza yönelmiş. Bağırıp çağırmış, gıyabımızda küfürler etmiş. Hemen orada “kaçalım” diye

karar verdik. Kararda kim ısrar etti hatırlamıyorum. “Nereye gidelim” diye düşünürken, M. Hulusi İnegöl’de akrabası olduğunu söyleyip “oraya gidelim” dedi. Şehir içinden araçlara binmemek için önce şehir dışına çıkalım dedik ve Cumalıkızık tarafından yamaçları aşip yola çıkalım diye düşündük. Öyle de yaptık. Yolda giderken dereye rastladık, dereyi geçerken Sabahattin suya düştü. Epeyce gülüştük. Üstündekileri kuruttuk. Nihayet şehrin epeyce dışında asfalta indik, Bir araca bindik İnegöl’e geldik. O gece evde kaldık; ev sahipleri çok tedirgin oldular. Gece ben İstanbul’a gitmeyi önerdim. “Orada bizim arkadaşların yanında kalabiliriz” dedim kabul ettiler. Ertesi gün Bilecik üzerinden İstanbul’a hareket ettik. Yolda arama ve kimlik kontrolü yapılıyordu. Biraz tedirgin olduk. Sıkıyönetim büyük bir baskı kurmuştu. Nihayet İstanbul’a vardık. Arkadaşlarım Fatih’te Aydın Öğrenci Yurdu’nda kalıyorlardı. Bu yurdun yerini çok iyi biliyordum. Çok önceleri gece gelmişim bu yurda, geç vakit olmamasına rağmen o gün yurdun ışıkları sönmüktü. Yurdun ziline bastım açan yok. O sıralarda yurtlara karşıt görüşlüler baskınlar yaptıklarından, ışıkları kapatıp, içerde silâhlı nöbet tutuyorlarmış. O gün nöbet sırası bizimkilerdeymiş. Nöbetçi beni keşif yapan bir karşıt görüşlü sandı. Mermiyi silâha sürdü, ben de ellerimi başımın iki tarafına koydum, camdan bakınca beni tanıdı. İçerden “durun, durun” diye bir ses geldi ve ışıklar yandı. O gün arkadaşlar iki de bir “vallahi tam tetiği çekecekken seni tanıdık” dediler. Bu olay bile o dönemin gerginliğini anlatmaya yetiyordu.

Yurda geldik ortam eskisi gibi değildi. Herkes korkuyordu. Bizler bir odaya çekildik. Biraz dinlendik. Sonra bizimkilere durumu anlattık. Uzun uzun değerlendirmelerden sonra İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı’na teslim olmaya karar verdik. Ertesi gün Harbiye Sıkıyönetim Komutanlığı’na gittik. Kimliklerimizi vererek arandığımızı söyledik. “Oturun şuraya” dediler. Bizle ilgilenen bile yoktu, biraz sonra kimliklerimiz geldi. “Biz sizi aramıyoruz. Sizi kim arıyorsa oraya gidin” deyip kapıdan çıkardılar. Arkadaşlarımızla vedalaştık. Karaköy’den vapura binmek üzere yola koyulduk. Çok üzüntülüyüz, çaresizlikten gidiyoruz. Askerlere güvenmiştik. Polisten korktuğumuz kesindi. Eminönü meydanındayız. Çok kalabalık. Satıcıların birbirlerinin sesini bastıran bağrıışları, pazarlık yapanların el sıkışmaları, simitçilerin bağrıışları, kıyıdaki balıkçıların “torik bunlar derya kuzusu bunlar” diye bağrımaları pek umurumuzda değil. Tüm yoğunluğumuz “Bursa’da bize ne yaparlar?” üzerineydi. Galata Köprüsü’nün başında durduk. Yan tarafta tarihi Mısır Çarşısı kapısı, bir arı kovanının kapısı gibi. Haliç’e doğru bakıyoruz keyifsiz ve neşesiz. Karşımızda muhteşem Süleymaniye

Camii. Minareleri bir mızrak gibi gökyüzünü yararken, kubbesi hoş bir kıvrımla, büyük bir şefkat ve merhametle gökyüzüne yükseliyor. Galata'yı geçiyoruz, insanlar hayat gailisine düşmüş umursamadan yürüyorlar. Ne Galata Kulesi'nin hüznünlü bakışı, ne de Marmara'nın mavi suları ilgimizi çekiyor. Karaköy iskelesinden Yalova vapuruna biniyoruz. Hiç birimizin ağzını bıçak açmıyor. Ne geminin süzülüğü, ne Adalar, ne de Adaların kibar insanları dikkatimizi çekiyor. Yolumuz yakınlaşıyor. Yalova'dan otobüse binip Bursa'ya vardık. Gün çoktan arkamızda kaldı, hava kararmak üzere. Kararlaştırdığımız gibi Çekirge'deki Bursa Emniyet Müdürlüğü'ne gidiyoruz. İsimlerimizi söylediğimizde gülümsediler. Bizi ayrı hücrelere koydular. O gece kimlik yoklaması yapıldı ve ön bilgiler alındı. Ertesi günü küfürler ve şiddetle sorgu başladı. Arada kapı açılıp "Nahit Töre yakalandı komiserim", tekrar gelip isim söyleyip "çatışmada vuruldu komiserim" gibi bilgilerle tepkimizi ölçmeye çalışıyorlardı. Ne okuldaki olaylar, ne şehirdeki olaylar, ne o gece neredeydiniz? Nerede kaldınız? Neler konuştunuz? gibi sorular sorulmadı. İstanbul'da kaldığımızı söyledim. "Arkadaşlarımın yanındaydım" dedim. Hiç ayrıntılara dalmadan bizim arkadaşların tutuklanması na neden olan, sonra da beraat ettikleri bildiri üzerinde yoğunlaştı her şey. Kimin yazdığını bilmediğimi, okulun üst tarafındaki kestaneliklerde el yapımı bir makinede basıp, makineyi kırıp attığımızı söyledim, aynen yazdılar. Tek dayanakları bildirinin altındaki Dev-Genç imzası ve benim de Dev-Genç başkanı olmamdı. Gözaltına alınışımızın üçüncü günüydü, mahkemeye çıkarıldık. M. Hulusi mahkemeye çıkmadı, emniyetten bırakıldılar. Bir akşamüstüydü; Adliye binasında bizden başka kimse yoktu. Mahkemede tek hâkim vardı, hakimın karşısına çıkar çıkmaz, hâkim öyle bir bağırma-ya başladı ki, kıpkırmızı oldu yüzü, ağzından köpükler çıkıyordu. Sanki kendini yapacağı işe inandırmak istiyordu. Ayaktaydı. Biz ikimiz de titriyorduk. Nihayet hâkim iyice motive etti kendini, "sizin istikbalinizi elinizden alıyorum, sizi tutukluyorum" dedi. Öylece kaldık. Biz de zaten ayakta-aydık. "Götürün" dedi polislerle. O hâkimin, o günkü yüzünü ve bize bağırmasını hiçbir zaman unutmamam, asla da unutmam. Gerçekten hâkim tamamen birilerinin verdiği emri yerine getirdi.

Bizi nereye, nasıl getirdiler hiç hatırlamıyorum. Sabahattin de büyük bir hayal kırıklığı içindeydi. Ben yirmi, Sabahattin de galiba yirmi bir yaşındaydı. Bize reva görülen böyle bir uygulamayı kabul etmemiz mümkün değildi. Hayatımızla ilgili başımıza erken gelen bu haksız uygulamayı elbette ki hiçbir zaman unutamadık.

Bursa Cezaevi

Kocaman demir kapı gri renkteydi. Üzerindeki küçük kapıdan girdik içeriye. “Cezaevi kapısı girerken han kapısı, çıkarken iğne deliği gibidir” derler. Sağlı sollu bakımsız güllerin yer aldığı yolu geçip yıpranmış merdivenden içeriye, infaz memurunun odasına alındık. İşlemler yapıldı. Polisler gittiler. Gardiyan bizi berbere götürdü. Önce ben oturdum. Makineyle üç numara tıraş başladı; başım öne eğik, kaşlarımın altından başımın kabağını görüyorum aynada.

Daha dün böyle başı kabak, yalın ayak köyde koştururdum. Dağlara çıkardık bin bir çeşit böcekler uçuşurdu etrafımızda, yaban eriği, yaban armudu toplardık, kangal dikenlerinin çiçekleri üzerine konan kınalı bülbül rüzgârla salınan dikenle birlikte masal söyler gibi öterdi. Akşamları şişesi yeni temizlenmiş petrol lambası yakılırdı, akşam yemeği beklenirdi. Odamızın içi sarı ışıqla dolarken gazın kokusu boğazımızı hoş bir şekilde yakardı. Odamızın içini dolduran sarı ışığın ve gaz kokusunun verdiği huzuru arıyorum. Gaz lambası kış gecelerinde kar yağarken aydınlatırdı ortalığı, odamızdaki ocakta yanan odunun çıtırtısıyla, dışarıdaki beyaz sessizliğin huzurunu arıyorum. Çeşme başında oturmayı severdim. Suyun akışını dinlerdim. Yörüklerin yaylaya gidişleri geliyor aklıma. Keçileri, koyunları, inekleri ve köpekleriyle hep birlikte bir toz bulutunun içinden geçerlerdi önümüzden. Eşyalarını sarı renkli havutlarla beygirlere, develere yüklerlerdi. Çok güzel Yörük kıyafetleriyle, kendi aralarında konuşarak önümüzden geçtikleri günler düştü aklıma. Bir film şeridi gibi çocukluk günlerimin, bu güzel anıları sıkıntımı biraz da olsa hafifletti.

Hâkim’in bağırmaları hâlâ kulaklarımı çınlatıyor. Sıra Sabahattin’e geldi. Berber büyük bir süratle onun da saçlarını üç numaraya vurdu.

Üçümüz kaçmamıza rağmen neden ikimiz tutuklandık? Bu bildiriden akadaşlar daha yeni beraat ettiler. Biz neden gözaltına alındık? Acaba okulumuza dönecek miyiz? gibi sorular kafamı kurcalıyordu. Tutuklanmamı aileme nasıl anlatacaktım? Yoksul babamın bin bir güçlkle okutmaya çalıştığı, öğretmen olmam için verdiği emekler boşa mı gidecekti. Ama artık yapılacak bir şey yoktu. Durumu kabullenip, kendimi yeni duruma göre hazırlamalıydım. Gardiyan, bizi savcının odasına götürdü. Deniz Gezmişler Bursa cezaevinde yatarken onlara iyi davranıldığını duyardık. Müdür bizi, tehdit dolu ifadelerle uyardı. Oturduğu oda çok eski eşyalarla donatılmıştı. Sadece masası biraz yeniydi. Aklıma Nâzım Bursa cezaevindeyken müfettişle karşılaşması geldi. Acaba karşılaştıkları oda burası mıydı diye düşündüm. Bir müfettiş cezaevini teftiş ederken o zamanki savcıya “burada meşhur Nâ-

zım Hikmet yatıyormuş, çağır da görelim” diyor. Nâzım kapıdan girer girmez “sen misin o meşhur adam” deyip oturmasına bile izin vermeden “gidebilirsin” diyor. Nâzım tam kapıdan çıkarken müfettişe “Hayyam’ı tanır mısın” diyor. “Evet” diyor müfettiş. “Peki, o zamanki Şah’ı biliyor musun?” “Hayır” diyor müfettiş “bakın, Hayyam’ı bütün dünya tanıyor. Ama Şah’ı herkes unuttu. Beni de bütün dünya tanıyacak ama bakanı, başbakanı hiç kimse hatırlamayacak” diyerek odadan çıkıyor.

Biz de odadan çıkıyoruz. Yüzü, alnı derin kırışıklarla dolu, konuşurken dişlerini ezen yaşlı gardiyana savcı “müşahedeye götür” dedi. “Yürüyün” dedi gardiyan, biz önden gidiyoruz. Koridordan geçerken demir parmaklıklara dizilmiş adli mahkûmlar sessizce bizi izliyorlardı. Bizim cezaevine geldiğimizi duymuşlardı. Gardiyan yanına bir yardımcı çağırdı. Zeminden, üzeri toz ve kirden görünmeyen merdivenleri çıkıp, ilk dönemeçten döndük. Birden karanlık ve havasız üst koridorda bulduk kendimizi. Yardımcı hücrenin kapısındaki sürgüyü çekti. Kapı ağır olduğu için zorlanarak açtı. “Girin” dedi gardiyan, hücrede iki ranza bulunuyordu. Üst tarafta demirleri paslı, pislik içinde bir pencere vardı. Ranzalar çıplaktı. Giysilerimizle, ayak-kabılarımızı da çıkarmadan uzandık teller üzerine. Günlerin getirdiği yorgunlukla öyle bir uyumuşuz ki, üzerimize kapanan demir kapının sürgü sesini hatırlıyorum sadece.

Uyandığımızda zamanın gündüz mü, gece mi olduğunu bilmiyoruz. Gardiyan mazgaldan bizi kontrol ediyormuş. “Kalktınız mı” deyip açtı hücremin kapısını, yüzlerimiz de ranza tellerinin izleri var, konuşmadan birbirimize bakıyoruz. Gardiyan “yanda sizden arkadaşlar var” dedi bizi hücremin önüne çıkardı. Karanlık ve havasızlık her yere sinmiş, sol tarafımıza kullanılmayan eşyaları koymuşlar, ne oldukları tam olarak seçilemiyor. Gardiyan yanıımızdakilerden birer sigara aldı ve bize verdi. Birinci sigarasıydı yaktım, içeri girip boş ranzama uzandım, sigaradan uzun bir iki nefes çektim. Bir zaman hareketsiz kaldım. Hayatımda içtiğim en güzel sigaraydı. Gardiyan isminin Rıza olduğunu söyledi. “İşe başladığım yılı unuttum, hayatım mahpuslarla beraber burada geçti” dedi. Yüzüne bakıyorum yüzü her şeyi anlatıyor. Deniz Gezmişler de burada kalmış, bizden önce aynı bildiriden tutuklanan arkadaşlar da burada kalmışlar. Denizler giderken eşyalarını bırakmış, nasıl olsa bizden birileri gelir diye. Sonra bizim arkadaşlara vermiş Rıza dayı. Onlar da çıkınca eşyalar kalmış burada. “Şimdi de size getireyim” dedi gardiyan. Eşyalar geldi, tanıdığımız nevresimler, battaniyeler, çok seviyoruz. Bir de eşyaların arasında kalmış *Ant* dergisi, sayfa kenarlarında el yazısı notlar. Deniz yazmış olmalı. Rıza dayı demişti. O dergiyi Deniz oku-

yormuş. Rıza dayı, “ayrıca bir de piposu vardı. Pipoyu sizden önce gelenlerden birisi aldı” dedi. Sonraları, bizim okuldan bildiri dağıtırken yakalanan Önder Sevgi’nin aldığını öğrendik.

Yandaki arkadaşlarımızın da kapısı açıldı. Tanıştık. Önceden tanıdığımız Proleter Mehmet, Saygı, Fuat hoca, Aytekin hocalar birlikte kalıyorlarmış. Onlar Rıza dayıya “arkadaşlar da bizim hücreye gelsinler” dediler. Rıza dayı idareye danışmaya gitti. Biraz sonra geldi “haydi geçin” dedi. Sevindik haliyle. Bu hücre biraz daha geniş, kenarlarda ranzalar. Ortada küçük bir boşluk. Kapısı olmayan tuvalet. Çeşmesinin altında paslanmış teneke kutu vardı. Gökyüzünün görülmediği bir pencere, ağır koku her yere sinmiş, tek tesellimiz yalnız olmamamızdı. Hücremizin lideri proleter Mehmet’ti. Beyaz yüzünde ince kıvrık burnu, siyah pala bıyıkları vardı. Yaşı bizden büyüktü. Zayıf bedenine pantolonunun beli bol geldiği için belinin biraz üstüne çekti. Annesi ve babası da emekçiydi. Bursa’nın gecekonduarında otururlardı. Henüz evli değildi. Olgundu, iyi bir dinleyiciydi. O, umutsuzluklar içinden umut çıkaran tam bir sihirbazdı. Yemekler yenilecek gibi değildi. İçlerinde kurtlar yüzerdi. Proleter bu konuda hünerini gösterir, yenilemeyecek yemekleri yenilir hale getirirdi. Önce kurtları temizler, içinde sana yağın eritip, bulduğu baharatları çorbanın içine koyarak terbiye ederdi. Aynı işlemi kuru fasulye ve nohut gibi yemekler çıktığında da yapardı. Aytekin hoca evliydi çok sinirliydi, bazen duvarlara yumruk atardı. Fuat hoca sakindi, ağır ağır konuşurdu.

Anahtarı dışarıda olan lambamız gece gündüz devamlı yanardı. Uzunca bir zaman, gece açık olan lambanın ışığına alışamadım. Gökyüzünü göremediğimiz için gece-gündüz farkını ayırt etmek zor oluyordu. Bize kitap ve gazete yasaktı. Bazı geceler de cezaevi savcısı gelirdi. İyi de oluyordu özel çaylar gelirdi arka arkasına, doyuya içerdik. Savcı Denizlerden söz açardı, kardeşi de İstanbul Hukuk’tan arkadaşı oluyormuş Deniz’in.

Rıza dayı “kantinden ne isterseniz aldırayım” derdi. Ancak ne aldırdıysak artan paramız bir türlü geri gelmiyordu. Rıza dayıya göre her şeyin çözümlü vardı. Çözüm paraydı. Havalandırma açık alanda değildi, hücremizin karşısındaki kalın duvarlara bakarak yapardık. Rıza dayı, dişlerini ezerek ya da geveleyerek buralarda kalan mahkûm hikâyelerini anlatırdı. Kaldığımız bölümün diğer adı tecritti. İdam edileceklerin son kaldıkları yerlerdi. Kim bilir kimler, gece yarılarında sessiz sedasız bu hücrelerden çıkarılıp, öbür dünyaya süzülüp gitmişlerdi. Rıza dayı bir gün bize, eski eşyalar arasında kalan resimleri parça parça dışarıdan bir kişiye para karşılığı sattığını anlatmıştı. Bu resim parçaları Nâzım Hikmet’in cezaevinde kalan resimleriydi.

Günlerimiz kolay geçmiyordu. Ziyaretçilerimiz gelmeye başlamıştı. Dışarıda yapılacak işlerimizi kadim arkadaşımız Necati Kur görüyordu. Dışarıdan az da olsa yiyecek geliyordu. Henüz ailemin haberi yoktu. Ama nasıl olsa bir gün duyulacaktı ya da biz haber verecektik. Ziyaret günleri cezaevinin beklenen en ilginç günleridir. Hoparlörden ziyaretçisi gelenlerin isimleri okunurdu ama anlayana aşk olsun. O anki sessizlikten sonra koşuşturma ve gürültüler başlardı. Ziyaret günlerinin tek esprisi, idaredeki anonsçuya Hüsamettin Uzunkavakaltındayataruyuroğlu'nun isminin verilmesi olurdu. Bu ismi hoparlörden zorlanarak okuyan anonsçunun sesi duyulduğunda ortalığı kakhaha sesleri kaplardı. O günkü ziyarette okuldan ve İstanbul'dan arkadaşların yanında, babam da gelmişti. Ziyaret yerinin karanlığında yüzünü belli belirsiz seçmiştim. Konuşamamıştım. *Cumburiyet* gazetesi yazmış. "Bursa'da tutuklanan iki öğrenci" diye vermiş haberi. Hücreme döndükten kısa zaman sonrası idareden çağrıldım. Babam Askerlik şubesinde çalışıyordu, askerlerle kolay iletişim kuruyordu. Özel ziyaret izni almıştı. Durumu anladım ayaklarım pek ileri gitmiyor. Babamın köydeyken hali vakti iyiydi. Evimiz düzenliydi. Bir gece vakti evimizin önüne gelen traktöre eşyalarımız yüklendi, Salihli'de açtık gözümüzü. Babam, akrabalarına kırıldığı için göç etmişti. Ancak "çocuklarımı okula göndermek için göç ettim" derdi. Sonraları ticaret ve başka işler yapmaya çalıştı ama başarılı olamadı. Zor günlerimiz çok oldu. Babama köydeyken "Bey"derlerdi. Lacivert kruvaze ceketini altında gri İngiliz külot pantolonu, körüklü çizmeleri, beyaz gömleğini örten açık yaka bordo renkli kazağıyla, evimizin avlusundaki leylak çiçeğinin önünde annemle çektiirdikleri fotoğrafları, evimizin duvarını süslemiştir her zaman. Şehre incek insanlar babamın giysilerini ödünç alırlardı. Atlarımız insanların hizmetindeydi. Eli açık iyiliksever bir insandı. Bütün ideali bizleri okutmak olan babamın karşısında eziliyordum. Savcının odasında karşılaştık. Elini öptüm ayaktayım. Babamın yüzüne bakamıyorum, başım öne eğilmiş. Bana bir şeyler anlatıyor ama hiçbir şey anlamıyorum. Nihayetinde geçimini zor sağlayan, zorluklarla hayatını sürdüren küçük memurdu. Bütün umudunu öğretmen olmama bağlamıştı. Bir ara açık renkli gözlerini ve solgun yüzünü görüyorum. Bakamıyorum yüzüne. Vedalaşıyoruz. O gün babamla karşılaşmamızdan hatırladığım tek şey "Oğlum senin için Avukat Muzaffer Çiçekoglu'nu tuttum" demesiydi. Hızlı bir şekilde karanlığın, havasızlığın, ağır kokunun içine, hücreme atıyorum kendimi. Ranzama uzandım, derin bir uyku çektim. Çok keyifsiz, umutsuz, karamsar bir hava içindeyim. Nihayet hücreme tekrar alıyorum. Olup biteni yeniden değerlendirdim. Bu günlerin de geçeceği

inancıyla kendimi ayakta tutmalıydım. Onurum için, inandıklarım için, babama verdiğim sözü yerine getirmek için ayakta kalmalıydım. Dosta düşünmana devrimciliğin nasıl olduğunu göstermeliydim. Bu yola kendi tercihlerimle çıkmıştım. Sonuna kadar da yürüyecektim.

Bir akşam yemeği yerken ağır hücre kapımız açıldı. İçeriye kara kuru kafasının ön tarafındaki saçları dökülmüş, üzerindeki haki renkli ceket, pantolonu, garip birisi geldi. Proleter hemen ona yer açtı. “Geçmiş olsun” dedik hepimiz. Haftalığını alırken “bu para kime yeter, bu para ile geçinilir mi” demiş patronuna. Adı Recep’ti Bulgaristan göçmeniydi. Bir dönem bizimle konuşmadı. Uzunca bir zaman ziyaretçisi gelmedi. Biz de temkinli davranırdık. Cezaevlerine idarenin, polisin muhbirlerinin sokulduğunu biliyorduk. Nihayet, o bize, biz ona alıştık. Artık bizden biriydi. Bu emekçi insan büyük bir ihtimalle propagandadan tutuklanmıştı. Muhtemelen, patrona ve düzene karşı sözler söyleyince çevredeki muhbirlerin işgüzarlığı sonucu tutuklanmıştı. Çocukları, ailesi perişan olmuştu, aklı hep onlardaydı. Recep Usta her şeye alıştı. Hiç bir yiyeceği geri çevirmedi.

Okuldaki kadim arkadaşlarımızdan Necdet Çavuşoğlu, yatakhane bir çarşaf üzerine “Ölenler dövüşerek öldüler ve güneşe gömüldüler vaktimiz yok onların matemini tutmaya” yazıyor. Yatakhane penceresinden dışarıya sarkıtarak asıyor. İdare ve polis büyük bir marifetle olaya el koyuyor. Necdet de tutuklanarak yanımıza geldi. Siyah saçlı, siyah kaşlı, kara gözlü, kırmızı yanaklı, çok hoş gülüşlü arkadaşımıza “neden yaptın” diye sorunca Uşak şivesiyle “Sağdıç içimden öyle geldi. Yazıp astım” demişti. Devrimci bir insanın temiz duygusu. Bu sözden dolayı insan tutuklayan, hukukçulara, anlayışa ne demeli? Necdet hiç zorlanmadı, hatta bize güç verdi. Kader ortağı oldu. Hücremiz doldu, kadro tamamlandı derken, önce Bursa’nın sosyalist yetiştirme ile ünlü Müşküle köyünden İsmail, ardından da Kürt asıllı Kenan hoca aramıza katıldı. Emekçi, öğretmen, öğrenci, köylü sanki aranan kompozisyon tamamlanmış oluyordu. Bu kadar insanın tutuklanarak buraya doldurulmasının gerekçelerini zamanla görecektik. Gündüzleri hücremizin önündeki havalandırmalarımız, meşhur karanlık duvara bakarak devam ediyordu. Rıza dayının çekilmez muhabbetlerini mecburen dinliyorduk. Kalabalık olmamız havasızlığı ve ağır kokuyu artırıyordu. Savcıyla durumu konuşmaya karar verdik. Bir gece savcı geldiğinde Proleter derdimizi anlattı. Savcı halimizi görünce, tüm mahkûmlar çıktıktan sonra bizim de ana havalandırmaya çıkmamıza karar verdi.

Ertesi gün gelmek bilmedi. Nihayet havalandırmaya çıkma zamanımız geldi. Avlunun batı tarafında duvar, bir tarafı Nâzım’ın dokuma tezgâhları-

nın olduğu yapı, karşımızda mahkûmlar koğuşu, bir tarafında da kaldığımız müşahede bölümü vardı. Aylar sonra aydınlıkla ve temiz havayla karşılaşırız. Şaşırırız. Muhteşem gök kubbenin altında ve kaybolmakta olan güneşin aydınlığı altında yürüyemiyoruz. Duvarlara yaslanıp oturuyoruz. Mahkûmlar pencerelerden bize bakıyorlar. Birisi “Muammer Aksoy’u tutukladılar” diye bağırarak bize haber verdi. Nâzım’ın “bugün pazar, bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar” şiirini hatırlıyorum. Usta ne kadar güzel ifade etmiş. O şartları yaşayan daha iyi anlardı bu şiiri. Mitolojide İkarus geliyor aklıma. Babasıyla birlikte bir labirentte hapis yatarken, bu labirentten ancak uçarak kurtulabileceklerine inanıyor, uçmak için kanat yapıyor. Babasının uçmak için yaptığı kanatları balmumuyla tutturuyor vücuduna. “Oğlum alçaktan uçma yere çakılabilirsin. Yüksekten uçma güneş balmumunu eritir yine yere çakılırsın” diyor. Masmavi ve derin gökyüzüne İkarus gibi uçuyorum. Uçuyorum korkusuzca, yükseklerle, daha da yükseklerle sonsuza doğru. Balmumuyla bağlı kanatlarımla ya güneşe iyice yaklaşıp balmumu eriyecek, düşeceğim denizlere, okyanuslara, memleketimin bir köşesine, ya da dünyanın bir köşesine. Ya da yaklaşacağım güneşe, çok sıcak ve merhametli kollarına sarılıp, beraberce dünyayı ve evreni aydınlatacağız ebediyen. Bu düşüncelerle çıktık havalandırmaya. Hep beraber yürümeye çalışıyoruz. Doyasıya çekiyoruz bahtsız memleketimizin temiz ve mis gibi havasını. Artık hepimiz de mahpusluğa iyice alışıyoruz. Diğer günlerde hızlı şekilde muhabbet ederek yürüyoruz, fakat artık volta atıyoruz. İkili, üçlü. Artık her birimizin tespihleri var, parmaklarımızın arasında yılan gibi kayıp giden. Sabahattin ve ben, dönem kaybetmeden okulumuzu bitirmeyi umuyoruz. Hayallerimizi konuşuyoruz, hiç konuşmayan Recep usta bile hikâyelerini anlatıyor. O dönemlerin en moda suçlaması komünizm propagandasıydı. Bu, bir insanı keyfiyete bağlı veya gizli servislerin raporlarına göre hapsetmenin en kolay yoluydu. Bilirkişiler de önlerine gelen dosyaları nasıl isteniyorsa öyle karara bağlardı. Aytekin hoca, Fuat hoca, Proleter, Saygı, Recep usta, Kenan hoca, Müşkûleli İsmail’in iddianameleri böyle hazırlanmıştı. Yani 142. madde. Bizim de hükümetin manevi şahsiyetini tahkir etmekten, yani 159. maddeden yargılanma istemimiz geldi. Askerlerin muhtıra verip düşürdükleri Demirel hükümetinin sanki manevi şahsiyeti kalmış gibi... Bizim davaya konu olan bildiriye, beş arkadaşımız dağıtırken yakalanmışlar, kısa bir süre tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılıp beraat etmişlerdi. Her ne hikmetse aynı davadan bizler hâlâ tutukluyduk. Artık mahkeme günlerimiz gelmeye başlamıştı. Herkes umutlarını yavaş yavaş çoğaltmaya başlamıştı.

Esir düşenlere uygulanan vazgeçilmez yöntem insan onuruyla oynamak, zedelemek, onurunu kırmaktır. İşkencehanelerde, mahpushanelerde nendense özellikle siyasilere uygulanan yöntemleri bilmeyen yoktur. Buralarda çalışan insanlar her ne kadar görevimizi yapıyoruz tesellisinde olsa da insanlık duyguları ya köreliyor, ya da baştan bu duygulardan yoksun oluyorlar. Hapishanenin başgardıyanı Şeref tam bir Murtaza formundaydı. Yürüyüşü, konuşması, insana bakışı, tepeden tırnağa denir ya, tam da öyleydi. Özel ayakkabılarına bakıp da nasıl bir insan olduğu anlaşılabilirdi.

Sabahattin'le ikimiz idareden geliyorduk. Malta'dan geçip hücremize doğru yürüyorduk. Şeref gardıyan, karşımıza yılışık bakışıyla çıktı. Etrafında adamları vardı. Bize sanki bir şey diyecek gibi. Biraz da cesaretini toplamaya çalışarak “Doğru yürü lan Dev-Genç’li, burada Dev-Genç’liliğin sökmeyiz” demesiyle iki tokat savurması bir oldu. Hiçbir şey yapamadan öylece kaldım. Büyük bir öfkeyle yüzüne baktım. Bu tokat çok ağırıma gitmişti. Ama tutsaktık. İsminin anlamı “onur” anlamına gelen Şeref gardıyanın yaptıklarını aklımızın bir köşesine yazdık. Olaydan Sabahattin de çok etkilenmişti. Bu olayın etkisi epeyce bir zaman sürdü. Birbirimize olan öfkemiz her karşılaşmamızda daha da artıyordu. Sonradan duyduk ki ilk geldiğimiz günün rövanşını almış kendince. İlk geldiğimiz gün aynı yoldan giderken, bizi sessizce izleyen mahkûmlar “Dev-Gençliler geldi” diyerek bize karşı sempati göstermişler. Şeref gardıyan, bizim onurumuzu onların önünde zedelemek amacıyla hem onlara, hem de bize aklınca, gözdağı vermiş.

Okulumuzda Fehmi Karaağaç isimli Uşaklı bir arkadaşım vardı. Birbirimize Kerimoğlu diye hitap ederdik. Yuvarlak yüzünde iri siyah gözleri dikkat çekerdi. Saçları her zaman kısaydı. İri gövdesi ve kalın bacaklarıyla bir pehlivanı andırırdı. Manevi dünyasında çok fırtınalar yaşırdı. Kerimoğlu, her zaman bana büyük bir samimiyetle “ben bu devrimciliği yapacağım ama öbür dünyada nasıl hesaplaşıyorum ondan korkuyorum” demişti. Ben de “belki arada kaynar gideriz, o zaman bir sorun olmaz Kerimoğlu, atlatamazsak yanarız, ne yapalım” diyerek şakalaşırdık. Kerimoğlu mezun olmuştu. Eskişehir’de öğretmenlik yapıyormuş. Bizim tutuklandığımızı öğrenmiş. Bizi ziyaret gelirken yolda kaza geçirmiş. Kazayı ayağı kırılarak atlatmış. Hastanede yatarken iç kanama geçirmiş ve hayatını kaybetmiş. Arkadaşlarımız ziyaret günü anlatmışlardı. Babasından öğrenmişler olup biteni. Ne kadar üzüldüğümü söylemem yersiz olur. Bu kadar sıkıntı arasına Kerimoğlu’nun ölümü de girmişti. İnşallah öbür dünyada korktuğu olmamıştır.

Bir ziyaret gününde, ziyaret yerinden dönerken, ana binaya bağlanan bölümden geçiyorum, elinde top olan küçük bir çocuk görüyorum bahçe-

de. Tutuklu olamaz, annesiyle mahpusluk çekiyor olmalı. Topu ileriye atıyor, arkasından koşuyor. O sırada çocukla topun arasından bir bayan geçiyor. Çok güzel bir bayan. Çok düzgün giyimli. Başındaki örtü çok değişikti. Bir zaman öylece bakakaldığım bu güzel Bayan Şule Yüksel Şenler'di. Çok genç yaşında, inandığı dava uğrunda, ülke çapında konferanslar verirdi. 12 Mart döneminde devrin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a çektiği bir telgraftan dolayı ceza almıştı. Cezasını bu meşhurlar cezaevinde tamamlıyordu. O sıralarda otuzlu yaşlarda olmalıydı. O da devletin refleks gösterdiği kırmızıçizgilerden birinde bulunmasının kurbanı olmuştu. Kendisine has başörtüsü moda olmuştu bir zamanlar.

Sabahattin'le benim mahkeme günümüz nihayet geldi. Bir gün önceden mahkemesi olanların isimleri okunurdu. O gecenin nasıl geçtiğini hatırlamıyorum. Sabaha kadar umutlarımı yeşertiyorum. Hemen derslerin başına geçip, sınavlara hazırlanıyorum. Biraz da memlekette zaman geçirerek hasret gidermek istiyorum. Can Baba'da çay içmeyi arzuluyorum. Geceleri doyasıya derin ve kaygısız uykulara dalmak istiyorum. Yeşil'den, Heykel'den, Altıparmak'a kadar arkadaşlarla yürümek istiyorum. Yine eski günlerimizde olduğu gibi gülerek, eğlenerek, vitrinlere bakarak. Sinemaya girip, sevgilerle, güzelliklerle, temiz duygularla dolu bir film izlemek istiyorum. Güzelim Anadolu türkülerini dinlemek istiyorum. Parklara giderek yeşil çimler arasında dünyaya gülümseyen rengârenk menekşelerle konuşmak istiyorum. Adalar vapuruyla İstanbul'a Marmara üzerinden süzülüp gitmek, bu muhteşem şehrin içerisine dalıp kaybolmak istiyorum. Hâsılı bize yakışan, insani olarak ne varsa yapmak istiyorum.

Umutlarımı unutmadan sabahın erken vaktinde kalkıp giyindik. Yüreklерimiz pır pır ederek bekliyoruz. Nihayet hücremizin ağır kapısı açıldı. Dışarıya çıkıncaya kadar nerelerden geçtiğimi hatırlamıyorum. Aylardır görmediğim sabahı ve masmavi gökyüzüne tam olarak hâkim olamayan güneş karşısında bir kez daha saygı duyuyorum. Askerler Sabahattin'le ikimizi kelepçeledi. Diğer adli mahkûmlarla beraber sıralanıp, kapalı çelik kasalı araç içine geçiyoruz. Adliye binası önüne geldiğimizi askerlerin telaşından anlıyoruz. Nihayet aracın kapısı açıldı. Yan yana dizilmiş askerler arasından geçiyoruz binaya başımı kaldırıp bakıyorum. Necati ve çevresinde arkadaşları görüyorum. Normal hayatı çok özlemişim. Adliye koridorunda koşuşturan insanlar. Avukatlar siyah cübbeleriyle, ellerinde çantalarıyla, salonlara yöneliyorlar. Mübaşirler, davudi sesleriyle, mahkemesi olanların isimlerini okuyorlar. Salonları dolduranlar; fakir, tedirgin, üzgün, durgun, ağır bakışlı, ağır hareketli ve bedbaht insanlardı. Merdiven altında bir nezarethaneye ko-

yulduk hep beraber. Heyecanın sınırları yok. O kadar yaralıyız, o kadar hıranlı durumdayız ki körpe yüreklerimiz yanıyor. İçimiz kan ağlıyor. Mahkemeye çıkıyoruz. Henüz oturmamak bile, savcı görevsizlik kararı verilmesini istiyor. Mahkeme karara uyuyor. Tutukluluğumuzun devamına ve İstanbul Sıkıyönetim Mahkemeleri'ne sevkimize karar veriliyor. Tek kelime bile konuşmadan. Cezaevine döner dönmez yatıyorum. Babam itiraz dilekçesi vermiş reddedilmiş. Ama babam sıkıyönetim mahkemesinden çok umutlu, o nedenle bir an önce İstanbul'a sevkimizin yollarını araştırıyor. Cezaevi karakol komutanı sevk için harcırah olmadığını söylüyor. "Harcırah ne zaman gelirse o zaman sevk ederiz. Ancak yol masraflarını karşılırsanız en uygun zamanda göndeririz" diyor. Babam hayallerini gerçekleştirmekte kararlı. Ne kadar para gerektiğini öğrenip memlekete gidiyor. Evimizi zor geçindirdiğini bana gönderdiği paradan anlıyorum. Babam zoru başarıyor. Babalık duygusundan mı, bize yapılan haksızlığa tahammül edemediğinden mi, mücadele gücünden mi bilemiyorum. Ancak şu anda kaderimi değiştirme konusunda başrolü aldığı kesin. Babam da galiba Proleter gibi sihirbazdı. O da çaresizlikler içinden çareler çıkarıyordu. Bir şekilde parayı tedarik etmiş, cezaevi karakoluna göndermiş. İdareden bize haber geldi. "Hazırlıklı olun her an sizi götürebiliriz" dediler. Yine cezaevi savcısı, akşam ziyaretlerinin birinde bizimle ilgili kararı çok garip karşıladığını ifade etmişti. Hatta bir keresinde "sizinle ilgili suçlama sıkıyönetimi gerektiren suçlardan değil" demmişti. Hayal kırıklığım olsa da umutlarımı hiç bırakmıyorum.

O günün koşullarında, Atatürk'ün Nutku'ndan etkilenerek hazırladığım savunmamı yapamamıştım. Bugüne kadar sakladığım savunmam şöyleydi:

"Sayın Yargıç,

Mustafa Kemal Atatürk 5 Şubat 1933 günü şehrimiz Bursa Çekirge yolu üzerinde bir köşte akşam yemeğini yerken, Bursalı bir kişi yanına yaklaşıyor ve gördüğü bir olayı anlatıyor. 'Paşam dün Ulu Cami önünde yüz kadar gerici-yobaz gösteri yapıyordu. Bir genç onlara müdahale etmek istedi. Fakat polis gösteri yapanları değil de bu genci engelledi' dediğinde Mustafa Kemal sözünü keserek 'bir dönem böyle şeyler olacaktır, hatta bu genç tutuklanacak, belki de hâkimler onu hapsedeceklerdir. Bu genç yılmayacak, inanç ve kanaatinin gereğini yapacaktır. Bu haksızlığa karşı meclise, bakanlara, belki de bana telgraflar çekecektir. Devrimlerimiz, Cumhuriyet ancak bu gençlerin mücadelesi ile oturacaktır. Ve ancak o zaman polisler, hâkimler devrim ve cumhuriyetimize sahip çıkacaklardır. İşte benim anladığım Türk gençliği böyledir.'

Ben de bu duygularla hareket ettim. Eğer bir suçum varsa emperyaliz-

me karşı olmaktadır, ülkemizin bağımsızlığını savunmaktır. Yargı makamınıza arz ederim.”

Yine hücre, yine havalandırmalar, yine voltalar ikili üçlü, yine kıvrak tespihlerimizle zamanı geçirmeye çalışıyoruz. Bir gün gardiyan geldi, “hazırlanın gideceksiniz” dedi. Öğleye doğru yola koyulduk. Pencereleeri tavanda olan kapalı kasalı araçta Sabahattin ve ben vardık. Askerlerle aramızda tel bir bölme vardı. İçerisi karanlıktı. Askerler bizimle hiç konuşmuyordu. Kendilerine ilişkin sorunlarını ve askerlikle ilgili ne varsa onlardan bahsediyorlardı. Arkadaşlarımızla ilk kez bu düzeyde vedalaşmıştık. Hepsiyle tek tek kucaklaşmalarımı hatırlıyorum tekrar. Hepsi gözümün önüne geliyor birer birer, bu zorlu koşullardan kurtulmalarını diliyorum. Hücremizdeki yaşadıklarımızı sıfırlamak istiyorum. Karanlığı, duvarlara kadar sinmiş ağır kokuyu, zihnimden temizlemek istiyorum. Bu eski dünyanın basit, hoşgörüsüz, merhametsiz, kaba ve karanlık labirentlerinden pırl pırl düşüncelerle çıkmak istiyorum. Bir deli rüzgâr essin istiyorum, bizi alıp götürsün, savursun oradan oraya, gâh gökyüzüne, gâh yeryüzünün bir yerine. Savrulalım umutlarımızla, coşkularımızla, herkesle el ele tutuşalım, halaylar çekelim rüzgârların götürdüğü yerlerde, uçmaktan, savrulmaktan yorulalım...

Araçta bizden başka kimse yok demiştim aslında ama, en kadim dostlarımız, umutlarımız da bizimleydi. İlk havalarda, yağmurlu havalarda, güneşli havalarda karda, kışta kıyamette, zorluklarda, karanlıklarda, daralan yüreklerimizde ve kötü zamanlarda, zirvelerde, derinliklerde, her yerde, her şartta, bizimle birlikte olan umutlarımız. Yüreklerimizin atışlarını değiştiren, zihnimizin derinliklerinde yuva yapmış, kadim dostlarım umutlarım. Onları hiçbir zaman bırakamam. Onlarla beraber gidiyoruz. En zor zamanlarımda, dünyanın alt üst olduğu zamanlarda yerden yere vursam da, akıl almaz yöntemlerle kaçmak ve kurtulmak istesem de umutlarımı kırmıyorum. Umudlarım plastik bir top gibi, yuvarlanıyor, dönüp dolaşıyor. Yanımdan ayrılmıyorlar. Beni çok sevindiriyorlar. Umudlarımı çok seviyorum. Umudlanmayı seviyorum. Hayatı ve beni bekleyen mutlu, aydınlık, sıcak geleceğimi, seviyorum.

Aracımız yol alalı epeyce zaman olmuştu. Askerlerin tel örgülü pencereleerden gözlerini ayırmadıklarına göre İstanbul’a geldiğimi anladım. Aracın içi de daha karanlık olmaya başlamıştı. Nizamiyelerden geçtik önde oturan komutan inip binmişti. Aracımız durdu. Kısa zaman sonra bizi de indirdiler, Ayaklarımız tutulmuştu. Askerlerle beraber yürüdük, çevremiz blok halinde binalarla çevriliydi. İşlemlerimiz yapılırken anlıyoruz. Burası İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı. 1. Ordu Karargâhı, Selimiye Kışlasıydı.

Selimiye Kışlası

Bu muhteşem kışla III. Selim tarafından yaptırılmış. Yerinde Sultan Süleyman'ın sarayı varmış. Onu yıkıp yapmış. Dikdörtgen şeklindeki binada sayılmayacak kadar oda varmış. Ortasında büyük bir bahçe, akşam karanlığında fazlaca seçilemiyor. Kenarlardaki kadeh gibi kuleleri II. Mahmut yaptırmış. II. Abdülhamit zamanında Anadolu'ya ve doğuya asker sevkiyatı için, asker toplama yeri olarak düşünülmüş. 1854 yılında İstanbul'daki salgın hastalıklar sırasında hastane olarak hizmet vermiş. Florence Nightingale'i konuk etmiş. Alman asıllı Osmanlı Generali Von Sanders'in karargâhı olmuş. Şimdi de bizi ağırlamaya hazırlanıyor. İşlemler kısa sürdü; biz önde, silâhlı iki asker arkamızda, "yürüyün" diyorlar. Ortam pırlıl pırlıl tertemizdi. İki ya da üç kat çıktık galiba. Büyük bir koğuşa aldılar. Yataklar düzgün ve kenarlarda boşluk var. Ortaya masa koymuşlar. Işıklar koğuşa aydınlatıyor. Yemek verdiler mi hatırlamıyorum. Üç penceresi kuzeyi görüyor. İstanbul'un rengârenk ışıklarına bakıyoruz. Koğuştaki iki kişi var. Çok yorgunuz, gönlümüz de yorgun. Aylardır böyle temiz ortam ve hava görmemiştik. Biz sadece ne zaman tahliye olacağımıza odaklandığımız için, galiba buradan mahkemeye çıkaracaklar diye düşünüyoruz. Kocaman koğuştaki beğendiğimiz yataklara kıvrılıyoruz.

Sabah çorba geldi, karavana ama iyi sayılır. Belki de ilk kez güvenerek yiyoruz. Odada kimlerin olduğundan ziyade karşımızdaki doyumsuz manzara ilkimizi çekiyor. Mükemmel bir görünüş. Tam karşımızda altın boynuz Haliç üzerinde Galata Köprüsü. Sol tarafta Sarayburnu, üst tarafında Topkapı Sarayı, yüzyılları yansıtıyor. Adalet kulesi seçiliyor sivrilmiş yapısıyla. Ayasofya tepeye kurulmuş, yüzyıllara meydan okuyor. İnce zarif minareleriyle ve kubbesiyle Sultanahmet ise hepsine meydan okuyor sanki. Marmara'nın kenarında yer alan surlar, tarihi yarımada'yı çevreliyor. Bize göre sağ tarafta kendini engellemeye çalışan yapılar arasında sivri şapkasıyla Galata Kulesi. Garip ve hüzünlü bir şekilde Kız Kulesi'ne bakmaya devam ediyor. Burası galiba gözaltı yeri, gelen giden çok oluyor. Bu bizim için de iyi sayılır buradan mahkemeye çıkacağımızı umuyoruz. Biz oturmuşuz ranzalara manzaradan gözlerimizi alamıyoruz. O kadar karanlıktan sonra rüya gibi, gemiler geçiyor, Marmara'dan Karadeniz'e, Karadeniz'den Marmara'ya bayrakları direklerden koparcasına dalgalanarak. Gözlerimizden kayboluncaya kadar onlarla beraber gidiyoruz, nereye gittiklerini bilmeden. Öğle yemekleri karavana olarak geldi. Sabahattin ile birbirimize bakıyoruz eski günlerimize göre çok iyiyiz. Onca yaşadığımız kötü koşullardan sonra burada kalabiliriz. Burada bizi unutsalar çok iyi olacak. İhtiyaçlarımızı askerler karşı-

lıyor. Açık kapımızın önünde nöbetçiler var. Salonun sonunda tuvaletler var. Biz önde, ellerinde silâh arkada askerler. Yürürken bir noktaya geldigimizde arkamızdan emir kipinde “sağa sola bakmak yasak” uyarısı geliyor. Bu bölgedeki iki hücrede tutulanlar var.

Bir gün önce koğuşumuzda kalan amca'yı gitti sanmıştık, tekrar geldi. “Bir akılsız dostum olacağına, bin akıllı düşmanım olsun” diyerek bize selam verdi. Az da olsa hapishane kültürümüz oluşuyordu. Biz amcaya neden tutuklandığını sormadık. O anlatıyor: “Oğlum, polise güvenmeyin, ben okurum, okuduklarımı bazen yazıp bir çuvala koyardım. Polis evimde arama yaptı. Bunları aldı getirdi. İfademi yazarlarken bu çuvaldakileri başkalarına veriyor muydun sorusunda tıka'dık ben vermiyordum dedikçe, ‘verdim de her şeyi tamamlamış olalım’ dediler, ben de ‘evet veriyordum’ dedim. Soluğu burada aldık.” Duvardan abdest alıp, namazını kılıyordu. Karavana yemeği yemiyordu, sadece ekmek yiyip, su içiyordu. “Ben sizin solcu olduğunuzu girer girmez anlamıştım, komutana söyledim, o da yan tarafa verdi beni” diye anlattı. Yan koğuşta Dünder Kılıç, Ofllu İsmail ve yer altı dünyasının renkli insanları varmış. Namaza durmuş, kıldırmamışlar. Abdest alırken rahat vermemişler. Biz de “amca sen dilediğin gibi davran bizden sana zarar gelmez” dedik. Diğer arkadaşımız Ülkü Ocakları İkinci Başkanı Nihat isimli bir gençti. Kısa sohbetlerimiz oldu. “Sizin gibi solcularla hiçbir problemim olmaz” demişti. O birkaç gün sonra gitmişti. Uzun boylu esmer bir genç geldi. Onun derdi yapılan bir hataydı. Bu genci amcasının oğlu olan İTÜ Öğrenci Derneği Başkanı Gökâlp Eren zannederek tutukluyorlar. Çocuk derdini bir türlü anlatamıyor. Daha sonra Gökâlp Eren’in İTÜ’lü arkadaşları geliyor Selimiye’ye “o değil” diyorlar. Bu genç ertesi gün gitti. Tuvaletin yanındaki hücrelerde yatanlardan birisi, kolundan ranzaya kelepçeliydi. Siyah atletliydi. Hep uzanır vaziyette görürdüm göz ucuyla. Hücresinin lambası sürekli yanardı, Kapısı sürekli açık duruyordu. O dönemin kahramanlarından olan Mahir Çayan’dı orada kalan. Yanı başındaki hücrede kalanın kapısı sürekli kapalıydı. Mazgaldan bakardı sadece yüzünün bir kısmıyla gözleri görülürdü. Bu koğuşta kalanın da o dönem teğmen olan, daha sonraları *Birlikim* dergisini çıkaran Ömer Laçiner olduğunu öğrendik. Bir ara bizim koğuşa Aydın Engin geldi, kısa bir süre kaldı ve gitti.

Koğuşta en kıdemli biz olmuştuk. Artık buradan mahkemeye çıkacağımıza dair inancımız artmaya başladı. Biraz rahatladık. Manzaranın tadını çıkarmaya devam ettik. Galata Köprüsü bugün kıpır kıpır görünüyordu. Kısa zaman önce geçmiştik. Bu Köprü de çok şeyler yaşamış, çok olaylara tanık olmuş. İlk kez ahşaptan yapılmış. Daha sonra dubalar üzerine oturmuş. Ge-

milere rıhtım olmuş. Haliç'i kirletiyor düşüncesiyle dubalar çıkarılmış, şimdiki halini almış. Yahya Kemal, Nâzım'ın annesine âşıkmiş, dillere destan olmuş bu aşk, bilmeyen, duymayan kalmamış. Nâzım'ın annesi Eminönü tarafında Galata'nın başında masa kurmuş, oğlu hapisten çıksın diye imza topluyormuş. Yahya Kemal de köprüden geçecek, manzarayı görünce geçemiyor, imza vermekten korkuyor uzaklaşıyor oradan. Şimdi orada olmak vardı. Köprüye dayanıp, Haliç'e uzanıp, sandallardan göğe yükselen, ara sıra da bizi yalayıp geçen balık kokularını solumak, Eyüp sırtlarına tırmanıp Piyerloti'de çay içmek vardı. Sütlüce'yi, Ayvansaray'ı, Kasımpaşa'yı seyrederek. Ya da yosun kokularına katlanıp Köprü'nün altındaki kahvelerde çay içmek vardı. Ya da Köprüyü geçip, Galata'dan tırmanıp, Kulenin yanından İstiklal'e, orada kalabalığa karışıp, kaybolup gitmek vardı. Ya da Taksim Anıtı çevresinde tur atıp Gümüşsuyu'ndan Dolmabahçe'ye salınmak vardı.

Dönüyorum tekrar köprünün başına, Eminönü Meydanı tam görünmüyor. Bu meydanın hâkim kuşları güvercinlerdir. Onlar hırçın martılara aldırış etmeden, Yeni Cami duvarlarıyla meydan arasında gidip gelirler akşama kadar. Çocukların ellerindeki buğdaylardan beslenirler. Bu meydanda da çocuklar ile güvercinlerin çok iyi anlaştığını, çok dost olduklarını cümle âlem görür. Kuşlar ve çocuklar, etraflarındaki kalabalıklara aldırmadan hemen oracıkta kurdukları dünyada, sevgiyle dolu, barışla dolu, rengârenk umutlarıyla dolu dünyalarında yaşamaya başlarlar.

Çok değil daha geçen yıl, Türkiye işçi sınıfı da bu meydana inmişti. Cümle âleme barış ve sosyal adalet istediklerini duyurmak için. Emekçiler, Sultanahtmet meydanında toplanıp, Bab-ı Ali'den Eminönü'ne gelmişlerdi. Yüz eli bin emekçi, o sıralarda çıkarılan sendikalar yasasını protesto etmek için grev yapmıştı. Köprüden geçip, Galata'dan tırmanıp, İstiklal'den Taksim'e geçmek istemişlerdi. Bu kez köprü korktu. Köprü açıldı izin vermedi emekçilere. O gün bu gündür emekçilerin Taksim'e gitme hasreti sürüp gitmiştir.

Bir akşam daha olmak üzere artık, Selimiye'nin pencerelerinden manzara bakıp geçmişe gitmekten vazgeçme zamanı gelmişti. Bu gün de geçti derken askerler geldi. "Eşyalarınızı alın" dediler, eşya dedikleri birer poşet. Bursa'daki koşullara göre tartışılmaz iyi olan bu kışla koğuşu pencerelerinden, doyumsuz İstanbul manzarasına son kez bakıp, önlerine düştük. Geldiğimiz merdivenlerden aşağıya indik. Bahçeye vardık. "Bekleyin" dediler. Bekliyoruz. Yeni açılacağımız ufuklarda nelerle karşılaşacağımızın tedirginliği içinde bekliyoruz. Bahçe, çiçekler, süs bitkileri ne kadar da düzenli. Yüzyıllar geçmesine rağmen kışlanın duvarları genç ve yüzleri parlak, yüzyıllardır birbirlerine bakmaktan usanmamışlar, yorgun değiller, daha nice

yüzyıllara der gibi. Duvarlar üzerinde sıralanan pencereler düzgün ve orantılı yerleşmişler, sıralanmışlar saymaya vaktiniz yetmez. Bir akşamüstü, lacivert gökyüzünün muhteşem derinliği, havanın tatlı serinliği ortama bir farklılık verse de 1. Ordu, karargâh, sıkıyönetim gibi ağır kelimeler altında ezilmemek mümkün değil. Burada kaldığımız süre içinde fiziki ve psikolojik, olumsuz bir davranışla karşılaşmadık. Bursa'dan sonra bir nefes alma, bir hayat belirtisi, kısa süren bir mevsim, en önemlisi temiz umutlarımıza destek oldu Selimiye Kışlası. Ne olacağını ve nereye gideceğimizi bilmemiz mümkün değildi. Görünmeyen bir el, kendini hissettirmeyen bir rüzgâr sanki arkamızda oradan oraya atıyordu bizi. Askerler yanıımızdan ayrılmıyor, ellerimizde kelepçe yoktu. Merak içindeyiz. Bir işlem de yapılmadı. Galiba Selimiye misafirliğimiz bitti. Artık İstanbul'u bir daha böyle izlememiz çok zordu. Yüksekteki pencerelere bakarak daha nice misafirlere nice seyirler yaptırılmalarını diledim. Yanımıza tanıdık araçlardan birisi yaklaştı ve durdu. Bu araç cezaevi aracıydı. Askerler “geçin” deyip kapıyı kapattılar. İçerisi hafiften karanlıktı. Karanlığı unutmuştuk. Cezaevi aracı içinde başka mahkûmların da olduğunu gördük. İlk etapta bizi dikkate almadılar. Kendi aralarında bazen şakalaşıp bazen de şöyle yapsak daha iyi olur gibi konuşuyorlardı. Karanlığa gözüm alışınca, bizden tarafa bakanın Necmi Demir olduğunu tahmin ettim. Gazetelerdeki resimlerinden tanımıştım. Arkadaşlarımız, o döneme damgasını vuran, THKP-C sanıklarıydı. Epeyce yol aldıktan sonra bizimle de ilgilenmeye başladılar. “Geçmiş olsun” dediler. Hangi dava dediklerinde “Bursa Dev-Genç” dedik. Artık cezaevi racununa uyuyoruz galiba. Cezaevine gittiğimizi anladık ama neresi olduğunu bilemiyoruz. Umutlarımıza ne mi oldu? Eksilmiş de olsalar onları Selimiye'nin büyük koğuşunda bırakamazdık.

Artık okuldaki bir dönemi kaybetmemiz netleşti. Araç dura kalka yürüdü, Küçük viteste gitmesinden ve ağır ağır yol almasından belli ki tırmanıyoruz. Nihayet durduk. Önce bizi indirdiler kenarda bekliyoruz. Diğerleri için tertibat aldılar. İkişerli elleri kelepçeli arkadaşlarımızı içeriye aldılar. Burası Maltepe Askeri Cezaevi'ydı. Tepede kurulmuş küçük bir cezaevi. Etrafı duvarlarla çevrilmiş, köşelerde gözetleme kuleleri ve üzerlerinde silâhlı nöbetçi askerler vardı.

Maltepe Askeri Cezaevi

Ertelenen hayatımızın duraklarından birisi de burası olacaktı. Komutan hiç nasihatle bulunmadan yanıımızda bekleyen askere “nereye verelim” de-

di. Asker bizim yüzümüze bakarak “şuraya verelim” dedi. Koğuşa geldiğimizde, geçmiş olsun merasiminden sonra koğuş sorumlusu, yemekten sorumlu kişiye “iki kişi daha ekleyin” dedi. Akşam olmuştu. Cezaevi ama Bursa ile kıyaslandığında daha iyi sayılırdı. Sabahattin ile birlikte çevreyi, insanları izliyoruz, içimizdeki hesaplaşmaları gizleyemedim. Hayatların ne kadar enteresan olduğunu düşündüm. Kısa zaman içine neler sığıyordu hayatlarımıza. Daha nelerin sığabileceğini, nelerin yaşanacağını da bilemiyordum. Kim bilir daha kimlerle karşılaşacak, nerelere gidecektik. Artık olabilecek her şeyi normal karşılamaya alıştıyorum kendimi. O gün ziyaret günümüştü. Yemeğe oturduğumuzda şaşırıyoruz. Tabağımızdaki yiyeceklerimizi aylardır yememiştik. Alışamadığımdan olsa gerek tabağa uzanamıyordum. Aylardır ilk defa ev yemekleri vardı tabağımızda. Diğer arkadaşlar tabaklarını yarılamışlardı. Hepsi de genç ve bakımlı, sağlıklı görünüyordular. Arkadaşlarımızın çoğunluğu deniz teğmeniydi. İsimlerini duyduğumuz, büyük bir heyecanla izlediğimiz, mücadelemizin en önemli kahramanları capcanlı karşımızda duruyorlardı. Sarp Kuray ve arkadaşları. Kendi içlerinde bir düzenleri vardı. İlhan Selçuk, Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, Nihat Sargın, Şiar Yalçın, Atilla Sarp, Ruhi Koç, Şadi Alkılıç, Erdöl Boratap, Çetin Özek, iki polis müdürü bizim koğuştaydı. Ortak havalandırmamıza açılan diğer koğuşta, Necmi Demir, Ulaş Bardakçı, Ziya Yılmaz, Kamil Dede, Şevki Erencan (Şevki baba), Basri Dede, Necati Sağır, Sırrı Öztürk, oğlu Mutlu Öztürk, Sina Çıladır, Ömer Ayna kalıyordu. Sabahları koğuşlardaki komünlerin hazırladığı kahvaltılarda zeytin, peynir boldu. İç havalandırma dışında bahçeye de çıkılıyordu. Karşı koğuşta Bursa’dan tanıdığımız Cihan Alptekin ve THKO’nun diğer sanıkları, İrfan Uçar, Harun Karadeniz, Dündar Kılıç, Oflu İsmail ve adamları vardı. Cezaevinin özel tutuklusu sağ görüşlü birisiydi. İşkencelerde ya da bilmediğim nedenlerden de olabilir, aklını yitirmişti, havalandırmalarda tüm giysilerini çıkarırdı. Yüzünde ve vücudunda yaralar vardı. Koşardı, askerler yakalamak için epeyce emek verirdi.

Yeraltı dünyasının insanları, özellikle zeytin, peynir, reçel gibi yiyecekler yanında, ihtiyacı olanların giysilerini temin ederlerdi. Tüm cezaevinin dostlarıydı onlar, tabi ki hayatın içinden gelmişlerdi, cezaevlerinin yabancıları değillerdi, dışarı ile bağlantıları vardı. Bu enteresan insanlar havalandırmalara fazla rağbet etmezlerdi. Avludaki havalandırmalarda futbol oynanırdı. Havalandırmaları kaçırmayan sadece İrfan Uçar’dı. İşkencelerde ayaklarının tabanı hasar gördüğünden zor yürüyordu. Renkli gözlü, zayıf vücutluydu. İnce bacaklarıyla özenle basarak yürüme alıştırmaları yapardı.

Duvarların dibindeki hafif yükseltilere çıkmaya çalışırdı, ağır ağır sanki tepelere tırmanır gibi. Azimle bu davranışını sürdürdü. THKP-C ile THKO arasında köprü olmakla suçlanmıştı. En iyi futbolcu, iri vücuduyla Erdöl Boratap'tı. Havalandırmalarda sohbet etmek isteyenlerden birisi de Harun Karadeniz'di. Bize "Bursalılar" diyerek yaklaşırdı. Çok sakin ve o döneme göre çok olgundu. Herhangi bir gruba dâhil değildi. Eski İTÜ Öğrenci Derneği Başkanıydı. Hastaydı, bir kolu sanki kuruyordu. Daha sonraları yurt dışına çıkmasına izin vermediler. Tedavi edilemedi. Genç yaşta, bu dünyadan göçtü gitti.

Günümüzün büyük bölümü iç havalandırmada geçerci. Sabahattin Eyüboğlu hocamız uçurtmalar ve fırladıklar yapardı. Sakindi, çok az konuşurdu. Uçurtmalarını uçurtamazdı ancak havalandırmayı örten demir örtüye bağlardı. Bizler de o fırladıkların hareketlerine dalıp giderdik bir zaman. Uçurtmalar koğuşun vazgeçilmez süsleriydi. Hocamız ince sanat ruhunu yansıtmayı belki de böyle sürdürüyordu.

Vedat Günyol hocamız, beyaz saçlarını özenle tarayıp çok düzgün elbiseleriyle duvar dibinde ileri geri yürürdü, Kim bilir belki de neler yazacağını düşünüyordu. Bizlerle çok sohbet etmezdi. Köy Enstitülerinde öğretmenlik yapmış, kitaplar yazmış hocamız, yazmanın ve düşünmemenin kurbanı olmuştu.

İlhan Selçuk, ömrü yazmakla geçmiş, belli bir çizgide yürümüştü. Muhıra öncesi kimi yazıları, sol içinde tartışmalara yol açsa da hemen herkes tarafından saygı gören birisiydi. İlhan ağabey yazılarından dolayı birçok kez mahkemelere düşmüş, çeşitli cezalar almıştı. Bizim yargılandığımız dava, onun yaşam boyu karşılaştıkları düşünüldüğünde çok hafif kalırdı. Bu nedenle bize "Bursalılar en kolay sizin işiniz." derdi. Bizim savunmamıza yardımcı olma sözü vermişti. İlhan ağabeyle uzunca yıllar sonra memleketim Salihli'de karşılaştım. Belediye başkanımız Zafer Keskiner'le birlikte bir panelden çıkışta elini sıkıp karşıladım. "Maltepe'den tanışıyoruz" der demez "Hatırladım Bursalılar" demişti.

Bu koğuşun önemli şahsiyetlerinden biri de, ömrünü sosyalist mücadelede işçi sınıfı örgütlenmelerinde geçiren Nihat Sargın'dı. Galiba en önemli suçu bu olmalıydı. Bu inatçı ve mücadelecisi insanı bu badireleri atlattıktan sonra yine memleketim Salihli'de elinde çantasıyla Can Baba kahvesi önünden yukarıya doğru çıkarken görmüştüm. Her zamanki tarihi görevi için gelmişti. Salihli'de Türkiye İşçi Partili arkadaşımız Mehmet Şenocak ile görüşüğünü biliyorduk.

Koğuşun en heyecanlı insanı Prof. Çetin Özek'ti. İfadeleri için çağrıldı-

ğında titrer ve göğsü kabarır, herkesi telaşlandırır. Şadi Alkılıç, iri ve kilolu gövdesini taşımakta zorlanırdı. Yine de hiçbir zaman karamsar değildi, şakaları dikkat çekerdi.

Sarp Kuray ve arkadaşları arasında bir hiyerarşi vardı sanki. Hepsi de teğmendi. Hepsi de yurtsever olmalarının kurbanı olmuşlardı. Sabahattin ile birlikte bu arkadaşlarımızın koğuşlarından birkaç gün sonra karşı koğuşa geçtik. Bu tarafta kalanlardan Şevki baba, İzmit'te tersane işçiliği yapıyor-ken, sinemada Spartaküs filmini izliyor. Kölelerin başkaldırısını izlerken coşuyor. “Yaşasın Spartaküs” diye bağıyor. Tepesinde birkaç saç kalmıştı, mercekleri kalın gözlükleriyle bakardı. Davudi bir sesi vardı. Çok disiplinliydi. Sinemadaki anı heyecanla anlatırdı. “Artık köleler efendilerinden önce kalkıp soğuk mermer tuvalet taşlarına oturup, mermerleri ısıtmayacaklar. Kimin canı şarap isterse iki elini şaklatıp, yanına köle koşarak gelip, efendisine şarap getirmeyecek, canı şarap isteyen kendisi gidecek şarap almayla. Kim bir yerden bir yere gidecekse yaldızlı tahtirevanlar da köleler tarafından taşınmayacak. Bir yere gitmek isteyen kendisi gidecek. Kimin canı kadın isterse, istediğini alamayacak herkes kendi kadını alacak” diye anlatırdı Şevki baba. İşçiliğini ve teknik bilgilerini kullanarak, su ısıtma aletleri, ispirto ocakları yapardı.

Basri Dede, Kâmil Dede'nin babasıydı, İşçiydi. Çizgili pijamalarıyla otururdu her zaman. Sırrı ağabey koğuş sorumlusuydu. Pala bıyıklarını burardı. Oğlu Mutlu lise öğrencisiydi, cezaevinin en genç mahpusuydu.

Ulaş, Necmi, Sina, Necati, Kâmil, Ömer Ayna, Ziya Yılmaz ve Sabahattin birlikte kalıyorlardı. Necmi akşamları koro halinde türküler söyletirdi, en çok “leblebi koydum tasa kız annem, doldurdum basa basa” türküsü söylenirdi. Eşi İlkay Demir doktordu, kadınlar koğuşunda tutukluydu. Necmi'nin yumuk gözlerini, bıyıklarını, her zaman hatırlarım. Uzunca yıllar sonra eşim ve çocuklarımla birlikte Datça'ya tatile gitmiştik. Deniz kenarındaki ağaçlar altında eşi İlkay'la birlikte oturuyorlardı. Birbirimizi tanımiştık. Oraya yerleşmişlerdi. “Emekli generaller Marmaris'te, emekli devrimciler de Datça'da oturuyor” diyerek şaka yapmıştı. Bir oğulları varmış adı Güneş'miş. “Bizim de oğlumuzun adı Güneş” deyip ayrıldık.

Ömer Ayna, dalgın bakışlı, dik yürüyüşlü, saçları geniş dalgalı, gür ve kırçılıydı. Bıyıkları da öyle. Aşiret çocuğuydu. Bizim bulunduğumuz koğuşun bir bölümü ziyaretçi yeri. Ömer'in babası ve akrabaları gelmişti. Sohbet ilerleyince soruyorlar. “Sizi kim tutukladı”. Ömer de “oligarşi” diyor. Sağa sola bakınıyorlar, seslerini de kısarak, “tarif et nasıl birisi, kimdir, nerede oturur” diyorlar.

Ulaş Bardakçı, en sportmen mahpustu. Havalandırma duvarına zıplayıp tekme atardı. Kimse onun kadar yükselemezdi. Ön saçları hafif dökülmüştü. Bıyıkları sanki yeni çıkmış gibiydi. THKP-C'nin en gözü kara, en becerikli kurucularındandı. Balyoz hareketinde yakalanmıştı.

Bu koğuşun en farklı tutuklusu Sina Çıladır'dı. THKP-C'nin ideologlarından. Konuşma zorluğu çekerdi. Buna rağmen konuşması anlaşılırdı. Koğuşun ideolojik lideriydi. Arkadaşları ile birlikte savunma hazırlıkları yaparlardı. Geceleri savunma yazarlardı. Mahkemeleri sürüyordu. Mahir Çayan ise Selimiye'deydi. "Mahkemelerde savunma haklarımız elimizden alınıyor" diye Mahir'in de cezaevine gelmesini istediler, teklifleri kabul edildi. Bir mahkeme dönüşü Mahir de geldi. Bizim koğuşun kapısında göründüğünde, Şevki baba karşıladı. Şevki baba kendi yaptığı güneş ısıtıcılarının ılık suyuyla kendi elleriyle yıkadı, Mahir'i. Yine kendisinin yaptığı ispirto ocaklarıyla menemen pişirmişti. O gün koğuşta ziyafet vardı. Arkadaşım Sabahattin koğuştaki yerini Mahir'e vermişti. Mahir aslen Samsunluydu. Ancak hayatını İstanbul'da geçirmişti. İstanbul Hukuk'tan sonra Ankara SBF'ye kayıt yaptırmış. Orada Fikir Kulüpleri Federasyonuna girmiş. Siyasi çalışmalara TİP'te başlamış. *Türk Solu* ve *Aydınlık* dergilerinde yazılar yazmıştı. Yusuf Küpeli ve Münir Ramazan Aktolga ile THKP-C yi kuruyorlar. Artık hedef silâhlı mücadeledir. Mücadele yerleri de şehirlerdir. Yani şehir gerillası mücadelesi. İsrail başkonsolosunu kaçırlar. 1971 Haziran ayında Hüseyin Cevahir'le beraber kaldıkları ev kuşatılır. Cevahir'i kalbine gömerek gelmişti, Maltepe cezaevine. Kendisi de yaralanmıştı. Sağ akciğeri alınmıştı. Yakalanmadan önce sol elindeki silâhıyla kendini vuruyor. Kurtarılıyor. Geldiğinde görüşmeler sıklaşmıştı. İntiharı tartışmalara neden olmuştu. Bir arkadaşına göğsünü gösteriyor. "Solak olduğumdan kalbimden vuramadım" diyor. Beyaz solgun tenli, siyah düz saçlı ve çok yakışıklıydı. Çok sohbet edemedik yoğun şekilde savunma hazırlıkları yapıyordu.

Mahir geldikten sonra cezaevi merkezi bizim koğuş oldu. Cezaevi şartları çok kötü sayılmazdı. Ziyaret serbest olduğundan birçok yazar ve sanatçıyı ziyaretlerde görme fırsatımız olmuştu. Bizim mahkemeye ne zaman çıkacağımız, yargılamanın ne zaman başlayacağı, ne kadar kalacağımız belirsizdi. Dosyalarımızı inceleme isteğinde bulunduk. Kabul edildi. Selimiye kışlasının mahkemeler için hazırlanmış bir katında dosyalarımızı açtık. Tutuklama kararlarımızın yanında bilirkişi raporu ve diğer evraklardan başka dosyanın tellerine tutturulmuş kapalı ağız mühürlü zarfı açtım. MİT'in hakkındaki raporunu okudum. Başka evraka gerek yoktu. Kendimi tanıyama-

dım. Ne kadar büyük bir devrimciymişim meğer... Abartılarak yazılmış tam bir fişleme örneği idi.

Bir taşra devrimcisiyken burada karşılaştığımız aydınlar, yazarlar, deniz teğmenleri, THKO ve THKP-C sanıkları arasında küçük de olsa bir yerimiz oldu. Koğuşta bir sohbet sırasında Bursa'daki Şeref gardiyanın bana yaptığını anlatmıştım, Oradakilerin üzüntüme ortak olmaları ve Şeref gardiyana gösterdikleri tepki beni çok etkilemişti. Artık bizde de içten içe arkadaşlara karşı saygı ve sevgi, sempati ve derin bir bağ oluşmaya başlamıştı. Yazarların olgunluğuna, Cephenin ateşine, kahramanlıklarına, diğer devrimcilerin davranışlarına büyük saygı duyuyorduk.

Küçük bir cezaevi olan Kartal-Maltepe o dönemin sol hareketinin liderlerini barındırması açısından önemli bir yerdi. Herkesin gözü oradaydı. Orada bulunan insanlar çok farklı dünya görüşlerine sahipti. Herkesin birbirinden farklı özellikleri vardı. Orada gizlenmiş, konuşulmamış neler vardı ki... Aslında herkes kendi kendine derin hesaplaşmalar içindeydi. Çoğunluğu yirmili yaşlardaki bu insanların, aşkları, sevgileri, heyecanları, arkadaşları, duyguları vardı ama bu gizlenmiş özelliklerini dışa vuramazlardı. İçin için yanan bir ateş gibiydi iç dünyaları. Her an parlayacak, her an özgül alevlerle yanacak kor gibiydiler.

Her birisinin yurtseverliğine kimse bir şey diyemezdi. Hepsinin gözü karaydı. Hepsi kelle koltukta mücadele ediyordu. Ülkeleri uğruna, inançları uğruna, büyük ve sonsuz bir kahramanlıkla canlarını vermekten çekinmeyecek insanlardı. Bu derece rafine idealizme ne denebilir ki! Aydınların engin hoşgörüsü altında, yürekleri kabarmış ve yürekleri son derece heyecan dolu gençlerdi. Gruplar arasında görüş ayrılıkları vardı. Ancak THKO ile THKP-C arasında bir bağ kurulmaya çalışılıyordu. Ortak bir yol bulma çabaları vardı. İdeolojik farklılıklar ne olursa olsun hepimizin ortak giydiği şapka, devrimcilik şapkasıydı. Bizim gibi taşradan gelmişlerin burada devrimci adetleri ve gelenekleri öğrenme fırsatı bulduklarını söyleyebilirim. Böyle bir ortamda çok şeyleri paylaştığımız bu insanlara vefa duygunuzun gelişmemesi mümkün mü, saygı duymamanız mümkün mü, onların davalarını, haklılıklarını anlamamanız mümkün mü? Onların yaşadıklarından ve davranışlarından etkilendik doğrusu. İleri yaşlardaki insanlarda bile gördüğümüz devrimci inanç, ateş, ışık, umut, heyecan, mücadele ruhu bizi çok etkilemişti.

Beraber olduğunuz aydınlar polemik yaratacak hiçbir davranışa meydan vermemişlerdi. İlhan Selçuk, bu konuda, en hassas davranandı. Sadece yazdıkları yazılardan, kitaplardan dolayı fişlenmişler, tutuklanmışlardı. Ülkemi-

zin çileli aydınlarının daha nice zorluklarla karşılaşacaklarını akıllarından çıkarmadan, kimseye boyun eğmeden, onurlu davranışlarını, yaşadıklarını ve düşüncelerini kuşaktan kuşağa aktaracakları kesindi. İç havalandırması ortak olan bu iki koğuşun en genci, Mutlu'dan sonra, Sabahattin ile bendik. Her arkadaşımızdan, her aydınımızdan, her yazarımızdan, oradaki herkestenden az da olsa bir şeyler öğrendik elbette.

Artık tamamen kaderimize teslim olmuş durumdaydık. Bekliyoruz. En büyük rahatlığımız birlikteliğimiz. Hiç tehlike yok. Ortam temiz sayılır, karavana fena değil. Sohbet edebiliyoruz. Mahir koğuşa gelince doğal olarak ideolojik liderlik el değiştirmişti. Herkes saygı duyuyordu Mahir'e. Arkadaşları etrafında kenetlenmişti. Onlar çevrelerine ve birbirlerine hiç bağırma-mışlardı, hiç olumsuz söz sarf etmemişlerdi, hiç kızmamışlardı. Görev dağılımında üzerlerine düşeni yapıyorlardı. Koğuştaki temizlik, yemek gibi rutin işler sıraya bağlanmıştı. Sol hareketin lider kadroları bu işleri yaparken hiçbir gocunma göstermiyorlardı. Bizlere karşı ince bir sis perdesi gibi bir gizliliğin olması çok doğaldı, öyle olması gerekirdi. Böyle davranmaları en doğal haklarıydı.

Mevsimin yaz olması her şeyi kolaylaştırıyordu. Yazın sonuna geliniyordu. Nihayet sıkıyönetim mahkemesindeki duruşma günümüz geldi. Buraya geldiğimiz araçla Selimiye Kışlası'na vardık. Kaderde bir kez daha bu tarihi mekâna ayak basmak varmış. Bu kez başka bir asker koğuşuna misafir oluyoruz. Kaldık, kalmadık derken çağıldık. Artık hiç heyecan duymuyorum. Ne sonuç çıkarsa çıksın önemli değildi. Bize en çok bir yıl ceza vereceklerdi, belli bir bölümünü de yatmıştık. Silâhlı askerler arasına aldılar bizi. Önümüzdeki silâhsız rehber asker bizi salona götürdü. Kaç numaralı mahkeme olduğuna bile bakmadım.

Mahkeme başkanı askerdi. Omzundaki yıldızları merak etmiyordum. Sabit gözlerle bize bakıyordu. Donmuş gibiydi. Yargıç isim tespiti yaptı. Biz de galiba mahkeme başlayacak diye düşündük. Yargıç dosyayı kapattı. Yazıcı memura doğru yöneldi. "Haklarında isnat edilen suç Sıkıyönetim suçları içinde olmadığından, görevsizlik kararı verilmesine tutukluluk hallerinin devamına karar verildi" deyip, askerlere "götürün" dedi. Biz de gayet tepkisiz, yüreğimizin hiç kıpırdamadığını hissederek yürüdük. Bizler mi tutukluyduk, hukuk mu tutukluydu bilemiyoruz. Galiba hem bizler, hem de hukuk tutukluydu. Yapacak hiçbir şey yoktu. Babam yine beni takip etmeye devam ediyordu. Bu baş döndürücü trafikten yorulmamıştı. Bu kez mahkemeye çok önceleri söz verdiği gibi İlhan ağabeyin yazdığı savunmayla gelmiştik ama savunma fırsatımız olmadı. Maltepe'ye döndük. Me-

raklar giderildikten sonra İlhan ağabey, kararın bizler açısından çok hayırlı olduğunu bundan sonra sivil mahkemenin kolay karar vereceğini söyledi. Ne de olsa bu konularda çok yargılanmıştı, tecrübeliydi. İlhan ağabeye çok güveniyorduk.

Okulumuzdaki sınav dönemi geçmişti. Biraz da rahatladık. Artık ertelemenmiş hayatımı biraz daha erteleyerek, önümüzdeki yılın plânlarını yapmaya çalışıyordum. Koğuştaki günlük işler devam ediyordu. Burada fiziki ve psikolojik herhangi bir baskı görmedik. Sadece askerlerin koyduğu kurallara uyuyoruz. Bahçedeki havalandırmalar ve futbol maçları devam ediyordu.

Ülkemizde gerginlikler artıyordu. Ankara'da Deniz'lerin davaları sonuçlanmak üzereydi. Burada da öyleydi. THKP-C'liler sürekli savunma talepleriyle davayı uzatmaya çalışıyorlardı. Herkesin gözü Deniz'lerin davasındaydı. Bizim de Bursa'ya dönüş programımız belli olmuştu. O gün geldi. Bizim koğuştaki ve bitişik koğuştaki arkadaşlarımızla tek tek vedalaştık. Çok zor anlar yaşadık, anlatılamaz duygular oluştu. Geldiğimizde hiçbirini tanıımıyorduk. Şimdi hepsi arkadaşımız, dostumuz oldu. Yolculuğumun en önemli, en anlamlı, hiçbir zaman unutmadığım, unutamadığım durağıydı Maltepe Askeri Cezaevi. Burada geçen kısa zamanın, uzunca yıllarımı etkileyeceğini biliyordum. Geride bıraktığımız insanlarımızın, temiz ve idealist düşüncelerinden çok etkilenmiştik.

İki sivil polis gelmişti. Birisi heyecanlıydı. Çok ataktı, garip hareketler yapıyordu. Ellerimiz kelepçeliydi. Vapura bininceye kadar, nasıl ve nereden geldik hatırlamıyorum. Beynim donmuştu sanki ya Bursa'nın ağır koşullarını bir kez daha yaşayacağımızın kaygısından, ya da biraz önce yaşadığımız anlatılmaz duygulardan mı bilemiyorum. Gemiyle Yalova'ya, oradan da Bursa'ya geçecektik. Gemiye bindiğimizden kısa zaman sonra polislerden birisi kelepçeleri çözelim dedi. Çok sevindik. Güverteye oturduk hep beraber. Gemideki insanların çoğunluğu hayat gailelerinden yorulmuş görünüyorlardı. Çoğunluğu gözlerini denizden alamıyordu. Bir kısmı gözlerini kırpmadan bakıyordu denize ve uzaklara, derin düşüncelerde olduklarını belli ediyorlardı. Satıcıların ve martıların seslerinden başka ses yok sanki vapurda. Martılar insanların havaya attığı simit ve ekmek parçalarını yakalamak için acayip taklalar atıyorlar, çığlık çığlığa, akla gelmez bin bir hareketle aralarındaki akıl almaz rekabeti izlettiriyorlardı insanlara. Her şeye rağmen hareketleri son derece ölçülü ve son derece dengeliydi.

Deniz, bu gün içimdeki dalgalar ve çalkantılar gibi. Bir yükseliyor bir iniyor. Bu muazzam göz alabildiğince uzanan varlığın sakın bir yeri olmalı di-

ye düşünüyorum. “Deniz gibi hoşgörölü ol” diyordu Mevlana. Büyük usta Nâzım “balık mı olsam, yosun mu olsam, deniz olunmalı oğul” demişti. Bu muhteşem varlığın bizi merhametli kucağına alacağına olan inancımla dalıyorum denize. Hep beraber dalıyoruz, ellerimizde Prometheus’un sönmeyen ateşi, yüreklerimiz ve gönüllerimiz insan sevgisiyle dolu, Mahir, Ulaş, Necmi, Ömer, Ziya, İlhan ağabey, Nihat Sargın, Vedat hocam, Sabahattin Eyüboğlu hocam, Sırrı ağabey, Mutlu, Cihan, İlkay, Emel. Cümle âlem dalıyoruz. Daldıkça dalıyoruz derinlere, sessiz sakin bir yer arıyoruz. Şeyh Bedrettin’in, Börklüce Mustafa’nın, Torlak Kemal’in hayallerini gerçekleştirmek için dalıyoruz. “Hep bir ağızdan türkü söyleyip, ballı incirleri hep beraber yiyebilmek için, yârin yanağından gayri her şeye, her yerde, hep beraber diyebilmek için” dalıyoruz. Ahmet Arif’in “Cihanın umudu, ilk sevgilisi” dediği. Şevki babanın “yaşasın Spartaküs” diye haykırdığı, ayaklanan kölelerin hayallerini gerçekleştirmek için dalıyoruz. Spartaküslerin hayalini gerçekleştirmek için. Sabahattin Eyüboğlu hocamın el emekleriyle yapıp, havalandırma tavanına astığı tutsak uçurtmalarını özgürlüklerine kavuşturmak için dalıyoruz. Hepimiz birbirimize tutunmuşuz büyük insanlık idealimizi gerçekleştirmek istiyoruz. Dalıyoruz hiçbir şeyden korkmadan, Dipteki yosunlar sağa sola yatarak bizlere selam veriyorlar. Oralarda yaşayanlar da bizden korkmuyorlar. Güneş ışığı huzmeleri süzülerek geliyor üzerimize. Sakin bir yer buluyoruz. Burada yaşayabiliriz diyoruz. Artık denizin üzerinde olup bitenler bizleri hiç ilgilendirmiyor. Hemen iş bölümü yapıyoruz. Yönetim seçiyoruz. Eğitimden, sağlığa, sanata her dalda görev alıyoruz. N. Sargın emekçilerle ilgilenecek, Ş. Yalçın satranç problemleri yazacak, İlkay sağlıktan, Emel kültür ve sanattan sorumlu olacaklar. Mutlu, gençlerle ilgilenecek. Vedat hocam çeviriler yapmayı sürdürecektir. S. Eyüboğlu hocam özgürce mavi yolculukları organize edecek. Herkes halinden memnun, herkes bahtiyar. Herkes işini seviyor. Bizim Sabahattin’in görevini unutmadım tabii ki. Ona bu görevi çok önceleri vermiştik. Geceleri Bursa caddelerinde akla gelmeyecek şakalar yapıp vitrinlere baka baka gezerken, ülkede bir altüstlük, bir değişiklik olursa emniyet müdürü olmayı isterim demişti. Bursa’da Emniyet Müdürü yaptık onu da. Bana gelince denizin dibinde kurduğumuz dünyamızda, umutlarımızı bağrıma basıp, sıkı sıkı kucaklayıp, koyun koyuna yatmak istiyorum ebediyen. Öyle de yapıyorum. Bu deniz dibinde ki dünyamızın en güzel yanı burada cezaevinin olmamasıydı.

Kelepçeler tekrar kollarımıza takılıyor. Sanki gönlüme ve beynime de takılıyor. Bursa aklıma düşüyor yine. Yine hücre, yine ağır ve çekilmez koku, yine havasızlık, yine karanlık, belki de bilmediğimiz yeni durumlar.

Otobüse biniyoruz arka koltuklara oturuyoruz. Polisler de arkamızda. Onların da yol paralarını veriyoruz. Ayrılırken komünün bize uygun görüp verdiği paramız var. Biz otururken yan tarafta oturan bir genç ellerimizin kelepçeli olduğunu görmüştü. O genç yol boyunca durumdan bir şeyler çıkarma merakıyla öyle bakıp kalmıştı.

Nihayet gönül kırınglığının olduğu Bursa'ya geldik. Akşam olmak üzereydi. İşgüzar polisler, bizi o karakoldan, bu karakola epeyce gezdirdikten sonra, bir karakolda karar kıldılar. Karakolun nezarethanesi pislik içindeydi. Gece olup biten her olayı yaşadık gözaltındakilerle. Sadece çömelip duvara yaslanabildik. Bütün gece uyumadık. Sabah bizi tekrar Adliye'ye götürdüler. Dosya üzerinden işlem yapıp, tutukluluğumuzun sürdüğüne dair işlem yaptılar. Caddeye çıktık yürüyoruz. Tam heykelin önünde arkadaşımız Necati Kur, üzerimize doğru koştı sarılmak istemişti, ancak polisler engelledi. Hepimiz birden bir dolmuşa bindik. Necati üçümüzün parasını verdi. Polislerin parasını vermedi. Hiç sohbet edemeden cezaevinin önüne geldik.

Yeniden Bursa Cezaevi

Bildik ve aşına cezaevinde, aynı rutin işlemlerden sonra savcının odasına götürülüyoruz. İlk geldiğimiz günkü tedirginliğimiz yok. Kısa zamanda epey tecrübe kazanmış sayılırız. Savcı davamızla ilgili hiçbir yorum yapmadan, “bu kez sizi koğuşlara vereceğim ancak hakkınızda hiç şikâyet istemiyorum” dedi. Ne sevindik ne de üzüldük. Bursa Cezaevi koğuşlarındaki hayatı hiç bilmiyoruz. Bizi cezaevinin doğu tarafındaki bölüme götürdüler. Burada Orhan Kemal'in 72. koğuşu ile Nâzım babanın dünyaya açılan penceresi bulunuyordu. Bizi Kenan hoca karşıladı. Eskilerden bir tek o kalmış. Koğuşa girdik adım atacak yer yok. Yerlerdeki insanlara basmadan köşedeki kalacağımız ranzaya vardık. Aslında ranzaya çıkmak için önce yerde sıra beklemek gerekiyordu. Kenan hoca ranzasını paylaşmaya razı olan arkadaşıyla tanıştırmıştı. Bir ranza ve iki ranza arasında otuz santimlik yere tahta döşenmiş orası da yataklara ilâve edilmişti. O alanda üçümüz yatacaktık. Akşam sayımına Şeref başgardıyan geldi. Herkes ayakta ve sırada baştan sırayla herkes sırasını söylüyor. Sayım bitti. Bize nerede kaldığımızı sordu. Gösterdik. Koğuşa sordu “razı mısınız” dedi, koğuş hep bir ağızdan “razıyız” dedi. Bize karşı anlaşılmas bir sempati olduğunu ilk geldiğimizde öğrenmiştik ve bunun meyvesini yiyorduk. Geceyi korkunç tahtakurusu saldırısıyla geçirdik. Ayrıca bit salgını olduğunu öğrendik. Arkadaşımız çok güzel bulgur pilavı yapıyordu. Yemek yapılan yerler ve yemek pişirilen kap-

lar anlatılmaz ölçüde pisti. Genel tuvaletlere girmek için burnumuzu tıka-mak gerekiyordu. Başlangıçta ilginç gelmişti koğuşa verilmemiz ama hiç iyi olmadı bizim açımızdan, ayrıca burada bir de güvenlik sorunumuz vardı. Her türlü mahkûm vardı. Koğuşlarda kumar oynanıyordu. Gündüzleri ha-valandırmalara çıkıyoruz. Artık çok iyi volta atıyoruz. Çok iyi sallama sallı-yoruz. Bizimle konuşmak isteyenlere fazla rağbet etmiyoruz. Kimseye han-gi nedenden ceza aldığını sormuyoruz. Cezaevi raconunu biliyoruz artık. Bizim arkadaşlarımızdan Necdet Çavuşoğlu İstanbul'a sevk edilmiş O da bi-zi takip edip gelecek diye düşünüyoruz. Saygı, Proleter, Aytekin ve Fuat ho-calar da yoktu; ya tahliye olmuşlar veya başka hapishaneye yollanmışlardı. Müşküleli genç de çıkmış. Recep usta beş sene ceza almış. Cezası daha son-ra Yargıtay'dan bozularak dönmüş. Bizim buraya geldiğimizden sonraki en önemli olay Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Ömer Ayna, Cihan Alptekin, Ziya Yılmaz'ın Kartal Maltepe cezaevinden tünel kazarak kaçmalarıydı. Demek ki oradayken geceleri türküler söylememizin anlamı varmış.

Kaçıştan sonra Maltepe Cezaevi'ne çeki düzen vermek için Şeref başgar-dıyan oraya atanmıştı. Oradaki arkadaşlara, bana Bursa'da yaptıklarını an-latmıştım. Bir gün Kâmil Dede koğuşun içine çekip "Bursa'daki arkadaşı na-sıl döversin" diyerek iyice dövmüş. Böylece kimsenin yaptığının yanına kâr kalmadığını bizzat görüyor Şeref gardiyan.

Selimiye ve Kartal'dan sonra burada günlerimiz her bakımdan zor geçi-yordu. Sonbahar yarılanmak üzereydi. Dışarıda arkadaşlar boş durmuyor-lardı. Necati bir hayli çabalıyordu. Arkadaşlarımız ziyaretlerimize geliyorlar-dı. Hocalarımız Mehmet Ertan ile Kimya öğretmenimiz Melahat hanımın eşi durumumuzla ilgileniyorlardı. Necati'den haberleri alıyorduk. Babam da son bir gayret ediyordu. Biz artık her şeyden yılmışken babam hayallerini gerçekleştirmekte ısrar ediyordu. Avukatımla gelip tahliye isteminde bulu-nuyorlar. Hiç beklemediğim bir şey oldu. Tahliye kararı çıktı. Akşam olmuş-tu. Sabahattin'le ilgili dilekçe verilmediği için sevinemiyorum. Sabahattin benden bir gün fazla yatmıştı. Ertesi gün Necati bir avukat bulup bir dilek-çe daha yazdırıyor. Sabahattin de kurtuluyor. Koğuşa yine herkesle tek tek vedalaşıyorum. Böyle ağır koşullarda daha ne kadar yaşayacaklarını düşün-mek bile istemiyorum.

Bu bildiriye ne ben, ne de Sabahattin yazmıştı; ama kimin yazdığını bili-yorduk haliyle. Bu bildiriye biz basmamıştık. Bu bildirinin nerede, kimler ta-rafından basıldığını da biliyorduk. Ama ben başkan, Sabahattin de sekreter-di. Bize böylesi yakışırdı. Polis de bizim hikâye anlattığımızı biliyordu. Ger-çeği bildiği kesindi. Ama o zaman işlerine öyle geldi. Onlara kurban gerek-

liydi, bu görevi biz görmüştük. Bu bildiri davasından bir daha mahkemeye çıkmadık. Davanın nasıl sonuçlandığını da hatırlamıyorum. Ceza almadığımız kesindi. Bir hukuk komedisiydi. Yedi ay oraya buraya gezdirilerek, hayatımız çalınmıştı. Böyle bir uygulamayı ne kadar hak ettik hep düşünmüştür. Bu dava ve cezaevlerindeki yaşadıklarım, hayatımda derin üzüntülere ve derin travmalara neden olmuştu. Geceleri hapishanede yatıyorum hissini çok yaşadım. Halen de kaldığım odanın kapısı kapanırsa kendimi hapishanede hissederim. O koşullara ancak genç olmamdan dolayı katlandığımı düşünüyorum. Memleketimiz insanların, hayatlarında yaptıkları hataları bu kadar ağır ödeten ülke sayısı azdır bu dünyada. Memleketimiz insanların bu koşullardaki cezaevlerinde çürümeme, hasta olmama, hatta ölmeme ihtimalleri azdır. Hapishanelere düşen insanların ıslâh olmaları mümkün değildir. Her türlü kumar, uyuşturucu, akla gelmeyen kesici ve delici aletler, akla gelmedik zulalarda. Sapık ilişkiler, kahpe pusular. Akla gelmedik muhbirlikler, insan onurunun adının bile geçmediği mahpusluklar. Bu macerada Selimiye ve Maltepe ağır kış günleri arasına giren birkaç güneşli gün gibiydi. Buralarda tanıştığım insanların üzerimde yarattığı etkiyi inkâr edemem. İçimde sessiz bir köşede bekleyen, haksızlığa, adaletsizliğe, insanlık dışı her türlü davranışa başkaldırmaya hazır bir duygu oldu her zaman.

Bursa'daki arkadaşlarla da vedalaştım. Üzerimdeki bit kaynayan giysileri çıkarıp atmıştım. Babamla birlikte çok az sohbet ederek, gözümü güzelim memleketim Salihli'de açtım. Henüz güneş yok. Gün doğmadan evime vardım. Hemen banyoya gittim. Tıraş olup üzerimde olabilecek haşarelerden kurtulmaya çalıştım. Annemin yemeklerini ve Can Baba'da çay içmeyi ne kadar özlemişim. O yılı dinlenerek geçirecektim. Ancak Türkiye gündemi çok karışıktı. Hapishaneden kaçan Mahirlerin, Denizlerin idam edilmesini önlemek için, eylemler yapacakları kesindi. Ulaş Bardakçı İstanbul Arnavutköy'de vurulmuştu. Davasına çok bağlı, çok inançlı, kahraman, yiğit bir insandı. Üzüldüm demek yetmezdi. İstanbul'da sıkışan Mahirler Ankara'ya, oradan da Ordu'ya geçip Ünye'deki İngiliz üssünden üç yabancı askeri kaçırıyorlar. Niksar'ın Kızıldere köyünde kuşatıldılar. Ahşap evde üç yabancı ile birlikte Mahir, Cihan, Ömer, Saffet, Hüdayi, Sinan Kâzım, Ertan, Nihat, Ahmet, Ertuğrul bulunuyordu. Ev bombalandı, tarandı. Maltepe den başlayan yolculuk burada son buldu. Ertuğrul dışındaki bu yiğit insanlar hunharca katledildiler. Günlerce yemeden içmeden kesildim, beraber kaldığım, yemeklerimizi paylaştığım, koşuşlarımızı paylaştığım, koşuşlarımızdaki oksijeni paylaştığım, acıları paylaştığım, arkadaşlarımdan gazetelerdeki

resimlerine olamaz diye bakarak acılarla günleri geçirmeye çalışıyordum. Tarih 30 Mart 1972 idi. Bu tarih Türkiye devrimci hareketinin önemli kilometre taşlarından biri olmuştur.

Egemen güçler, ülke çapında, tamamen hâkim olma hırsıyla saldırılarını sürdürüyordu. Memleketim Salihli’de de ortalıkta dolaşan gönüllü muhbirler peydahlanmıştı. Sessizce olup bitenleri izliyorduk. Geceleri Can Baba’nın arka bahçesinde oturup gece yarıları caddeden geçen askeri araçlara bakarak ülkede olabilecek olayları tahmin etmeye çalışıyorduk. Evimiz eski Askerlik şubesi bahçesinde, ahşap eski bir yapıydı. Doğuya bakan oda benim odamdı. Kavak ağaçları güneş ışığını engellerdi. Annemin odaya girip “oğlum kalk çocukları asmışlar” dediğini dün gibi hatırlarım. Yorganı başımdan çekip saatlerce yorgan altında kaldım, kalkamadım. Bursa cezaevinde ziyaret edip, nevresim ve battaniye götürdüğümüz, karanlıkta yüzünü seçemesem de gün gibi aydınlık gördüğüm Deniz Gezmiş. Tarih 6 Mayıs 1972. Hiç bir zaman unutulmayan tarih. O gece arkadaşlarla grup olup tepkimizi göstermeye çalıştık, içlerimiz kan ağlayarak. Deniz’le yaklaşık bir yıl, Mahirlerle de yaklaşık beş ay kadar önce tanışıklığımız oldu. Geçen zaman içinde onların kahramanlıklarını, hikâyelerini birbirimize anlatıp, anılarını yaşatmaya çalıştık.

Haziran ayında okuldaki sınavlarım başlayacaktı. Ders çalışmam gerekiyordu. Öyle yaptım. Dersleri başarırısam son sınıfa geçecektim. Bir yıl sonra da öğretmen olabilirdim. Bursa’ya vardığımızda okulda kaldık. Sabahattin de geldi. Yine eskilerden bir arkadaş grubumuz vardı. Bizden bir yıl önce gelenler bizim yıl kaybımızdan dolayı bize yetiştiler. Necati’lerle hep birlikte son sınıfta olacağız. Sınavlar bitti. Bütün derslerimden geçtim. Bizimle birlikte olan arkadaşlarımızdan bazıları öğretmen olmuştu bile. Akhisarlı Fikret Meriçler birkaç dersten kalmıştı. Öğrencilik ömrünü oyun oynayarak kahvelerde geçirdi. Okul açısından da düzensiz olan arkadaşım Davutkadı semtinde merdiven altı bir odada kalıyordu. Fikret’in ilginç hayalleri vardı. Çok zengin bir bayanla evlenip, öğretmenliği hobi olarak yapmayı düşünürdü. Hayata bakışı değişik olan arkadaşımız devrimciydi. Uzun yaşamayı düşünürdü. Tek odasında birkaç gün misafir olmuştum. Sabah kahvaltısı yapacağız. Yarım kilo yoğurt, bir ekmek ve bir avuç bira mayası tohumu. Yoğurt üzerine bira mayası tohumlarını serpip kahvaltımızı tamamlayıp doğrucu Meskenler’e Paşa’nın kahvesine, dörtlü tamamlanır, artık ne zaman biteceği belli olmayan bir oyun başlardı. Kâğıtları yerden çekerken uyuklayınca kadar süren bir oyun. Fikret’le Akhisar’da karşılaştığım zamanlar oldu. Sorduğumda Gar kahvesinde olduğunu söylemişlerdi. Gittim başucunda

durdum. Oyunların esprisi olan “Çek jokeyi” dedim. Sarıldık. Bir daha karışamadık. Ancak hayatıyla ilgili hayallerini gerçekleştirmiş. Çok zengin bir bayanla evlenerek yaşamını sürdürüyormuş.

Bursa Eğitim Enstitüsü son sınıfındayız

Bir ara artık öğretmen olamayacağım endişesine kapılmıştım. Ama artık her şey bitmişti. Yeniden özlediğim okuluma döndüm. Kadim arkadaşlarımızdan Necdet de bizim izlediğimiz yoldan gidip geldi. O da okula döndü. Mahirlerin kaçıışı sırasında Maltepe’de olduğu için, o sırada cezaevinde kim varsa kaçacaklarını ihbar etmedikleri için dava açmışlardı. Necdet o davadan da beraat etti daha sonra. Grubumuzun diğer kadim arkadaşı Necati’ydi şüphesiz. Bir de gruba alt sınıflardan katılanlar olmuştu. Kabul etmek gerekir ki Sabahattin’le olan arkadaşlığımız farklıydı. Birlikte çok acı çekmiştik, çok devrimciyle karşılaştık, birlikte işkenceler gördük, birlikte tutuklandık, birlikte askeri sivil cezaevlerinde kaldık. Genç ve atılgandık, hapishanelerde üzerimize gelen tehlikeleri birlikte savuşturduk, büyük ve anlaşılmaz bir sabırla ve olgunlukla. Güzel sayılacak günlerimiz de oldu, hafiften kırgınlıklar da olsa bazen, dostluğu da gördük, ihaneti de yaşadık, beraberce. Daha da birlikte neler yaşayacağımızı bilmeden.

Geçmişte okulumuzda çok önemli bir yerimiz vardı. Şimdi daha ağır bir yerimiz olmuştu. Hapis yatmışız, üstelik ülkemizin o dönemde en tanınmış insanlarıyla, gençler için idol olmuş insanlarla. Bu misyon bizleri kendi içimizde birbirimizden vazgeçilmez yaparken, dışımızdakiler ile aramıza duvar örüyordu. Aramıza başkaları katılamıyordu. Oysa onların bize karşı duydukları, saygı, sevgi, sempati çok yüksekti.

Okula başladıktan kısa zaman sonra disiplin yönetmeliğine göre tutuklu kalmanın cezasını bildirdi okul yönetimi. Yatılılık hakkımızı aldılar. Okula, okulumuzun misafirleri olarak gördüğümüz gündüzlü arkadaşlarımızla gidip gelecektik. Çok üzülmedik bu duruma. Bir bağışıklık sistemimiz olmuştu. Bir gün, çok sevdiğim öğretmenim Mediha Ertan, laboratuarda ders bitiminde, araç odasına çağırdı beni. Kısa hâl hatırdan sonra, eğer istersem bir özel okulda belletmen olarak kalacağımı, okulda yatabileceğimi ve yemek yiyebileceğimi, küçük bir ücretimin de olacağını söyledi. Çok sevindim bu yardımseverliğine. O gün özel okula gittim. Kalacağım yeri gösterdiler. İki kişilik bir oda, arada başka bir arkadaş daha kalıyordu. Heykel semtine yakındı. Okuluma gidişim de çok kolaydı. Durak çok yakındı. Gündüzlü arkadaşlar arasında çok sıkılıyordum. Arkadaşlık yapamıyordum. Ay-

nı otobüslerle dönüyorum. Özel okulun bahçesindeki öğrencilere nezaret ediyordum. Her şey yolundaydı. Diğer arkadaşlarım bir ev tutmuşlardı. Yeşil semtine yakın eski bir geniş avlulu Bursa eviydi. Evin sahibi de ön taraftaki evde oturuyordu. Okulda bir araya geliyorduk. Okul dönüşü çok zaman buluşamıyorduk. Arkadaşlardan ayrı olmak içimde bir boşluk yaratmıştı. Özel okula yakın bir iş hanında Ali Kara isimli, Salihlilili avukat bir ağabeyimiz vardı. Bazen onun yanına uğruyordum. Ali ağabey Üçüncü sigarası içer, daima *Cumhuriyet* gazetesi okurdu. Bazen onlarla vakit geçirirdim. Her şey iyi gibi görünürken, birden bir karar verdim ve özel okuldan ayrıldım. Arkadaşlarımın yanına gittim. Evde bir oda ve ona bitişik mutfak olarak kullanılan bir yer vardı. O zamanki duygularımı tarif edememekle birlikte, tamamen birlikte olma duygusu, birlikte yaşama duygusu, her şeyimizi paylaşmak duygusu, kendimizi birbirimize eşitlemek duygusu olmalıydı. Hepimizin aileleri yoksuldu, çok zor şartlar altında bizlere para yolluyorlardı. Tüm öğrenciliğimiz döneminde hiçbirimizin yeterli parası olamadı. Ancak durumdan çok rahatsız olmuyorduk. Birlikte davranıyor, birlikte geziyorduk. Okul çıkışlarını dört gözle bekliyorduk. Bir şeylerden kaçıyoruz sanki bir şeylerin üzerine gitmek istemiyoruz. Kaybettiğimiz zamanı bir an önce telafi edecekmişiz gibi, bir hedefe son hızla giden araç gibi, geçen her günün ardından seviniyoruz. Günleri atlatıyoruz. Yeşil semtini, oradaki çay bahçelerini çok seviyorduk. Emir Sultanı ve Davut Kadı semtlerini geziyoruz. Yüzyılların hüznünü taşıyan Yeşil camisini ve Yeşil türbeyi görüyoruz. Bursa bir Osmanlı kenti, bir tarih kenti. Tarihi yapıları keşfetme gayretimiz vardı. Kapalı çarşı gezilerimiz oluyordu. Ulu cami ve çevresindeki hanlar ilgimizi çekiyordu. Yeşil'den, Çekirge'ye kadar çok yürüyüşlerimiz oluyordu. Kenti keşfetmeye, tanımaya çalışıyorduk. Galiba kentle barışmak istiyorduk. Bursaspor maçlarına giderdik. Galiba yaşadıklarımızı tamamen unutmaya çalışıyorduk veya unutmış görünüyorduk. Hatırlamak istemiyorduk. Ne zaman kendi aramızda yakın geçmişi konuşmaya başlasak derin hüzne kapılıyor, birbirimizin yüzüne bakamıyorduk.

Kentte Ticari Bilimler Akademisi vardı. Oradaki devrimcilerle tanışma çabalarımız oldu. Nereye gitsek beraber hareket ediyorduk. Bu son yılımda hiçbirimizin zarar görmesini istemiyorduk. Hepimiz okulu bitirip, öğretmen olmaya odaklanmıştık. Bu yolda iyi gidiyorduk. Okulumuzda da belli bir denge vardı. Ancak yataktaneden zorunlu ayrılmanız bazı arkadaşlarımızın yalnız kalmasına ve üzülmelerine neden oluyordu. Karşı görüşlüler zaman zaman yataktanedeki arkadaşlarımızı rahatsız ediyordu. Okulumuza yeni gelen arkadaşlarımızla yeterince ilgilenemiyorduk. Çevremizde bir

duvar vardı, ya bizim isteğimizden ya da kendiliğinden oluşan. Yeni arkadaşlarımızın rahatsızlığı bu durumdan ileri geliyordu. Okulumuzda derslerde de sorun olmuyordu. Bazen yalnız kaldığımızda bize yönelik hareket yapmak isteyenler oluyordu. Tecrübelerimizle kolay atlatıyorduk, ama kimlerin yaptığını kafamıza yazıyorduk. Aydın'dan, Nazilli'den böyle birkaç kişiyi tespit etmiştik. Bunlar okuldaki arkadaşlarımıza sataşan faşistlerin elebaşlarıydı. Yarıyıl tatilinde İzmir'den geçeceklerini biliyorduk. İzmir otogarında tertibat aldık. Karşılarına çıktık. Yüzleri sarardı ve titremeye başladılar, kaçmak isteyenlere gerekenleri yaptık. Yalvarmalarını anlatamam. Bir daha okulda bize yönelik bir hareket yapamadılar.

İkinci dönem başlamıştı. Yeşil çevresindeki evimize Sabahattin kız arkadaşıyla gelince, ev sahibi evin önüne dikilmiş evi boşaltmamızı istemişti. O dönemlerde Bursa kızlı erkekli gezmelere alışık değildi. Aynı gün, Davutkadı semtinde bir ev bulup taşındık. Okul süresince ders çalışmamızın bir anlamı yoktu. Derslerde not alıyorduk. Yıl sonunda sınav için yoğun çalışıyorduk. Bu nedenle okuldan çıkar çıkmaz kendimizi kente atıyor, gezdiğimiz, gezmediğimiz her yeri dolaşıyorduk.

Artık okulun sonlarına gelmek üzereyiz. Üç hafta sürecek olan uygulama programımıza başlıyoruz. Her öğrenci, değişik okullarda bir ders saatinde bir konu anlatacak. Bizleri o dersin öğretmeni ile bizim bir öğretmeni-miz izleyecek ve değerlendirme yapılacak. Yapılan değerlendirme mezun olmamızı etkilemeyecek. Sadece öğretmenliğe bir adım çalışmasıydı bu uygulama. Ben Yıldırım Çelebi Ortaokulu'nda sindirim sistemini anlattım. Bursa Erkek Lisesi'nde de sıvıların yüzeyleri konusunu anlattım. Öğretmenim Selami Yemenici'ydi. Prizma şeklindeki cam kap içine su koydum. Kürsü üzerindeki diğer şekilleri farklı kaplara su koyup, şekli ne olursa olsun kap nasıl durursa dursun sıvı yüzeyinin yatay olmasını anlatırken, prizma kap su sızdırmaya başlamıştı. Akan su tahtanın önünden süzülüp kapıya doğru yönelmişti. Sanki başımdan aşağıya kaynar sular döküldü. Ders sonunda, bu durumdan çok sıkıntı duyduğumu anlayan Selami Hocam "önemli değil" deyip moral vermişti.

Bizim grupta bir kız arkadaşımız vardı. Yakacakları anlatacak. Öğretmenimiz Melahat Hoca dersi izliyor. Arkadaşımız bir tüp içine talaş koyup, tüpün ağzını ortasından cam boru gecen tıpa ile kapatıp, ısıtmaya başlıyor. Amaç talaştaki yanıcı gazları göstermek. Tüp içinde gri renkli gaz birikiyor. Yanan kibriti cam boru ucuna tutuyor ama gaz çıkmıyor. Talaşlanıyor birden tüp yana doğru dönünce gaz kurtuluyor ve yanmaya başlıyor. Herkes rahatladı. Ders sonunda Melahat Hocamın eleştirisine dayanmak mümkün

değildi. “Böyle öğretmen olamazsın sen nasıl olur da tütün yatay olarak ısıtılmasını bilemezsin” diye azar işitti.

Uygulamalar bitmişti. Bizim için de bir değişiklik, bir nefes alma ortamı olmuştu. O gün okula gitmemiz gerekiyordu, ancak ben arkadaşlara “okula gitmeyelim. Bu gün okulda olay çıkabilir, okulda bir şey olacak, içimde bir sıkıntı var” dedim. Arkadaşlarım “o zaman sen kal biz gidelim” dediler ve gittiler. Ben yatağa uzanmış dinleniyordum. Biraz sonra arkadaşlarımın ayak sesleriyle doğruldum ve hemen ekledim “size gitmeyin demiştim” dedim. Arkadaşlarımın yüz hatlarından çok kötü şeyler olduğu belli oluyordu. “Keşke okulda olay çıksaydı. Ben Diyarbakır, sen, Sabahattin, Cengiz, Fikret Konya, İstanbul, Isparta, Erzurum” diye sıralamaya başladılar. Hepimizi dağıtmışlardı. Ortalık buz gibiydi, öylece kaldık bir zaman, “müdür seni çağırıyor” dedi arkadaşlar. “Biz, yazıları imzaladık okulla ilişigimizi kestik” dediler. Hazırlandım, siyah takım elbisemi giydim. Hep beraber okula doğru gidiyoruz. “Ders sırasında gidelim” diyorum, öyle yapıyoruz. Her zamanki yolumuzdan ulu kestane ağaçlarının altından geçip, okula en kolay yerden adımımızı atıyoruz. Okulun bahçesinden idareye giderken, tüm öğrenciler camlara dizelenmiş bizleri izliyorlar, anlaşılan bizim sürgün haberimiz çoktan yayılmış okulda. Müdür odasına girdiğimde, masada bölüm başkanları ve idareciler vardı. Müdür kararı okudu. “Oğlum, Milli Eğitim Bakanlığı’ndan gelen yazı uyarınca bundan böyle Konya Eğitim Enstitüsü’nde öğrenimini sürdüreceksin. Yazıyı okudum deyip imzala” dedi. Öyle yaptım. Masadakilerin bakışları tuhaftı. Biraz merak ederek, biraz sanki üzülererek, biraz acıyarak bakıyor gibiydiler, sabitlenmiş bakışlarla süzüyorlardı. Müdür yazıyı imzaladıktan sonra bir zarf uzattı. “Bu nedir”, der gibi bakınca, “oğlum bu sana devletin verdiği yol harçlığı” dedi. Teşekkür ettim, zarfı almadım. Hepsinin ellerini tek tek sıktım. Vedalaştım. Bir Cuma günü, kaydın son gününü kaydolduğum okulunda neler yaşamamıştım ki. Günleri olaysız geçirme kaygıları, gözaltılar, az da olsa kavgalar, uykusuz geçirdiğim geceler, cezaevinde ağırladığımız misafirler, bildiriler, cesaret yüklü işgaller, en güzel arkadaşlıklar, en güzel dostluklar, en güzel fedakârlıklar, en güzel paylaşımlar, en iyi sadakatler ve affedilmeyecek ihanetler ve Bursa hapishanesi. Maltepe hapishanesi. Mahkemeler, sivil mahkemeler, askeri mahkemeler, şimdi de sürgünler. Kaderimi derinden etkileyen birkaç yılımı geçirdiğim okulmdan ayrılıyordum. Daha birkaç yıl önce yatakhaneye geç geldiğimizde veya okuldan kaçarken üzerinden atladığımız duvarın önüne geldiğimizde durup bakıyorum son kez büyük bir hüznle, yine herkes camlarda, içimden el sallamak geçiyor ama arkama bakmadan yürüyorum. Anneme ve ba-

bama ne diyeceğimi utanır hale gelmiştim. Bütün bu yapılanlar, bazılarının beklediğini sandığım, hayata küsmek, bıkmak, usanmak, yılmak, pişman olmak gibi duygulara kesinlikle neden olmuyordu. Gerçekten okulda son yıl hiçbir problem yoktu. Bu sürgünün nedeni neydi? Daha sonraları öğrenmiştik, Müdürün odasında oturan öğretmen olmayan yabancılar da vardı, onlar emniyet görevlileriymiş. Olay biraz aydınlanmıştı. İşin içinde siyasi polis de vardı. Bu kararın okul yöneticilerimizin tasarrufu olduğuna hiçbir zaman inanmadık.

Akşamüstü caddede geziyoruz. Mehmet Ertan hocamla karşılaştık. Elimi tuttu, yanaklarımdan öperken, “sen odaya girip çıkıncaya kadar göğsüm nasıl kabardı bilemezsin, aferin hayatta daima böyle ol, sizin dışınızda sürgüne yollanan diğer öğrencilerin çoğu ağladı, yalvardı yakardı. Paran yoktu değil mi, o haldeyken parayı almadın, al şu parayı” dedi. “Hayır, hocam” diyorum ama nafile. Biraz da emrivaki yaparak cebime bir miktar parayı koydu. “Öğretmen olunca bana iade edersin” dedi. Tekrar vedalaştık. Eşi Mediha hocama saygılarımı ilettim. Gerçekten param yoktu.

Ertesi gün diğer okullara sürülen arkadaşlarla buluştuk. Birbirimizle dostça vedalaştık. Her birimiz bu kentte, bu okulda çok farklı acılar yaşamıştık. Bu olay da son acımız oldu Bursa’da. Hiç bir arkadaşımız “keşke şöyle yapsaydık, böyle yapmasaydık” demedi, yaptıklarından hiçbir pişmanlık göstermedi. Her birimiz, birbirimize öğretmen olacağımıza dair sözler verdik. Memleketini seven, memleketinin bahtsız insanlarını ve çocuklarını seven öğretmenler olacağız. Onları aydınlık günlere taşımak için, öğretmen olacağız. Sınıflarımızda çocuklarımıza adaleti, adaletli olmayı öğreteceğiz. Hak aramayı öğreteceğiz. Hukukun üstünlüğünü, emeği, emeğin değerini öğreteceğiz. İnsanı, insan olmayı, insan onurunu yüceltmeyi öğreteceğiz. Bilimi ve bilimsel düşünmeyi öğreteceğiz. Memleketimizin her tarafında ve unutulmuş köşelerinde görevlerimizi yaparken, iyi insanlar, merhametli insanlar, iyi öğretmenler olacağız.

Konya Eğitim Enstitüsü

Ben, Sabahattin, Cengiz, Fikret Konya’ya vardık. Okul müdürü odasına çağırdı bizi. Karşısında sıralandık. Hiçbir şey demeden bizi süzüyor, içinden neler geçiriyorsa yüzünde anlamsız mimikler oluşuyor Müdürün. Sonunda bizleri bir şeye benzetti. Fikret kısa boyluydu. Ona dönüp “oğlum sen necisin? Bunları anladım. Sen ya nurcu ya da komünistsin” dedi. Bu ilk karşılama garibimize gitti. Birkaç tehdit içeren cümleden sonra çıktık odasından.

Müdür, adı eğitimle başlayan bir kuruma ne kadar da yakışıyordu. Yine aynı Müdür, bir bayrak töreni sırasında, Akhisarlı Niyazi'nin şapkasını çıkarmasını istiyor ama öğrenci şapkasını çıkarmak istemiyor. “Ne bu Guravera özentisi”, Che Guevara demek istiyor. Müdür hızını alamıyor, adamın Marksist-Leninist olduğu yetmiyormuş gibi bir de Maocu olduğunu öfke dolu sözleri sıralayarak derin bilgilerini bizlerle paylaşıyor. Bu kişi daha sonraları ilk göz ağrımız, unutamadığımız okulumuz Bursa Eğitim’e Müdür olarak atanmış.

Konya’daki okulumuz, Meram yolu üzerindeydi. Yanında Yüksek İslâm Enstitüsü vardı. Okulda bir sorun yoktu. Bizim bildiri davasından bir yıl önce tutuklanıp, beraat eden ancak disiplin yönetmeliğine göre bu okula gelen Önder Sevgi bir evde kalıyormuş. Eve gittik, ancak Önder evde kalmamızı önermedi. Belli ki o da sıkıntıdaydı. Önder de kaldığı evden ayrıldı. Üçümüz birden bir ev turalım diye düşündük ama iki aylığına kimse bize evini kiralamak istemiyordu. Nihayet bir otel odası kiralamak fikri aklımıza geldi. Epeyce uygun otel ararken eski sanayi çarşısı içinde bir otel bulduk. Zaten pek müşterisi yoktu. Anlaştık. Hadim Oteli. Üç yataklı bir oda oldukça karanlık, bakımsız, derme çatma, çok temiz değil, ancak daha olumsuz koşulları bildiğimizden, duruma razı olduk. Ayrıca ekonomik olması da işimize geliyordu. Odamıza ders çalışmak amacıyla bir de masa aldırдық.

Buradaki öğretmenlerin ders notlarıyla bizimkilerinki çok farklıydı. Sınıf arkadaşlarımızın defterlerini aldık. Kendimize ait yeni defterlere notları yazdık. Bu yöntem bir ay sonra başlayacak sınavlar için zorunlu bir hazırlık yapmamı sağladı. Okuyup yazarak, konuları ister istemez tekrar etmem gerekiyordu, dersler belleğime daha rahat yerleşiyordu. Bu mükemmel çalışma kendime güvenimi arttırdı.

Yemek sorunumuzu çarşıda bir lokantadan yararlanıp çözdük. Abdullah ağabey lokantanın sahibiydi. Önce durumumuzu anlattık. Yemek paramızı, paralarımız gelince vermeyi kabul etmişti. Bu duruma ne kadar sevindiğimizi anlatamam. Abdullah ağabeyin yemekleri iyi sayılırdı. Böylece birçok sorunumuzu çözdük. Okula da alıştık kısa zamanda, gündüzlü öğrencilerle gidip geliyoruz, onlardan arkadaşlarımız olmuştu. Hatta şehir otobüslerinde bizimle “Bursalıyız” diyerek şakalaşmalar bile oluyordu. Öğretmenlerimiz bize karşı önyargılı değillerdi. Ben okulu bitireceğime iyice inanmıştım. Otel odasından çıkmıyorduk, daha doğrusu kimseyi tanımadığımız için çıkmıyorduk, bu da ders çalışmamızı hızlandırıyordu. Okul, otel, lokanta üçgeninden başka hiçbir yere gitmiyoruz.

Nihayet sınav tarihleri açıklandı. Haziran döneminde gireceğim dersler

belli olmuştu. Fizik ile Kimya'yı Eylül dönemine bıraktım. Girdiğim sınavların hepsini başarıp, Eylül dönemi için ara verdim. Salihli'ye gittim. Memlekette iki derse çalışıyorum. Fizik ve Kimya'nın hem ders, hem de laboratuvar sınavları vardı. Ders ve laboratuvar ortalaması geçer not olan beş olması lâzımdı. Ancak iki dersi başaramayacağımı düşünüp, Fizik dersini Eylülde Kimyayı da tek ders sınavında başarmaya karar verdim. Öyle de oldu. Eylülde Fizik'ten geçtim. Memlekete geldim hemen tekrar Ekim ayında olacak olan kimya dersine başladım. Ama bir türlü olmuyor. Organik Kimya. Köyüme gittim, halamın evine kapandım. Tam bir ay hiç dışarı çıkmadan ders çalıştım. Ekimde sınav günü geldi. Yazılı sınavdan geçer not aldım. Ertesi gün laboratuvar sınavına gireceğim çok heyecanlıyım, elim ayağım titriyor. Kimya öğretmenimiz genç bir bayandı. Masalarda deney araçları bizleri bekliyor. Soru Halojenlerin özellikleri. Uğraşıyorum bir türlü sonuç alamıyorum. Hoca "çıkabilirsin" dedi. "Hocam çok çalıştım, yazılıdan da geçer not alıyorum" desem de "ne yapabilirim" diyor hoca. "Bana bütün deneyleri sorun hepsini yaparım" diyorum. "Peki" diyor hoca, soruyor gerçekleştiriyorum. Bir deney daha, bir deney daha, gerçekleştiriyorum, son soru Metanol elde ediniz. Gerçekleştiriyorum. "Nasıl anlayacağız metanol olduğunu" diye soruyor hocam, "koklamamız gerekir" diyorum, "kokla o zaman", tüm gözyaşı bezleri, sinüs bezleri salgılarını bırakıyor. "Haydi, bakalım öğretmensin" diyor hocam. Salya, sümük ayrılıyorum. Anatomi öğretmenim M. Ali Tandırcı çalışmam için kendi el yazısıyla yazılmış ders notlarını vermişti. Notlarını iade etmeye gittim. "Okul ne oldu" dedi, "bitirdim hocam" deyince hayret edip sevinmişti. "Notlarım sana armağan olsun" dedi. O notları hâlâ saklıyorum. Epeyce uğraşlardan sonra, hak etmediğimize halen inandığım acılardan sonra, babama, anneme onca acılar yaşattıktan sonra, hayatıma, aileme yeni ufuklar açacağına inandığım öğretmenliğe doğru yürüyorum.

Otobüs biletimi almadan önce, memlekete telefon açtım. O dönemin en önemli sorunlarından birisi de telefon görüşmeleri idi. "İzmir bağla" diye bağrış, çağrış telefonlarla babama ulaşıyorum. Akşama daha çok zaman vardı. Zamanın bize hiç izin vermediği Konya'da gezmeyi düşünüyorum. Osmanlı kenti Bursa'dan sonra Selçuklu kenti Konya, büyük bir düzlük üzerine kurulmuş. Kentteki tek yükselti Alâeddin tepesiydi. Çevresinde çay bahçeleri, kafeteryalar vardı. Şehrin büyük bir caddesi, orta yerden geçip gidiyordu.

Bu Mevlana kentinin aslında gizemli bir yanı vardı. Anlatılanlara bakarak Konya'yı tanımak mümkün değildir. Burada kaldığımız iki ay içinde

olumsuz hiçbir şeyle karşılaşmadım. Gelmeden önceki önyargılarımızdan dolayı haksızlık etmişiz bu şehre. Memlekete dönmeden önce, büyük insan, büyük düşünür, büyük tasavvufçu, gönül insanı Mevlana'yı ziyaret etmek istiyordum. Sekiz yüz yıldır kaldığı bu kente çok güzel bir anlam verdiği türbesinden anlaşıyor. Sade yapılmış türbesinde insanlar bir dinginlik duyuyordu. Büyük bir sevgiyle bağlandığı Şems-i Tebrizi'ye olan aşkıyla hâlâ yanıp tutuştuğunu hissettim.

“Gönül doğru sözden huzur ve dinginlik bulur. Susuzun suyla susuzluğunu gidermesi gibi” diyor Mevlana. “Yoldaki bir tepecikten aciz kalmışsın, önündeki dağ gibi bayırları nasıl aşacaksın.” Hikâye kahramanları ne olursa olsun, esas olarak insandır, anlatılan insana sevgidir.

“Sevgiden acılar tatlılaşır, sevgiden bakırlar altın kesilir. Sevgiden tortulu bulanık akan sular, duru hale gelir. Sevgiden dertler şifa bulur. Sevgiden ölü dirilir. Sevgiden padişah kul olur. Duygu kulağın duymuyorsa, gönül kulağın açık olsun. Gönül kulağı her şeyi duyar. Bir gönülde gönül ışığı olmadı mı, o gönül, gönül değildir. Ayağımıza batan dikenî şöyle böyle arar, bulmaya çalışırız, ayağına batan dikenî güç bulan insan, gönle batan dikenî nasıl bulabilir. Bu dünya bir dağ gibidir, işlerimiz ve yaptıklarımızda seslenmek gibidir. Seslerimiz güzel de olsa, çirkin de olsa, dağa çarpar bize döner. Bütün dünya ağzına kadar bilimle dolu bir testidir. Bahar mevsimi gelince, yeşillikler ‘biz kendimizden yeşerdik, sevinçliyiz, gülüyoruz, pek güzeliz’ derler. Yaz mevsimi onlara der ki ‘ey varlıklar, ben gelip geçince halinizi görürsünüz.’” Daha binlerce öğüt ve hikâyelerini yâd ederek ayrılıyorum, Mevlana’dan ve kentinden.

O zaman öğretmen olanlar Ankara’ya çağırılırdı. Bakanlığın çevresindeki bir okulda kuralar çekilirdi. Radyolardan öğrenirdik sınav sonuçlarını. Ben tek ders sınavlarından sonra okulu bitirdiğim için yeni kura gününü radyodan takip ediyordum. Nihayet gün belli olmuştu. Bakanlığa yakın bir sanat okulu salonunda toplandık. Karşımızda büyükçe bir küre ve içinde küçük toplar vardı. Adayın ismi okunuyordu. Küreden bir top alıp açıyorsunuz kendiniz görüp okuduktan sonra görevliye veriyorsunuz. Görevlinin yanında daktilo memurları var onlar da görev yerinizi yazıyordu. İsmim okundu. Küreden bir top aldım. Sivas, Koyulhisar Ortakent Ortaokulu. Hemen daktilo memuru yazdı. “Sivas Valiliğine” diye başlayan göreve başlama yazısını elimize verdi ve atanmam gerçekleşti. On beş gün sonra göreve başlamak zorundaydık.

Memlekete gelip hazırlıklarımı yaptım. Sivas’ın soğuğuyla ilgili abartılı bilgiler aldığımdan, yün çorap, yün kazak, fanilaları valizime yerleştirdim.

Kaban ve ayağıma botlarla ihtiyaçlarımı tamamladım. Sivas yolunu tuttum. 30 Kasım 1973 Sivas Valiliğine göreve başlama yazımı verdim. Öğleden sonra Koyulhisar'a gideceğim. Gerçekten Sivas denildiği gibiydi. Bir kahvede çay içerken bir vatandaş kolumdan tutup sarsarak "sen yabancı mısın?" diye sordu. "Çok sarardın korkma bir şey olmaz" diye öğütte bulundu. Zara, Hafik, Suşehri üzerinden, Kelkit vadisi Koyulhisar. O gün aybaşı olduğundan, Nahiye müdürü, okul memuru, oradaydı. Soğuktan titriyorum, kabanımı ayrı sarıp otobüsün rafına koymuştum. Orada unutmuşum. Küçük bir kasaba. Dünya küçük, Maltepe Cezaevinde beraber kaldığımız Şiar Yalçın burada savcıydı. Dört çekerli Dodge araçla görev yapacağım Ortakent'e gece vardık. Bir arkadaşımın evinde kalabileceğimi söylediler. Elektrik yok. Gaz lambasıyla aydınlanıyor oda. Uyumaya çalışıyorum. Ancak hıçkırığa, hıçkırığa ağlıyorum. Gördüğüm yoksulluk ve soğuktan çok etkilenmiştim.

Ortakent Ortaokulu

Mesleğimin ilk günü okula vardım. Burası nahiye merkezi. Burada nahiye müdürlüğü, jandarma komutanlığı, ortaokul, orman işletme müdürlüğü, Muhtarlık, fırın ve içinde PTT acentesi, bakkal ve kahve bulunuyordu. Okul, cami niyetiyle başlanmış, yarı yoldayken karar değiştirilerek okul yapılmasına karar verilmiş. Ahşap bina, iki katlıydı. Alt katta çevre köylerden gelen öğrenciler kalıyordu. Merkeze yakın mahaller ve köyler vardı. Okula bir merdivenle çıkılırdı. Üç sınıfı vardı. Bunun dışında bir memur bir de müdür odası bulunuyordu. Sınıflar arasındaki duvarlar da ahşap olduğundan, yandaki dersi bu sınıftan dinlemek mümkündü. Nahiye de sağlık ocağı vardı. Ayrıca üç lojmanı vardı. Birisinde nahiye müdürü kalıyordu, eşi ebeydi. Birinde uzman çavuş kalıyordu. Birisi boştu. Ben gelen üçüncü öğretmen dim. Matematik, Türkçe ve ben Fen Bilgisi öğretmeni. Müdür arkadaşımız da geldi, ben onun evinde kalıyordum. Nahiye müdürü boş olan lojmanı bize verdi. Yapı çok düzgündü. Mutfak, banyo vardı. Ayrıca termosifon vardı. Bir odasına yerleştik perdeler falan yok. Sobamız var, odun bol.

Buraya üç şey hâkimdi. Beyaz renk, kar ve yoksulluk. Beyaz renk ve kar uçsuz bucaksız, göz kamaştırıcı, toprak, bitki, ağaç, kaya ne varsa üzerini yorgan gibi örtüyor. Eksilmeden her gün artıyor. İnsanlar kar ve kar yağışıyla ahenk içinde, yılların alışkanlığıyla, koşturmadan, karın altında ve üstünde yürüyorlar. Yapıların çatıları ya çinko ya da tahtadan ancak kar birikmesin diye çok dik çakılmış. Çatılardan düşen karlar neredeyse çatılarla birleşecek. Bu bereketli varlık buraya o kadar güzel yakışıyordu ki, onsuz Or-

takent'i, yerel adıyla Sisorta'yı tarif etmek mümkün olamazdı.

Okulumuzun altında yatıp, yemek yapan öğrencilerimizin yiyeceklerine çok üzüleceğim için bakamazdım. Zaten kasabada yiyecek çok şey yoktu. Biz de evimize bir çuval patates alıyorduk. Patatesten akla gelmeyecek yemekler yapıyorduk. Çocuklarımıza bakarak, Anadolu insanının her türlü özelliklerini görmemiz mümkündü. Sessiz, sakın, içe kapanmış, ezilmiş, kapkara gözlerinin derinliklerinde gizlediklerini göremezsiniz, gözlerini hemen kaçıırırlar sizden. Aslında bakışlarıyla çok şey anlatırlar. Cümleleri arka arkasına kuramazlar. Matematiği, Fen'i çok iyi öğrenemezlerdi, bilemezlerdi. Tren, vapur, uçak ve daha nice araçları bilmeyenler, görmeyenler çoktu. Fakat onların çok iyi bildikleri şeyler de vardı. Kar üzerinde bir kenarı uçurum olan yolda hiç sekmeden, hiç kaymadan, yürüyüp giderlerdi. Ben aynı yoldan emekleyerek geçiyordum. Onların bildikleri en güzel şeylerden birisi de kayakla kaymalarıydı. Kendi yaptıkları kayaklarla, yaptıkları artistik hareketlere hayran kalırdım. Bizlerin ilgiyle izlediğini görünce evimizin önünde gösteri yaparlardı. En önemlisi, tek iletişim aracımız telefonun tellerini kar ve fırtına koparınca, kayak ekibi harekete geçip, kopan teli bulup, bağlayıp, nahiyenin bağlantısını sağlamışlardı. Aslında bizi dünyaya bağlamışlardı. O gün muhtar Cemal hemen Ankara'yı aradı. Yolumuz üç aydır kapalıydı, TRT aracılığıyla dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in eşi Rahşan Hanımla görüştü. Durumu abartarak "açlık ve salgın hastalık sınırındayız" dedi. Rahşan Hanım söz verdi. Birkaç gün sonra, o sırada Türkiye'de üç adet olan ve birisi de Erzincan yolunda olan araç nahiyemize doğru geliyordu. Bu araç karı kesiyor ve havaya fırlatıp su haline getiriyordu. Nahiyeye meydanına gelindiğinde öğrencilerimiz, vatandaşlar ve bizler uzunca bir zaman alkışladık gelen aracı, aracı kullananları ve yolumuzu açtıranları. Çocuklarımızın bildiği daha çok şeyler vardı. Kuzugöbeği mantarının nerelerden toplanacağını, taze yağın karın üzerinde yürüyemeyen domuz yavrularının nasıl yakalanacağını iyi biliyorlardı.

Çocuklarımızın bildikleri, en hüznü, en acıklı, en acılı, hiç istemedikleri şey ise gurbetti. Gurbetten anlaşılan İstanbul, Ordu ve Giresun tarafıydı. Yazları İstanbul'a çalışmaya, iş bulmaya gidilirdi. Kimileri gelmez, kimileri gelemezdi. Karadeniz tarafına da fındık zamanında gidilirdi. Canik dağından dolayı o tarafa Canıklılar derlerdi. O tarafa işe gitmelerine rağmen pek sevmezlerdi. Yurttaşlık Bilgisi dersine de ben giriyordum. Konumuz yol ve yolların yararları. Öğrencim anlatıyor. Ben de daha başka, daha başka diye sıralıyorum. Nihayet öğrencim sustu. Peki, başka diyeceğin var mı deryince "Öğretmenim yollar bizi gurbete götürür" demişti ağlayarak.

Aslında çocuklarımız çok şey biliyordu. Bilgilerinin pasını alıp parlatmak gerekiyordu. Onları anlamak için, onların gönüllerine ve kalplerine girmek gerekiyordu. Yedinci sınıftaki bir öğrencim, bir gün ağlayarak, “öğretmenim babam beni evlendirecek” demişti. Dayanamadım sınıftan çıkıp ben de ağlamıştım. Çocuğumuzun kaderini değiştirememiştim. Bir gün konu açıldığında etkili bir konuşma yapmıştım kahvede. Gelenekleri değiştirmek çok zordu.

Ah bu yoksulluk, o zaman da öyleydi, şimdi de öyle. Yoksulluğu bitirmeden birçok sorunu çözemeyeceğiz. Muhtar Cemal’in birçok işine yardımcı olurdum. Yine öyle bir gündü. Tavuk kesmiş. Yemek zamanı gelince tavuk geldi. Yemeği yemedim “al bunu çocukların yesin” demiştim. Çok kınıldı. Hiç beklemiyordu. “Ancak böyle yaparsan hiçbir işine yardımcı olmam” deyince aramızı düzeltmiştik. Çevremizin ve okulumuzun ve bizim tek zenginliğimiz odundu. Ormanda yasal kesim yapılıyordu. Okulumuzun sobaları hiç sönmezdi. Bir taraftan giren soğuk, sıcak havayı götürüyordu çünkü. Çocuklarımızın yanakları, burunları, elleri kırmızı, kırmızı olurdu. Ayaklarında kara lastik ayakkabıları, yün çorapları, kalın pantolonları, özensiz gömlek, kazak ve ceketleriyle, hepsi bir Anadolu insanı modeliydi. Bizler de aynı şartlarda yaşadığımıza göre, botları çoktan atmıştım. Lastik kar ayakkabılarım vardı. Siyah kadife pantolonum, kalın yün kazağımla havaya uymuştum. Onlarla beraber mutluydum, belki de öğrenciliğim boyunca yaşadıklarımın sonrasından sonra, böyle unutulmuş bir Anadolu yöresinde, çocukluğumdan hatırladığım karın aydınlığının verdiği huzuru burada bulmuştum sanki.

Bazı akşamları nahiye müdürü evine davet ederdi. Kendisi Orduluydu. Karadeniz insanının tutkuları vardı. Silâhını severdi. Sadece bana verirdi. Ben de kolumu pencereden çıkarıp, havaya saydırırdım. Geçirdiği trafik kazasının ayağında bıraktığı arızayla yaşamaktan hoşnut değildi. Ömrünü bu nahiye geçirmeye niyetliydi. Müdürle aramı sıcak tutmak istiyordum. Zaten burada birbirimize ihtiyacımız vardı. Bir de benim mecburiyetim vardı. İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesi sırasında dosyamdaki raporu unutmuyordum. Arkamdan bunun geleceğini tahmin ediyordum. Müdür, mahalle ve köylere hâkimdi. Bana şaşılarak dinlediğim çok şeyler anlatırdı. Çok senaryo yazardı ve uygulardı. Espri yapmayı severdi. Tatil dönüşü bir hafta gecenin öğretmen arkadaşımızı, kendisinin yazdığı yazıyı Sivas Valiliği’nden getirilmiş gibi düzenlemişti. Arkadaşımızı açığa almıştı. Arkadaşımız bu şakadan dolayı epeyce kırılgan kalmıştı. Orman müdürü atama beklerken PTT’den bir telgraf yazıp atandığı yeri müjdelemişti. Orman müdürü tayinin

çıkıktı nasıl olsa, kararname de gelecek diye eşyasını toplamıştı. Ok yaydan çıkmıştı. Şakayı söyleyemedi. Yılbaşında İsmet'in kahvesinde oturmuş o sıralarda yeni çıkmış olan Efes marka bira içiyorduk. Kahvenin ortasında kocaman bir soba vardı. Sıcak külü sobanın üzerine koyardık. O küllerin içinde patates közlüyorduk. Vatandaşlar da kâğıt oyunları oynuyordu. Müdür bir ara dışarı çıktı. Elinde bir sopayla döndü. İçerdeki vatandaşlara rastgele vurarak hepsini kahveden atmıştı. Çok üzölmüştüüm. Bir zaman kırıldım. Konuyu konuştum. Bana "sen benim dostumsun, bunların hiç birine değeri ver-me" demişti. Sadece dinlemiştim. Vatandaşa yaptığığın savunulacak bir yanı yoktu. Benim hangi yoldan yürüdüğümü sadece muhtar Cemal hissetmişti. Kendimi gizliyordum. Kitaplarımı evin arkasında yer almış tepedeki kayalar içinde hazırladığım yerde tutuyorum. Okuyup yerine koyuyordum.

Ramazan ayı geçip gitmişti. Bayram günü evde uyuyorken kapı çalındı. Köylüler bayram namazını kılıp bayramlaşmaya gelmişlerdi. Hemen sobayı yakıp çayı koydum. Odamız insanla doldu. Hepsinin de yaşları benden ileri-ydi. Bayramlaştık sohbet ettik, çay içtik. Benim mahcubiyetimi anlayan birisi "Hocam sen bizim misafirimizsin. Üstelik burada gurbettesin, sen bizim çocuklarımızın öğretmenisin" demişti. O günü de öyle geçirmiştim.

Sabah kalktım pırıl pırıl bir hava, akşamdan kar yağmış. Nahiye müdürünün hizmetlisi Muzaffer uzunca boyluydu. Kasketini hiç çıkarmazdı. Müdür ayağından dolayı zor yürüyor. Muzaffer yol açıyor, kendisi açtığı yol içinde sadece küreğin ucu görünüyor attığı karla beraber. Böyle bir günde fırından gelen sıcak ekmeğin kıymetini anlatamam. Çocuklarımız her koşulda okula gelirdi. Hepsi de sınıflarında hazırıldı. Sobanın etrafına dizelenmişler, giysilerinden duman çıkararak, minicik ellerini, pembe yanaklarını ısıtmaya çalışırlardı. Onlara hiçbir zaman acımadım, sadece gönlümde sınırsız bir yer açtım hepsine. Her gün sınıflarımızda buluşmaktan sevinçliydim. Yanı başımızdaki ilkokulun bahçesinde çığlıklar atarak oynamaya çalışan Anadolu'muzun bedbaht çocuklarını izleyip, geleceklerinin aydınlık olmasını düşleyerek geçiri-yordum günlerimi.

Bir sabah okula geldiğimde merdivenin önünde bir çift ayakkabı gördüm. Odamıza vardığımda sobamız yanmış, içerisi sıcacık olmuştu. Sandalyeye oturmuş, ellerini dizlerinin üzerine koymuş, ayaklarını bitıştirmiş, yün çorapları tertemizdi. Ayakkabılarını giyip gelmesini istedim. Kabul etmedi. Bir öğrencime getirtip, derdini dinledim, bu son derece saygılı ve naif Anadolu insanının.

Okul memurumuzun soyadı Cansız'dı. Soyadını değiştirmek istemişti. Usulen bir dava açılıp soyadı değişecekti. Davaya tanık gerekiyor. Yargıç ta-

nığa soruyor. “Cansız soyadındaki arkadaşınızla dalga geçiyormuşsunuz. O nedenle soyadını değiştirmek istiyor ne dersin” diyor. Tanık bizim nahiye-
de tanınmış birisi “olur mu hâkim bey bizde öyle saygısızlık yapan çıkmaz”
diyor. Yargıç birkaç kez tekrarlamasına rağmen durum değişmiyor. Yargıç
“olacak gibi değil” deyip, memurumuzun soyadını Yazıcı olarak değiştiriyor.

Yarıyıl gelmişti. Yolumuz kapalıydı. Yürüyerek, Kavacık köyünden Me-
sudiye ilçesine tam bir günde indik. Oradan araçla Koyulhisar’a, oradan ver
elini memleketim Salihli. Sabah kalkar kalkmaz değişmez mekânımız Can
Baba kahvesinde aldım soluğu. Ocakçımız Nasuh ağabeye bir çay söyleyip,
Yeni Asır gazetesine bakıyordum. Manşet “İzmir depreminde hayatını kay-
beden iki öğretmen.” Mehmet Ertan ve Mediha Ertan, resimleri ve haberin
detayları. İnanamıyorum, masaya vurmuşum. Çay devrildi. Kayseri’ye sürül-
müşler, mehil müddetini geçirmek için İzmir’e gelmişler, ölüme yakalanmış-
lar. Evlerine gittiğimiz zamanlarda, “Mediha çocuklara okulda yiyemedikle-
ri yiyeceklerden koy” derdi. Mehmet hocam, “onlara balık pişir,” derdi. İki
oğulları vardı o zaman, birisi ODTÜ’de okuyordu, diğeri henüz küçüktü.
İkisi de okulumuzu, öğrencilerini ve öğretmen evini çok seviyorlardı. İyilik
yapmayı çok severlerdi. Mehmet hocam şakacıydı, okulumuzun ve Bur-
sa’nın Mehmet ağabeyiydi. Mediha hocam, bağıra çağıra beni okulumuza
kaydetmişti, kaderimi değiştiren insandı. Sert görünüşlü ancak dünyanın en
iyi insanıydı. Okuldaki tüm öğrencilerin adını ve soyadını bilen bir hafıza-
ya sahipti. Huzur içinde yatsınlar. Mehmet hocamın öğretmen olduğunda
verirsin dediği parasını bir fakire vererek ruhlarına gönderdim.

Buradaki yarıyıl tatili çabuk bitti. Bu kez yolu öğrenmiştim. Önce Anka-
ra, oradan doğrudan, İstanbul’dan gelen Koyulhisar otobüsü. Karadeniz ta-
rafından, Reşadiye ve Kelkit çayını takiben Koyulhisar. Kaldığım sürece Sav-
cı Şiar Yalçın’ın yanına hiç gidemedim. Sisorta yolu her zamanki gibi kapa-
lıydı. Kaymakam vekili olan tahrirat kâtibi şehrin yerlisi ve düşüncesiyle ta-
nınan birisiydi. “Görev yerine gitmelisin, belli bir zaman içinde gitmezsen
açığa almayı teklif ederim” dedi. Köylüler anlatmıştı bizden önce bir öğre-
tmen arkadaşımıza da aynı şeyi söylemiş. Arkadaşımız yaya yola koyuluyor.
Nahiyeyle telefonla “beni karşılayın” diyor. Bir ekip nahiyeden yola çıkıyor.
Hocayla karşılaşamıyorlar. Nihayet yarı baygın vaziyette buluyorlar. Sırtla-
yıp getiriyorlar. Ayaklarında postal varmış postala ayak derileri yapışmış İs-
met’in kahvesinde günlerce uğraşmışlar. “Postal derisini jiletle kesip, don-
ma tehlikesinden kurtarmıştık” diye anlatmışlardı. Jandarma Komutanlığın-
da Aydınli bir astsubay vardı. Genç bir arkadaşı. Egeliyiz hesabından “hem-
şerim” diyoruz birbirimize, durumu anlattım beni komutanla görüştürdü.

Komutan kafasını sallayıp “olur mu, Jandarmanın devriye gezemediği yola sen nasıl gidersin” deyip, içeriği böyle olan bir yazı verdi. Aynı zamanda Kaymakamlığa da yazı gönderdi. Ayrıca misafirhanede yol açılıncaya kadar kalma izni vermişti.

Nihayet yolumuz açıldı. Akşam vakti, meşhur Dodge araçla yola çıktık. Domuzlar yanı başımızda araçla yarış edercesine koşuyorlardı. Nahiymize vardık. Yeniden okulumuzdaki eğitime döndük. Köylülerle arkadaşlığımız ilerledi. Domino oynamayı öğrendim. Köylüler ilginç hikâyeler anlatırlardı. Genellikle orta yaş ve üzeri insanlar buradaydı. Gençler genellikle çalışmak için dışarılardaydılar. Gazetelere abone olmuştuk Muhtar Cemal küçük bir pano yaptırdı. Gazetelerden kestiğimiz yazıları asıyorduk. İstanbul’dan da dergiler geliyordu. *Kitle* dergisi yeni bir yayındı. Ahmet Kaçmaz, Yalçın Yusufoglu, Oya Baydar yazıyorlardı. Derin yazılar vardı. Legal bir parti kurulmasını amaçlıyorlardı. Şimdiye kadar bildiğimiz devrimci mücadele tarzından farklı şeyler yazıyorlardı. Sonraları Türkiye Sosyalist İşçi Partisi’nin kurulduğunu gazetelerden öğrendim. İstanbul’daki arkadaşlar gelişmeleri daha yakından takip ediyorlardı. Onlar bu konuda yol almışlardı. Yavaş yavaş legal sosyalist parti söylemleri yükseliyordu. Ülke 12 Mart sendromundan çıkmaya çalışıyordu.

Bahar kendini göstermeye başlamıştı. Beyaz örtü yerini yeşilliklere bırakıyordu. Muazzam bir çam ağacı topluluğu çevrelemişti her yeri. Dereler kar suyuyla çağlıyordu. İnsanlar da öyle ama hiç kimse tedbiri elden bırakmıyordu. Hatırlıyorum, 23 Nisan günü okulda tören yapıyorduk. Öğrenciler şiir okuyorlardı. Bir yandan da Sisorta’ya kar serpiştiriyordu. Köylüler çok iri bir ayı vurmuşlar meydanda uzanmış biz de etrafında izliyoruz. Köyde bir Kangal köpek vardı. O da iriydi. Yerde yatan ayıyı görünce ters tarafa doğru öyle hızlı koşuyordu ki tutmak mümkün değil. “Demek ki bir zaman bunlar karşılaşmışlar ayı köpeği tokatlamış olmalı ki köpek bir daha tokat yemek istemiyor.” şeklinde yorum yapmıştı köylüler. Bu iri Kangal köpeği köyün ortak köpeğiydi. Meydanda yaşırdı. Bir zaman kayboldu. Herkes merak ediyordu. Ben de önemli değil köpek ne de olsa deyip damarlarına basardım. “Hocam öyle demeyin” diyerek köpekle ilgili hikâyeler anlatırlardı. Kendi dilleriyle “eyü enüğüydü” diyorlardı. Özledikleri köpek bir gün çıka geldi. Kapana yakalanmış ve ön ayağını koparıp kurtulmuş kapandan. Tedavi edip hayatını sürdürmesini sağlamışlardı.

Bahar iyice yerleşti. Mükemmel bir manzara, ormanda da ağaç kesimi başlamıştı. Kamyonlar kesilen tomrukları taşıyorlardı. Biz de çevre köylere gezilere başladık, çocuklar her yeri biliyordu. Kurşunlu köyüne vardığımda

çok şaşırmıştım. İngilizler 1870 yılında buradaki kurşun madenini bulup çıkarıp, bir potada eritip, katırlara yükleyip, Samsun limanına oradan da İngiltere'ye götürüyorlarmış. Nereden, nereye daha sonra madeni eritmekten vazgeçmişler, ham madeni aynı yoldan taşımışlar. Pota ve diğer kalıntılar duruyordu. Ülkemize bakın, bu kuş uçmaz, kervan geçmez yeri İngilizler ne kadar zaman önce keşfetmişler.

O yıl müdürlük yapan arkadaşımın tayini çıkmıştı. Ben müdür vekilliği yapıyordum. O nedenle yaz tatilini burada geçirecektim. Gerçi istediğim zaman ayrılabilirdim. Tomruk taşıyan araçların şoförlerine ve işçilere satmak için kasap Talat oğlak kesmeye başlamıştı. Kestiğini pişiriyordu. Ocak meydandaydı. Ben de dilediğim yerden et pişirirdim. Zaten Talat bana güzel olan yerlerden ayırırdı. O yazı çok iyi geçirmiştik, Ancak artık bir sıkıntı çektiğim de belli olmaya başlamıştı.

Bucak müdürü ile ilişkilerimi sıcak tutuyordum. Her şey düşündüğüm gibi gerçekleşiyordu. Bucak müdürü bir gün geçmişimle ilgili sorular sormaya başladı, lafın nereye geleceğini sezdim. Çok karartmadan bazı şeylerden bahsettim. Öğrenci derneği başkanıydım dedim. Nihayet olayı açtı. "Senin hakkında rapor isteniyor" dedi. Yazıyı bana gösterdi. Aynen Selimiye'deki dosya incelemem sırasında okuduklarıma benzeyen ifadeler yazılıydı. İlk raporumuzu yazıyoruz. Buna benzer yazının ilçemiz Koyulhisar emniyetine ve jandarmasına geldiği de kesindi. Artık başka şeylere de dikkat etmem gerekecekti. Kitaplarımı aynı şekilde gizliyorum. Uzman Çavuş biraz içten pazarlıklıydı, ona daha çok dikkat ediyorum. Eski heyecanım azalmıştı. Artık buradan gitmeliydim. Ancak daha en az bir buçuk yıl çalışmak zorundaydım.

İkinci yarıyla başlamadan önce Türkçe öğretmeni atandı. Yazısı geldi henüz kendisi gelmedi. Gelince tanıdım hemen. Bursa Eğitim'den bizden önceki devreden karşıt görüşlü birisiydi. Biraz da hareketliydi. Beni tanıtmaması mümkün değildi. Kimsenin olmadığı bir yere çağırdım. Şayet geçmişle ilgili bir şey olmazsa birlikte kalabileceğimizi aksi halde kalmasının zor olduğunu söyledim. Söz verdi ve birlikte kalmaya başladık. Bursa Eğitim'den üçüncü kişi oldu. Birisi ben, birisi Kastamonu'nun Cide ilçesinden Önder, bir de bu arkadaşımız. Evde ise dört kişi olduk. Hayat gayet iyi gidiyordu. Ortaklaşa harcıyorduk. Yemekler yapıyorduk. Ancak uzun süre böyle gitmeyeceği kesindi. Her şey memleketteki havaya ve siyasi gelişmelere bağlıydı.

Yarıyıl tatilinde güzelim memleketim Salihli'ye doğru gidiyorum. Ankara yolu üzerindeki Mersinli köyüne gelince, Alaşehir tarafından uzanan ovayı görüyorum, sanki geldiğim yerlerle hiç ilgisi olmayan bir manzara. Sanki

başka bir ülke buralar.. Salihli'nin tanınmış insanlarından birisi de Yusuf Eken'di. Namı diğer Keleli Yusuf. Yusuf ağabey o zamanki CHP'nin gençlik kollarıyla ilgileniyordu. Parti binasında Manisa Milletvekili Hasan Zengin'le tanıştırdı beni. Milletvekiline benden epeyce söz etti, o tür işlerde çok başarılıydı. Hasan Zengin "o zaman biz arkadaşımızı değerlendirelim" diyip adımı, çalıştığım yeri aldı. Ben çok umutlanmadan ayrılırken Yusuf ağabey "ben de bu işle ilgileneneğim" dedi.

Yarıyıl tatili çabuk bitti. Bu kez yollar da çekilmez geldi. Sıkıntılı günlerin geleceğini biliyor, öğrencilerimle yine de ilgileniyordum. Köyden birkaç dostum oldu. Bucak müdürüyle ilişkilerim yine sıcaktı. O yılın en güzel gününü, Kavacık köyündeki düğündü. Burada hiç böyle bir törenle karşılaşmamıştım. Bizleri bir odaya aldılar. Düğün, Muhtarın oğlundu. Soframızda her şey vardı. Anadolu insanının cömertliği beni bir kez daha şaşırttı. Kendisi yemez, içmez ama varını, yoğunu misafirine sunar. Bu misafir geleneği yüzyıllardır böyledir. Hayatımda ilk defa bal ile rakı içtim. Koyulhisar'ın meşhur kara petek balı. Evliya Çelebi'nin de övdüğü, kara petek balı. Dost edindiklerimden bazıları yemeğe davet ederdi. Israr edenlere giderdim. Çorba soğuk yeniyordu. Yemek sonunda nişastadan yapılmış pelte ise ocaktan iner inmez önümüze konurdu. Pelteyi üfleye, üfleye yerdik.

Ülkemizde siyaset gerginleşiyordu. CHP-MSP hükümeti yıkılmak üzereydi. Demirel meşhur Milliyetçi Cephe hükümetlerinden söz ediyordu. Hasan Zengin de beni arayıp "bu bölgede iki yer var birisi Köprübaşı, diğeri Denizli" demişti. Ben de "Köprübaşı olsun" dedim. "Tamam" dedi. Bir hafta sonra yine bir haber geldi "senin stajyerliğin kalkmamış" diye. Ben tam bir yıl dolduğunda stajyerlik dosyama hazırlayıp göndermişim. Tekrar haberleşiyoruz, "Bakanlığa gelmemiş" dedi. "Ayrıca elini çabuk tut, koalisyon hükümeti yıkılmak üzere işi hızlandıralım" demişti. Bunun üzerine önce ilçeye sonra Sivas'a gittim. İlgili bayan dosyama buldu. Gerçekten stajımı tamamladığıma dair belge Bakanlığa gönderilmemişti. Memur "dosyadaki evraklardan birisi olan öğretmenler tutanağına imza atmışsın kendinle ilgili evraka imza atamazsın" dedi. "Tutanağı değiştir gel, dosyanı vereyim elden Bakanlığa iletirsin" dedi. Sevindim. Hemen Sivas Dört Eylül Lisesi'ne gittim. Müdür beye durumu anlattım. Bir boş tutanak verdi. Okuldaki memurla yazıyoruz tutanağı, öğretmenler yerine imzalarını yazıyorum, benim imzam olmadan zarfa koyup, sanki gidip gelmişim gibi ertesi gün Sivas Milli Eğitim'e varıp dosyayı elden alarak, Ankara'ya gittim. Hasan Zengin'e durumu anlattım. O zamanki Ortaöğretim Genel Müdürü Cevdet Kazakoğlu'na gönderdi beni. Kazakoğlu dosyama aldı beş dakikada stajyerliğim kalktı. Zorun-

lu çalışma yılım dolmadığı için Köprübaşı Ortaokuluna Müdür olarak atanacaktım. İdareci olarak atanınca problem olmuyordu. Kazakoğlu “kararnamen yazılacak, sen okuluna dönebilirsin. Kararname Sivas, Koyulhisar ve okuluna gelecek ilişkisini kes yeni görev yerine git” dedi. İnanılmaz bir şey diyordum kendi kendime. Öyle bir zamanda gerçekleşiyor ki tayin olayı istesem bu kadar olmazdı.

Sisorta'ya dönüyorum. Uçsuz bucaksız çam ağaçlarının arasından süzülerek bucağa girdiğimizde içim burkuldu. Geçen aylarda Kaymakam gelmişti, okulu, muhtarlığı, nahiye müdürlüğünü gezmişti. Bir şeyler söylemek istemişti bana “Biraz daha kalın hocam, buraların size çok ihtiyacı var” demişti. O söz geldi aklıma daha çok kalabilirdim burada. Sanki çocuklarıma, yoksulluktan kıvranan insanlara, bir daha göremeyeceğim süt beyaz kara, muhtara, bucak müdürüne ihanet etmişim gibi hissettim kendimi. İlk geldiğim gün, arkadaşlardan ayrılırken birbirimize verdiğimiz sözler geldi aklıma. Sobanın çevresinde sıralanan çocuklarıma, okulumuzun alt katında kalan, karınlarını neler yiyerek doyurduklarını bildiğim çocuklarıma düşünüyorum. Galiba biraz yorulmuştum ve tarif edemediğim yeni huzurlu yerler arıyordum. Aslında mesleğe ilişkin yüksek ideallerimden bir şey kaybetmemiştim. Ancak öğretmen olarak buraya atanan, Bursa'dan tanıdığım kişi, kendisiyle birlikte kaygılarımı, orada yaşadıklarımı da geri getirmişti sanki.

Sisorta meydanı yine aynı heyecanla karşıladı bizleri. Herkes aracın çevresini sardı. Muhtar Cemal hocam hoş geldin demişti, ancak bir şey mi biliyordu, bir şey mi sezmişti. Pek anlamlı bakıyordu. Lakabı deliydi. Deli Cemal derlerdi. Anadolu'da kimlere deli denildiğini biliyordum. Makinelerden anlayanlara Alaman, ince siyaset yapanlara İngiliz, diğer insanlardan farklı olanlara deli derlerdi. Aslında Cemal hepsinden farklıydı. Kaderi burada olmasından değişmiyordu belki de. Düşündüğüm gibi biraz sonra çağırdı. “Hocam bu yeni gelen hoca sen yokken ileri geri konuştu. Bana sen Mehmet hocayı bilmezsin ben onunla beraber okudum. Komünisttir. Sizden durumunu gizliyor.” Muhtar benim solcu olduğumu çoktan anlamıştı. “Bunları benden duymamış ol” dedi. Ben dinledim. Kafamda bir değerlendirme yaptım. MC hükümeti kurulmak üzereydi. Sonra ilçeden birileriyle konuşmuş olmalı. Birden dilinin çözülmesi tesadüf olamazdı. Eve geçtim, yeni gelen hocayı bir odaya aldım. İlk geldiğinde verdiği sözü hatırlattım. Dik ve kendine güvenli cümleler kurmaya başlar başlamaz, yumruk, tokat ne denk gelirse vurdum. Bağırды çok korktu, evden koşarak kaçtı ve bir daha gelmedi. Durumu hemen Bucak Müdürüne anlattım. Hiç tepki vermedi, “birkaç gün bekleyelim” dedi. Üç gün sonra Kaymakamlığa bir yazı yazdım. Müdür

çok tecrübeliydi. Hiç bir şeyden söz etmeden, “okulumuz öğretmeni falanca semti meçhule hareket etmiştir. Bilgilerinize arz ederim.” şeklindeki yazıyı gönderdim. Evdeki olayla ilgili bizlerin dışında kimsenin bilgisi yoktu.

Benim Ankara’dan geldiğimi ve kararname beklediğimi kimse bilmiyordu. Bir an önce kararname gelse de bu ortamdan kurtulsam diyordum. Sisorta’daki son günlerimde sıkıntılı, mutsuz ve huzursuzdum. Çok garip duygular, düşünceler içindeyim. Bucak müdürüne söylemek istiyordum ancak farklı bir durum olabilir, belki atama iptal olur diye sessizce beklemeyi yeğledim. Derslere giriyordum ama artık ders yapmıyordum. Son sınıftaki iki öğrencimin evli olduğu öğrendim. Birisinin de çocuğu varmış. Bu derin ve anlaşılabilir çelişkilerin olduğu Sisorta’da, öğretmenlik tecrübesinden ziyade, hayata dair çok şey öğrenmiştim.

Müdür yine bir senaryo sonucu imama kuzu kestirmişti. İmam çok saf bir insandı. İlkokul diploması almak için çok çalıştırmıştık. Resim dersinden sınava girdiğinde öğretmen “bir insan yap” diyor. İmam da “hâşâ beyefendi insan yapmak Allah’a mahsustur.” diye yanıt veriyor.

Nahiyedekiler sıkıntımın yaşanan olaydan olduğunu sanıyorlardı. Bizim sağcı hoca gitmesi gereken yerlere gitmişti. Tahrirat kâtibiyile beraberlermiş ilçede, Müdür bilgi almıştı. Birkaç güne sevinir, nasıl olsa kararnamemi tahrirat kâtibisi görecekti. Nihayet kararname geldi ben de inanmadım. O gece eşyalarımı topladım. Kitaplarımı kayanın altından aldım. Ertesi gün eşyalarımı köyün en garip insanlarından birisi olan Kara Bekçi’ye verdim. Her zaman kısık olan sesiyle “gitmesen iyiydi” derken, yine sevecen bakışlarıyla, insanı gözünün içinden seven bakışlarıyla baktı bir zaman. Çocuklarımın tamamıyla vedalaşamadım. Muhtar Cemal’le sarıldık birbirimize. Uzman çavuşa her zaman olduğu gibi, sıcak davranmadım. Bucak müdürü ile sarıldık birbirimize, yüzüme epeyce ve dikkatli bakarak “Allah sana selamet versin” dedi. Kahveci İsmet, bakkal Halil amca, kasap Talat, oradaki herkesle vedalaştım. Bir kış günü geldiğim Sisorta’dan bir bahar gününü ayrılıyordum.

Böyle bir yeri yurt tutanlar, bir zordan, bir felaketten, bir doğal afetten kaçmış olmalı. Sakin, kimselerin göremeyeceği, bulamayacağı, bir yer seçmişlerdi. Yaşlılara göre, Osmanlı, Karaman Beyliğini yıkınca, kılıçtan kaçanlardan bazıları buraya yerleşmişler. O zaman burada yılan çokmuş, o nedenle buraya yılanlı demişler bir zaman.

Sisorta’da yoksulluk, gariplik ve eziklik beni çok etkilemişti. Ancak burasının en etkileyici özelliği beni çocukluğuma götürmesiydi. Pencerelerimizde perdeler olmadığından, karın yağışını izlerdim. Karın aydınlığını, ses-

sizliğini ve huzurunu hissederdim. Kar sanki bütün doğaya “hele siz durun ben bir işimi bitireyim” dercesine, ağaçları, bitkileri, böcekleri, kuşları, her şeyi yerlerinden kıpırdatmadan, seslerini çıkartmadan, yağışını sürdürürdü, ne zaman dineceğini belli etmeden, her şeyi esir alıyordu. Ne olacağına, ne yapılacağına, kimin ne yapacağına kar karar veriyordu. Ben de büyük bir hürmet ve sevgiyle, karın insafını beklerdim. Nihayet çakmak çakmak bir gökyüzü, ertesi günü yüzlerimizi karartan bir kuru ayaz. Kuşlar tüylerini kabartmışlar, böcekler henüz yuvalarından çıkmamışlar. Kar yağışı birkaç gün ara verdiğinde, doğada yaşayan diğer canlılar da, bizler de yapmamız gereken işleri bu kısa döneme sığdırır, aceleyle işlerimizi görürdük.

Sisorta, çaresizlikler yöresi, bana hapislik günlerimi hatırlatırdı. Kaderime razı olduğum, elimden hiçbir şeyin gelmediği günlerimi... O günler, mücadele etsen de sonucu belli olan günlerdi. Doğanın ve koşulların esir aldığı bu yörenin insanları tarım yapamazdı, süre çok kısıtlıydı. Buğday ve patatesten başka bir şey yetişmezdi. Hayvancılık zaten hiç yoktu.

Haydi, eyvallah dedim, memleketimin mahzun köşelerinden birisi olan Sisorta'ya. Arkama bakamadım. Dört çekerli Dodge, ucsuz bucaksız orman içinde, zaman zaman bize geçit vermeyen yola doğru hızla ilerliyordu.

Önce Koyulhisar kaymakamlığının mühür ve imzası, sonra da Sivas valiliğinin mühür ve imzası. Maaş nakil ilmuhaberini alıp, Sivas'a ilk geldiğim yoldan memleketime gidiyorum.

Köprübaşı Ortaokulu

Köprübaşı, Salihli-Demirci yolu üzerinde, Manisa'ya bağlı Gördes ilçesinin bir kasabasıydı. Her türlü ilişkilerini Salihli ile sürdürürdü. Salihli'ye yakındı. 1960'lı yıllarda kurulmuş, bu bölgenin kaderini değiştiren Demirköprü barajıdır. Barajın yapılmasıyla birlikte birçok köy su altında kalmış, herkes farklı yerlerde yurt tutmuş. Kasabanın girişindeki yeni köprünün yerinde iki gözlü eski bir köprü varmış, ismini bu köprüden almış. Bir rivayete göre de, Adnan Menderes barajı açmaya geldiğinde bu köprünün başında durmuş, oradaki bir çocuğa, “Kasabanızın adı ne olsun?” diye sormuş. O da “Köprübaşı olsun” demiş. Vatandaşların bir kısmı da hemen yakınındaki Borlu'ya yerleşmiş. O zamandan beri iki kasaba arasındaki rekabet her alanda sürüp gitmiş.

Kasabadaki orta yaş üzeri insanların ortak özellikleri, hepsinin de su altında kalan eski köyleri, yaşadıkları topraklara olan özlemleriydi. Hemen hemen hepsi içlerini çekerek hikâyelerini şöyle anlatırdı: “Bizim ovaya o

zaman hayat veren Gediz, ovanın orta yerinden süzülür gelirdi. Sağında solunda salkım söğütler, koyu yeşil sazlıklar, söğütlerin yaprakları, suyun yüzüne eğilir, suyun akışına göre dans eder gibi salınırdı. Adam boyu sazlıklar arasında, yaban ördekleri, karabataklar, karamekeler, akla gelmeyecek kadar çok çeşitte su kuşları. Kuşların ötüşleri ile kurbağaların sesleri birbirine karışırdı. Su motorlarının sesleri, traktörlerin sesleri, tarlalarda çalışan insanların bağrıışmaları, hâsılı ova yeryüzünün en canlı, en hareketli, en verimli yerlerinden biriydi. Düzgün sıralarla ekilmiş pamuk tarlaları, geleneksel üzüm bağları, sebze bahçeleri, meyve bahçeleri. Ovaya adam diken olurdu. Evlerimiz mükemmeldi, avlularımızda her çeşit çift araçları, hayvan damlarımız, samanlıklar, sayalar. Şimdi o düzenleri kurmaya para yetmez. Bu mübarek su birikmeye başlayınca her şeyi bir bir yutmaya başladı. Hemen öyle birden değil, gözümüzün önünde bizi alıştırta alıştırta, her gün azar azar, evlerimizin, mallarımızın, tarlalarımızın üzerini kapladı. Bizler buralarda oturup izledik, içimiz kan ağlayarak. En sonunda camimizin minaresi de suya teslim olunca, her şey tamamlanmıştı. Bizler buradaki kıraç topraklarda tütün işlemeye mahkûm olduk. Her şeye bu mübarek su karar verdi”

Okulumuz, Demirci'ye giderken sağ taraftaki tepede idi. Beş sınıfımız vardı, yağma tuğladan yapılmıştı. Sınıfların bulunduğu kısımda zemin henüz parke döşemeli olmadığından, temizlik zahmetli oluyordu. İdare kısmında, memur ve öğretmenler odası vardı. Avlusu oldukça büyüktü. Buraya bir voleybol sahası yapmıştım. Yola bakan yamaç kısmı ağaçlandırdık. Okulumuzun giriş kapısının karşısına Atatürk köşesi yaptım. Kaide üzerine “Devrim benim karakterimdir” yazmıştım. Bu köşenin arkasındaki küçük merdiven çıkışını laboratuvar yaptım.

Beklemediğim bir zamanda batıya atanmamı bir şans olarak değerlendiriyorum. Hayatımda uzun zamandan beri yaşadığım ilk güzel olaylardan biriydi. Köprübaşı çok politize bir yerdi. Geleneksel Demokrat Parti çizgisini sürdüren eğilim ağırlıklıydı. Benim zamansız atanmamın nedeni kısa zaman önce yaşanan olaydan dolayındı. Okul yöneticisi Köprübaşı'ndan kör lakaplı bir meslektaşım imiş. Ülkemizdeki gerilimlerin küçük bir yansıması yaşanmış kasabanın meydanında. Yönetici ve yanındaki öğretmenlerle vatandaşlar bir tartışmaya giriyorlar, tartışma büyüyor ve gerginleşiyor. Kör lakaplı orta yaş üzerindeki kasabanın önde gelen simalarından olan Kemal amca “Bu memlekete iki kör fazla” deyip, sandalyeyi kör lakaplı, yöneticiye vuruyor. Olaylar büyüyor. Öğretmenler soruşturma sonucu buradan alınıyorlar. Ben bu olay üzerine gelmişim. Gelmeden önce de ünümüz gelmiş. Sa-

lihli'ye yakın olduğundan kimin geleceğini öğrenmişler. Çocuklar da dâhil herkeste mesafeli bakışlar ve davranışlar görüyordum.

Okulda kadroyu tamamladım. İlkokuldan öğretmen arkadaşlara ücretli dersler veriyordum. Çok çalışmam gerektiğini biliyordum. Zaman çabuk geçiyordu. Yaz tatili başladı. Bir evde kalıyordum. Yönetici olduğum için okulu bırakamıyordum. Ancak hafta sonlarını Salihli'de geçiriyordum. O zamanki öğretmen örgütümüz TÖB-DER'le ilgileniyorduk. Siyasette 12 Mart balyozunun izleri tamamen kalkıyordu. Bizler de legal sosyalist partilerle mücadele yolunu seçtik. TSİP içindeyiz ancak büyük bir grubumuz vardı. *Öncü*, *Sosyalist Gençlik* adında gazetelerimiz vardı. Salihli'de dört yüz, beş yüz adet, Köprübaşı'nda ise yüz kadar satılıyordu. Bizim grubumuza *Öncü Grubu* deniyordu. İzmir, İstanbul, Ankara, Gaziantep ve Hatay illeri ile yer yer daha çok batıda örgütlenme çabalarımız vardı. İzmir'den Mehmet Ali Tazedal, bizim bölgeyle ilgileniyordu. Konuşmasını çok arkadaşımız anlayamazdı. Genç yaşta aramızdan ayrıldı. Mehmet Kırılı ülke çapında gezerdi. Ömrünü yollarda geçirirdi. Çok genç yaşta, geçirdiği bir trafik kazası sonucu hayatını kaybetti. Çok okuyan, çok tartışan, çok araştırma yapan bir gruptuk. Dünya komünist hareketine karşı ilgimiz vardı. Ancak bu partiler hakkında yeterli bilgiye sahip değildik.

Yaz boyunca Belediye Başkanımız Necati Girgin'den yardım alıyordum. Okula branş öğretmenini atamalarını başkanın girişimleriyle gerçekleştirdik.

Köprübaşı Ortaokulu

Ayrıca merkezdeki ve yakın köylerdeki beşinci sınıftan mezun olan öğrencilerin listelerini alıp, özellikle kız öğrencilerin okula kaydı için yine başkan-
dan yardım ve destek aldım. Belediye hoparlöründen anons ederek velileri
çağırdık. Çocuklarının kaydını yaptık. O sene dolu dolu iki şube altıncı sı-
nıf açmıştım. Öğretmen arkadaşlarımla toplantılar yapıp, çalışmalarını plân-
ladık, neler yapabileceklerimizi karara bağladık. Ben haftada sekiz saat der-
se girmem gerekirken, otuz saat derse giriyordum. Okulumuzda bando ta-
kımı kurdum. Cumhuriyet Bayramı'na yetiştirmek için çalıştık. Bayram gü-
nü, Demirci yolu trafiğe kapatıldı. Öğrencilerim heyecanlı bir şekilde yürü-
yüş düzeni aldı. Önde boru takımı arkasında trampet takımı, arkasında öğ-
rencilerimiz... Trampetlerle yürüyüş başladığında izleyen insanlarda bir dal-
galanma oldu. Sonra boru takımı da katılınca, yer yerinden oynadı sanki. İn-
sanlardaki heyecanı anlatamam. Öğrencilerimizde de heyecan doruktaydı.
Bütün kasaba meydana doldu. Alkışlar, bağırışlar, tempolu el çırpımlar, ço-
cuklarına seslenenler. Manzara mükemmeldi. Kasaba ilk defa böyle bir bay-
ram yaşamıştı. Ben protokoldeydim. Ben de çok şaşırılmış haldeyim. Başkan-
la birlikte halkın bayramını kutladık. O günden sonra hakkımda siyaseten
yapılan bütün dedikoduların hiç anlamı kalmamıştı. Okulumuzda ve kasa-
bada geçmişte yaşananları unutup, yeni ufuklar açmak için planlarım başa-
rıyla yürümeye başlamıştı. İnsanlarla ve çocuklarımızla bütünleşmeyi, başar-
ma yolunda ilerlemeyi sürdürüyordum. Bazı insanların beni mecburen ka-
bul ettiklerinin farkındaydım. Hiç hata yapmamam gerektiğini biliyordum.

Bu yıl okuldaki öğretmen kadromuz tamamlandı. Çok uyumluyduk. Çok
mükemmel çalışıyorduk. Akşamları yol üzerindeki meyhane, kasabadaki
tansiyonun ölçüldüğü yerlerdendi. Başkan Necati ağabey, "bu arkadaşları
rahat bırakın, iyi çalışıyorlar, sizin milliyetçi arkadaşlarınızı da gördük" di-
yordu. Ben de evimi okula yakın bir yere taşıdım. Küçük bir oda. Zil çal-
madan önce okulumuzun tek hizmetlisi Ahmet ağabey, camı tıklayarak be-
ni kaldırırdı. Kasabada dostlarım olmaya başladı. Adnan Yılmaz ağabeyimin
çok yardımlarını gördüm. Genç yaşta bu dünyadan göçüp gitmişti. Gecele-
ri eve doğru tırmanırken beni izleyen bir arkadaşım olmuştu. Her gün aynı
yerde bekler, beni eve bırakır, geçerken pencereye doğru bakardı. Genç bir
arkadaştı. Ben evime girdikten sonra, ışığı açıp, kısa zamanda kapatırdım.
Arkadaşım pencereye dikkatle bakar, uyuduğuma kanaat getirdiğinde gi-
derdi. Epeyce zaman sonra, arkamdan gelirken bekledim, elimi omzuna
atıp, selamlaştım, halini hatırını sordum. Yürüyoruz birlikte, biraz huzursuz
oldu. Sonra titrek sesiyle "hocam, beni sizi takip etmek için görevlendirdi-
ler, ben bu duruma çok üzülüyorum, siz çok iyi insansınız" dedi. "Sen gö-

revini sürdür, canını sıkma, canın sağ olsun” deyip evime girdim.

Okulumuz yığma tuğladan yapılmış bir binaydı. Bir köşesi çöküyor gibiydi. Bayındırlıktan teknik eleman istedim. Gelen teknik heyet incelemesini tamamladıktan sonra, yemek yiyip sohbet ettik. Okulun arsa tapusunu incelediler ve arsaya bir okul yapılmasının mümkün olacağına karar verdiler. O yıl Manisa iline üç okul yapımı tahsis edilmiş. “Birisini de buraya adan” dediler. Ben durumu Başkan Necati ağabeye anlattım. O siyasi kanaldan, ben de Milli Eğitim kanalından uğraşıyordum. Okul yapımını Köprübaşı’na aldırmiştık. Şimdiki eski okulun yanındaki yeni okulun temelini o zamanın Milli Eğitim Müdürü Zeki Bilgin İnanlı ile birlikte atmak nasip olmuştu. Şu an Atatürk İlköğretim Okulu olarak hizmet veriyor.

Memlekette siyasi dalgalanmalar hızlı bir şekilde devam ediyordu. Bizler Enternasyonal partilerle ilişkimizi geliştiri-yorduk. DİSK ve Maden-İş sendikalarındaki gelişmeleri izliyorduk. O dönemdeki ABD ve SSCB arasındaki müthiş rekabet devam ediyordu. Bu arada Çin’deki gelişmeler de ilginçti. Mao’nun ölümü sonrası izledikleri yol ilginçti. ABD’nin Vietnam savaşını kaybetmesi, sosyalizme sempatiyi arttırmıştı. Fransız, İtalyan, İspanyol komünist partilerindeki gelişmeleri izliyoruz. *Öncü* hareketi bütün gelişmeler karşısında sanki sıkışmıştı. İdeolojik anlamda ikilem içindeydik. İzmir’den bir arkadaş geldi, öncü hareketinin TKP’ye katılma kararı aldığını söyledi. Bu karar bizi rahatlatmıştı. Türkiye Komünist Partisi saflarına katıldık. Bizlere güvenen arkadaşlarımızı ikna ettik. Tüm ülkede büyük bir hızla gelişen bir hareket konumuna geçiyorduk. *Ürün* dergisi, *Savaş Yolu* ve *Atılım* gazeteleri okuyorduk. Öğretmen hareketinde İzmir dâhil büyük bir bölge *Birlik ve Dayanışma* grubu olarak organize olmaya başlıyordu. Salihli’de de bir grup olduk. TÖB-DER seçimlerine hazırlandık. O zaman Yunanlı Ahmet ağabeyin cipiyle köyleri geziyorduk. Taraftar bulurken, yeni hareketimizi anlatmaya çalışıyorduk. Salihli’de İlerici Gençler Derneği kuruldu. İbrahim Demir, Alişiri Şeyhoğlu, Rafet Erdoğan, Reşat Özkızılcık görev almışlardı. Hızla gelişti gençlik hareketi. Şehitler, Razlı, Kurtuluş, Dedetaşı, Kocaçeşme semtlerinde çalışıyorlardı. Meslek liselerinde örgütlenmişlerdi. Çevre ilçelere yönelmiştik. Hilmi, Mustafa, Ayhan isimli gençler Alaşehir’de, Reşat, Mustafa isimli arkadaşlar da Sarıgöl’de çalışıyorlardı. Sarıgöl’de öğretmen grubunda, Erdoğan Küçümen, Fikri, Ömer, Alaattin, Mahmut hocalar vardı. Köprübaşı’nda da ben çalışıyordum. O bölgedeki tüm öğretmen arkadaşların desteğini alıyorduk. Gördes TÖB-DER yönetimi *Aydınlık* dergisini destekleyen arkadaşların yönetimindeydi. O dönemde ülkede ses getiren bir yerleri vardı. Orada çok çalışan bir arkadaşımız vardı. Ama yetmiyor, Gör-

des TÖB-DER seçimlerini *Birlik ve Dayanışma* grubu kazandı. Bu, derinden bir grup dalga halinde geliyor, demekti. Sarıgöl de öyle. Salihli zaten bizdeydi. Salihli TÖB-DER'de yardımlaşma sandığını tüm öğretmenlerin yararlanacağı hale getirmek istiyorduk. O zaman bankaların kredi verme çalışmaları yoktu. Nişan, düğün ve diğer ihtiyaçları için faiz almadan para alınıyordu. Yeni düzenlemeler yapıldı, yeni kurallarla, ihtiyacı olan arkadaşlara adaletli şekilde para yardımı yapılıyordu. Rahmetli Nuri Yel ve Nuri Gür ağabeylerimizin yardımlaşma sandığı için çok emekleri geçmişti.

Salihli TÖB-DER'in o zamanki başkanı Ahmet Rumi Erikçi idi. Rumi hoca tam bir Anadolu insanıydı. Yürekliydi. İşin içinden çıkamadığı zamanlarda, yüz ifadesiyle ve kurduğu cümlelerle ne demek istediğini anlardık. Bizler bekârdık, evli olmasına rağmen bizlere ayak uydururdu. Çok çalışkan bir insandı. Meslek Lisesi İnşaat Bölümü öğretmeniydi. Salihli'de Dayanışma Yapı Kooperatifi'ni kurdu. Öğretmenlerin üye olabileceği kooperatif arsasını aldı. Arkadaşlarımızdan üye olanlar oldu. Ben de Köprübaşı'ndaki öğretmen arkadaşların üyeliğine yardımcı olmuştum. Halil, Fevzi, Alim, Salim, İrfan, Metin, A. Rıza hocalar üye olmuştu. Doksan altı daireden oluşan evler, şimdiki Belediye Başkanımız Mustafa Okay'ın emekleriyle Salihli'nin en sağlam yapıları arasındadır. Ancak şimdi orada ev sahibi olanlar daha iyi bilirler sitenin ortaya çıkmasında ve bugünkü haline gelmesindeki en önemli pay başkan A. Rumi Erikçi'ye aittir. Dayanışma sitesi şu anda en popüler yerler arasındadır.

Başkan, Meslek Lisesi'nin Kurtuluş yolu üzerindeki lojmanında oturuyordu. Başkan da o dönemde karakteristik olaylardan nasibini aldı tabii ki, evi bombalanmıştı. Genç olmamıza rağmen bizlere çok büyük saygısı olan Rumi hoca okulunda ve meslektaşlar arasında tatlı bir sertliğiyle hatırlanır her zaman.

Salihli TÖB-DER'de belirli günlerde sistemli bir şekilde seminerler düzenliyorduk. Değişik arkadaşlarımız görev alıyorlardı. Sıra Salihli Lisesi'nde görev yapan Halil isimli arkadaşımızdaydı. Konu "Emperyalizm", arkadaşımız kürsüye çıktı, notlarını açtı. Böyle zamanlarda lokalde kağıt oyunu, tavla oynanmıyordu. Konuşmacıyı izleyecek şekilde masalar düzenleniyordu. Arkadaşımız topluluğa baktı ve "arkadaşlar" deyip kaldı. Öylece dondu sanki kitlendi, hastaneye kaldırdı arkadaşlarımız. Seminere ben devam ettim. O zamanki bilgilerimle, o zamanki anlayışım. "Arkadaşlar" deyip başladım anlatmaya, "sabah kalktık, yüzümüzü yıkadık, diş fırçası, diş macunu, tıraş bıçağı, tıraş kremi, yüzümüze sürdüğümüz losyon, kullandığımız saç kurutma makinesi, evden çıkıp işimize giderken bindiğimiz araçlardan

tutun da kullandığımız her şeyi ülkemize pazarlayan emperyalizmdir” gibi daha nice enteresan cümlelerle bir saati doldurup, günü kurtardık. Halil arkadaşımızın heyecandan nutku tutulmuştu.

O zaman ki yayınlarımızdan bence en önemlileri *Ürün ve Barış ve Sosyalizm Sorunları* dergileriydi. Çok güzel yazılar çıkardı. Aklıma gelen yazılardan bir tanesi, Uruguay Komünist Partisi Birinci Sekreteri Rodney Arismendi’nin yazılarıydı. Çok yararlandığımı hatırlarım. TKP MK Genel Sekreteri İ. Bilen’in *Savaş Yolu* adlı bir kitabı yayınlanmıştı. Ülkedeki mücadelesini anlatıyordu. Bir de haftalık *Savaş Yolu* adlı gazetemiz vardı. Gençlerden birisi bu gazeteyi bir öğretmen arkadaşına satmak istiyor. Öğretmen gazeteye bakıp, “oğlum onun bende kitabı var” diyor.

TÖB-DER lokali şimdiki Altınordu İlköğretim Okulu’nun demiryoluna bakan köşesiydi. Düzenli temiz bir salonu vardı. Yan tarafındaki yükseltili alanı sahne olarak kullanırdık. Orada iki bilardo masası vardı. Arka tarafındaki küçük salonda akşamları içki verilir, ızgara cinsi yemekler yapılırdı. O salonun altıda bodrum gibi bir boşluk vardı. Orada hayatta yalnız kalmış, alkolle çok iyi arkadaş olan Ruşen hoca yatardı. Ruşen hoca sadece *Cumhuriyet* gazetesi okurdu. Gazetenin yıllar öncesi baskılarını da saklardı. Öz Türkçe kelimeleri takip eder konuşmalarda Arapça kullananları uyarır ve anında yeni kelimeyi söylerdi. Arada lokali çalıştıran arkadaşın biralarını içer içine su koyup tekrar dolaba koyarak kandırmaya çalışırdı.

Lokalimizin ilginç simalarından Aykut Aktuğ kıvrıcık dalgalı saçlarına çok önem verir, özenle tarardı. Java marka motosikleti vardı. İyi futbolcuydu, mahalli takımlarda oynamıştı. Türk sanat müziği düşkünüydü. Elleri sürekli titrerdi. Buna rağmen evinin bir köşesine kurduğu masada ayakkabı tamiri yapardı. Alet ve araçları kullanma yeteneği çok yüksekti. Daha sonra markası olmayan bir taksi almıştı. Bu araç hareket ettikten kısa bir süre sonra yolda kalırdı. Çok iyi anlaştığı Selahattin Kaya hoca Çeşme’deki Ali Balcı’nın yurdunda kalırdı. Onu yurda bırakıp dönmesi bazen sabahlara kadar sürerdi.

İbrahim Salman, Selendi’den gelmişti. Halk müziği tutkunuydu. Halk oyunlarını oynar ve oynatırdı. O nedenle Halk Eğitim Müdürlüğü yapmıştı bir zaman. Her şeyi şiddetle çözmeye çalışırdı. Küçük bir tartışmadan parlar, herkesin üzerine yürürdü hemen. Her kuşun eti yenmiyor mutlaka, bir gün eli yüzü yara içinde kalmış. “İbo ne oldu, hayır mı” diyenlere “motordan düştüm” diyordu.

İsmail Gül *Cumhuriyet* gazetesinin kadim dostu, aynı zamanda çok iyi bir kitap okuyucusuydu. Evinde hatırı sayılır bir kitaplığı vardı. Ülkede birçok yeri gezerdi. Bekârdı. Ağır konuşan, ağır yürüyen, sakın bir insandı. Lo-

kalde bir arkadaşımız diğer bir arkadaşına propaganda yapıyor, “devrim yolu, dikenlidir, sarptır, engebelidir” diyor. İsmail Gül gülümseyerek izliyor. O sırada birisi arkadaşlar lokali basacaklar der demez, propaganda yapan arkadaş hızla koşup, arkadaki yönetim odasının camını kırıp, bahçeye atlıyor ve kaçıyor. Ertesi gün camı İsmail Gül kırmış diyorlar. İsmail Gül bu vücut o camdan geçer mi deyip, tartışmayı kapatıyor. Oldukça iri yarıydı.

Bu üç arkadaşımız farklı nedenlerle, farklı zamanlarda aramızdan ayrıлып gittiler. Huzur içinde yatsınlar.

Köprübaşı'na geldiğimden bu yana arkamdan gelecek takip yazısını merak ediyordum. Jandarma komutanı genç bir astsubaydı. Bir gün okula ziyarete geldi. Durumu anlamıştım. Bana hakkımdaki dosyayı söyledi. “Ancak, siz çok iyi çalışıyorsunuz, buraya çok faydanız dokunuyor. Siz işinize bakın, ben gerekenleri rapor edeceğim. Rahat olun, başarılar dilerim” deyip gitmişti. Buradaki problem de böylece çözülmüştü. Komutanının bu tavrını kasabadaki yükselen yerime bağlıyordum.

Son sınıf öğrencileriyle sınav yaparken, telefon emri geldiği için, sınıfı hizmetliye bırakıp, Manisa Milli Eğitimin yazısını almaya çalışıyordum. Epeyce zamandan sonra sınıfa döndüm. Çocukların çoğunluğu kopya çekiyordu, sınavı sürdürdüm, toparlanmalarına fırsat verdim. Zaman doldu sınav kâğıtlarını aldım. Ben yokken kimlerin kopya çektiğini sordum. Kimse parmak kaldırmadı. Sınıfa girdiğimde kimlerin kopya çektiğini gördüğümü söyleyince, bir, iki, üç, beş, on, herkes parmak kaldırdı. Herkes kopya çekmişti. Çocuklarıma doğruyu söyledikleri için teşekkür ettim. Daima dürüst davranmalarını, sınavlarının da geçerli olduğunu söyledim. Yıl sonu çalışmaları yapıyorduk. Okula karşı ilgi artıyordu. O yıl mezun ettiğimiz öğrencilerimizin çoğunluğu liseye ve oradan da üniversiteye girdiklerini öğrendim.

Yıl sonunda okul aile birliği toplantısı büyük bir ilgiyle yapıldı. Velilerle birlikte, öğrenciler de katıldı. Çok hoş konuşmalar oluyordu. Okulumuz ve öğretmenlerimiz yüceltiliyordu. Bu basit toplantıyı farklı yorumlayanlar da olmuştu. Kasabanın önemli ileri gelenlerinden birisi olan yaşlı bir ağa etrafındakilere haydi kalkın bu yerde bizim işimiz kalmamış deyip çevresiyle toplantıdan ayrılmıştı. Ben neler olabileceğini anlıyordum. Kasabadaki dostluklar, arkadaşlıklar tamamen siyasi düşüncelere göre kuruluyordu. Kasabanın en olumsuz yanı buydu. Politize olmaları iyiydi ancak körü körüne politize olmanın bir yararı olmadığını düşünüyordum. Hakkımızda şikâyet dilekçelerinin uçtuğunun haberlerini alıyorum. O dönemlerin en kötü alışkanlıkları şikâyetler ve oradan oraya tayinlerdi. Yılın sonunun gelmeyeceğini tahmin ediyordum.

Akşamları yol üzerindeki lokantada yemek yerdim. Lokantalar içki içenlerle karşılaşmamak için etrafı iyice kontrol ederdim. Çünkü geçmişte gerçekleşen, ben gelmeden önceki meydan kavgasını daima hatırlıyorum. Ancak her akşam lokantada içki içenlerde vardı. Onlara sabrederdim. Böyle yerlerde herkes birbirini çok iyi bilir, birbirleriyle atışmaları meşhurdur. Kemal amca bir taraftan içkiyi yudumluyor, bir taraftan da “Hocam, bir kör, bir sağır, bir topal suç işlemişler. Bir yere saklanmışlar. Bir zaman sonra sağır, arkadaşlar bir tıptırtı duyuyorum demiş. Kör ayağa kalkıp gerçekten bir kahraltı geliyor” demiş. Topal da “haydi kaçalım o zaman.” Bu olayı bana değil o sırada orada bulunan birilerine laf atmak için anlatıyordu. Daha sonra uygun bir zamanda “sizleri şikâyet edenleri tarif ediyorum” demişti.

Nihayet beklediğim misafirler geldi. Gayet iyi karşıladım. Birisi ilköğretim müfettişiydi. Önceden tanıyordum. Diğeri İl Müdür Yardımcısıymış. Maraş Lisesi’nde idarecilik yaparken, Manisa’ya atanmış. Maraş’taki yaşadıklarını anlatıyordu. Diğeri çok sinsiydi. Hiç konuşmuyordu, infaza geldiğini çok belli ediyordu. “Hocam, hakkınızda şikâyet var, sizin ifadenizi almaya geldik. Gerçi biz bunların aslı olmadığını biliyoruz, ancak usulen dosyayı tamamlayıp kapatmamız gerekiyor.” dedi. Neler soracaklarını sıraladı. Bana itham edilen suçlama bir, Köprübaşı’nda solcu olarak bilinen insanlarla geziyormuşum. İki, öğrencilerden bazılarının taktığı rozetleri çıkartıyormuşum. Bu suçlamalar beni çok şaşırttı. Yanıtım, “İnsanların hangi düşüncede olduğunu bilemeyiz, ben okul müdürü olarak herkesle konuşurum. Ayrıca disiplin yönetmeliği gereği öğrencilerin siyasi amaçlı kolye ve rozet takmaları yasaktır” cümlesini yönetmelikten okudum. Sonra devamla, “Öncelikle beni soruşturmakla ilgili görev yazılarınızı görmek isterim” dedim. İkisi de gösterdi. “Ben size ifade vermek istemiyorum, tarafsız olduğunuza inanmıyorum” dedim. Her ikisi de şaşırdı. “Hocam biliyorsunuz bizler savcı yetkisinde insanlarız. Böyle yapmanız büyük suçtur.” dedi. “Olsun, ben size ifade vermiyorum” diye tekrarlardım. “Bu soruları cevaplayın zaten bunlardan dolayı ceza almanız mümkün değil” deseler de beni ikna edemediler. “O halde ne yapalım” dediler. Ben de “biz, Mehmet Çakır’ı soruşturmaya geldik, ancak bize ifade vermedi yazın, altına ikinizin adlarını açıp, ikiniz imzalayın.” dedim. Buz gibi bir ortamdan çantalarını alıp ayrıldılar. Bu olayla ilgili bana bir daha soruşturmacı gelmedi. Bir ceza da almadım. Başkan Necati ağabey beni çağırdı. “Gözün aydın tayinin çıktı. Bildiğim kadarıyla Saruhanlı’ya” dedi. Henüz kararname gelmeden haberi almıştım.

Siyasi çalışmalarımız illegal şekilde sürüyordu. Manisa İl Komitesi’nden Manisalı bir arkadaşım ile çalışıyordum. Salihli örgütü de geliyordu. Bölge

sekreteri olarak çalışıyordum. Sarıgöl, Alayşehir, Akhisar bana bağlıydı. Akhisar'da hiç arkadaşımız yoktu. Öğretmen olmamdan dolayı bir öğretmen arkadaşla başlamıştık. Her çalıştığımız arkadaşımız hemen partiye üye yapılmıyordu. Salihli gençlik kesiminde çok disiplinli, çalışkan arkadaşlar vardı. Onların çalışmalarını her zaman takdir etmişimdir. Merkez Komitesi'nin yayın organı *Atılım* gazetesini, çok mükemmel bir yoldan alır ve dağıtımını bir günde gerçekleştirirdik. Manisa'da bir tren istasyonunun tuvaletindeki iptal edilmiş sifondan alınır. Alan kişi trene biner, oturduğu yerin karşısındaki rafa bırakır. Salihli'ye gelir gelmez el değiştirip gerekli yerlere iletirdi.

Genç arkadaşlarımız Şehir Sineması'nda bir gece organize ettiler. İzmir İGD'den yardım aldılar. "Elleriniz ve Yalana Dair" adlı Nâzım'ın şiirini oyunlaştırdılar. Büyük bir kalabalık katıldı. Salihli İGD'nin ilçedeki varlığının kabul günü oldu o gece. Köy örgütleri oluşmaya başlamıştı. Legal yayın satışları, liselerdeki, köylerdeki, öğretmenler içindeki çalışmalarla parti üst yönetimlerinden takdirler alıyoruz. Çevredeki mitinglere katılıyoruz. Ankara'da olan mitinglere katılıyoruz. Tandoğan mitingine çok iyi hazırlanmıştık. Çok sayıda yaşlı, genç, kadın ve öğretmenle yola koyuluyoruz. Hava çok sert. Siyasi hava da öyle... Yollarda devamlı polis kontrolleri oluyor. Kimliklere tek tek bakılıyor. Otobüslerin rafları, bagajları aranıyor. Ankara'ya varmadan bizi usandırmışlardı. Yolda arkadaşlarımızı kaybediyoruz. Kimileri değişik araçlarla bizim konvoyu yetişiyor. Bir yoklama sırasında genç bir arkadaşın oturduğu koltuğun üzerinde polis bir kitap buluyor kitabın ne olduğunu bile bilmeden "Kimin lan bu kitap" diye bağırıyor, genç panikliyor, "ağabey yapmayın ben öğrenciyim." diyor. Polis "ulan komünist misin yoksa" diyor. Tandoğan meydanında gerçekleşen mitingten sonra özellikle orta yaş üzeri öğretmenlerimiz başka mitinglere gitmekten çekinmişlerdi.

Köprübaşı'nda o dönemde MTA'nın yönetiminde, Birleşmiş Milletler'in denetiminde uranyum elde edilmesi çalışmaları yapıyordu. Teknik elemanlar ve dışarıdan gelen çalışanlar birçok evi kiralamışlardı. Yerli çalışanlar da vardı. Bu çalışmalar ilçede tam bir canlılık yaratıyordu. Tonlarca topraktan birçok işlem sonrasında uranyum öncesi sarı pasta denilen birkaç gram gibi madde elde edilirdi. Teknik elemanlar içinde de çalışmalarımız olmuştu. Bize çok yakın olan Borlu kasabasında, oradaki ortaokulda da çalışmalarımız vardı. Bu iki kasabanın birbirlerine olan rekabeti ekonomik gelişmeleri çok fazla etkiliyordu. Hâlbuki iki kasabanın kaderi ortaktı. Her ikisi de su altında kalan verimli topraklarını unutamıyordu. Bir başka ortak yanları da tütüncülüktü. Demokrat Parti geleneğinin hâkim olması bir nevi

muhafazakârlığa neden olurdu. Partizanlık çok yoğunlu. Burada partizanlığın kurbanı olduk. Sivas'tan sonra hayatımda iyi şeyler olacağı umudunu da her şeye rağmen tüketmiyorum.

Kararnamem gelmişti; yine mevsimsiz bir atama. Görülen lüzum üzerine Saruhanlı-Halitpaşa Ortaokulu Fen Bilgisi öğretmenliğine atanıyorum. Okulumuz hizmetlisini evime çağırdım. “Eşyalarımı bildiğin en fakir insanlara dağıt” dedim. Sadece giysilerimi alıp çıktım. Bu kez vedalaşma tamamen siyasi oldu. Solcu ve devrimciler dışında, öğrencilerim, öğrenci velileri, esnaflarla vedalaştım. Zaten her hafta sonu Salihli’de olmam, ayrılığımı bir hüzün katmadı. Köprübaşı’nda iki yıldan biraz az çalıştım.

Kısa zaman aralıklarında çok şeyler yaşamanın sürpriz olmadığı hayatımda, kısa öğretmenlik döneminde, az da olsa tecrübe kazandım. Bu kısa zamanda öncelikle meslekte çok çalışmanın gerekli olduğunu anladım. Çok okumamız, bilgilenmemiz, yaşadıklarımızdan doğru sonuçlar çıkarmamız gerektiğini öğrendim. Batı’da, özellikle küçük yerlerde görev yaptığım sürece, ülkedeki politik havaya göre, oradan oraya atanmaların olmaması gerektiğine inanıyordum. Her ne kadar siyasi çalışmalarımız da olsa, mesleğimize ayıracağımız zamanın daha çok olması gerektiğini düşünüyordum. Karşıt görüşlülerin olmasının yanı sıra, sol içindeki farklı görüşlerin varlığından, istihbarat kuruluşlarının alabildiğine yararlandığını biliyordum. Çok tehlikeli ortamların her zaman olabileceğini biliyordum. Siyasi çalışmalarda gizlilik kurallarına uymaya çok önem veriyordum. Çünkü her görev yaptığım yere takip dosyam geliyordu.

Ortakent’te çevreden gelebilecek hiçbir tehlike yoktu. Köprübaşı’nda ortam tamamen farklıydı. Karşıt grupların, farklı sol grupların varlığı ve propagandalarına rağmen herhangi bir fiziki saldırıya uğramadım. O dönemde ülkemizin birçok yöresinde, öğretmenler, gençler, öğrenciler teröre kurban gitmeye başlamıştı. Siyasi buluşmalarımızı İzmir’de, Salihli’deki görüşmelerimizi de geceleri yaparak kendimize göre önlemler alıyorduk. Bu konuda profesyonel olmadığımıza göre bu önlemlerin ne kadar başarılı olduğu tartışılırdı mutlaka.

Saruhanlı Halit Paşa Ortaokulu

Okula gelmemle birlikte kararnamemden dolayı heyecanlanan okul müdüründen küçük bir nasihat aldım. Çok büyük bir bina, ama çok öğrencisi yoktu. Halitpaşa’dan ve yakın kasaba Alibeyli’den öğrenciler geliyordu. Okulun arkasında geniş bir bahçe vardı. Okul kasabanın dışında olduğu

için uzunca bir yürüyüş yolundan sonra varılıyordu. Yanında ayrıca bir ilkokul vardı. Kasabada çarşı içinde küçük, sadece beton duvarlarını hatırladığım bir ev tuttum. Kışı orada çok zor geçirdim. Bahar gelince okulda bir odada kalmaya karar verdim. Hizmetlilerin odasında bir ranza, soba, bir de küçük tüp vardı. Geceleri öğretmenler odasında çalışırdım. Mesleğimi bu okulda ilerlettim desem yanlış olmaz. Okulun bir laboratuvarı vardı ki aklınıza gelebilecek her türlü deney aleti bulunuyordu. Hatta radyo istasyonu bile kurabilecek araçlar vardı. Bir de deney aletleri yapım merkezinin deney kılavuzu kitapları vardı. Konulara ait her türlü deneyi geceleri gerçekleştirip derslerde uygulardım. Ayrıca merak ettiğim her deneyi yapıyordum. Okulu bir bölge okulu olarak düşünmüşler, o nedenle çok araç göndermişler. Bu araçları tanımam ve deney yeteneğimin artmış olması, ileriki yıllarda öğretmenliğimi çok etkileyeceğini ümit ediyordum.

Okulumuzdaki Türkçe öğretmenimiz Bursa'daki bildirimizi yazan arkadaşımızdı. O sırada bizden çok farklı bir sol görüşteydi. Bizim siyasi görüşümüze karşı çok önyargılıydı. İlk geldiğimde ve sonra da eski olayla ilgili hiçbir şey konuşmadık. Asıl şimdi çok dikkatli olmam gerektiğinin farkındaydım. Derslerimizin deneyler yaparak geçmesi çocukların kısa zamanda ilgisinin artmasına neden oldu. Bir de Tarım derslerinde bahçemizi bir uy-

Saruhanlı Halit Paşa Ortaokulu

gulama bahçesine çevirmemiz, her türlü sebze yetiştirmemiz, okulda saygınlığımızı arttırmıştı. Çocuklar tarım aletlerini çok iyi kullanıyorlardı. Bahçede istediğimiz her şeyi yetiştirirdik.

Kasabanın geçmişi Kurtuluş Savaşı'na dayanıyor. Eski adı Papazlı, bir Rum yerleşim yeriymiş. Sonra Hocalı olmuş, Kurtuluş Savaşı'nda bu bölgede kahramanlık yapmış, Halit Paşa'nın ismini almış, zaman içinde tipik bir göçmen kasabası haline gelmiş. Çok sakin, çok hoş görüşlü, çok sosyal, çok saygılı insanlarını her zaman anarım. Kasaba yamaçta kurulmuş, ovada da tarlaları vardı. Okulumuz tarlalara yakın yerdeydi. Okuldan çıkarken önce durak olarak kullandığımız bir kahvemiz vardı. Bahçesinde asma bulunurdu. Daha çok ileri yaşlardaki insanlar gelirdi. Kasaba mübadelede kurulmuş, buradaki Rumlar da Balkanlara taşınmış. Kasabanın kuruluş temelinde derin bir hüznün olduğu büyük bir gerçektir. Çok hikâyeler dinledim. Bazen Ali amca, "biz oralı mıyız, buralı mıyız, bilemiyoruz. Üsküp benim kalbimin şehridir" diyerek başlardı. "Küçük sokaklarını hiç unutamam. Büyük sokaklarında ıhlamur ağaçları vardı. ıhlamur çiçeği kokusu salınırdı sokaklarında. Simit poğaçası çok meşhurdur. Tereyağı ile yapılmış böreği. Kebapçı dükkânları her zaman kalabalık olurdu. Küçük bir çarşısı vardı. Bakırcılar çoğunlukta idi. Kahve değirmenleri, cezveler, salep kazanları, bakır çanaklar yaparlardı. Terziler, kahveler, kasaplar, bakkal dükkânları sıralanırdı. Evler tek katlıydı. Sokaklar Arnavut kaldırım ve taş döşemeliydi. Daha çok yağmurlu havalarda sokaklar çok güzel görünürdü. Vardar nehri orta yerden akıp giderdi. Üzerinde ak güvercin gibi taş köprü şehrin iki yakasını birleştirirdi. Fatih Sultan Mehmet yaptırmış, öyle derlerdi. Öbür yakada Makedonlarla, Arnavutlar, bu yakada Türkler otururdu. Ama biz daha çok Sırp-lardan baskı gördük. Sırplar, Balkanların en inatçı, en mücadeleci, en acımasız insanlarıdır. Komşularımızın dedeleri Sırplar tarafından kaçırılmıştı. Ah Üsküp, ah" deyip içini çekerek anlatırdı. "Mareşal Tito" gelmişti, bizleri karşılamak için dizmişlerdi. Birisi Sırpça yaşasın diyordu biz de hep bir ağızdan yaşasın diye bağırıyorduk. Aslında biz köyde oturuyorduk. Sırplar rahat vermeyince şehre gelmiştik. Köydeki evimizi hatırlarım. Avlumuz büyüktü, bir köşesinde hayvan damı vardı. Bahçede meyve ağaçları vardı. Çiçeğe durunca, hayvan damı kokusunu bastırırlardı. Nar ağacını, narçiçeğini, ne ekşi ne tatlı narlarını hep hatırlarım. Balkanların karı, yağmuru, soğuğu çoktur. Baharları diz boyu otlar olurdu. Akşamları annem hayvanları

[*] Mareşal Tito, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya'nın başına geçmiştir. Bu anlatıda tarihsel bilgiler karışmıştır.

sağarken, ben buzağları tutardım. Oldukları yerde zıplamalarına bayılırdım. Akşamları Vardar kenarındaki meyhanelere çerez satmaya giderdim. Işıklar nehre vururdu, gökyüzü henüz lacivert olurdu.” Meyhaneden uzanan Balkan şarkılarını o sırada mırıldanırdı Ali amca. “Bir fırtına tuttu bizi deryaya kardı, o bizim buluşmalarımız mahşere kaldı. Mahpushanede yata, yata yanlarım çürüdü, pencereden baka, baka elâ gözler süzüldü. Bize buraları verdiler hocam. Oralar bizim di. Her şeyimizi, bir daha ömrüm boyunca göremeyeceğim her şeyimizi arkamızda bırakarak, belki de döneriz diye yollara çıktık, nereye nasıl gideceğimizi bilmeden. Geldik buralara. Evimizi düşlerimde görürüm, orada şimdi de durduğuna inanıyorum.”

1 Mayıs 1977 İstanbul

Salihli’den işçi, öğrenci, öğretmen, bütün politik ilişkilerimizle birlikte kiraladığımız otobüslerle, yollarda aramalar ve kontrollerden sonra İstanbul’a varıyoruz. Beş yıl olmuş gelmeyeli. Acılarımızı ve sevinçlerimizi gömdüğümüz muhteşem şehir.

İstanbul olmak kolay mı, bu şehir asırlardır neler gördü, neler yaşadı. Dili bir çözülsün anlatacakları kitaplara sığmaz. Roma’dan, Bizans’a, Bizans’tan Osmanlı’ya, Osmanlı’dan günümüze. Ne depremler, ne yangınlar, ne salgın hastalıklar, ne ayaklanmalar, ne kuşatmalar, ne isyanlar, ne grevler, ne 15-16 Haziranlar görmüştü.

Bu sabah bizleri sabahın erken saatlerinde pırıl pırıl bir İstanbul karşıladı. Sakin bir bahar sabahını Üsküdar’da karşılıyoruz. Anadolu’nun her yanından insanlar geliyordu. Otobüsler için özel park yerleri ayrılmıştı. Bizler deniz motorlarıyla karşıya Beşiktaş’a geçiyoruz. Deniz, dalgasız, pürüzsüz, yüreklerimiz kabarmış, göğsümüzden çıkacak sanki. Motorlar dolu gidiyor boş geliyor. Barbaros anıtı önünde iniyoruz. Heykelin ucundan yukarıya doğru uzanan cadde sabahtan dolmuştu. Birçok insan kahvelerde dinleniyordu. Bayraklar al bayraklar, kızıl bayraklar, sarı, kırmızı flamalar, pankartlar, 1 Mayıs işçinin ve emekçinin bayramı. Timur Selçuk’un seslendirdiği 1 Mayıs marşı durmadan hoparlörlerden etrafa yayılıyordu. Avuçlarının içine dünyayı alan afiş her tarafı süslüyordu. Gazete, dergi satan ve propaganda yaparak dolaşan gençler. Tüm caddenin en dışında kollarında kırmızı kurdeleli DİSK görevlileri. İşçiler, gençler, her kesimden insanların kimileri slogan atıyor, kimileri halay çekiyor, kimileri marş söylüyordu. Bayraktarlar bayraklarını yere indirmiyorlardı. Ortam mükemmeldi. Uzun yıllardır karşılaşamayanlar burada birbirlerini gördüklerindeki sevinçlerini, heyecanlarını,

birbirlerini bağırlarına basarak kucaklaşmalarını, dostça davranışlarını, özlem dolu bakışmalarını doyasıya izliyoruz.

Bu günlere kolay gelinmemiştir. Nice insanlarımız, zindanlarda çürütüldü, niceleri hayatlarından oldu, niceleri işkencelerde kaldı, işsizliğe terk edildi. 1 Mayıs'ta sesimizi yükseltecektik. Biz de bölgemizde aylardır hazırlandık. Sessizce, gayet mütevazı ve hummalı bir çalışma yapmıştık. Bugün dünya işçilerinin birlik, mücadele ve dayanışma günü. Bugün bizler İstanbul'da, yıllarca işçi ve emekçi sınıfların yasal örgütlenmesini engelleyen 141 ve 142. maddelerin kaldırılmasını isteyeceğiz. Bugün, Türkiye Komünist Partisi'ne özgürlük isteyeceğiz. İnsanlar "Türkiye işçi sınıfına selâm, selâm yaratana" diyerek yürüyorlar. İnsanca yaşamak için, yol boylarında açlıktan ölmek için, yoksulluğun kaldırılması için yürüyorlar. Daha dünyasına doymadan gençlerimizin öldürülmemesi için, kadın hakları için, bebeklerimizin sağlıksızlıktan, beslenememekten, daha gün ışığı görmeden bu dünyayı terk etmemesi için yürüyorlar. İnsanlığın baş belaları, nükleer silâhların, atom bombalarının, nötron bombalarının yasaklanması için seslerini yükseltiyorlar. Komşularımızla barış içinde yaşamak, dünyanın her yerinde, Londra'da, Paris'te, Moskova'da, Berlin'de Pekin'de Madrid'te, Havana'da, Oslo'da, beyaz, sarı, zenci demeden, kol kola girmiş insanlar, enternasyonalizm için, dünya halklarının kardeşliği için yürüyorlar. Rengârenk giysileriyle, çocuklarını omuzlarına almışlar, sanatçılar, tiyatrocular, sporcular bayram yerine gider gibi gönül rahatlığıyla yürüyorlar. Adaletsizliklere karşı, sömürüye karşı, baskı ve şiddete karşı, teröre karşı yürüyorlar. Afrika'da sömürge ve yarı sömürgecilığe karşı, Güney Afrika lideri Nelson Mandela'ya özgürlük için, her şey için yürüyoruz memleketimizin en büyük kenti İstanbul'un caddelerinde, Taksim'e çıkıp, ülkemizin dört bir yanından gelen insanlarımızla kucaklaşmak istiyoruz.

Ve Taksim'e varıyoruz. Yer, gök insan dolu. Gökyüzüne bırakılan beyaz güvercinler tepemizde uçuşuyorlar. Herkes bulutların üzerinde uçuyor. Meydana gelenler bitmiyor. Kemal Türkler konuşmasına başlıyor. Ben o sırada Selahattin Kaplan'la beraber Kazancı Yokuşu başında geziniyorum. İçimize bir huzursuzluk düşüyor. Buradan meydanın içine kürsü tarafına hareket ediyoruz. O sırada 141-142'ye *Hayır* sloganları atılıyor. Kurşun yağmuru başlıyor. Marmara Otel'i'nden, Sular İdaresi'nden, meydana bombalar patlıyor, panzerler kalabalık üzerine yürüyor. Kürsüde Sıtkı Coşkun "paniklemeyin kürsü çevresine gelin" şeklinde anonslar yapıyor. Ayağım çimleri çevreleyen demir parmaklığa kısmıştı, önümdeki insanın arka yakasından öyle tutmuşum ki, can havliyle bırakmıyorum. Çok kuvvetli birisi olma-

lı beni de arkasından götürdü. Silâhlar sustu. Biz meydanda kaldık. O andan itibaren nereye nasıl gittiğimi, hatırlamıyorum. Arkamızda yıkılmış, dökmüş pankartlar, bayraklar, yerlerde kıvranan insanlar. Nasıl olduğunu hatırlamıyorum, Üsküdar'a vardım. Otobüslerin başında toplanmaya başladık. Hepimizde büyük bir üzüntü, şaşkınlık var. Birbirimizi kontrol ettik. Ekibimiz tamamlandı. Yola çıktık. Yolda kimse bir şey konuşmuyordu. Herkes derin bir uykuya dalmıştı. Sabah Akhisar'a vardığımızda televizyon haberlerini izliyoruz. 34 ölü. Yeni bir şok daha. Kazancı yokuşunda 28 vatandaşımız ezilerek, 5 vatandaşımız polis panzerleri ile ezilerek, bir vatandaşımız da kurşunlanarak hayatını kaybetmişti. Türkiye siyasi ve sosyal tarihinin unutulmayan, asla unutulmayacak olan günü. Gerçek katiller bulunup ortaya çıkarılmadığı müddetçe 1 Mayıs 1977 lekesi devletin üzerinde kalmaya devam edecektir. Sabah Halitpaşa'ya vardığımda annemi, babamı aramıştım; derin bir oh çektiklerini hatırlıyorum.

Bu olay bütün ülkede derin tartışmalara neden olmuştu. Kasabadaki lokale yayınlar bırakıyordum. Medya olayı sol gruplar üzerine yıkmaya çalışıyordu. Bizim hareket üzerine de yoğun tartışmalar oluyordu. Bursa'daki meşhur bildirimizin yazarı ve okulumuzun Türkçe Öğretmeni lokale gelip, bazı insanlara da kızıp bağırarak "siz Mehmet Çakır'ı tanımazsınız, o TKP'lidir" diyor. Necip geldi durumu bana anlattı. Ne o konu ne de eski konular üzerine bir daha hiç konuşmadım arkadaşımızla. Sadece okulumuzdaki günlük işlerimizi görecektik kadar konuşuyordum.

O sırada kısa dönem askerlik yapma imkânım vardı. Nisan ayı sonunda görevimden ücretsiz izinli ayrıldım. Bornova 57 Topçu Tugayı'nda askerliğime başladım. Askerlik elbiselerini giyince herkes birbirine gülüyordu. Ertesi günü terzide uzun kuyruk sonucu elbiselerimizi vücuduma uygun hale getirdik. Askerler genellikle Avrupa ve Amerika'da çalışanlardan oluşmaktaydı. Mehmet Ağar ve yanında komiserler de o dönemde askerdi. Mustafa Günaydın, Talât, Cahit, Hasan, Ahmet gibi Bursa'dan arkadaşlarım vardı. Sabahları spordan sonra yanaşık düzen eğitimi alıyorduk. Öğleden sonra amfilerde yüzbaşı ve teğmenler ders verirdi. Savunma savaşı dersinde, teğmene Vietnam savaşını sordum. Biraz duraksadıktan sonra "çok özel bir durum" demişti. Kitap okumak yasaktı. Hafta sonları edindiğimiz kitapları gömlek arasına alarak öğle aralarında çamların altında okurdum. Çok okuyan olunca komutan, içtima sırasında "ben ağaçlar altında kitap okuyup, yatıyor muyum" diyerek kızmıştı. Bir sohbet sırasında kitap arkamdan yere düşmüş, teğmen yerden alıp verdi ve ne iş yaptığımı sorduktan sonra "hocam çok ceza alırsın lütfen kitabı yok et" demişti. Okuduğum

kitap, 1969 Dünya Komünist ve İşçi Partileri Zirve Toplantısı'ydı.

Askerliği bitirip, okuldaki görevime döndüm. Halitpaşa'daki en iyi arkadaşım Necip Günbay'dı. Çiftçi bir ailenin çocuğuydu. Evli ve iki çocuk babasıydı. Oğlu Tuncay'a çok değer verirdi. Murat marka bir otomobili vardı. Geceleri ve boş kaldığım zamanlarda, çevre köyleri ve kasabaları gezerdik. Saruhanlı çevresinde eski TİP'e karşı büyük bir sempati vardı. Saruhanlı TÖB-DER'de *Demokrasi için Birlik* grubu vardı. Bunun nedenini merak ediyordum. Rahmetli Behice Boran bu yörede sosyal çalışmalar yapmış, tez hazırlamış. Derin izler bırakmış.

Kasabada gençlere yönelik bir lokal açılıyor. Zaten o yıl seçimler de var. O yıla biz de hazırlanıyoruz. Okul müdüründen rica ettim. Hafta sonu dahil üç günümü Salihli'de geçirdim. Siyasi çalışmalarımız sürüyor; Salihli ve çevresiyle ilgim devam ediyordu. 5 Haziran'da da genel seçimler yapılacaktı. Yani memleketimizi bekleyen çok önemli günler yaklaşıyordu.

Bu yılın en önemli olayını böyle yaşadıktan sonra, ikinci önemli olayı olan genel seçimlere hazırlanıyoruz. Kasabada solcu olarak bilinen kişiler beni yanlarında görmek istediklerini belirttiler, geceleri nereye gidiyorlarsa beni de yanlarına alıyorlardı. Bu çalışmalar sırasında bölgede çok insanla tanışmış oldum. Kasabada da artık kendimi gizlemiyorum. Necip Günbay o sıradaki köylü örgütü olan Köy-Der Genel Yönetim Kurulu'na seçiliyor. Okulda da rahatsızlık yok. Karadeniz'den bir öğretmenimiz gelmişti. Yemeyi içmeyi severdi. Onun da etkisiyle, Mermere gölü çevresindeki balıkçılara yemeğe giderdik bazen. Öğretmenliğimle ilgili hiçbir hata yapmıyordum.

Bir akşamüstü Necip'le birlikte Saruhanlı'da gezerken bir kahvede seçim propagandası yapıldığını gördük. Kara kuru, zayıf, uzunca boylu, siyah gözlükleri olan, kahverengi elbiseli Faik Türün, orta yerde konuşuyor. Arada bir zayıf göğsüne vuruyor. Kemik sesi duyuluyor. 12 Mart'ın balyozcusu, dokunulmazlık zırhını giymek istiyordu. Manisa'dan önce birçok Adalet Partisi il örgütü adaylığını kabul etmemişti. Selimiye komutanı. Şimdi eşit vatandaşlarız. Kahvede sorular sorarak işini bozmaya çalışacağım. İçeriye doğru girdikçe Necip durumu anlamış arkamdan çekti. "Hocam yapma, ben niyetini anladım çalışan bir öğretmensin sana zarar gelmesin" dedi ve oradan uzaklaştık. Sağ olsun Manisalılar birçok ilin kabul etmediği bu unutulmayacak komutanı o yıl meclise göndermişlerdi.

Köprübaşı'ndan "görülen lüzum üzerine" atandığımdan uygulamanın haksız olduğunu ispatlamak için Danıştay'a dava açmışım. O zamanki TÖB-DER avukatlarının başaramayacağı dava olamazdı. Halit Çelenk, Niyazi Ağırnaslı, Nevzat Helvacı gibi avukatlarımız vardı. Dava sonuçlanmış. Tabii ki

Bakanlığın uygulaması durdurulmuştu. Köprübaşı Ortaokul Müdürlüğü'ne bir başkası atanınca, eş değer bir yer olarak Akhisar Ortaokulu Müdürlüğü'ne atandığıma ilişkin kararname gelmiş. Bana yaz aylarındaki maaşımı gönderemeyen okulumuz memurundan durumu öğreniyorum. Manisa'ya geçiyorum. İl Milli Eğitim Müdürü M. Kemal Aydoğdu idi odasına varıyorum. "Maaşımı alamadım, başka bir yere atamam olmuş, maaşımı almak istiyorum." Müdür bir an durup beni izledikten sonra, "kararnamen burada ama seni oraya vermem" diyor. Ben, "Benim maaşımı almama kimse engel olamaz, maaşımı istiyorum. Benim özlük hakkımı kimse engelleyemez. Ayrıca gelen kararnamenin altında Bakan'ın imzası var, bunu kimse engelleyemez" diye ısrar ediyorum. Müdür toparlanıyor, "Hocam, anlıyorum ama şu anda Akhisar'da da başka birisi görevli." Diye yanıtlıyor. Tartışmayı uzatmıyorum ve isteğimi tekrarladıktan sonra "benim Müdürlükle ilgili bir isteğim yok" deyince, Müdür'ün yüzündeki ifadeyi görmek istemedim. Kendini nasıl küçük düşürmüştü. Sağa sola emirler verdi. Orada bir bordro hazırlayıp, maaşımı aldım. Nasıl olduğunu ben de anlayamadım. Halitpaşa'da kaldım.

O yılın diğer önemli olayı genel seçimlerdi. Ecevit'in Manisa mitingi çok konuşulmuştu. Manisa genellikle Adalet Partisi'nin kalesiydi. Vilayet binasının önündeki camii tarafındaki meydan hınca hınç doluydu. CHP dört milletvekili çıkarmıştı. Ülke genelinde de en çok oyu almıştı.

Bizim o yılki gündemimizde TÖB-DER genel seçimleri vardı. Yönetimde TSİP, Özgürlük Yolu ittifakı vardı. Bizim isteğimiz bu ittifaka katılmaktı. Ancak Gültekin Gazioğlu bu ittifaka yanaşmak istemiyordu. Bir gece yarısı kaldığım okulun kapısı çalındı. Işıkları açmadan gizlice baktım gelen Ramazan Karakale idi. İstanbul'dan toplantıdan geldiğini söyleyerek, "önümüzdeki günlerde Gültekin Gazioğlu Manisa'ya gelecek" dedi. Toplantıyı, Genel Başkanı zorlayacak bir havaya getirmemizi istedi. İttifakların zorluğunu anlattı.

Manisa'da güçlenen bir gruptuk, salonda çok arkadaşımız vardı. Salihli, Kula, Selendi, Sarıgöl, Kırkağaç, Gördes yönetimleri ve diğer şubelerdeki arkadaşlarımız gelmişti. Manisa ve civarında merkez yanlısı yönetimler yoktu. Toplantı bir danışma, eğilim toplantısıydı. Konuşmalar başladı, Genel Merkez eleştirilmeye başlandı. Konuşma sırası bana gelmişti. Ben sözlerime şöyle başlamıştım. "Bu gün TÖB-DER'deki mücadele işçi sınıfı ideolojisi ile ona ters düşen akımlar arasındaki mücadeledir" der demez, salon başladı tezahürata, ben de tansiyonu arttıran konuşmamı sürdürdüm. Ön tarafta oturan Genel Başkanımız Gültekin Gazioğlu'nun bana bakan gözlerini unutamam, zaten kocaman gözleri vardı. Gözleri yerinden çıkacak kadar büyümüş, donmuş, öyle bakıyordu. Toplantı bizim hâkimiyeti-

mizle sürdürdü ve bitti. İzmir'den arkadaşlar hepimizi kutlamışlardı.

Bir taraftan siyasi çalışmalar, bir taraftan bizim için çok önemli olan TÖB-DER genel seçimleri. Bu yoğunlukları kaldırmak zordu. Aynı zamanda da öğretmenlik görevimi sürdürüyordum. Çalışmaları daha iyi yürütebilmek için Salihli'ye dönmeyi düşünüyordum. Seçim sonucu Ecevit hükümeti kurulmuştu. Milli Eğitimde de değişiklikler olmuştu. Aslında Halitpaşa'da benim açımdan hiçbir sorun yoktu. Yıllarca çalışabileceğim bir yerdi. Her yeni gelen öğretmen de bu ilçede uzun yıllar kalmıştı. Yıl sonu yaklaşmıştı. Son sınıflarda öğrencilerime hangi meslekleri seçmek istediklerini sordum. Göçmenlerin kendilerine has konuşma tarzları vardır. Çocuklar da öyle konuşurdu. Mehmet'e sıra geldi, “ne olmak istersin” diye bir soru yönelttim. Çocuk “komando olmak isterim” dedi. Ben nasıl baktıysam ya da ne anlamda dercesine baktıysam, Mehmet “yok be ocam, te be asker komandosu olmak isterim” demişti. Derslerimizde ilginç gördükleri bir olay karşısında hep beraber, “birey, birey” diyerek hayretlerini bildirilerdi.

Milli Eğitim Müdürü Ahmet Önal'la konuşmaya gittim. Salihli, Kırveli Ortaokulu Müdürlüğü'ne atanmamım yapılmasına karar verdi. Böylece kısa zaman içinde buradan ayrılma zamanı gelmişti. Herkes işlerinin başında olduğundan çok arkadaşla görüşemedim. Mübadele sonucu memleketimizi yurt tutmuş, son derece hoşgörülü, sosyal, son derece saygılı, genciyle, yaşlısıyla Halitpaşa insanlarını her zaman saygıyla hatırlarım.

Salihli Kırveli Ortaokulu

Okulumuz şimdiki Alpaslan İlköğretim Okulu bahçesinde yer alıyordu. Yalnız bir okuldu. Çok derme çatma bir hali vardı. Ben ikinci idarecisiydim. Okul için çok emek vermek gerekiyordu. Bodrum katı devamlı su alırdı. Şehir dolmuşları bizleri okula yakın bir yerde bırakırdı. Bağların arasından yürürdük. Kırveli'de Ülkü-Köy adlı bir kuruluş vardı. Öğrencilerden bazılarının bu kuruluşla bağlantıları olduğunu biliyordum. Kendi güvenliğim açısından son derece tehlikeli bir yerdi. Okulda diken üstünde olduğum zamanlarda birkaç kişilik ziyaretler olurdu. Bunlar beni açıkça tehdit etmeye gelirlerdi. Ben okulun sorunlarını sıralayıp, okula sahip çıkmalarını ister, onlara söz hakkı vermeden uğurlardım. Hizmetli Adem'in her gün sabah ilk yaptığı iş gecedен duvarlara yazılmış “kahrolsun komünistler” yazılarını kireçle silmek olurdu. Nihayet Kaymakama yazı yazıp önlem alınmasını istedim. Beni çağırdı, “okulunuzda gerçekten komünist var mı?” diye sordu. Buna rağmen geceleri devriye gezen ekiplere emir vereceğini söylemişti.

Okulumuzun öğretmen kadrosu arasında da bir uyum yoktu. Geçmişten gelen bir huzursuzlukları vardı. Geldiğim günden itibaren buradan gitmeyi planladığım için ilk kez mesleğime karşı soğuk kalıyordum. Aslında ülke çapında bir huzursuzluğun olduğu gerçektir. Artık terör olayları olağan hale gelmişti. Okuldaki huzursuzluğumu kimseye söylemiyordum. Yakın çevrem dışında, çevreden dikkat çekmemesi için burada görev yaptığımı bile gizlemeye çalışıyordum. Salihli'ye geldim ancak arkamdan gelecek olan dosyaları tahmin ediyordum. Bu kez hem jandarmaya, hem polise, hem de siyasi şubeye gerekli bilgiler gelecekti. Fırsat buldukça okuldan uzaklaşıyordum. Bu bölge Kürtlere karşı da örgütlüydü. Bir gün, bir Kürt genç okulun yakınında bulunduğu yerden önceden çatıştıkları bir öğrenciyle tartışıyor. Öğrenci okula doğru kaçınca, son sınıftaki bir öğrenci, Kürt gencin boynuyla omzunun birleştiği yere bıçağı saplıyor, öğretmenler odasına koşup geldi, elindeki bıçak kan içinde, bıçağın üzerindeki kanı parmakları arasında sıyırdı, bana “hocam saldırdı, vurdum” dedi. Elinden bıçağı alıp, odaya kilitleyip çıktım. Okulun girişi önüne Kürt genci düşmüş, boynundan akan kanla etraf göllenmişti. Polise ve hastaneye haber verdim. Boşuna çabaladık, genç oracıkta hayatını kaybetmişti. Polis geldi. Keşifler yapıldı. Her gün okula gelirken yerde kıvrılıp yatan, solgun yüzündeki cansız gözlerini görüyorum, Kürt gencinin. Aklımdan çıkmaz şimdi bile. Ölen gencin ailesi hiç gelmedi yanıma. Ancak vuran öğrencinin ailesi, yakınları, şehirden insanlar çok ziyaret ettiler. Mahkemedeki tanıklığımın önemli olduğunu biliyorlardı. Ben de biliyorum. “Hocam ölen gitti, bu çocuğu kurtaralım” gibi laflar ediyorlardı. Ben öğrencinin bağlantılarını tahmin ediyordum. Mahkeme günü geldi. Bildiğim ve gördüğüm şekilde ifade verdim. Öğrenci ağır ceza almıştı. Bu olay çevrede gerginliği arttırmıştı.

Salihli'de olmam örgütlerimizi doğrudan etkilemişti. Gençlik örgütü bileşimi itibariyle ender görülen bir yapıdaydı. Öğrenci, emekçi, köylü gençlerden oluşuyordu. Halit Gülnar, Reşat Özkızılcık, İbrahim Demir, Rafet Erdoğan, Mahmut Koyun, Adil Düzen, Mustafa Aşık, Mustafa Üçtepeler daha adlarını sıralayamadığım arkadaşlarımızın çok emek vererek çalıştıklarını belirtmeliyim. Meslek Liseleri'nin atölyelerinde gerçekleştirilen işlerden öğrencilere pay verilmediği için, öğrencilerin emeklerinin kabul edilmemesine yönelik “Angaryaya son” başlığında eylem yapıldı. Halim ve Behçet isimli İGD'li gençler mükemmel çalıştılar. Okuldaki boykota tüm öğrencilerin katılması sağlanmıştı. Hiç bir şey kırılıp, dökülmedi; hiçbir öğrenci zarar görmedi. İGD'nin güçlenmesi, karşıt örgütler ve sol gruplar açısından olumsuz olunca, gençleri istedikleri alana çekmek istemelerine karşın, biz-

lerin olgunluğuyla şiddetin içine çekilmesini başaramadılar.

TÖB-DER genel kongresi öncesi, 4-11 Şubat 1978 günü Demokratik Eğitim Kurultayı gerçekleştirilmişti. Delegeler seçimle tespit edildi. Manisa'yı Selenli'den Hayri Erdoğan, Sarıgöl'den Fikri Çalışkan arkadaşlarımız temsil ettiler. Sonuç bildirgesinde "Herkesin ana dilinde eğitim hakkından" söz edilince 142. maddeye dayalı davalar açılmıştı.

İzmir'de bölge toplantıları, Ankara'da genel toplantılar yapıyorduk. İzmir'den Kenan İlhan, Muammer Toprakçı, Ramazan Karakale o dönemin olgun öğretmenleriydi. İzmir'den gelen arkadaşlara katılıp, Uşak, Aydın, Denizli illerindeki delegeleri ziyaret edip *Birlik Dayanışma* Grubunu anlatıp oy istedik. Ankara'daki toplantılarda tüm bölgelerin temsilcileriyle genel toplantılar yapıyorduk. Karadeniz sorumlusu Süleyman Altaş hocamız yaşlı ve ilginç Karadeniz şivesiyle anlatırdı çalışmalarını. Ateşli, inatçı ve mücadeleciydi. Gezileri sırasında Artvin ilçelerinden birisinin delegesiyle konuşuyor, *Birlik Dayanışma*'yı anlatıyor. Öğretmen dinliyor ama arada bir "hocam ben anlamam benim oyum devrimcilere" diyor. Süleyman hocam, o zamanki delege profilini anlatmaya çalışıyordu. Genel Başkan adayımız Talip Öztürk, iri yarı, pala bıyıklı, delikanlı ve düzgün bir arkadaşımızdı. İstanbul grubunun şahinleri de vardı, Refik hoca bir savaşıydı, her durumda en uç ve en sert önerileri olurdu. İzmir'den bir arkadaşımız çalışmalara öyle dalmış ki evdeki çocuklarını unutmuş. Eşi TÖB-DER'e şikâyeteye geliyor, arka-

Salihli Kırveli Ortaokulu

daşı çağırıp konuşuyorlar. Arkadaşımız “ben kendimi halkın mücadelesine adadım” diyor. Bizim arkadaşlar “senin çocukların da halk değil mi? Onlarla öncelikle ilgilen” diyorlar.

Genel Kongre için 1978 Ağustos ayında Ankara'dayız. Bir otelde Manisa grubu bulunuyor. Grubun sorumlusu Sarıgöl delegesi Ömer hoca Karadenizliydi. Kendine has konuşması ve kendine has disiplin anlayışıyla gruba soluk aldırılmıyordu. Arada bir “Tisipline uy tostum” diyerek uyarırdı. Ömer hocam mesleğini sürdürürken bir motosiklet kazasıyla aramızdan ayrıldı. Kongremiz Ankara Devlet Su İşleri konferans salonunda gerçekleşecekti. Toplantılar sonucunda *Birlik Dayanışma, Demokratik Merkezîyetçiler ve Özgürlük Yolu* ittifakında karar kılınmıştı. Ancak yönetimin paylaşılmasında anlaşmazlık vardı. Bu manzarada bu ittifakın kazanmama ihtimali yoktu. Divan başkanlığı seçiminden sonra verilen önergelerle Divanın düşürülmesi gibi uygulamalarla iki divan oluşmuştu. Bizim grup kongreden ayrıldı ve başka bir salonda kongreye devam etme kararı aldı. Ben bütün bunlar olurken bahçede çimler üzerinde uzanıp yatıyorum. Üzüntümü anlatamam, o kadar emeklerden sonra varılan nokta hiç hoş değildi. Bir başka salonda toplandık. Talip Öztürk basın toplantısı yaptı. Merkez ve Genel Yönetim Kurulu üyelerini tanıttı. Ben Manisa ve Uşak bölge temsilcisiydim. Eskişehir bölge sorumlusu da kader arkadaşım Sabahattin İzcioglu idi. Yıllar sonra hayat bizi yine buluşturmuştu. Kaderlerimiz yine kesişmişti. “Artık birbirimizi bırakalım” diye şakalaşıyorduk.

Talip Öztürk yönetiminin sonuç bildirgesinde, kültürlerin gelişmesi ve herkesin dilini geliştirmesi gibi ibarelerden dolayı, Ankara Basın Savcılığı 142. maddeden dava açmıştı. Salihli'den mahkeme çağrısı gelmişti. Basın yoluyla propaganda yapıldığı için sekiz sene ceza isteniyordu. Hâkim Şadi Bey bana iddianameyi okudu, “Ne diyorsun” diye sordu. Ben “delegeydim, ama bu bildirinin nerede, kimler tarafından, nasıl yazıldığını bilmiyorum. Altında benim imzam yoktur. Genel yönetime bazı arkadaşlarım önermiş, haberim yok. Hangi salonda kongre yaptıklarını bilmiyorum. Bu belgeyi ilk kez sizden öğreniyorum” deyip ifademi imzaladım. Hâkim Şadi Bey “ben bu ifadeni Ankara'ya göndereceğim” dedi. Hâkim Şadi Bey bir arkadaşıma çok iyi ifade verdiğimi söylemiş daha sonraları. Hayatımda bütün zamanlarda çok koktuğum tek dava bu oldu. Karar verilip evden veya bulunduğum yerden aniden alınmayı hep beklemiştim. Bu dava yıllar sonra zaman aşımından düşmüştü.

Siyasi çalışmalarımı Manisa İl Komitesinden bir arkadaşım ile yürütüyordum. Genellikle İzmir'de, bazen de Manisa'da buluşuyorduk. Manisa'ya ya-

kın bir semtte evleri vardı. Bağlar arasındaki evleri mütevazıydı. Annesi göçmendi. Arkadaşımın ismini göçmen şivesiyle söylerdi. Parti içinde çok arkadaşımıza hissettirmedığımız görüş farklılıkları belirginleşiyordu. İzmir’de bir evde gerçekleştirdiğimiz il komitesi toplantısında, il komitesi üyesi bir yoldaş, görüş ayrılığından dolayı, partiden ayrıldığını bildirdi. Aslında onlar da üyeliklerini partinin bir kolunda devam ettirmek yanlısıydılar. Kısa bir süre sonra Manisa il sekreteri olan yoldaş bir buluşmamızda, bundan böyle birlikte çalışmayacağımızı söyledi, yeni arkadaşımın nerede, nasıl buluşacağıma yönelik talimatı ve parolayı verdi ve vedalaştık.

Karşıyaka Tren İstasyonu

Sırtını Karşıyaka’nın tüm güzelliklerine dönmüştür bu tren istasyonu. En güzel yerlerindendir. Karşıyaka’nın tarihî saati, nice buluşmalara tanıklık etmiştir. Birçok insanın, birçok nedenden dolayı buluşma yeridir. Birçok insanın yolu burada kesişmiştir. Birçok ayrılıklar da burada yaşanmıştır. İstasyonun köşesinde bulunan kahvenin üzerini sarmaşıklar örterdi. İçinde duvarları değişik renklerle boyanmış hasırlar bulunurdu.

Sağa sola bakarak kahveye geçip oturuyorum. Bir çay geliyor, bir çay daha derken, geçmişten geleceğe doğru yol alıyorum. Okul yolu üzerinde kayısı bahçesi vardı. Etrafında tel örgüler bulunurdu. Şehrin ortasında kalan bahçeye dadanmış çok çocuk olurdu. Çocukları görünce geçmişe döndüm birden, ilk gençlik yıllarıma. Oradan birkaç kayısı alıp kaçmanın tadı, aramızdaki şakalar, kaçarken birbirimizin hallerine doyusıya güldüğümüz günlerimiz. Okuldan çıktıktan sonra, kavaklıklar ve sazlıklar arasında yürüyüp, çaylara ve derelere ulaşmaya çalışan su kanallarında balık tuttuğumuz günlerimiz. Avcılığa meraklı Selim ile kuş avlamaya çalıştığımız günlerimiz. Evlerimizin arkasındaki sebze bahçeleri arasından süzülüp, tuz deposu önündeki küçük alanda meşe oynadığımız günlerimiz. Koskoca caddenin kaldırımında herkesin isyan etmesine karşın top oynamaya ısrar ettiğimiz günlerimiz. Bahar sonlarında ve yaz başlarında, okul bitişinde ya da hafta sonlarında, herkeslerden sakladığımız ve gizlice kaçırdığımız çamur hamamı dereesindeki kazan dediğimiz oyulmuş kaya içinde biriken suya atlayışlarımız, iç çamaşırlarımızı kuruturken karpuz, peynir yiyerek vakit geçirdiğimiz günlerimiz. Yaz tatillerinde çalışmak için antik devlet Lidya’nın başkenti olan Sart’ta arkeolojik kazılara giderdik. Sabah trenle gider, akşam trenle dönerdik. Dokuz kilometrelik yolda birbirimizle şakalaşmalarımız, hayata kolay ve naif bakışlarımız. Hafta sonu kuyruğa girip haftalıklarımızı aldığımız ve

annelerimize verdiğimiz günlerimiz. Arkadaşlarımızla yoğun ders çalışırdık. O zamanlarda askeri gazinonun bahçesinde buluşurduk. Ortada küçük bir havuz, çevresinde kısmen beton bir alan bulunurdu. Dügünler yapılrđı. Ulu çınar ağaçları arasından bir ok gibi sivrilip çıkan akasya ağaçları dikkatimizi çekerdi. Sıcakların bastığı sıralarda koyu çınar gölgelerinde ders çalışırdık. Birbirimize öğretirken hep beraber öğrenirdik. Geceleri uygun olan evlerimizde daha çok Tarih ve Cebir çalışırdık. İlgi duyduğumuz kız arkadaşlarımız olmaz mıydı? Olurdu tabii ki, tamamen platonik bir manzara ile o ilk temiz sevgilerimizi yaşamaya çalışır ve atlatırdık. İlgi duyduğumuz kız arkadaşlarımızla karşılaştığımızda, pembeleşen yüzlerimizi, göğsümüzü çat-latacak gibi atan yüreklerimizi kimselere fark ettirmeden yaşadığımız gün-lerimiz. Birbirimizi bisikletlerimizle taşıyıp, öğle sıcaklarını Gediz nehri ke-narındaki söğütlerin altında geçirmek isterdik. Yosun renkli Gediz nehri su-larına doyasyıya dalıp çıkarak, söğütlerin altında vakit geçirdiğimiz günleri-miz. Her türlü kaygılardan uzak ve habersiz, ne memleket meselesi, ne ge-çim derdi, ne de dünya işleri, günlerimizin basit ve sade biçimde geçtiği, doyulmaz arkadaşlıkların olduğu, güzelim günlerimiz nerelerdesiniz?

Şimdi yüreklerimiz dar, gönüllerimiz yorgun, arkadaşlarımız, gençleri-miz, sokak ortalarında, meydanlarda, okullarında, evlerine giderlerken vu-ruluyorlar. Ülkemizi yönetenlerin “Bana milliyetçilerin suç işlediğini söyle-temezsiniz” dedikleri günleri yaşıyoruz. Zahmetli, kahredici, yıldırıcı, bunal-tıcı, tatsız, anlamsız günlerimizi yaşamaya çalışıyoruz. Dağ köylerinden ol-mamın getirdiği bir özelliğimi hep sınamışımdır. Az konuşan, daha çok iz-leyen, biraz mesafeli davranan. Gelecekle ilgili de kaygılarım artıyor. Ne olacak, nereye kadar böyle gidilecek. Çalışmalar büyüyor. İlişkili olduğumuz insan sayısı gittikçe artıyor. Birilerinin dikkatlerinin üzerimizde olma-ması mümkün değil. Yorgunluklar artıyor. Oraya buraya nasıl yetiştigiime bazen hayret ediyorum. Bir taraftan mesleği yürütüyorum, diğer taraftan ye-ni bir hayatı kurma özelemlerim artıyor. Bu tedirginliklerimin ve yorgunluk-larımın yoğunluğu arttığı sırada tren geliyor, gri renkli tarihî saat de zama-nın geldiğini gülümseyerek bildiriyor. Kahveden çıkıyorum. Elimde Aktüel dergisi ve üzerinde *Selpak* mendil paketi var. Uzun boylu, üzerinde bej renkli pardösü, gözlüklü, yanakları hafif pembe birisi, bana soruyor “Bu tren Salihli’ye gider mi?” “Hayır Manisa’ya gider” diyorum. Elimi sıkarak kendini tanıtıyor. Böylece yeni çalışma arkadaşım ile buluşmuş oluyoruz. Uzunca bir zaman gezerek her şeyi konuşuyoruz. Egenin üzümünü, pamu-ğunu, tütününü, tarlalarında çalışan ırgatlarını, fabrikalarda çalışan işçileri-ni, gençlerini, öğrencilerini, emekçi kadınlarını, Alaşehir ve Sarıgöl’deki ça-

lışmalarımızı anlatıyorum. Birçok şeyden haberdar olduğunu anlıyorum. Daha çok dinlemişti. Ben örgütlerimizi ve içinde bulundukları psikolojik durumu anlatıyorum. Terör olayları her türlü çalışmamızı yavaşlatmıştı. Es-ki heyecanlar ve ataklar azalmıştı. Bir de tabii ki parti içi çekişmeler moral-leri etkiliyordu. Ancak arkadaşımın çok olgun ve olaylara yaklaşımının çok iyi olduğunu seziyorum. Örgütle ilgili birikiminin olduğunu anlıyorum. Teo-rik olarak da güçlüydü. O gün için ayrılma vakti geldi. Bir sonraki buluşma yerini ve saatini kararlaştırıp ayrıldık.

İzmir'e girerken Karşıyaka tarafına giden, Salhane yolu başlangıcında, tren yolu ile kara yolunun keşiştiği yerde derme çatma otobüs durakları vardı. İnsanlar, geç gelen otobüslere dolu geldiği için binemediğimden özel otolara el işareti yapardı. Bazı araçlar yolcuları alırdı. Bizim için de orası çok iyi bir yerdi. Ben kalabalığın arasındayken beyaz murat araçla gelen arka-daşıma el kaldırıp işaret ederek aracına binerdim. Böylece buluşmamız baş-lamış olurdu. Salhanenin ağır kokularını geçtikten sonra, Bayraklı eteklerin-den geçerken, yol boylarında sıralanan seyyar satıcıların bağırışları arasın-dan geçip giderken, yukarılara doğru merdiven sokakları ve yoksul halkın oturduğu evler dikkatimi çekerti. Taksi ile birkaç kilometre yol aldıktan sonra havanın durumuna göre, çay bahçelerinde ya da pasaj içlerindeki kahvelerde görüşmelerimizi sürdürürdük.

O sıralarda parti içindeki en hararetili tartışma "devrimci durum" konusuy-du. Lenin'in, Zaradov'un, Krasin'in kitaplarını didik didik okuyup tartışma-lara katılmaya çalışırdık. Bazı arkadaşlarımız, öznel ve nesnel durumun olgun-laşmaya başladığını, Türkiye'de devrimci durumun olgunlaştığını, partinin hızla buna uygun örgütlenmesi gerektiğini savunuyorlardı. Ben pek öyle dü-şünmüyordum. Devrimci durumun bir süreç olduğuna ve henüz bu sürecin tamamlanmadığına inanıyordum. Ve benden istenilen rapora da yazmıştım. Yazılarımdan sonra ısrarla, başka konularda da yazı yazmam önerilmışti. Bir-kaç kez yine başka konular üzerinde yazılar yazmıştım ancak olayların çok hızlı gelişmesi, günlük yoğunluklar ve yorgunluklar çok ağır basıyordu. Ya-zılarımızı pelür kâğıtlara döküp, ince paketler yapardık. Daha çok kibrit ku-tularının üst ya da alt kapaklarını ikiye bölüp, arasına yazılar koyduktan son-ra, yapıştırıp eski haline getirirdik. Ya da not defterlerinin sert kapakları ara-sına koyardık. Rapor çok sayfa olursa kuru pasta kutularını aynı yöntemle düzenlerdik. İçindeki pastalarıyla otobüslerde oturduğumuz yere uzaktaki raflara koyar göz ucuyla takip edip, ineceğimiz yerde alır, geçerdik. Böyle önlemlerle üzerimizde, evlerimizde belge olabilecek yazıları ve yayınları giz-lerdik. O zaman için çok doğru yaptığımıza şimdi de inanırım.

Karşıyaka rıhtımında iniyorum, karşıya geçip, denize uzakta olsalar da masalarını kaldırımlara sıralamış kafeteryalar önünde yürüyorum. Adımlarımı ağırlaştırıyorum. Özenle dizilmiş masalarda esmer, sarışın, genç kızların ve genç bayanların kahkahaları o kadar gürültü arasında bile seçiliyor. Düzgün giysileri, saç modelleri ve makyajlarıyla gözleri üzerlerine toplamayı başarıyorlardı. Bir bulvar havası veren direklerden sarkmış süslü elektrik lambalarının sarı ışıkları lacivert denizin yanında hoş bir görüntü oluştuyordu. Genç kızların ve bayanların dünya meşakkatlerinden pek habersiz olduklarına inanıyordum. Onlar sanki bir başka âlemden gelmiş gibiydiler. Arkası kesilmeyen kahkahalarından, sigaralarının dumanını savurmalarından, içeceklerini yudumlarkenki mimiklerinden öyle anlaşılıyordu.

Kafeteryanın tam aydınlık olmayan bir yerinde otururken omzuma bir el dokundu. Görüşeceğim yoldaş gelmişti. Buluşmalarımızın zamanında olmasına dikkat ediyorduk. Randevuya geleni en fazla on beş dakika bekliyorduk. Gelmezse bir saat sonra yine aynı yere gelip bakıyorduk. Yine buluşamazsak, yedek randevu gününe kadar oradan ayrılıyorduk. Sorumlu yoldaş, bu buluşmalarımızda günlük işlerin dışında dünyadaki ve partimizdeki gelişmelere de değiniyordu. Parti Genel Sekreteri İ. Bilen ve yönetimini eleştirmek istiyor, ancak açıkça ifade edemiyordu. İlegal partilerde merkezîyetçilik çok ağır basardı. Yüksek bir idealizasyon olurdu.

Parti içinde R. Yörükoğlu etrafında örgütlenen *İşçinin Sesi* dergisiyle görüşlerini kamuoyuyla paylaşan grup artık partiden ayrılmaya başlamıştı. Randevu günümüz gelmişti. Yeni buluşma yerimiz Basmane’de tarihi bir lokantaydı. Şimdi yerinde büyük bir iş hanı var. Yemeklerimizi söyledik ve ilk kez içki alıyoruz. Sohbetimiz bu kez günlük hayatlarımızla ilgiliydi. Mesleğimden söz ediyorum. Çok sevdiğimi söylüyorum. Öğrencilerimle ilişkilerimi ve ders anlatış yöntemlerini konuşuyoruz. Memleketim Salihli’nin özelliklerini konuşuyoruz. Örgütlenmelerdeki başarılarımızın nelere bağlı olduğunu konuşuyoruz. Benim özelliklerimin çok mükemmel olduğunu, benimle tanışmaktan ve birlikte çalışmaktan çok mutlu olduğunu, buluşmalarımızdaki titizliğimi çok beğendiğini, teorik gelişmem için okumaya devam etmem gerektiğini anlattı. Ben de kendisinden çok şey öğrendiğimi söyledim. Konuşmalar devam ederken artık söyleyeceğini söylüyor. “Yoldaş bu son buluşmamız, bir veda buluşması” dedi. Çok üzüldüm. Ayrılmamız nedensiz görünüyordu ve anlamsızdı. Bunca emeklerimiz, birlikte kazandıklarımız, dostluklarımız, tabaklarımızda küçüldü birden. Son lokmayı ikiye böldük, ama ikimiz de almadık payımıza düşeni. Orada öylece kaldı. Bir daha aramadık, arayamadık birbirimizi. Belki birilerine sorduk bazen birbirimizi. An-

cak bir daha hiç karşılaşamadık. Çok uzun bir zaman sonra onun memleketimizden çok uzaklarda, Avrupa'nın bir ada ülkesinde olduğunu duydum sadece.

Uzunca süre birlikte çalıştığım arkadaşım o zamanki TKP Merkez Komitesi üyesi Haluk Yurtsever'di. Daha sonraları kimi sol dergilerde yazılarına rastladım. O zamandan bu yana hiç karşılaşamadık, görüşemedik.

1979 yılı evlilik

Derya ile Salihli TÖB-DER lokalinde tanışmıştık. Derneğe üye olmuştu. Yukarı Poyrazköyü'nde çalışıyordu. Orası benim köyüm olduğundan bir sorun olursa yardımcı olabileceğimi söylemiştim. Daha sonraları da bazen kitapçılarda, bazen lokalde, bazen de arkadaş toplantılarında karşılaşmalarımız olmuştu. Birbirimizi tanımaya başlamıştık. Kaderlerimizi birleştirmeye karar verdik. Evleneceğimizi öğrenen babası, bir öğretmen arkadaşı vasıtasıyla beni soruşturmuş. Öğretmen “kendisine bir diyeceğim yok, siyasi yönü çok yoğun, ileride başına çok iş gelebilir, meslekten olur, hapse de düşebilir, acı çekersiniz” demiş.

Gönül ferman dinlemedi, 30 Haziran 1979 günü, şimdi kapanmış olan, Cengiz Çay Bahçesi'nde düğünümüz yapıldı. Düğün günü İzmir'de parti ile ilgili önemli bir toplantı vardı. Düğüne ucu ucuna yetişmiştim. *İşçinin Sesi* partiden tamamen ayrılmıştı. Hareketimiz açısından olumlu sayılmayacak bir durumdu. İlegal çalışmalardan haberdar birçok insan farklı örgütlerde olacak, bu durumdan en fazla siyasi polis yararlanacak. Ayrıca ülkenin en ciddi hareketlerinden birisi kan kaybına uğramıştı. Partideki yeni sekreterim Aybey Takan'dı. Aybey Manisa'da oturuyordu. *Öncü* hareketinden tanıyordum. Bizim yaşadığımız süreçten geliyordu. Salihli, Soma, Akhisar, Manisa'da bazı ilişkiler, Alaşehir ve Sarıgöl'den sorumluydum.

Uşak ziyareti

Uşak'ta okuyan İGD'li bir grup genç arkadaşımız vardı, orada bilgimiz altında çalışma yapıyorlardı. Dev-Yol'cular, arkadaşlarımızın okullarına gitmelerine mani oluyorlardı. Partiden ve İGD Bölgeden bu sorunu çözmemiz isteniyordu. Uşak, İGD için önemliydi. Ulusal Bağımsızlık yürüyüşü ve mitingleri Uşak'tan başlar, sırasıyla Salihli, Turgutlu, Manisa ve İzmir'de son bulurdu. Ayrıca tüm Ege Bölgesi'nde örgütlenmemiz vardı ama Uşak'ta çalışma bir türlü oturmuyordu. Nihayet buraya gidip görüşme görevi bana

düştü. Burada Bursa Eğitim'den tanıdığım, okulda bizimle ilgilenen, bize eğitim veren, yaz tatilini beraber geçirdiğim, beni çok sevdiğini söyleyen Yalçın Kaya vardı. Yalçın ağabey Uşak Dev-Yol'un önde gelen isimlerinden. Yalçın ağabeyle bu konuyu dostça konuşup, çözeceğime kesinlikle inanıyordum. Hem de eski hatıraları yâd edip hasret gideririz diye düşünüyordum. O dönemlerde Uşak'ta Dev-Yol efsanelerini duyuyorduk. Köylerde ve kasabalarda çok etkili olduklarını biliyordum.

Uşak o dönemlerde arada kalmış, ekonomik bakımdan zayıf illerden biriydi. Ankara asfaltını dik kesen büyük bir caddesi vardı. Çok canlı ve kalabalık bir cadde. TÖB-DER genel seçimleri öncesi buraya gelmiş, çalışma yapmıştık. TÖB-DER lokalinin bu cadde üzerinde olduğunu biliyordum. Oraya varıp Yalçın ağabeyi sormayı düşündüm. Yönetimde *Devrimci Öğretmen* grubu vardı. Zaten kendisi de öğretmendi. Tanınmaması imkânsızdı. Yol boyundaki liseyi hatırladım, burada bir delege ile konuşmuştuk. Bursa Eğitim'den ayrıca Necdet ve Behçet arkadaşlarımın da burada görev yaptığını biliyordum.

Lokali buldum, çok az insan vardı, öğretmen olduklarını zannetmiyordum. Masada oturan bir arkadaşına "Yalçın Kaya'yı görmek istiyorum" deyince, biraz toparlandı ve "kimsiniz, niçin arıyorsunuz?" gibi sorulardan sonra eski arkadaşım olduğunu, mutlaka görmem gerektiğini söyledim. Ayrıca ismimi söylemek zorunda kaldım. "Buyurun oturun" dedi. Bir çay söyledim, bir zaman sonra garip bir hareketlenme oldu. Lokale öğretmen olmadıkları her hallerinden belli olan gençler birer birer geldiler ve on beş kişi kadar oldular. Garip bakışlarla beni süzüyorlardı. O arkadaşına bir kez daha sorduğumda hiç cevap vermedi. Durumu anladım ama iş işten geçmişti. Buradan çıkarak caddeyi geçip, Ankara asfaltına nasıl varacağımı kafamda tasarlıyordum. Birden çıkıp koşayım mı yoksa çıkıp yürüyüp birden koşmaya mı başlayayım, diye kafamdan geçiriyordum. Kalktım, ben kalkınca onlar da birlikte kalktılar. Merdivenlerde seri ayak sesleri, caddeye çıktım ancak hepsini kolluyorum, hızlanıyorum, onlar da öyle. Kafamda muhasebe yapıyorum, bunlar bana saldırmayacaklar, öyle olsa hemen bu işi orada bitirirlerdi diye düşünüyorum. Hallerinden, köşeleri tutmaları, beni çapraz almalarından durumun daha da vahim hale geldiğini görüyordum. Beni, vuracaklar, bir fırsatını kolluyorlar, diye düşünüyor soğukkanlı davranmaya çalışıyorum. Yoldan geçen insanlara daha fazla sokuluyorum. Tam bağırarak çevreden yardım istemeyi düşünürken, inanılmaz bir durumla karşılaşıyorum. Karşımda Necdet Çavuşoğlu yüksek sesle "sen ne arıyorsun burada" deyip öyle bir sarıldı ki, gözüm hâlâ çevredekilerde, vü-

cudum soğumuş, donuk gözlerimle Necdet'e bakarak "beni vuracaklar" diyorum. Necdet çevreye baktı, durumu anladı. Çevredekilerden birisi "Necdet sen bu işe karışma" dedi. Necdet bana sarılarak aynen şöyle bağırdı. "Ulan bu arkadaşla bir şey yapın, yakarım bu Uşak'ı başınıza, dar ederim." Çevredekiler dağılıp gittiler. Necdet beni asfalta kadar getirdi. Yolda neler konuştuğumuzu hatırlamıyorum. Ara sıra arkama baktığımı hatırlıyorum sadece. Necdet beni bir Ankara otobüsüne bindirdi. Salihli yolunu tuttum. Bu durumdan Yalçın ağabeyin haberi olmadığına kendimi inandırmak istiyordum. Belki de o gün Uşak'ta değildir diyordum. Yalçın ağabey her koşulda bana böyle bir davranışı reva görmez diyordum. Salihli'ye nasıl geldim, hatırlamıyorum. Garajda indim. Halen arkama bakarak yürüyordum. Bu olayı, en yakın arkadaşlarıma anlattım sadece. Günlerce, aylarca etkisi sürdü. Necdet o zaman *Halkın Kurtuluş'u* siyasetindendi ve Uşak'ta bu hareketin önderlerindendi. Sonuçta İGD'liler okula gidemediklerinden kayıtları silindi. Kimileri yeniden üniversite sınavına girdi. Kimileri bir daha okula gitmediler.

Yıllar sonra

İstasyon civarında Aydın Hoca kahvesi vardı. Orada bir öğretmenle tanıştım. Salihli'de bir dershanede yöneticilik yapıyormuş. Zaman içinde arkadaşlığımız ilerledi. Uşaklı olduğunu söyleyince, ben de Uşak'taki arkadaşlarımdan bahsettim. Hepsini tanıyordu. Hatta yakın dostum Necdet'in de yakın arkadaşymış. Birkaç kez Uşak'a gittiğinde Necdet'e selâm götürüp getirdi. Yine bir gün bu arkadaş ile Salihli'de kahvede konuşurken Uşak'ta TÖB-DER binasında yaşadığım olayı anlattım. Beni orada ilk karşılayan kişiyi de tanıyordu. Aradan bir zaman geçti. Bu arkadaşımız Uşak'a gidip gelmiş, yeniden buluştuk. Bana, benim Uşak'ta yaşadığım olayı hatırlatarak "Sana TÖB-DER'de bu hareketi yapan insanla görüştüm" dedi. "Mehmet Hoca, Necdet hocanın arkadaşı olmasaydı o gün onu vuracaktık, elimizden kaçırdık. TKP'nin aktif elemanı olduğunu biliyorduk. Ben o günlerde birkaç kez Salihli'ye onu vurmaya gittim. Ama bir türlü başaramadım" deyince, başımdan kaynar sular döküldüğünü hissettim.

Bu olay beni bir kez daha yaralamıştı. Benim hayata bakışımı dahi etkilemişti. Ne kadar unutmak istesem de bu olay bende çok derin izler bıraktı. Uşak'ta çok büyük tesadüf eseri Bursa'dan can dostum Necdet'i görmemiş olsaydım şimdi yaşamıyordum. Derin devletin, kontrgerillanın, faşist güçlerin terörü nice gencimizi, işçimizi, arkadaşımızı, yoldaşımızı aramızdan

almıştı. Tüm bunlar yetmiyormuş gibi sol içi tartışmaların bu hale gelmesi en yaralayıcı, en anlaşılmaz olanıydı.

O kadar karanlık olayların hâlâ aydınlatılamadığı ülkemizde karşılaştığım bu durum hüznünlü düşüncelere dönüşmüştür her zaman. Her zaman dostluğun ve arkadaşlığın en yüce bir değer olduğunu kabul etmişimdir. İdeolojik ayrılıklar ve farklı dünya görüşleri, bir yere kadar. İnsan olmak, insani davranışları sürdürmek, dost olmak, dost edinmek, arkadaş olmaktır asıl olan. Böyle olmalı, yeni kuşaklara böyle aktarmamız gerekir yaşadıklarımızı.

Bu devrimci kardeşimizin ismini ve şu anda nerede ve ne iş yaptığını biliyorum. Onlar da çok acılar çektiler, işkencelerden geçtiler, uzun yıllar hapislerde yattılar, idamlarla yargılandılar. Hepimiz hayatlarımızı sürdürmeye çalışıyoruz. Bu kardeşimizin kurşunlarından kurtulmamın nasıl olduğunu, nasıl bir tesadüfün sonucu olduğunu anlamam mümkün değil. Ancak hakıkında verilen kararları kimler nasıl aldı, ne amaçla aldı ya da arkadaşımız kendisi mi karar aldı, nasıl ve neden karar verdi bilemeyiz. Beni vurmak için Uşak'tan Salihli'ye gelirken yolda neler düşündüğünü, onca zaman geçmesine rağmen huzursuz oluyorum. Hangi nedenle, ne amaçla olursa olsun, nasıl olursa olsun artık analarımızın yürekleri yanmasın. İnsanlarımızın canları yanmasın. İnsanlarımızın hayatları böyle son bulmasın. İnsanlarımızı hangi davalar uğruna, hangi yüce inançlar uğruna olursa olsun yok etmenin vicdani hesaplaşmasını yapmalıyız, yapılmalıdır.

Ben burada bir kez daha Bursa Eğitim'de başlayan arkadaşlığımızı, hapishanede sürdürüp, sonra da aynı evde kalarak devam ettirdiğimiz kader arkadaşım Necdet Çavuşoğlu'na –böyle olması gerekir, böyle yapmalıydı zaten gibi düşünceleri bir tarafa bırakarak– bir hayat borçlu olduğumu belirtmek isterim.

Şimdi Uşak'a yolum düştüğünde meşhur caddesinde yürürüm. O günü hatırlayıp, oraya buraya sokulduğum anları, çaresizlikten herhangi bir insana sarılıp da bağırmayı düşündüğüm anları ve karşıma tanıdık, dost bir insanın çıkmasıyla yüreğimin atışlarını, beynimdeki fırtınaları, gönlümde yaşadığım baharları hatırlayıp, soğuk terler dökerim hâlâ. Tesadüfen de olsa hayatlarımız sürüyor, hayatlarımızı sürdürüyoruz.

12 Eylül öncesi Salihli

Ülke genelinde hareketimizden *İşçinin Sesi* grubunun ayrılması, öğretmen hareketi içindeki gücümüzü az da olsa olumsuz etkilemişti. TÖB-DER Genel Kongresi'ndeki ayrı davranma, ayrı kongre hareketini tüm öğretmen-

lere anlatmamız zor olmuştu. Gerçi sonraları bu ısrarımızdan vazgeçmiştik.

Salihli hem ilçe olarak büyüktü, hem de parti çalışmaları, yakındaki kasabalar ve köyler düşünülüğünde çok geniş bir alana yayılmıştı. Ben, bölge ile ilgileniyordum. Ayrıca il komitesine bağlı olarak, Manisa'daki yığın örgütleri, gençlik, kadın, teknik elemanlar bana bağlıydı. Bunun yanında TÖB-DER *Birlik Dayanışma* grubunun temsilcisiydim. Manisa il sekreteri ve il komitesi olmasına rağmen çalışmaların büyük kısmı benim omzumdaydı. Zaten TKP Manisa örgütü ilde güçlü değildi. İl örgütü bana göre iyi çalışmıyordu. Ben, hem öğretmenliği yürütüyordum, hem parti, hem de öğretmen hareketi için koşturup duruyordum. Hiç kendime ayırdığım vakit yoktu. Tüm bunların yanında, legal planda toplantılar, mitingler vardı. Bu sebeple sık sık İzmir'e, Ankara'ya gitmem gerekiyordu.

Ben bu tür çalışmalarda taşra devrimcilerinin en temiz, en idealist, en özverili, en sadık insanlar olduğunu söyleyebilirim. Diğer siyasetlerde de aynı özellikleri görmek mümkündür. Bu özellik taşra devrimcilerinin kaderi olmalıydı.

Ecevit hükümetinin son günleri, ülke ateşler içindeydi. Ben Kırveli Ortaokulu'ndan kurtulmak istiyordum. Manisa Milli Eğitim'deki yardımcılardan birisinin yanına gittim. Bir Cuma günüydü. Pazartesi günü CHP Hükümeti değişecek, Milliyetçi Cephe (MC) Hükümeti kurulacaktı. Bu son fırsattan yararlanmak istiyordum. Yeni gelen hükümetle birlikte tüm memur atamaları da değişecekti. Şube müdürü arkadaşım sayılır, durumu ona anlattım, zaten anlamaması imkânsızdı. Ancak çok istekli davranmadı. Baktım olacak gibi değil, çok sitemkâr sözlerimle odadan çıktım. Trene binmek amacıyla istasyona doğru geldim, çok sıkıntılıydım. İstasyona varmak üzereyken gelen bir kişi "Siz Mehmet Çakır mısınız" diye sordu. Sadece yüzüne baktım. "Sizi Müdür Bey çağırıyor" deyince çok şaşırdım, hemen geri döndüm. Kararnameyi verdiler. Salihli Lisesi, Fen Bilgisi öğretmenliğine atandım. Pazartesi günü Kırveli Ortaokulu ile ilişigimi kesip, Salihli Lisesi'nde yeni görevime başladım.

Salihli Lisesi

Salihli'nin en büyük okulu olan Salihli Lisesi, birçok insanımızın eğitim gördüğü yer olması bakımından tarihi bir özelliğe sahiptir. Öğrenciliğimin geçtiği bu okulda, öğretmenlik yapacak olmam beni bir hayli heyecanlandırıyordu. İki bin beş yüz öğrencisi ve iki yüze yakın öğretmeni vardı. Sabahları lise, öğleden sonra ortaokul öğretimi yapıyordu. Küçük okullara

göre göze batmaktan kurtulduğumu düşünerek burada uzunca yıllar görev yapabileceğimi düşünüyordum. Okulda idari bir boşluk vardı. Müdür sorununu, bir türlü çözüme kavuşmuyordu. Yardımcı olarak kimse çalışmak istemiyordu. Okulda, bizim hareketi destekleyen bir grubumuz vardı. Okulumuzun en mutluluk verici yanı, lisede benim öğretmenim olan, hocalarımla birlikte çalışıyor olmamdı. Okuldaki boşluğu öğrenciler çok kolay kullanabiliyorlardı; bahçenin gözden uzak köşelerinde rastgele öğrenci dövmek, akıllarına estiği gibi davranmak, derslere girmemek, girilen derslerde soba borularını çıkarıp, ortalığı dumana vererek kargaşa çıkartmak her günkü uğraşlarımız arasındaydı. Dersler boş geçmesin diye rastgele derslere giriyorduk. Okulu toplamaya çalışıyorduk, ancak bunu başarmak oldukça zordu. Okulda karşıt gruplardan öğrenci yoktu. Nadiren birkaç sağcı öğrenci, okul önüne gelip, içeri girmeden dağılırlardı. Olaylar daha çok devrimci öğrenciler tarafından gerçekleştiriliyordu. Öğretmen arkadaşlarımızdan birkaçı da bu gruba destek verince işler çığırından çıkıyordu. Hiçbir neden yokken eline megafon alan öğrenci, bahçede propaganda yapıyordu. Musa isimli bir öğrencimiz de bunlardan biriydi ve bu işin ustasıydı. Bir olaydan dolayı tutuklandı ve cezaevinde bir ziyaret günü, ziyaretçiler arasına karışıp kaçıp gitti. Ondan sonra, megafonu İbrahim isimli bir öğrencimiz aldı.

Kıdemli müdür yardımcımız Turgut Kaçar ders işlerken, bir öğrenciye “oğlum kitapların, defterlerin nerede” diye soruyor. Öğrencinin cevabı, “Ben oligarşinin okuluna kitap, defter getirmem” oluyor. Turgut hoca: “Oğlum, oligarşinin okuluna kendini niye getiriyorsun” diyerek o dönemin öğrenci mantığını da çok güzel açıklıyordu. İdare mecburen disiplin kurulu-nu çalıştırıyor, öğrencilere ceza veriyordu. Fakat partilerden, derneklerden gelen baskılar sonucu bir yaptırım uygulanamıyordu. İşimiz gerçekten çok zordu.

Büyük binanın alt katındaki bir sınıfta ders yaparken, pencerenin altın-dan gelen sesler dikkatimi çekti. Baktım, üç kız öğrenci, bir kız öğrenciyi tartaklıyor ve “yarından itibaren okula gelmeyeceksin” diyorlardı. Öğrenci-lerin hepsini tanıyordum. Teneffüste tartaklanan öğrenciyi buldum. Kazak Türklerindendi. “Yarın okula geleceksin” dedim. Çekik gözlerini kısarak de-rinden bakıyordu. Tekrarladım. Öğüdümü tutan bu kız öğrencimizin uzun-ca yıllar sonra, Kazakistan adına, Formoza’da diplomat olduğunu öğrendim.

TÖB-DER, Maraş Katliamı’nın yıldönümünde iş bırakma eylemi kararı al-mıştı. Bu çok riskli kararın nasıl uygulanacağı konusunda, okuldaki öğret-menlerle toplanarak, onların da düşüncelerini aldık. Öğretmenleri zorlama-dık, zaten çoğu çekiniyordu. Gerçekten o dönem için çok zor bir eylemdi. Bazı okullardaki arkadaşlarımızdan beklenmedik tepkiler alıyorduk. “Katı-lalım, katılmamız gerekir” gibi kararlı tavırları dikkatimizi çekiyordu. Ger-çekte ise bu keskin görünen arkadaşlarımızın, o gün dersleri yoktu. Bu bil-giler sadece bizde kaldı.

O sıkıntılı gün geldi. Erkenden okula gittim. Öğrenciler bizlerden önce gelip sınıflarda ve salonlarda toplanmışlar, binanın öğretmenler odası ya-nındaki merdivenlere sıraları ve masaları yığarak barikat kurmuşlar, ders-lere girmiyorlardı. Biz, baş muavinin odasında oturuyorduk. Birden kapı açıldı, vali, emniyet müdürü, jandarma komutanı içeriye girdiler. Ben ka-pının yanındaydım, onlar içeriye girerken ben dışarı çıktım. Baş muavin İ. Hakkı Topkaya’yı bir hayli terletmişlerdi. Böylece olay gününü atlatmıştık. Bu olay, birçok meslektaşımın zararlarla atlattıkları bir eylem olarak hatırl-andı hep. Maraş Katliamı, insanlık tarihine yazılmış kara bir leke olarak kaldı. Her yıldönümünde, Türkiye’nin her yanında, bu katliama ilişkin pro-testolar yapılmaktadır. Olayların ikinci günü öldürülen öğretmen Hacı Ço-lak, Bursa Eğitim’de üç yıl aynı sınıfta okuduğum bir arkadaşımdı. Cenaze namazı kılınırken olayların büyüdüğünü, cenazesinin ortada kaldığını, olaylar bittikten sonra öğrendiğimde üzüntülerimin daha da arttığını her zaman büyük bir acıyla hatırlarım.

Okulumuza nihayet Ankara'dan, Cevdet Helvacıoğlu isimli bir müdür atandı. İyi bir insandı. Salihli'yi tanımadığından dolayı zorluk çekiyordu. Okulumuzun bahçesindeki lojmanda kalıyordu. Gelişinden kısa bir süre sonra, bir gece evi bombalandı. Can güvenliği nedeniyle tayinini isteyerek, Salihli'den ayrıldı.

Okulumuzda görevli öğretmen arkadaşlardan bazılarına ve bana tehdit mektupları geliyordu. ETKO (Esir Türkler Kurtuluş Ordusu) imzalı mektuplarda, evimizin bombalanacağı, yakılacağı ve bizlerin öldürüleceği yazıyordu. Tehdit mektupları gelen arkadaşlarımızdan ikisi bayandı. Aramızda konuşup, her ihtimale karşı mektupları polise ve savcılığa iletmeye karar verdik. Emniyet müdürlüğüne gidip müdürle görüşmek için bekletildik. Bizimle bir türlü görüşmeyen emniyet müdürlüğüne Salihlili tanınmış bir aileden, yaşlı bir bayan geldi. Kimseden izin almadan müdürün odasına girdi ve problemini çok yüksek sesle, argo kelimeler de kullanarak dile getirdi. Emniyet müdürünün düştüğü bu durumu utanarak izledik. Sonrasında sıra bize geldi. Şikâyetlerimizi yaptık. Ayrıca, savcılığa da ihbarda bulunduk.

Salihli Lisesi öğrencisi Kemal Baysal İGD üyesiydi. Evi Şehitler mahallesindeydi. Kemal bir gün okulundan evine doğru giderken, yolunu kısaltmak gayesiyle şimdiki kaymakamlık binasının, giriş kapısından giriyor -arka tarafta da çıkış kapısı var- o sırada Ülkü Ocakları'ndan birisinin mahkemesi görülüyor. Kemal'in hiçbir şeyden haberi yok. Ülkü Ocağı mensupları kendilerine göre önlem almışlar. İçlerinden birisi solcular basacak diye tartışılıyor ve ateş ediyor. Kurşun, Kemal'e isabet ediyor ve orada can veriyor. Vuran hemen yakalandı. O da Kemal gibi bir köylü çocuğuydu. Daha sonraları, Bursa cezaevinde cezasını çekerken öldüğünü duyduk.

Salihli'de acımız büyüktü. İGD, eline silâh almayan, terör karşıtı bir gençlik örgütüydü. Kemal de bir emekçi çocuğuydu. Aile perişan oldu. Şehitler mahallesi genellikle emeği ile geçinen insanların olduğu bir yerdi. Acılar göklere yükseldi. Ağıtlar günlerce sürdü. Kendi halinde, son derece terbiyeli, saygılı bir genç olan Kemal'i büyük bir cenaze töreniyle uğurladık. Kendi içimizde organize olduk. Bir arkadaşımız her şeyden sorumlu oldu. Çevreden, polis, jandarma, asker yığılmıştı. Salihli'de çok ağır bir hava vardı. Bir binbaşı ile sorumlu arkadaşımız, isteğimiz doğrultusunda sözlü protokol yaptı. Hiçbir olay istemiyorduk. Hiçbir taşkınlık istemiyorduk. Cenaze törenine çok büyük bir katılım oldu. Şehitlerden çıkıp, İzmir yolundan, hastaneye kadar uzanan müthiş bir kalabalık, arada protokol dışı sloganlar da olsa müdahale edilmiyordu. Kemal'i toprağa verdik. Hiçbir şey

acılarımızı dindiremez. Kemal, henüz dünyasına doymadan, bir gün yüzü görmeden, ellerinde kitaplarıyla düşmüştü.

İGD sömürüye, faşizme ve ırkçılığa karşı olan bir örgüttü. “Gençliğin yolu, işçi sınıfının yoludur” ilkesi ile çalışmalarını sürdürüyordu. İGD’li gençler, Salihli’de Şehitler ve Razlı semtlerinde emekçi gençlerle, öğrenci gençlerle ilgilenirdi. O dönemden kalan izleri hâlâ bu semtlerde görmemiz mümkündür. Çalıştığı semtlerde çok iyi ilişkiler kuruyordu.

Çoğunluğu Balkan göçmeni olan bu semtlerin insanları, Balkan savaşları sırasında ve sonraki göçlerle gelerek, memleketimiz Salihli’ye yerleşmişlerdi. Ağırılığı; Makedonya’dan, Üsküp’ten, Tikveş’e bağlı kasaba ve köylerden gelen insanlardı. Evleri birbirine benzer, bir avluya açılan küçük odalardan oluşuyordu. Avlularında atları, at arabaları ve sebze bahçelerinde kullandıkları aletleri vardı. Salihli’ye sebzeciliği öğreten bu göçmenler olmuştur. Bahçeleri genellikle İzmir yolu çevresinde ve Alaşehir Çayı’na doğru uzanan topraklarda bulunurdu. Bahçelerde mevsimine göre her türlü sebzeyi yetiştirirlerdi. Tren istasyonuna yakın olduklarından, istasyonun boş alanlarında sebzeleri paketleyip, trenle çevre yerleşim yerlerine gönderirlerdi. Uşak tarafı, turp, lahana, marul, patlıcan, maydanoz, tere, taze soğan gibi sebzeleri çok tüketirdi. Kırığı düştükten sonra turp, pırasa, kereviz çok kıymete binerdi. Bir gün önceden kazılan sebzeler insanın elini çelik gibi kesen sularda yıkanır. Ayaklarda lastik çizmelerle su içinde sebzelerin çamurları temizlenir, sebzeler satışa hazır hale getirilirdi.

Memleketlerinden çok uzaklarda, huzursuzlukların bağrından kopup gelen bu insanlarımız, yeni memleketlerinde huzur bulmaya çalışıyorlardı. Çok alçak gönüllü ve çok çalışkan olan bu insanlarımız az kazansalar da yetinmesini bilirlerdi. Evlerinde Tikveşce konuşurlar, bahçelerde yanık yanık “Bir evler yaptırdım more Ramizem, sazdan samandan, içina giramadım Ramizem tozdan dumandan” gibi Balkan türküleri söylerlerdi. Bu semtlerin yaşlıları eski iplik dokuma fabrikasından ve eski un fabrikasından emekli olmuşlardı. Emekçi yaşamlarıyla, emekçi disiplinleriyle, emekçi hoşgörüleleriyle bizlerden saygı görmüşlerdi. Muhtarları eski ağabeylerimizdendi. Birbirimize sevgimiz, saygımız halen de sürmektedir.

Öldürülen genç arkadaşımız Kemal, böyle bir ailenin çocuğuydu. Ağabeyiyle beraber babasına yardım ederdi. Her genç gibi hayalleri vardı. Nâzım’ın dediği gibi, bir elinde kitaplarıyla, bir elinde yarım kalan hayalleriyle, Salihli adliyesinin koridorlarına düştü. O gün yolu kısaltmayı düşünmese, o gün binayı dolaşmış olsa ya da alt yoldan mahalleye gidecek olsaydı daha nice yıllar yaşayabilirdi. Artık ne söylesek anlamsızdı. Ama o günkü

Türkiye’de hemen her gün bir ocağa böyle acılar düşüyordu. Yıllarca evlerimizi, ocaklarımızı, gönüllerimizi, yüreklerimizi acılar içinde bırakan böyle günleri hiç kimse yaşamamasın, hiç yaşanmasın. Nice Kemallerimizi kaybetmenin acılarıyla yaşamayalım. Kemal, dünyanın bin bir türlü renklerini görmeden bu dünyadan göçtü. O da nice gençlerimiz gibi bir hayli erken çağında toprağa vermek zorunda kaldığımız insanlardandı.

Parti çalışmaları dışında, İzmir TÖB-DER kanalıyla da öğretmen hareketi ilişkilerini sürdürüyordum. Şehir dışına çıkmak zorunda kaldığımda kesinlikle Salihli otobüslerini kullanmıyordum. Daima ilçe dışından geçen otobüslere biniyordum. Bir gün okuldan geç çıkmıştım. İzmir’e gitmem gerekiyordu. İstasyondaki Güven otobüsleri terminalinden otobüse binmek zorunda kalmıştım. Terminalin yanında Can Baba kahvesinden geçerken göz ucuyla kahveyi ve çevreyi gözlüyordum. Kahvede, Devrimci-Yol siyasetinden iki arkadaşımız oturuyordu. Beni gördüklerini fark ettim ve pek de hayırlı bakmadıklarını hissettim. Onlar da benim gördüğümü fark ettiler. Biraz görmemezliğe gelen hareketler yaptılar. İçim rahat değildi ama gitmem de gerekiyordu. Otobüse bindim ve İzmir Halkapınar’daki eski otobüs garajında indim. Çevreye bakınıp hızla belediye otobüsüne bindim. Ortam sakin görünüyordu, biraz rahatladım. Konak’ta indim. Hızla hareket edip Çankaya’daki İzmir TÖB-DER binasına ulaşmak niyetindeydim. Arkamdan bir grup üzerime doğru koşuyordu, ellerinde gazeteye sarılı sopalar vardı, bir tanesi yetişti ve sırtıma sopayı geçirdi. Can havliyle birbirine yaklaşan iki şehir otobüsünün arasından hızla geçtim. Şoför arkamdan acı acı korna çaldı. Beni kovalayanlar iki otobüsün arkasında kaldılar. Koşarak lokale vardım. Otobüslerin o andaki manevralarına içimden teşekkür ettim. İşlerimi gördüm. Durumu arkadaşlara anlattım. Salihli’ye dönmem gerekiyordu. Otobüse kadar iki arkadaş güvenliğim için yanımda geldi ve Salihli’ye döndüm. Doğruca Can Baba kahvesine gittim. Devrimci-Yol’dan arkadaşlar aynı yerde, aynı masada oturuyorlardı. Beni görünce birden renkleri değişti. Yanlarına vardım. Ellerimi masanın üzerine koyup, olayı kısaca anlattım. Durumdan kendilerini sorumlu tuttum. Her ikisi de tek bir kelime söylemedi. Bir daha böyle olayla karşılaşmak istemediğimi söyleyip ayrıldım. Ne yazık ki bu arkadaşlardan birinin daha sonraları gözaltındayken yaşamını yitirdiğini öğrendim. Diğer arkadaşı da çok eski yıllardan tanıyordum. Ankara’da kalırken evinde misafir olmuşum. Şimdi yollarımız ayrıydı. O da idamdan yargılandı, cezası müebbede çevrildi. Daha sonra özgürlüğüne kavuştu. Halen Salihli’de yaşamını sürdürüyor. Karşılaştığımızda o konuları hiç açmadan konuşuyor, selâmlaşıyoruz.

16 Kasım 1979

Talip hocayla, Ankara ve İstanbul'da gerçekleştirdiğimiz öğretmenlerle ilgili toplantılarda tanışmıştım. İri yarı, dalgalı gür saçları ve pala bıyığıyla, babayiğit bir Anadolu insanıydı. Öğretmen hareketindeki *Birlik Dayanışma* grubunun lideriydi. Hayatı mücadele içinde geçmişti. Öğretmen kuruluşlarında ve örgütlenmelerinde bulunmuştu. Mütevazı ve sıcak davranışlarıyla tanınırdı. Öğretmendi, dosttu, arkadaşımdı.

16 Kasım 1979 günü, İstanbul'da öğretmenlik yaptığı Ahmet Rasim orta-okulundan çıkarken, Talip hocayı çapraz ateşe alan faşistler "Talip Öztürk sen misin" deyip tetiği çekerek onu hunharca katlettiler.

Televizyon haberi verdiği sırada evimde çocuklarımla birlikte yemek yiyordum. Birden oluşan tepkimi ve donup kalışımı minicik çocuklarım fark etmişti. Faili meçhul deseler de failler kendilerini gizleyemiyorlar. Yıllarca süren davada failler ortadayken bir türlü yakalanıp yargılanamadılar. Talip hoca her zaman bizlerin kalbinde yaşıyor.

22 Temmuz 1980

Siyah beyaz televizyonlar döneminde açık oturumlar ve karşılıklı tartışmalar ilgi ile takip edilirdi. Bir gün televizyonda Kemal Türkler ile Sakıp Sabancı'nın tartışma programı vardı. Konuşmanın bir yerinde Kemal Türkler "Sayın Sabancı, sendika başkanlığı bana babamdan miras kalmadı" demişti ve bu sözleri kamuoyunda çok yankı uyandırmıştı.

15-16 Haziran sendika yasalarını protesto eylemlerinde tanınan Maden-İş sendikası; Kemal Türkler ve Mehmet Karaca'yla güç kazanmış, Türkiye işçi sınıfının önemli kilometre taşlarından birisi olmuştu. Maden-İş, DGM yasasının engellenmesi, MESS'e karşı yürütülen eylemlerle, kararlılığı ve savaşkanlığıyla işçi sınıfı içinde öncü bir sendika olmuştur. Kemal Türkler, 1 Mayıs 1977 günü Taksim Meydanı'nda DİSK Genel Başkanı olarak konuşurken meydan kurşun yağmuruna tutulmuştu. Bu olaylarda otuz dört insanımız hayatını kaybetmişti.

Mücadeleci olmak, kararlı olmak, sınıfının evlâdı olmak, kimleri, hangi derin kurumları, hangi servisleri rahatsız etmezdi ki. 22 Temmuz 1980 günü Merter'de sabah evinden sendikaya gitmek için arabasına binen Kemal Türkler, çapraz ateşe alınarak hunharca katledildi. Ardından geçen otuz yılla rağmen davanın sürmesi ve zaman aşımına uğradı şeklinde karar alınmasını buraya yazmak zül geliyor. Kamuoyunda ve bizim vicdanlarımızda mahkemesi çoktan yapılmıştı. Çoktan karar vermiştik. Şimdi de öyle.

Salihli’de NATO karşıtı ve nükleer silâhları protesto etmek için bir basın açıklaması yapılması parti tarafından bize iletilmişti. Bu karara uymak zorundaydık. Artık bu türlü miting ve basın açıklamaları eylemlerine eskisi gibi geniş yığınları katamıyorduk. Jandarma binasının önündeki meydana çınar ağaçlarının altında toplandık. Güvenlik güçleri tarafından olağanüstü önlemler alınmıştı. Bizim grupta bir telâş yok, sadece eylemimizi yapıp dağılıcağız. O sırada kalabalığın üzerine bir araç hızla yaklaştı, kapıları açıldı, birisi iner inmez küfürler ederek hışımla üzerimize yürüdü. “Ulan benim memleketimde, size NATO mu dert oldu” deyip rastgele vurmaya başladı. Bir dalgalanma olsa da dağılmadık. Otomobilin önünde dikilen ve seyreden kişi o zamanki Manisa Valisiydi, saldıran da meşhur, bıçkın Emniyet Müdürü Necdet Menzir’di. Olay büyümedi. Bildiriye okuyup, dağıldık.

Salihli’de İKD öncülüğünde gerçekleşen en güzel, en mükemmel, en kayda değer, en kitlesel eylem İzmir’de TARIŞ olayları sırasında işinden olan insanlarımıza ve TARIŞ tesislerinde direnen işçilere, emekçilere, devrimcilerle yiyecek yardımı yapılmasıydı. Bayan öğretmenler, genç kızlar, emekçi kadınlar kapı kapı dolaşarak insanlardan yiyecek, giyecek topladılar. Hiç bir olumsuz tepki olmadı. İnsanlar çok güzel davrandılar, büyük destek verdiler. Tarihli emekçilere, bir kamyon dolusu yiyecek ve içecek göndermiştik.

Bu başarılı hareket kendimize güvenimizi arttırdı. Psikolojimizi düzeltti ve müthiş olumlu bir etki yarattı. İlçede saygınlığımızı arttırdı. Bu arada insanlarımızın iyilikseverliğini, yardım severliğini takdir etmemek mümkün değildi.

İGD’nin geleneksel Ulusal Bağımsızlık Mitingleri eskisi kadar kitlesel olmuyordu. Aslında insanların katılım için zorlandıklarının farkındaydık. Tüm ülkede terör olayları had safhadaydı. 11 Eylül 1980 günü, tüm Ege’de yapılan Ulusal Bağımsızlık Mitinginde sıra Manisa’ya gelmişti. O günkü ortamı anlatmam çok zor. Gerginlik insanların yüzünden okunuyordu. Herkes tedirgin, Salihli ve Turgutlu’dan katılımcıların üzerinde polisin son derece baskıcı ve kırıncı tavırları dikkatimizi çekiyordu. Ben Salihli grubundan ayrı, normal Manisa’ya giden minibüslerle eylem yerine geldim. Yollar tutulmuş, adım başı polis, adım başı kimlik yoklaması... Manisa’ya vardım, istasyonda indim. İzmir ve çevresinden trenle gelecekler varmış, istasyon polis tarafından sarılmıştı. Polis, trenlerden inenlerin üzerine saldırıyordu. Kimi göstericileri bir yerde topladılar ve beklettiler. Salihli grubu da eylem alanına geldi. Ne kadar gelen insan varsa sıralanıp, yürümeye başladık. Katılanlardan daha fazla polis vardı. Valilik binası önü o zaman meydandı. Meydanda tek tek fotoğraflar alındı, polis çok rahat videosunu çalıştırdı. Yaşa-

dığım en gergin, en soğuk, en coşkusuz ve en korktuğum mitingdi. Her şeye rağmen olaysız dağıldık. Tabii ertesi günü 12 Eylül darbesi olacağını bilmemiz mümkün değildi.

12 Eylül 1980

Kısa dalgayı çok iyi çeken bir radyom vardı. Başucumda dururdu her zaman. Sabah kalktığımda TKP'nin Sesi ve TRT haberlerini dinlerdim öncelikle. O gün, Hasan Mutlucan davudi sesiyle türküler söylüyordu. O sırada Irak ile ilgili sınır sorunları vardı. Ben her halde savaş ilân ettiler diye düşündüm. Gerçi parti aylardır darbe olacağını söylüyordu. Hatta kesin bilgi alanlar çoktan yurt dışına çıkmışlardı. Türküler kesilip de generalin “Sevgili vatandaşlarım, Türk Silahlı Kuvvetleri ülke yönetimine el koymuştur” demesiyle o gün darbe olduğunu anladım. Yatağımın üzerinde doğruldum. Dizlerimi vücuduma doğru çekip, ellerimi dizlerimin üzerine koydum. Başımı da ellerimin üzerine koyarak, geçmişi, gelmişi epeyce irdeledim. Türkiye toplumunu derinden etkileyen bu darbe, her kesime yönelecek, eninde sonunda bize de uğrayacaktı. Bu kaçınılmazdı. O gün sokağa çıkma yaşı vardı. Herkes merak ederek kalkıyordu. Sadece televizyonlardan haber alıyorduk. Yayınlar kesilerek, bir numaralı, iki numaralı bildiriler sıralanıyordu. O gün akşama kadar günüm her şeyi sorgulamakla geçti. Neler olabileceğini kestiriyordum. Ancak neyin ne kadar olabileceğini bilmek zordu.

O zamanki ABD başkanı Jimmy Carter bir gece toplantısındaymiş. Kulâğına Türkiye’de darbe olduğunu fısıldamışlar. Çok şaşırmayan tavırlarıyla, başını sallayıp “Evet bizim çocuklar başardı” demiş. Yıllardır her gün onlarca insanımızın kanına girenler, kör kurşunlar ve ortalıkta dolaşan çeteler, birden yok olmuşlardı. Bu durum, yıllarca tartışılan bir konu olacaktı. Hatta daha önceleri el koymayı düşünenler “daha erken, olayların biraz daha olgunlaşmasını bekleyelim” gibi kararlar aldıklarını açıklamışlardı.

Bizim siyasetimizde de daha düne kadar devrimci durum var mı, yok mu tartışmaları olurken birden karşımızda darbeyi görmek oldukça acı vericiydi. Darbecilerin yine de en çok bizim hareketi ciddiye aldıklarını zaman zaman açıklamalarından anlıyorduk. “Her DİSK üyesine karşı beş asker ayırdık” gibi sözleri çok duymuştuk.

Darbe sonrası parti örgütüyle ilk görüşmemizi gerçekleştirdik. Soğukkanlı görünmeye çalışsak da herkeste bir tedirginlik vardı. Buluşmalardaki teknik önlemlerden başka yeni duruma ilişkin yeni tezlerin olmadığını görüyordum. Buluşmaların arası uzatılacak, İzmir’de olan buluşmalara erken geline-

cek, biraz vakit geçirilecek -sinemaya gidilebilirdi- küçük kahveler, pasaj içindeki kahveler tercih edilecek, görüşmeler kısa kesilecekti. Bu önlemlerin mutlaka bir yararı olacaktı. Herhangi bir operasyonda bölge sekreteri olmam nedeniyle sığınabileceğim bir yer bulmam gerektiğini, bundan sonraki buluşmada bu yeri belirlememiz gerektiği kararını aldık. Bu konudaki çalışmamı kısa zamanda tamamlamıştım. Yakın bir ilçede, yol üzerinde benzinlikleri olan ve bu benzinliğin arkasında arazileri olan, arazileri üzerinde, koyun ağılları, hayvan barınakları ve çoban evleri olan bir arkadaşım vardı. Arkadaşımın yanına gittim, durumu açıkça konuştum. Hiç tereddüt etmeden kabul etti. Sadece, ağabeylerinden birisinin haberi olması halinde kendisinin zorlanabileceğini söylemişti. Öyle durum olursa önce benzinliğe gelip, arkadaşımı arayacaktım. O gelip beni uygun bir barınağa yerleştirecekti.

Daha sonraları bu kararı partiye bildirmiş olmama rağmen, uygulamaktan vazgeçme kararı aldım. Çünkü ne kadar süre kaçacağım, sonucunda ne olacağı belirsizdi. Kaçmaktan dolayı 12 Mart'ta başıma gelenleri hatırladım. Ne olursa olsun her durumda bir yere gitmemeye, her şeyi burada karşılamaya kararlıyım. Kendimi bu yeni kararıma göre hazırladım. Ve öyle de yaptım.

12 Eylül yönetimi, yavaş yavaş duruma hâkim oluyordu. Ülkedeki tüm dernekleri kapatmışlar, yöneticilerini tutuklamaya başlamışlardı. TÖB-DER, Barış Derneği, Pol-Der gibi dernek, kitle örgütlerini ve DİSK'i kapatıp mallarına el koymuşlardı. Devrimci-Yol, THKP-C, THKO gibi örgütlerde tutuklamalar kitlesel hale gelmeye başlamıştı. Ankara Mamak cezaevi tüm bu örgütlerin kadrolarıyla dolmaya başlamıştı. Hapishanelerden gelen acı hikâyeler tedirginliğimizi arttırıyordu. Henüz bizim hareketle ilgili Türkiye düzeyinde bir operasyon başlamamıştı. Artık her konuda acımasızlık, işkenceler, karakollara düşüp dönmeyenler, kaybolanlar çoğalmaya başlamıştı. Hukuksuzluk, keyfilik, emirlere bağlı uygulamalar, sorgusuz sualsiz davranışlar tüm ülkeye yayılmıştı. Korku imparatorluğu kurulmuştu.

Demokratik Eğitim Kurultayı Manisa delegelerimiz, Selendi'den Hayri Erdoğan ile Sarıgöl'den Fikri Çalışkan arkadaşlarımız bir gece yarısında evlerinden alınıp, meşhur Mamak cezaevine götürülmüşlerdi. Her iki arkadaşımızın da aileleri perişan olmuştu. Selendi'ye Hayri'nin ailesini ziyarete gittim. Eşinin sağlığı bozulmuştu. İki oğlu vardı, henüz bebektiler. Ne yapsak çare yok, sonuç bildirisindeki "Herkes ana dilinde eğitim görebilir" ifadesinden dolayı, arkadaşlarımız beşer sene ceza almışlardı. Hayri cezaevinde ciddi bir rahatsızlık geçirdi. İki arkadaşımız da cezalarını çekip çıktılar. Çok sonra bu dava ile TÖB-DER davası birleştirildi, dava yeniden görüldü. So-

nuçta arkadaşlarımız beraat etti. Ancak hayatlarından alınan yılları kimse geriye getiremeyecekti.

Birçok ülkenin siyasi tarihinde dramatik olaylar vardır. Bu koyu dönemin en hüznü ve dramatik olayı, Erdal Eren'nin asılmasıydı. Erdal Eren yargılandığı mahkemede idama mahkûm olmuştu. Ancak yaşı küçük olduğu için yasalara göre asılamazdı. Ama general “asmayalım da, besleyelim mi” diye buyruk vermişti, asılacaktı. Mahkeme kararıyla yaşını büyüttüler. Bu ibret verici olay, Türkiye devrimcilerinin psikolojilerini derinden etkilemiştir. Hukuk adına büyük bir cinayet olan bu kararla 13 Aralık 1980 günü Erdal Eren'i astılar.

O günün gazetelerinde, askerlerin kollarında Erdal Eren'i, havada uçurucusuna, götürdüklerinin fotoğrafları, ülkenin belleğine acı bir hatıra olarak kazındı. O an için çok hikâyeler, şiirler yazıldı. Çok türküler yakıldı. En hüznülerinden birisi de Aysel Gürel'in sözlerini yazdığı, Onno Tunç ile Sezen Aksu'nun bestelediği şarkıdır:

Bir söz bitişi gibi,
 Son buldu sevişler,
 Bir yaz güneşi gibi eritir hep bu terk edişler,
 Bir an bitişi gibi
 Ömrün gidişi gibi
 Veda ederken aşk ateşi gibi
 Söner iç çekişler
 Aman, aman yandım aman
 Kurşun gibi izler
 O son bakıştaki gözler kaldı aklımızda.

12 Eylül'ün hemen sonrası okulumuzda durum çok sakindi. Kısa bir süre sonra okulumuza müfettişler geldi. Müfettiş, benim Salihli Lisesi'ne gelmeden önceki bir olayımı soruşturuyordu. Topluca, diğer öğretmen arkadaşlarla geçirdiğimiz bir soruşturmaydı. Verdiğim tüm yanıtlara rağmen müfettiş “Yaz hocam, ne istersen onu yaz” dedi, niyetleri belliydi. Birkaç gün sonra “Görülen lüzum üzerine” başlıklı bir yazı aldım. Tekirdağ Karacakılavuz Ortaokulu'na atanmışım. Mayıs ayında gidip görevime başladım. Gitmeden önce Yürütmeyi durdurma amacıyla Danıştay'a dava açtım. Bu gerekçeden dolayı davayı yüzde yüz kazanacağıma emindim. Ancak dava dosyasının öne alınması gerekiyordu. Yakın dostum Zülfü Kaya ağabeyimin bir tanıdığı vardı. Onun vasıtasıyla başvurumu öne aldırarak. Her şey düşün-

düğümüz gibi gerçekleşiyordu. Nitekim kısa bir süre sonra Danıştay'dan Salihli Lisesindeki görevime iade edilmemle ilgili karar geldi. Okulların açıldığı Eylül ayında Tekirdağ'a gittim. Kararname oraya da gelmiş, ilişigimi kestim. O gün Karacakılavuz'a bayan öğretmenlerin anne ve babaları da gelmişti. Onlarla beraber Tekirdağ'a dönüp maaş nakil ilmühaberini valiliğe imzalatıp memlekete dönmeyi planlıyordum. Köyün arabasıyla yola çıktık. Yokuş aşağı bir yoldan giderken bir viraj vardı, bu virajı bu hızla alamayacağımızı düşünerek kapı kolundan sıkıca tuttum. Nitekim öyle de oldu, virajı alamayıp takla attık. Araç ters dönmüştü. Köylüler geldi, aracı itip yola çıkarttık. Araç çalışıyordu. Ön ve arka cam yok, o halde Tekirdağ'a vardık. İşlerimi görüp memleketimin yolunu tuttum.

Kenan Evren Alaşehirliydi. Memleketine geldiğinde Salihli'ye de uğramıştı. Zaten ülke çapında geziler yapıyordu. Yanından generallerini hiç ayırmazdı. Tam bir diktatörlük koşulları ülkeye hâkimdi. Salihli'den siyah otomobillerle geçtiler. Evren, şimdiki kaymakamlık binası önünde, halka hitap etti. Çok kalabalık yoktu. Coşku da yoktu. Klasik nutuklarından birisini tekrarlıyordu. Konuşmasının bir yerinde "Sevgili hemşerilerim, Salihli'de Türkiye Komünist Partisi'nin faaliyet gösterdiğini biliyoruz" demişti. Doğru söylemişti, faaliyetlerimiz eski hızında olmasa da devam ediyordu. Tüm arkadaşlarımızı koruyor, dışa dönük bir eylem yapmıyorduk. Sadece bilgi alış-verişini sürdürüyor, TKP'nin Sesi Radyosunu dinleyerek Türkiye'den ve dünyadan haberler almaya çalışıyorduk. Manisa il sekreterimizle dışarıda buluşmuyorduk. Evimize gelir, akşamdan gerekli konuşmaları yapar, sabah bizler kalkmadan erkenden evimizden ayrılırdı. Bu dönemin en büyük sıkıntısı darbeye karşı hiçbir şeyin yapılamamasıydı. Bölgelerde de güvenlik güçlerinin bizim harekete karşı henüz hiçbir faaliyeti yoktu.

Sıkıyönetimin ağırlığı bütün yurttaki hissediliyordu. Sıkıyönetim komutanlarına; bölgesinde çalışanları bölge dışına çıkartmak, işten el çektirmek gibi yeni yetkiler veriliyordu. Salihli'den İbrahim Salman hoca sıkıyönetim komutanlığı kararıyla bölge dışına çıkarılmıştı. Konya'da görev yapıyor, ailesi Salihli'de yaşıyordu. Onun açısından oldukça zor bir durumdu.

Milli Eğitim Bakanlığı'nda görevli bir Albay ile tanışıp durumunu çözmeye çalışıyor. Ancak epeyce bir zaman uğraştıktan sonra, Albay görüşmeyi kabul ediyor. "Hocanın dosyasını getirin" diyor. Albay dosyayı okumaya başlıyor. İbrahim Salman heyecanla bekliyor. Albay "Hocam sen de hiç rahat durmamışsın. Bayrakla falan uğraşmışsın" diyor. İbrahim Salman durumun düzeltilmesi umuduyla "Albayım bütün bunlar iftira, ben öyle şeyler yapmadım. 12 Eylül neden yapıldı Albayım? Haksızlıkları gidermek için ya-

pılmadı mı?” diye soruyor. Albay, “Çık ulan dışarıya, 12 Eylül’ü neden yaptığımızı sana mı soracağız.” diyor. İbrahim Salman durumu düzeltmeye çalışsa da nafile, umutsuzca çıkıyor odadan.

Saldırıları TKP’ye de yönelmeye başladı. Ekim 1982’de, polisin yaptığı bir operasyon sonucunda, TKP İstanbul İl Sekreteri Mustafa Hayrullahoğlu gözaltına alındı. Ağır işkence sonucu Kasım ayında siyasi şubede hayatını yitirdi. Polis, Hayrullahoğlu’nun gömüldüğü yeri gizleyerek, kimselere haber vermeden, Kasımpaşa’daki kimsesizler mezarlığına defnetti. Yıl 1982 aylardan Kasım, İstanbul’da geniş çaplı tutuklamalar oluyordu. Bursa, İzmit, Zonguldak, Ankara sırasıyla devam ediyordu. Tüm parti örgütlerinde huzursuzluk hat safhadaydı. TKP ve ona bağlı gençlik, kadın örgütleri, sendika yöneticileri, teknik elemanlar tutuklanmaya başlamıştı. Haberler tüm yurda dağılmıştı. Kalan örgütlere sahip çıkıp moral vermek gerekiyordu.

Manisa il sekreterimiz uzun zamandır gerçekleştirmedüğümüz bir görüşme için nihayet buluşma yeri ve tarihi verdi. Yer konusunda çok tedirgin oldum ve bu tavrımı söyledim. Yer Konak’ta, çok merkezde bir kafeterya idi. Bu randevu yeri, merkezi olması açısından beni tedirgin etti. Ancak o gün oraya gittim. Sekreterle birlikte başka bir yoldaş daha vardı. Gelen yoldaş, ömrünü sınıf mücadelesinde geçirmiş, sendikalarda çalışmış, parti çalışmalarında ve yöneticilik yapmış, Merkez Komite üyesi Cemal Kırıl’dı. Kısa süren heyecanlı bir konuşma ve buluşmadan sonra ayrıldık. İzmir’deki son buluşmamızdı bir daha böyle bir buluşma gerçekleştiremedik. Bu buluşmamız, partinin yaşadığı, ayakta olduğu ve her şart altında mücadelesini sürdürdüğünü göstermesi bakımından önemliydi. İzmir’in göbeğinde yaptığımız bu toplantı, bize büyük bir moral oldu. Bütün amacımız bu baskı ve şiddet ortamında örgütlerimizi korumaktı.

1402 sayılı yasa devreye giriyor

Sıkıyönetim komutanları tüm yurttaki kamu görevi yapan, kendilerine göre tehlikeli görülen memur, öğretmen, doktor, mühendis, öğretim görevlisi ve diğer görevlerde bulunan her kesin işine son veriyorlardı. Görevden alma yarışı başlamıştı. Yaptıkları bu uygulamaların sonuçlarından sorumlu degillerdi. Ayrıca bu uygulamaları hiçbir mahkemede dava edemiyorduk. Eşim Derya, Mevlütlü köyü ilkokulunda çalışıyordu. Sabahları okula gidiyordu. Öğleyle eve geldiğinde, ben okula gidiyordum. Ben de öğrenciydim. Boş vakitlerimi daha çok evde geçiriyor mecbur kalmadıkça dışarı çıkmıyordum. Bir gün, önce Aydın hoca kahvesine uğradım. Oradan okula geçecektim.

Kahvedekilerden duydum, Manav Seyfettin'in öğretmen oğlunu görevden almışlar. Kadir Yılmaz okulumuzda İngilizce öğretmeni idi. Bildiğim kadarıyla hiçbir örgütle ilişkisi yoktu. Sadece geçmişte bir ara okul müdürlüğüne vekâlet etmişti. Kimseye bir şey sormadan dinledim. Kahvedeki herkes bu olayı konuşuyordu. Benim de içimde fırtınalar esmeye başlamıştı. Ağır-dan alarak okula yöneldim. Okula gitmek istemiyordum. Ayaklarım gitmiyordu. Okula yaklaşıncı kapıdaki hizmetliyi gördüm. Birilerini bekler gibi bir hali vardı. Kapıya vardığımda "Hocam sizi müdür bey çağırıyor" dedi. O anları nasıl yaşadığımı hatırlamıyorum, adeta dizlerimin bağı çözüldü. Merdivenlerden çıkarken, geçmişi düşündüm. Öğrenciliğimin ve öğretmenliğimin geçtiği tarihi okulumun duvarlarına, salona duygusuzca göz ucuyla baktım. Henüz ders başlamamıştı, çocuklar cıvı cıvı koşuşturuyorlardı. Yarattıkları oyunlarına dalıp gitmişlerdi, her zamanki gibi her şeyden habersizdiler. Yaşadıkları zaman içinde nelerle karşılaşacaklarını bilseler hiç bü-yümek istemezlerdi. Cemal Süreyya'nın dediği gibi "hep çocuk kalsaydık, yaralarımızda, ayaklarımızdaki yaralarımız olsaydı". Çocukları ve mesleğimi çok sevmeseydim hiçbir sorun olmayacaktı. Artık lisede uzunca yıllar çalışma düşüncem düş olmaktan öteye gitmiyordu. Henüz dokuzuncu yılımdaydım, öğretmenliğe henüz doymamıştım. Müdür, odasında beni bekliyordu. Yüzüme bakamıyordu. Gözlerini kaçırarak, sıkıyönetim komutanlığının kararını okudu ve kararı tebliğ ettiğimi bildiren yazıyı imzalamamı söyledi. Yüzü biraz da kızarmıştı. Bursa Eğitim'deki sürgün kararı aklıma geldi. Aynı sahne tekrarlanıyordu. Müdürün elini sıkarak ayrıldım. Öğretmenler odasına geçtim dolabımdakileri masa üzerine koyarak içindekileri, önlüğümü paketledim. Merak içinde ne olduğunu soran öğretmen arkadaşlara durumu kısaca anlattım, hepsiyle vedalaşarak, burukluk içinde okuldan ayrıldım.

Büyük binanın merdivenlerinden iniyorum. Karşımda çamların altında koşuşturan çocuklar, çeşmelerden su içmeye çalışanlar ve birbirlerine su atarak şakalaşan dünyanın en masum varlıklarına bakmaktan kendimi alamıyorum. İçlerinden bazılarının öğretmen olabileceğini düşünüyorum. Varsınlar Anadolu'ya hiç kimselerin gidemedikleri yerlerde çalışsınlar, dağ başlarında ve yapayalnız. Sadece öğrencilerini düşünmenin tesellisiyle uğraşsınlar, didinsinler. Ezilmiş Anadolu çocuklarının geleceklerine yön verebilsinler, imkânsızlıklardan imkân çıkartsınlar. Çaresizliklerden çareler üretsinler. Bilgiyi taşınsınlar, sabırla anlatsınlar, bir daha, bir daha anlatsınlar, usanmadan, kızmadan, bilginin en muhteşem anahtar olduğunu yaysınlar Anadolu'ya. Anadolu bozkırlarında yüzleri kavrulmuş köylülerin dertlerine ortak olsunlar. Bazen harman yerlerinde, düğünlerde, mütevazı sofralarda

oranın insanlarıyla birlikte, kaşık çalsınlar yemeklere, bazen de hamile gelinleri kasabaya yetiştirmek için delikanlılarla birlikte kızak çeksinler, canlar kurtarsınlar, kitap okusunlar, kitap okutsunlar. Sevgileri, üzüntüleri, heyecanları birlikte yaşasınlar çocuklarıyla.

İnsanlara nutuk atmasınlar, kendilerini övmekten kaçınsınlar, mesleklerinden keyif duysunlar, hiç kimseye kızmasınlar, kırılmasınlar. Anadolu'nun her yerinde sonsuz acılarla kıvranan mutsuz insanlarıyla, sessiz ve masum çocuklarıyla, böcekleriyle, otlarıyla, kuşlarıyla, yorgun hayvanlarıyla yürüsünler karanlığın üzerine. Onlar unutulmuş Anadolu yörelerinde ulaşım için yolun, su için çeşmenin, kar sularının erimesiyle azgınlaşan derelerin aşılması için gereken köprünün, bahçelerin, ağaçlıkların yapılmasında görev alsınlar. İsimlerini bu yapılara değil, insanlarımızın gönüllerine yazdırsınlar, insanlarımızın çocuklarına sahip çıksınlar.

İsmail Hakkı Tonguç geliyor aklıma. Okur yazar oranının yüzde onlarda olduğu Türkiye'de Köy Enstitüleri'nin kurulması için uğraşan, okuma yazma seferberliği başlatan Tonguç'u düşünüyorum. Köyleri dolaşarak sadece öğrencileri değil, çocukların anne, babalarını da ikna ederek okumaları için adım adım Türkiye'yi dolaşan İsmail Hakkı Tonguç'un mükafatı da görevlerinden alınmak olmuştı. Öğretmenliğin makûs talihiydi yaşadıklarımız.

Bu gün lisemizin bahçesinde oynayan dünyanın en saf ve en temiz varlıklarının, bıraktığımız bayrağımızı, yerlere düşürmeden dalgalandıracaklarına inanarak, onların olup bitenden habersiz "iyi günler öğretmenim" sözleri arasından sıyrılıp okulun dışına çıktım Öğretmenliğimin birden böyle bitmesi içimi acıtıyordu. Siyasi polisin verdiği raporlar sonucu görevden alındığımı biliyordum. Okul müdürünün de sıkıntılı olmasından durum daha da iyi anlaşıyordu.

Eve yaklaştıkça huzursuzluğum daha da artmıştı. Psikolojik olarak da yıpranacaktım. Ekonomik olarak sıkıntıya düşecektik. Zile dokunduğumda evde olan Derya kapıyı açtı. Kravatımı çıkarıp, kitaplarımın üzerine koydum. "Bunların işi bitti beni görevden aldılar" dedim. Derya gayet rahat ve hoş bir ses tonuyla "Buna mı üzülüyorsun, hiç üzülme benim maaşım ikimize de yeter" dedi. Yeni hayatımızın ilk ışığını böylece gördüm. Umut ışığını, gelecek ışığını, bu işin de üstesinden geleceğime dair inancı gördüm. O anı ömrüm boyunca unutmam mümkün değildir. Eşimin bu kararlı tutumu ile gelecekteki daha kötü günlere de artık hazır olduğumu gördüm. Birbirimize destek olarak bu günleri de atlatacağımıza olan inancım daha da arttı. Bu an, hayatımın dönüm noktası olmuştı. O an üzerine bir daha konuşmadık. Aileden de kimse bana bir şey söylemedi. Babamın geçmişte öğ-

retmen olmam için çabalarını, benim için uğraşlarını bu kez sıkıyönetim komutanı boşa çıkarmıştı. İlk günler canım eve girmek istemiyordu. Sokaklarda anlamsız şekilde dolaşıyordum. Olayı nasıl kaldırılabileceğimi, ne işler yapabileceğimi, nerelerde çalışabileceğimi düşünüyordum. Gözlerimin nemlenmesini kimseye göstermeden düşünerek yürüyordum. Epeyce yol aldıktan sonra kendimi istasyonda buldum. Böyle birkaç gün geçirdikten sonra bir sabah İstasyonun yanındaki çay bahçesine uğradım. Tanıdık arkadaşlar haberi duymuşlardı. Kadir Yılmaz hoca ve benden başka henüz görevden alınan kimse yoktu. Yılgınlık, karamsarlık bizim davranış biçimimiz olamazdı. Dün nasıl zorlukları aşmış bu günlere gelmişsem, bu zor günleri de atlatacaktım. Kendi kendime karar verdim. Başımı öne eğmeyeceğim... İlk günler eş, dost akraba eve gelerek geçmiş olsun dileklerinde bulundular.

Yeni hayatıma alışmaya çalışıyordum, daha çok evde olduğum için çocuklarla daha fazla ilgileniyordum. Bazen akşamları dışarı çıkarak yalnız başıma uzun yürüyüşler yapıyordum. Tanıdıklara iş aradığıma dair haberler bırakıyordum. Parti çalışmalarımız sürüyordu. Manisa'da kadın, gençlik, teknik eleman sorumlularıyla görüşüyordum. Yolculuklarımı trenle yapıyordum. Raylar arasındaki boşlukları geçtiği anlardaki sesleri, hayatımdaki gelişler gibi düşünüp, yeni hayatıma umutlarımı depo ederek alışmaya çalışıyordum. Evde geç vakitlere kadar kitap okuyordum. Haberleri hiç kaçırmadan dinliyor, gazeteleri satır satır okuyor, kendimce sonuçlar çıkarıyordum. Geceleri uyku tutmuyordu.

Alt komşularımızın Paşa isimli bir oğulları vardı. 12 Eylül öncesinde Kız Meslek Lisesi yakınlarında meydana gelen bir olay sırasında, silâhını çekip havaya ateş ediyor. O sırada balkonların birisinde bulunan bir kadını yarıyor. Bu olaydan dolayı aranıyordu Paşa. Belirli aralıklarla polis bizim de oturduğumuz binaya geliyor, alt kattaki evi arayıp gidiyordu. Polislerin her gelişinde yüreğimin atışları artardı. Paşa'ya geldiklerini anlayınca sakinleşip, derin uykulara dalıyordum.

İlk iş denemesi

Salihli'de öğretmenler tüketim kooperatifi vardı. Üyelerine satış yapardı. Yiyecek ağırlıklı tüketim malları satardı. Kurudere caddesinde güzel bir yeri vardı. Üyeler borçlarını elden ya da mutemetler aracılığıyla iletirlerdi. Ticaretin farklı boyutlar kazanması bu tür kuruluşları sarsıyordu. Ayak uydurmak için farklı bir satış mantığı ve düzenleme gerekiyordu. Bu bunalımdan kurtulmak için arayışa geçen arkadaşlar benden yardım isteyerek, birlikte

çalışmayı önerdiler. Kabul ettim ve çalışmaya başladım. Benzer bir kooperatif de Akhisar'da vardı. Hasan Ata Sağlam ağabeyim burada yöneticiydi. Çok da deneyimi vardı. Görüşmemiz çok verimli geçti. Onlar çok gelişmiş bir işletme haline gelmişlerdi. Bu kooperatifin de büyüyebilmesi, ekonomik sıkıntıdan kurtulabilmesi, Salihli ve civarındaki tarımsal ürünlerin toptan büyük illere ulaştırılması ile mümkündü Ankara bu konuda açık pazardı. Zeytin ve zeytinyağı ticareti için Akhisar Zeytinlio'ya gittim. Burada bir kooperatif vardı. Yöneticisi o zaman orta yaşın üzerinde bir ağabeydi. Zeytin ve zeytinyağının yararlarını ve pazarlanmasını anlatırken duyduğu heyecanı ve pazarlama yeteneğini imrenerek izledim. İnsanlarımızın neler başarabileceğini görmekten mutlu oluyorum. Bize ne kadar mal vereceğini ve ne kadar fiyattan vereceğini öğrenip Salihli'ye döndüm. Kooperatifin yeni gelen borçlarıyla borçlar büyümüştü. Üyelerinde borçlarının geri dönüşümü sağlıklı değildi. İş başaracağıma inanıyordum ama durum çok kötüydü. Zaten resmi bir durumum henüz yoktu. Bu büyük yükün altında kalmak istemedim. Bu ilk iş denemem başlamadan bitti. Ama bu nedenle yaptığım çalışma, görüştüğüm insanlar bana umut verdi. Moralimi düzeltilti.

Evim aranıyor

Her an bir şeylerin olabileceği beklentisiyle uykusuz geçen geceler artmaya başlamıştı. Ülkedeki haberler ve gelişmeler bizim açımızdan iç açıcı değildi. Evimizin önünde büyük bir arsa vardı. Burada bazen hareketlilik olurdu. Sivil polis olduklarını tahmin ettiğim insanlar dolaşırdı, bazen de son derece tenha olurdu. Bu boş arsadaki hareketlilikler neler olabileceğinin habercisiydi. Evimin ışıkları kapatılmış vaziyette sağı solu gözlüyorum. Polis araçlarını görüyorum. Birden fazla. Evin önünde sıralandılar. Polisler araçlardan çıktılar. Arkalarından ışıklarını kesik kesik yakan resmi polis aracı da geldi. Polislerden bir kısmı evin yan ve arka taraflarına koşuştular. Ev sarılmıştı. Mutfakta sebzeliğin üzerini örten gazetelerin arasında pelür kâğıda yazılı küçük notlar vardı. Onları aldım, parmaklarımla ezip, bir küçük top haline getirdim. Mutfak kapısına sürünerek yaklaştım, polisler arka bahçeye geçmemişlerdi. Küçük kâğıt topunu başparmağımla bir bilyeyi atar gibi fırlattım. Zil çaldı, vakit tamamdı, o gün ve an geldi, bu kez komşumuz Paşa'ya değil bana gelmişlerdi. Kapıyı ilk etapta açmadım. Merdiven boşluğunda ellerinde el feneriyle basamakları atlayan polisler geliyordu. Bir kez daha zil çaldı. Üçüncü çalışta kapıyı açtım, sanki uykudan uyandığım izlenimini vermek istiyordum. Komiser, evimizi arama emri olduğunu ve evde

kimler varsa kalkması gerektiğini söyledi. O sırada küçük çocuklarıma bakan ninem de evdeydi. Derya da kalkmıştı. Hepsi birden içeriye girip odalara yöneldiler. Komisere çocuklarımın küçük olduğunu, gördükleri olayların psikolojilerine olumsuz yansıyabileceğini söyleyerek, uyandırılmamalarını istedim. Komiser kabul etti. Polisler aramaya başladılar. Mutfakta bir ekip vardı. Buzdolabının içinde ne varsa çıkardılar. Bütün bölmeleri aradılar. İlaç kutularını tek tek açtılar içindeki ilaçları döktüler. Bütün çanaklar, tabaklar ve araları arandı. Dolaplarda ne varsa ortaya çıkardılar. Ocakların altları, masa ve sandalyelerin altları, ancak sebzelikteki gazetelerin arasına bakmayı akıl etmediler. Yatak odasındaki yorganlar, yataklar, battaniyeler, pikeler, hepsi ortaya döküldü. Halıların altları, Derya'ya ait makyaj malzemeleri içlerine kadar arayıp öylece bıraktılar. Banyoya geçildi, makinelerin bakılabilecek kısımlarına, termosifonun, odun yakıldığı kısma içindeki külleri yere dökerek, içindeki ızgaraya kadar baktılar. El fenerini istedi bir polis, küvetin üzerine çıkıp havalandırma penceresini açtı, ışığı boşluğa tutarak tardı. Oturma odasına gelindi, koltukların araları, altları, vazoların içleri, yapma çiçeklerin araları, sehpaaltıları, her yer arandı. Hepimiz birden salona geldik. Görevleri bitenler oturdular. İçlerinden birisi “demek Mehmet Çakır sensin öyle mi?” deyip iç geçirdi. Bizim siyasi hareketimizde silâh yoktu. Evde doküman da yoktu o nedenle içim rahattı. Komiser salondaki vitrinin önüne dikilip oradaki kitapları, dergileri ve ansiklopedileri indirdi. Ansiklopedilerin sayfalarını tek tek çevirerek içinde yazılı bir belge aradı.

Vakit geçmek bilmiyordu. Ortam buz gibi ve sessizdi. Ben derin hesaplaşmalar içindeyim. Olabileceklere göre neler yapabileceğimi düşünüyordum. Görevden alındıktan kısa zaman sonra gerçekleşen bu durumun benden çok ailemi etkileyeceğini düşünüyordum. Tüm ülkeyi sarmış olan işkence efsaneleri aklıma geliyordu. Manisa'da bir arkadaşımı ya da arkadaşlarımızı almış olmalılar ki buraya uzanıyorlar. Operasyon nereden başlamıştı, ilk bana gelmeleri çok zayıf bir ihtimaldi. Hızlı bir şekilde bunları kafamdan geçiriyordum. Muhtemelen sorguya alınan bir yoldaşım nedeniyle buraya gelmişlerdi. Eski il sekreteri veya bizden ayrılarak *İşçinin Sesine* geçen arkadaşlardan bana ulaşmış olabilirlerdi. Polisin bu tür operasyonlarda örgüt içi ayrılıkları, zayıf noktaları kullandığını biliyorduk. Derya gözlerini benden ayırmıyordu. Polisler ise sabırla aramayı sürdürüyorlardı. Çocuklarım derin uykundaydı. Ninem ise olup biten her şeye şaşırarak oturduğu yerde uyukluyordu. Ara sıra başı yana düşünce uyanıyordu. Tekrar dalıp gidiyordu. Başında yaşmağı, yaşmağının örttüğü ak saçları, pamuk gibi teni, küçücük gözleri, üzerinde uzun kollu gömleği ve basma donuyla, ömrün-

de hiç yaşamadığı bir durumla karşı karşıyaydı. Hatırladığım bütün zamanlarda çok sakin, yumuşak başlı bir insandı. Sabahları ocağın başına geçerdi. İlk işi süt kaynatmak olurdu. Ocağın alevi yanaklarını pembeleştirir, alnını terletirdi. Mavi içi beyaz, emaye süt tasıma koyduğu sütün üzerine yufka kırıntılarını koyar, üzerine de şeker sepelerdi. Büyük bir iştahla sabahın ilk yiyeceğini bitirirdim. Herkes işe gider ocağın başına tekrar geçerdi. Domatesli, biberli tarhana çorbasıyla, domatesi, biberi ve soğanı kavurup üzerine de yumurta kırarak hazırladığı yemekleri zevkle siler süpürürdük. Çok düzenliydi, yatmadan önce bütün giyeceklerini katlayıp, dürer başucuna koyardı. Bizler Salihli'ye göçtüğümüzde ninem köydeki evimizde, babamın ninesiyle beraber yaşırdı. Yaz tatillerini onlarla geçirmeye bayılırdım. Gece-leri gaz lambasının sarı ışığı altında, yataklarımıza kıvrılmış haldeyken, birbirlerine anlattıkları hâlâ kulaklarımdan çıkmaz, ocağın kenarındaki yemeklerin kokusu hâlâ burnumda tüter.

En büyük ninem, Osmanlıydı. Ailemiz anaerkildi. O köyün ebesiydi. Ne kadar çok çocuğu dünyaya getirmişti kimbilir. O köyün en büyüğüydü, bayramlarda evimiz dolar taşardı, tütün içerdi, harman sürerdi, avluya taş döşerdi, odun keserdi, bizleri bağrına basardı. Ağlardı her zaman. Yalnızlıktan çok korkardı. Gözleri göremez olmuştu sonraları. Ninelerimin eski hikâyelerini hâlâ çok özlerim.

Komiser çalışmalarını tamamlamak üzereydi. *Ürün* dergilerini, sanat dergilerini paketlemelerini istedi. Polisler dediklerini yaptılar. Kayda değer görmediği kitaplara dokunmadı. Kitaplarımın az olduğuna şaşırdı. Oysa kitaplarım bir bahçede enginar bitkisinin dibindeki, hendekte gömülüydü. Fırsat buldukça pencereden dışarıya bakıyordum. Herkes balkonlardaydı. O gün sabaha kadar hiç kimse uyumadı. O sırada bizimkiler arasında haberleşme gerçekleşmiş olmalı ki yakın balkonda tanıdık yüzlerle birlikte, tedirgin ve çözümleri zor hüznü bakışları görüyordum. Ne olursa olsun çok öncele-ri kafamda başlattığım yolculuğa, fiilen devam edeceğimden kuşum yoktu. Arama tamamlandı. Tutanak yazıldı. Eve zarar verilmediğine dair imzalar atıldı. Belgede eşyalarda kırılıp, dökülen bir durum olmadığı yazıyordu. Vakit gece yarısını çoktan geçmişti. “Üzerine bir şeyler al” dedi komiser. Çocuklarımdan yattığı odanın kapısını yavaşça açtım. Oğlumun sarı, dalgalı saçlarını hafifçe okşadım. Kızımın iri gözlerinin kapalı olduğuna seviniyorum. Yanağına küçücük bir öpücük kondurdum. Eşim Derya'ya sarılıp, “merak etme, kısa bir süre sonra döneceğim çocuklarıma ve kendine iyi bak” diye kulağına fısıldadım. Ninem komisere “Bütün kabahatleri benim oğlum mu yaptı da götürüyorsunuz” diye söyleniyordu.

Aşağıya indiğimde balkonlarda üzüm salkımı gibi dizilmiş insanlara bakıyorum. Sessizce hepsiyle selâmlaşıyorum, vedalaşıyorum. Bir Toros marka arabaya biniyoruz. Önde ve yanımda iki görevli bulunuyor. Yol almaya başlıyoruz. Kimse konuşmuyor. On yıl önce kendim gitmiştim, şimdi, götürülüyordum. On yıl sonra benzer manzaralarla karşılaşmak bir hayli canımı acıtıyordu. On yıla göre bu kez gözaltında tutma süresi çok uzundu, polis yetkileri o günlere göre çok fazlaydı. Ayrıca polis son derece acımasızdı, cuntadan çok büyük destek alıyordu. On yıl sonra, artık evliyim çocuklarım vardı, yüküm daha ağırdı. Bir de partinin yükünü taşıyordum. Çok yorgun hissediyorum kendimi. Çok kırgın, çok bezgin, ancak on yıla göre tecrübeliyim.

Manisa'ya vardığımda, göreceğim duruma göre taktik geliştirmeye karar verdim. Evde hiçbir belge bulunamadığına göre, birilerinin ifadelerinin ne kadar yeterli görüleceğini merak ediyordum. Tutuklanmaktan ve hapisteye yatmaktan korkmuyordum. En fazla beş yıl ceza alırım. Oğlum ve kızım okula başarlarken döner gelirim diye düşünüyordum. Sabaha az kalmıştı. Manisa'ya vardık. Siyasi şubenin demir kapısı önünde durduk. Zile bastılar bir görevli mazgaldan baktı ve kapıyı açtı. Hemen orada gözlerimi bağladılar. Hemen anladım düşündüğüm gibi olmalıydı, Manisa'dan arkadaşlarım alınmış olmalı, ben onlardan birisinin ifadesine göre geldim. Bu durum biraz lehime olabilirdi. Hemen küfürler başlamıştı, kolumdakiler “yavaş, yavaş, eğil, tamam şimdi dikkat et sola döneceğiz” diye komutlarla sanki bir mahzene iniyormuşuz izlenimini veriyorlardı. Bir yerde durduk kapı açıldı. “Eğilerek geç” diye seslendi bir polis. Tekrar koluma girdiler ve bir kelepçe bileğime geçti, kalorifer radyatörü yanında olduğumu hissediyorum, pencere önünde olmalıydım. Kolumu kaldırdılar ve yüksek bir yere kelepçenin diğer ucunu geçirdiler. Ne oturabiliyorum, ne de tam ayağa kalkabiliyorum, yorgunluk ve gerginlikten müthiş bir uyku bastırdı. Arada gelen polisler birbirleri ile şifreli konuşuyorlar. “Evet, o” diyor birisi. Ayak sesleri artıyordu, mesai başlama saati gelmiş olmalı. Gözüm bağlı ama ortamdan gündüz olduğunu hissediyorum. Boşta kalan elimle dokunabildiğim yerleri yoklayarak nerede olduğumu anlamaya çalışıyorum.

Nihayet kelepçe çözüldü. Yine iki kişi kollarıma girdi. Yine aynı yöntem, “yavaş, eğil, sola dön”, bir odaya geldik sanki. Bir sandalyeye oturtuyorlar. Etrafta kalabalık bir grup olduğunu hissediyorum. Oda çok sessiz. Sorgulayacak kişi çok yumuşak ve kibar bir sesle. “Hocam hoş geldin, nasılsın” dedi. “Hocam, nerelisin nerede doğdun. Öz geçmişini anlatır mısın?” Bunu yapmak zorunda olduklarını biliyordum. Yani bilinci yerinde, özgeçmiş

doğruysa anlatılanlar da doğrudur imajını yaratmak istiyorlar. Yoksa ellerinde gelmişim geçmişim ile ilgili her türlü bilginin olmaması imkânsız. Ben gayet ağırdan alarak geçmişimi anlatıyorum. Arada keserek “anlamadım” gibi uyarılar yapıyorlar. Okuduğum okulları sıralayıp, geçiyorum. Bursa’daki 12 Mart macerasını anlatmıyorum, yutmuş görünüyorlar. Çünkü bugün almak istedikleri başka bilgiler var acele ediyorlar. “Hocam seni neden görevden aldılar; Hocam TÖB-DER’deki gruplardan söz eder misin, *Devrimci Öğretmen*, *Demokrasi İçin Birlik*, Hocam bu grupların arkasında hangi siyaset var.” Hiç beklemiyorum, Türkiye İşçi Partisi var diyorum. Arkasından gelecek soruyu tahmin ediyorum. “Hocam sizin grup *Birlik ve Dayanışma* öyle mi, peki sizin grubun arkasında hangi parti var?” Yine beklemiyorum Türkiye Komünist Partisi var diyorum. Sorgucu neşeleniyor; “Hocam biz seninle anlaşıcağız”. Teşekkür ediyor. “Sen üyesi misin?” diye soruyor. “Hayır” diyorum. “Olmadı işte, Falancayı tanıyor musun?” “Hayır”, diyorum beklemeden. “Ama o seni tanıyor, senden emir aldığını söylüyor”. Parti üyesi arkadaşların isimlerini söyleyerek “onların hepsi burada”. Sorgucu, Nâzım, Zeynel, Filiz, Hüseyin, Ragıp, SBF öğrencisi Semih, İGD’li Levent, Sedat bizim harekettten ayrılan *İşçinin Sesi* grubundan Talip ve kardeşi, Saruhanlı’dan Mustafa ve kardeşi, işçilerden Zekeriya, Erdoğan diye sıraladılar. Aklımdan bunun büyük bir operasyon olduğunu geçirdim. Daha başka isimler de saydılar. Saydıklarından üçüyle irtibatım vardı. Polis benim partili olduğumu kâbul ettirmek istiyordu öncelikle. Bunu kabul edersem manzara tamamlanacaktı. Ortam geriliyordu. Çok ağır küfürler ve hakaretlerle üstümde ne varsa çıkarttılar. Metal bir ses kulağıma geliyordu, gözlerimdeki bezi sıktılar, ağzıma bez tıkadılar. Yere yıktılar kolayca, birisi göğsüme oturdu. Birkaç kişi de kollarımı tutuyordu. Ayaklarımı yerden kesmeye çalışıyorlardı. Çocukluğumda danaların ve öküzlerin nallanmalarını seyredirdim. Dört beş kişi korku dolu acımasız yüz ifadeleriyle hayvanı öyle yere yıkarlardı ki hayvan yere düştüğünde boğazını uzatarak burun deliklerini büyüterek nefes alırdı, o an aklıma geliyor. Ya da kıyamadığımız hayvanları boğazlamak için yere yatırmaya çalışan korkudan gözleri fal taşı gibi açılmış insanlar geliyor aklıma. O sırada ne dünya, ne hareket, ne çocuklarım, ne sevdiklerim aklıma geliyor. Cellatlarla karşı karşıyayım. Bir can pazarı kurulmuş. Ayak tabanlarına sayısız ve sürekli inen sopanın darbeleri benimde zonkluyor. Adamlar hiç yorulmuyorlar. Tarifi çok zor anlar yaşıyorum. Bağırıyorum ancak ağzımdaki bezden dolayı sesim çıkmıyor. Zorla ayağa kaldırıyorlar, yere basamıyorum, ayaklarımı indirip kaldırmamı istiyorlar. Ve gözaltındaki, her şeyi kabullenmiş arkadaşımı getirip, benimle il-

gili itirafta bulundurup götürüyorlar. Hepsi birden bağıyorlar, küfürler havada uçuşuyor, “konuş lan, konuş lan” lafları. Bunların insan olamayacaklarını düşünüyorum. Yerde uzanmış durumdayım, Soluklanıyorlar. Aradan ne kadar süre geçti bilmiyorum. Birisi “atın hücreye” diyor. Sürükleyip hücreye getirdiler. Bu kez eğil, yavaş diyen yok. Düz yolda sürüklenip hücreye geldim. Bir arkadaşım daha vardı hücrede. Gazete serdim hemen uzandım vücudumun her tarafı ağrıyordu. Hücre çok karanlıktı. Arkadaşım “geçmiş olsun” dedi yüzünü göremiyordum. O andaki yaşadıklarımı şu anda bu satırları yazarken bile zorlanıyorum. Hücre arkadaşımın adının Zekeriya olduğunu öğrendim. “Hangi hareketten” diye sordu. İlk etapta, hücrede polislin muhbiri olabilir düşüncesiyle yanıtlamadım. Gazete kâğıdı üzerine uzandım. Uzunca bir zaman uyuyamadım, sonra dalmışım. Ne kadar uyuduğumu hatırlamıyorum, kalktığımda kollarım uyuşmuştu. Kalktım zamanı kestirmeye çalışıyorum. Gece olduğunu düşündüm. Holdeki hücre kapıları açılıp kapanıyordu. Dönüşlerde inilti, ağlamalar, polislerin küfürleri duyuluyordu. Bu bağırtılar fiziki işkenceden daha ağırdı. Hücresinin kapısının açılmamasına, sıra bana gelmediği için seviniyordum. Ben yakalandığımda Ramazan ayıydı. Tam bu gece kimse alınmayacak diye düşünürken davullar çalmaya başlar başlamaz işkenceciler görevlerine başlıyordu. Bu gece sıra yine bana gelmişti. Alıp sürükleyip götürdüler, her şeyin bu katta olduğunu anladım. “İfade verecek misin” benden ses yok. Yatırın bunu” diye bir bağırtı duydum. Biraz bağırabilirsem dayanabilecektim. Çünkü, direnmem onların da psikolojisini bozacaktı. Ağzıma yine bez tıkadılar, ayaklarımın altı var mı yok mu hissetmiyordum. Küfürler, hakaretler ve seviyesizlikler, “eşini getiririm, çocuklarını getiririm” gibi tehditler. İnsanı yıkmak için her şey mübahtı. Ara verdiler. Arkadaşımı getirip benim yanımda itiraf ettirdiler. Ben onları reddettikçe çıldırıyorlar. Bu durum ne zamana kadar sürdü hatırlamıyorum. Sorgucu “Manisa grubunda kadın, gençlik, teknik eleman grubuyla çalıştığını kabul et bu iş bitsin” dedi. Bu öneriyi işkence görürken düşünüyordum. İşime geliyordu aslında, çünkü bu alanla ilgili polislin bilmediği yoktu. Ama ardından nelerin geleceğini kestiremiyordum. Salihli, Alaşehir, Sarıgöl, Akhisar vardı; henüz oralardan gelen bir yoldaş yoktu. Operasyonu burada kesebilirdim. Bu durumda örgütte dört ya da beşinci sırada olurdum, yani yönetici pozisyonunda olmazdım. Sorguyu yapan hakkımda çok şey biliyordu. Arkamda başka bağlantıların da olduğunu tahmin ediyorlardı. Ancak sanki bir telaşları vardı. Bir şeyleri tamamlamak istiyorlardı. Kendilerine beceriksiz dedirtmek istemiyor olabilirlerdi. Sıra ile gelen her arkadaş beni tanıdıklarını, yaptığım işi itiraf ediyorlardı. Ben de Manisa

ilinde yığın örgütleri ile ilgilendiğimi kabul ettim. Böylece sorgunun insanlık dışı tarafı tamamlanmış oluyordu. Gözlerimi açtılar. Sigara ikram ettiler. Ayaklarım yanıyordu. Tuvalete götürüp buz gibi suya tuttular. Su çok iyi geldi. Geceleri kâğıt kalem verdiler ifademi yazmaya başladım. Öz geçimimde ısrarla Bursa'dan hiç söz etmedim. İfademi işkencedeki çerçevede tutmaya gayret ettim. Yaşamım boyunca beni etkileyecek olan çok ciddi bir hata yaptım. İşkence yaparlarken sorgucu “Manisa teknik elemen sorumlusu Hüseyin de burada” demişti. Ben de Hüseyin'in de tutuklandığını düşünerek ifademde ondan bahsettim. Oysa ki polis zarf atmış ve ben bunu yemiştim. Sadece bu arkadaşım benim ifademden gelmiş oldu. Bu duruma kendi durumumdan daha çok üzülmuştüm. Her zaman da üzülürüm; aradan yıllar geçse de bu konudaki üzüntüm hiçbir zaman geçmez. Günlerce ifade yazıp tekrar tekrar gözden geçirdim, benim de istediğim bir ifade çıktı ortaya. Hücrede bir gazete kâğıdımız var sadece. Zekeriya ile de artık sohbet ediyoruz. Manzara tamamlanmıştı. Eski İl Sekreterinden başlanıp, onun bıraktığı ilişkiler, yine ilişkisi olduğu sonra da *İşçinin Sesi*'ne geçen arkadaşlarımız herkes getirilmişti..

Bundan sonrası sorgu metnini çıkarıp altına imzamızın atılması kalıyordu. Ellerindeki yazılı metinlerde anlamadıkları ya da düzeltilmesi gerekli yerler varsa, ya da atladıkları konular varsa çağırıp soruyorlardı. Sonra tekrar hücrelere, hücreler siyasi şubenin güney köşesindeydi. Karşısında Vali konağı vardı. Sabah, öğle, akşam hücrelerin karşısındaki nöbetçi odasında yiyeceklerimizi yerdik. Sonra hemen hücrelere. Demir kapılar üzerindeki mazgalın serçe parmağı kadar açıklığı tek ışık kaynağımızdı. İhtiyacı olan bu aralıktan seslenir, ya da demir kapıya vururdu. Ramazan ayının ortalarını gelmiştik. Artık hücrede dünyamızı kuruyoruz, onunla birlikte yaşamaya alışıyoruz. Karanlık ve havasız dünyamızın tek eşyası bir gazete kâğıdıydı. Herkes alçak sesle konuşuyordu. İnemeler, ağlamalar, bağırışlar bitmişti. Herkes kendi yaralarıyla baş başaydı.

Geçmişteki yaşadıklarımı da hatırlayarak, aradan geçen yıllara rağmen, devleti temsil eden bu kişilerin, insan ve insanlık konusundaki tutumlarını ve zihniyetlerini bir kez daha yaşıyorum ve görüyorum. Bu tutum ve zihniyetin sonucunda devlet her gün kendisine bilenen insanlar üretmeye devam edecektir. Sorguda ve işkencede insanlık dışı uygulamalarla sizi yıkmak için, ailenizle çocuklarınızla yakınlarınızla tehdit edip istedikleri sonuca varmaya çalışıyorlar. Bu olayları romanlarda, hikâyelerde, filimlerde okumuş görmüştük. Şimdi bizzat yaşadık. O zamanki gözaltında aramızda doktor, mühendis, öğretmen, eczacı ve işçi arkadaşlarımız vardı. Hepsi büyük

sıkıntılar çekti. İşsiz kaldılar. Bu yaraları sarmak onlarca yıllarını aldı. 12 Eylül cenderesinden geçip halen yaşama tutunamayan, bunun acılarını yaşayan insanlar var Türkiye’de.

İşkenceci olarak yetiştirilmiş bu insanları, işkence tezgâhından geçenlerin unutmaması mümkün değildir. Bu sadist ruhlu insanlar sadece solcu insanlar üzerinde işkence yaparken değil, normal hayatlarında da patolojik davranışları olan kişilerdir. Biz gözüaltındayken arada bir garip bir çocuğu getirip, muhabbet ederlerdi. Çocuğun normal birisi olmadığı konuşmalarından anlaşılıyordu. Konuşmaları biz hücrelerimizden duyardık. O çocuğa börek alırlar ve hadi anlat bakalım, nasıl oldu diyerek, gülüşerek, zevklenirlerdi. Çocuk, gece sinemadan dönünce ablasını taciz etmiş. Bunun hikâyesini bu çocuğa anlattırırldı. Yeni nöbete gelen polisler de utanmadan “haydi başla akşam sinemadan gelince ne oldu” diye çocuğa olanları tekrarlatırldı. Hücrede duyduğumuz bu konuşmalar hepimizi derinden etkilerdi. Mazgal deliklerinin önünden geçerken bizlere ağza alınmayacak küfürler savurmaktan zevk alırlardı. Hepimiz düşüncelerimizden dolayı kapana kısırılmış canlılar gibiydik. Esir düşmüştük. Savaşta bile esir düşmüş askerlerin hakları vardır. Her şey nöbete gelen polislerin insafına kalmış. Tuvalet gitmek büyük bir sorundu. Bin bir nazla ve bin bir hakaretle tuvalet izni verilirdi. Ülkemizde düşünmenin, okumanın, araştırmanın, anlamamanın, öğrenmenin, merak etmenin, sevmenin, sevginin, insana değer vermenin bedelinin bu kadar ağır olacağını hiç düşünmemiştim. Bizler sadece düşüncemiz doğrultusunda bir araya gelmiş olan insanlardık.

Hücrede kendin ile hesaplaşmaya, olup biteni gözden geçirmeye, kendin için kararlar almaya çok vaktin oluyordu. Ben de öyle yapıyordum. Tutuklanacağımı biliyordum. Bizi İzmir’e mi götürecekler yoksa Manisa’da mı tutacaklar bilmiyorduk. Benim aklımda olan tek şey işkence gördüğümüzü belgelemektir. Bunu nasıl beceririz diye düşünüyordum.

Derya’nın öğretmenlik yaptığı köyün ileri gelenlerinden birisi siyasi şube müdürünü tanıyormuş. Derya beni görebilmeyi rica etmiş. Bir gün hücreden çıkarıldım, şubenin demir kapısına doğru yürüyorum. Kapı açıldı, karşımda Derya, hemen bir dakika gördüm kapı kapandı. Bu durumdan son derece olumsuz etkilenmiştim. Kurduğum dünyamı etkilemişti. Tekrar hücreye dönüyorum ve tekrar kendi dünyamı kurmaya çalışıyorum.

Salihli’de çocukluğumun geçtiği evimiz bir caminin dibindeydi. Ramazan günlerinde, iftar vakitlerinde, camiye pide, börek, çörek, zeytin, peynir getirirlerdi. Akşam ezanı okunur, herkes iftarını burada açardı. Sonra namaza durulurdu. Biz en güzel akşamları yaşardık, ertesi akşamı iple çekerdik.

Ezanın okunmasını dört gözle beklerdik. İnsanların bizlere karşı duyduğu şefkate hayran kalırdık. Geceleri teravih namazından sonra cami kapısının önüne kocaman tahta fiçiler içinde buz parçaları arasında soğutulmaya konulmuş gazozlar satılırdı. Satıcılar, gazozun tıpasını bir testerenin ters yüzüyle açarlardı. Testere tıpaya hızla vurulur, gazoz şişesi, içindeki gazların etkisiyle hafif bir patlamayla açılırdı. Satıcıların sesleri arasında gazozun patlama sesi, gecenin en güzel manzaralarındandı. Havaya uçuşan tıpların peşinden sağa sola koşuşturup yakalardık. Tıpalarla oynamak en güzel oyunlarımızdan birisiydi. Bir dahaki Ramazanları hasretle beklerdik. Bu yılki Ramazan günlerimizi, acıların içinde, karanlığın taht kurduğu, Manisa siyasi şubesinin bize ayrılmış hücrelerinde geçirmeye çalışıyorduk. Hücre arkadaşım Zekeriya hayat hikâyesini anlatıyor, ben dinliyordum. Bir işçinin, bir emekçinin kaygıları. “Hocam, işten atılırm, iş bulmak gerekir, yeni işler tutmak gerekir. Tutuklanırsak para gerekiyor. Çocukların geçimi nasıl olacak” gibi insani endişeleri vardı. Ben de ancak üzülme sabırlı ol her şey düzelir demekten başka bir şey söyleyemiyordum.

Savcılıkta nasıl davranacağıma ilişkin düşüncemi yavaş, yavaş olgunlaştırıyordum. Her ne pahasına olursa olsun savcılıkta, siyasi şubede işkence gördüğümü söyleyecektim. Kendimi inandırıyordum. Bunun o günkü ortamda pek kolay bir iş olmadığını biliyordum. Bu düşüncemi iki arkadaşıma açtım. İlk başta onlar “başımıza yeni belalar açmayalım” deseler de, daha sonra onları da ikna ettim. Bu durum hepimize güç vermişti. Diğer arkadaşlar gerek olmadığına karar verdiler. 12 Eylül karanlığının, zifiri karanlığa dönüştüğü böyle bir ortamda, böyle bir çıkış yapmanın faturası ağır olabilirdi. Her şeyi göze alıyorum, bu ortamdan ve polisin kendine göre düzenlediği bu senaryodan kurtulmanın başka bir yolu olamazdı. Savcıya ifade vermeyeceğim.

Bazen insafa gelip koridorda beş on dakika hava aldırırlardı. Vali konağına bakan pencereden güneş ışığını ve gökyüzünü görmek mükemmeldi. Dışarıda hayat kendi kurallarına göre sürüp gidiyordu. Çocuklar çevredeki parklarda kurallarını kendilerinin koyduğu oyunlarını sürdürüyorlardı.

Bir odanın orta yerine seramik yapımında kullanılan çamur koymuşlardı. İçinde hiçbir taş parçası yok. Gayet yumuşak. Ayak tabanlarından sorunları olanları, çamura bastırıp üzerinde hareket ettiriyorlardı. Ayak tabanındaki derinin kalınlaşmasını sağlamaya çalışıyorlardı. İşkence izlerinin yok edilmesini istiyorlardı. İşkence izlerinin görülmesi polisi tedirgin ediyordu. Burada THKP-C hareketlerinin birinden gelen bir genç de vardı. Elindeki arıza belirgindi. Ayaklarında da sorun vardı. Durumu ayan beyan ortada

olan o genci savcılıkta işkence yapıldığı konusunda ifade vermeye bir türlü ikna edemedim.

Artık polisin hazırlıkları tamamlanmıştı. Hücreslerimizden çıkardılar. İkişer, ikişer alt kata indirdiler. Önce parmak izlerimiz alındı. Sonra fotoğraflarımız çekildi poz poz, onların istedikleri pozlar, ellerimizde dikdörtgen şeklinde üzerinde yazılar olan tabelayı tutuyoruz. Zaten eskiden fişlenmişim şimdi artık resmileşmiş oldu. Sonra berbere alındık saçlarımız üç numara tıraş edildi. Her şey baştan planlanmış olarak devam ediyordu Tutuklanacağımız kesinleşmişti. Yukarıya çıktık tekrar, bu kez tek tek çağrılıyor; bir odada doktor var. Göğsünüzü açın diyor, açıyoruz. Akciğerimizi ve kalp atışlarımızı dinliyor. Raporunu tutuyor. Gidebilirsin diyor, hücrelere alınıyoruz.

Manisa Adliyesi

Bir öğleden sonraydı, bir ay sonra sokaklarla buluşuyoruz. Araçlara alınıp, Adliye'ye doğru yola çıktık. Güneş sıcak ve pırl pırl. Sokaklar cıvıl cıvıl insan kaynıyor. İnsanlar her günkü alışkanlıklarıyla işlerine, evlerine, oraya buraya koşuşturuyorlar. Kimileri düşünceli, kimileri neşeli, gençler birbirleriyle şakalaşarak gülüşüyorlar. Yaşlılar sanki bu dünyanın yükünü omuzlarına almışlar, ağır ve temkinli adımlarla yürüyorlar. Çocuklar, ah çocuklar, büyüklerin kararttığı bu güzelim dünyamızda, sadece onlar umut dolular. Rengârenk giysileri ve sağa sola savurdukları gülücükleriyle geleceğimize umutla bakmamıza neden oluyorlar.

Adliye önüne geliyoruz. İşgüzar polisler, görevlerini abartarak, amirlerine yaranmak için olması gerekenden çok farklı davranmaya çalışıyorlar. Çevreyi abartarak kolaçan ediyor, sanki çok önemli bir işi yerine getiriyorlar. Kendilerine göre tertibat alıyorlar. Araçlardan tek tek iniyoruz. İner inmez sağa sola bakıyorum. Tutuklu bazı arkadaşlarımın başlarını öne eğmelerine içerliyorum. Normal adımlarımla merdivenlerden çıkıyorum.

Adliye'de bizlerden başka kimse yoktu. Tıpkı on sene önce Bursa Adliyesi'nde olduğu gibi. Yıllar geçse de adliyeler birbirine benziyor. Sağ koridora alınıyoruz. Duvarın dibine sıralanıyoruz. Birbirimizle konuşmamızı engellemeye çalışıyorlar. Göz açtırmayan garip bakışlar. Herkese tek tek bakıyorum, çoğunu yıllar öncesinden tanıyorum. Eski il komitesinde görev alanlar da var aralarında. Ancak orada olup ta, benimle olan irtibatı açığa çıkmamış arkadaşlarım da vardı. Gözaltındayken olup biteni iyice düşünme fırsatım olmuştu. Siyasi polisin bizi çok iyi izlediğini görmüştüm. Sorgu sırasında birçok olayda açığa düşmüştüm. Polis benim katıldığım mitingleri,

toplantıları, yaptığım konuşmaları bana sorduğunda önce hepsini ret etmiştim. Hatta İzmir Fuarı'nda parti sekreterimle yaptığım görüşmeyi sormuş ben yine ret etmiştim. Gözlerimi açıp önüme resimleri sürdürüklerinde neredeyse nutkum tutulacaktı. Tutulup kalmıştım. Anlamsız, reddetmek anlamsızdı. Sorguyu sohbet havası içinde yürüten ilk sorgucu, normal sıradan bir polis değildi. Galiba servisteki TKP masasından olmalıydı. Hareketimizle ilgili en ince ayrıntılara kadar bilgisi vardı. “Bana şuna ateş ettim, şurada silâhım var, şuraları taradım deyip masal anlatma. Sizin o işlerle hiç ilginiz olamaz. Siz ülkemizin en saygın insanlarını, en tutarlı insanlarını, doktorlarını, öğretmenlerini, hukukçularını, gençlerini örgüte alıyorsunuz. Bizim bilmediklerimizi istiyorum” demişti.

Adliye koridorunda bizden çok polis vardı. Gelmeye de devam ediyorlardı. Her gelen, her birimize garip bir tavırla bakıp geçiyordu. Alaycı, küçümseyen, kırıcı ve düşman gözlerle bakmaları çok can sıkıcıydı. Koridor karanlıktı. Tüm merakım ve dikkatim savcının beni kaçınıcı sırada çağıracağıydı. Kararım kesindi. Savcı ve yargıç ne kadar bağırsa da, ne kadar olumsuz davransa da, bu gün burada insanlık ve onur mücadelesi vereceğime kendimi inandırıyorum. Diğer iki arkadaşıma da işaret ederek moral veriyorum.

Sorgu başladı. Savcıya alınmaya başlandık. İlk sıra Manisa eski il sekreterinindi.

Polislerde anlaşılma bir hareketlilik vardı, havayı geriyorlardı. Polislerin telâşi bir an önce savcılık ifadelerinin sonuçlanmasıydı. Sonra ne olursa olsun önemli değildi onlar için. İkinci arkadaş da girdi. Üçüncü arkadaş, dördüncü arkadaş, beşinci olarak ben çağırıldım. Bu durum benim açımdan çok iyi oldu. Savcının odası küçüktü. Ben ayaktaydım. Yanında yazıcı bir bayan vardı. Masasında kalın bir dosya vardı. Dosyayı karıştırıp bana doğru bakarak. “Yasadışı Türkiye Komünist Partisi'ne üye olmakla ve faaliyet etmekle suçlanıyorsun. Neler söyleyeceksin?” dedi. Ben de “poliste verdiğim ifadem tamamen işkence altında alınmıştır. İfadem kabul etmiyorum, İşkence yapanlardan şikâyetçiyim” dedim. “Sana kimlerin işkence yaptığını biliyor musun?” diye sordu. “Hayır, gözlerim bağlıydı kim olduklarını göremedim ancak siyasi şubede olduğuma göre şube müdürü, komiser ve emrindeki polislerden şikâyetçiyim” diye yanıtladım. Savcı biraz tedirgin oldu. Gözlüğünü çıkardı. “Ama oğlum, doktor sizi muayene etmedi mi? Niye orada şikâyetçi olmadın?” dedi. “Doktor sadece göğsümüzü dinledi” dedim. “Tamam, anladım sen dışarı çık seni tekrar çağıracağım” dedi. Ben dışarı çıktım; sorgumun çok kısa sürmesinden, özellikle komiser rahatsız olmuştu, bakışla-

rından anlamıştım. Diğer arkadaşların sorguları devam etti. Bizim siyasetten ayrılan *İşçinin Sesi* grubunun ifadeleri alınıncaya kadar vakit geç olmuştü. Polislerden bazıları, herkesin içinde akla gelmeyecek küfürlerle “seni hemen tekrar alacağız, seni perişan edeceğiz, anandan emdiğin sütü burnundan getireceğiz” diyerek tehditlere başlamışlardı. Sakin bir şekilde dinledim hepsini. O sırada bir kez daha insan onurunun ne kadar büyük olduğunu anladım. Ne kadar aciz kaldıklarını, küfür ve hakaretlerin aslında bundan kaynaklandığını gördüm. Gerçekten bir kez daha, bir kez daha alabilirlerdi. Hatta hayatıma bile son verebilirlerdi. O sıralarda hep duyardık, kaçarken vuruldu, kendini pencereden attı, intihar etti hikâyelerini. Vakit çok ilerlemişti, savcı doktoru çağırmış. Beni de odasına aldı. Savcı doktora dönerek “Sanık işkence gördüğünü söyledi ve şikâyetçi oldu. Yeniden muayene istedi” dedi. Doktor sanıkları muayene ettiğini yeniden rapor veremeyeceğini söyleyince, savcı “Doktor bey siz yine kontrol edin bir şey görmezseniz, görmedim yazarsınız, burası bir kamu kurumudur, ben de kamu görevi yapıyorum. Bir şikâyetçi var, bu şikâyetin sonucunu almak zorundayım” deyince doktor “tamam savcı bey” diyerek “şikâyetinizi söyleyin” dedi. Ben ayaklarımda yaralar var dedim. Savcı “çoraplarını çıkar ve ayaklarını kalorifer radyatörü üzerine koy” dedi. Öyle yaptım. İkisi de bakıyordu. Doktor ve savcı tespit ediyorlardı. Bu arada yazıcıya da yaşananları yazdırıyordu. Sağ ayak başparmak altında kan oturmuş, tabanında ayak derisi soyulmuş, şurada morluk var, sol ayağın küçük parmağında morluk, tabanında morluk, çizikler ve yazarken bile sıkıldığım belirtileri savcı ve doktor tespit ettiler; doktor ayrıca rapor yazdı ve savcıya teslim etti. Rapor dosyama konuldu. Orta yaşın üzerindeki savcı kısa boylu esmer tenliydi. Hukukun üstünlüğünü sağlama konusundaki çabasına diyecek bir şey bulamıyorum. Bu kadar olup bitenden sonra savcının insanlık görevini lâıykıyla yapmasından sonra, kucaklayıp, insanlık onurunu kurtarmasıyla ilgili çabasından dolayı nutuk çekmek geldi içimden. Diğer iki arkadaşım da aynı işlemleri yaptırmışlardı. Bu işlemlerden sonra koridordaki havayı, polislerin davranışlarını yazmak içimden gelmiyor.

Mahkeme salonu koridorun caddeye bakan tarafındaydı. Akşam çoktan olmuştü. Şimdi de sorgu hâkimliğinde ifadelerimiz alınacaktı. Gözaltındaki arkadaşlarımdan birisinin ailesi Derya’ya telefon ederek bugün mahkemeye çıkarıldığımızı haber vermiş. Babam, Derya ve oğlum Güneş gelmişler. Salondaki yerim pencereye yakındı, oradan bizimkileri görüyorum. Oğlum, olup bitenden habersizce, kaldırımında koşuşturuyordu. Elinde bir oyuncağı var ama göremiyorum. Sarı dalgalı saçlarını ve minicik gözlerini, kırmızı ka-

zağını doyasıya seyrediyorum. Derya'nın gözü bir bende, bir oğlumda. Yaşadıklarımın sonu, savcının odasında yaşadıklarımın sonu, babamı, Derya'yı ve oğlumu görünce içimde kopan fırtınaları anlatmam zordu. Artık mahkeme benim için çok önemli değildi. Bundan sonraki mücadele galiba çetin geçecekti.

İfadeler tek tek okunuyordu, arkadaşlara bir diyeceği olup olmadığı soruluyordu. Sıra bana gelmişti. İfadem okutmadım. Reddettim, "savcılıkta da işkence gördüğümü anlattım İşkence yapanlardan şikâyetçiyim" dedim. Ay-nısı zapta geçti ve sorgum bitti. Bizimkileri tekrar görüyorum. Derya'ya ellerimi çapraza alıp, tutuklanacağımızı anlatıp memlekete dönmelerini anlatmaya çalışıyorum yaptığım işaretlerle. Sonradan öğreniyorum gece yarısı olunca umutlarını kesmişler ve memlekete dönmüşler.

Mahkeme çok uzadı, *İşçinin Sesi* grubundaki arkadaşlar, Emiralem kasa-basında toplanıp parti konferansı yapmışlar. Hâkim soruları sıralarken "gelelim Emiralem'e" demesi mahkemenin o günkü esprisi olmuştu. Mahkeme sonuçlanmak üzereydi. Sabah ezanı okunuyordu. Hepimize tutuklama kararı çıktı. Bu karar çok normaldi. Yargıç, "tutuklanmalarına ve İzmir Sıkıyö-netim Mahkemelerine sevkine karar verildi" diyerek kararı okudu. On yıl aradan sonra gelen ikinci tutukluluk günleri başlayacaktı. Ertesi günü bayramdı. Ramazan bayramıydı. Bayramı Manisa mahpushanesinde karşılamak nasip olacaktı.

Manisa Mahpushanesi

Manisa mahpushanesi şehir içindeki eski adliyenin arkasındaydı. Şimdi yerinde yüksek yapılar var. Galiba adliye lojmanlarıymış. Giriş işlemleri yapıldıktan sonra grubumuzu üçe böldüler. Bir grup bahçeye bakan bloğa gitmişti. Bizim bloğa iki grup geldi. Bizim koğuşta ben, Semih, Sedat, Ragıp vardı. Koğuş iç avluya bakıyordu. *İşçinin Sesi* grubundan bir kısım arkadaş da yola bakan koğuşa koydular. İki koğuş arasındaki koridorun sonunda çamaşırhane vardı. Ortak kapının önüne karavana gelirdi. Yemekler çok kötü sayılmazdı. Bizim koğuş dikdörtgen biçimindeydi ve büyüktü. Avluya bakan pencereler önünde ve karşı duvar dibinde ikili ranzalar sıralanmıştı. Yatağım kapının tam karşısında ikinci kattaydı. Geceleri ışığın sürekli açık olduğunu bildiğim için, pek hoşnut değildim ancak başka yatak yoktu. Sabah ezanı okunuyordu. İlk karşılaştığım mahkûm yeni kalkmıştı. Kambur bir insandı. Kocaman kafalıydı. Ortadaki boşlukta yürürken elleri neredeyse yere değecekti. Biraz ürktüm. Diğer mahkûmlar henüz derin uykularındaydı. Ha-

yatımdaki bu ikinci tutuklanmanın daha ağır geçebileceğini düşünüyordum. Bu kez evliydim ve çocuklarım vardı. Her yaşanan acının, hüznün ve üzüntünün ilk tutuklanmama göre daha ağır olacağını düşünüyordum. Her şeye rağmen karanlıktan havasızlıktan ve psikolojik saldırıdan kurtulmuş sayılırdık. Hücrede, işkencelerin izlerinin duvarlarına sindiği siyasi şubede de değiliz. İnsan onurunun bu derece ezildiği, iniltilerin yüreklerimizi parçaladığı ortamda değiliz. Hücrelerimizin kapıları açıldığında yüreklerimizin göğsümüzden çıkarcasına kabardığı yerde değiliz. İnsan olamayacaklarına kesinlikle inandığım, ebediyen yüzlerini görmek istemediğim polislerin bulunduğu yerde değiliz. Tehditlerin burada da süreceğini biliyordum. Büyük bir ihtimalle siyasi polisin ve hapishane idaresinin muhbirleri de koşuşlarımıza yerleşmişlerdi. Bütün olabilecekleri düşünüyordum. Sadece eski tecrübeme güveniyordum. Otuz üç gündür, yatağım olan gazeteyi terk ederek, yorgunlukları, uykusuzlukları, karanlığı, havasızlığı ve bilcümle siyasi şubede yaşadıklarımı arkamda bırakarak, yeni yatağıma kıvrılıp uyumaya çalışıyorum.

Diğer arkadaşlarım da dinlenmiş olmalılar, kalkmış durumdayız. Bütün mahkûmların geçmiş olsun dileklerini aldık. Siyasi tutuklu olduğumuzu öğrenmişler. Mahpushanelerde siyasi mahkûmlara karşı özel bir duygunun olduğu geleneksel bir davranış vardır. “Sizin durumunuz belli olmaz, her an çıkabilirsiniz ya da uzunca yıllar kalırsınız” demeye başlamışlardı. Adli mahkûmların tecrübelerine çok inanırım, aslında durumunu doğru anlatan insanların ne kadar ceza alacaklarını bile tahmin ederlerdi. Bir yargıç kadar tecrübelidirler, bir avukat kadar iyi savunma yapabilirlerdi. Çoğunluğu buraları yıllardır mesken tutmuşlardı. İçlerinden bazılarının tahliye olmaya ömürleri yetmezdi. Aralarında okumayı, felsefe yapmayı sevenler de vardı. İçlerinde son derece tehlikeli olanlar da vardı. Feleğin çemberinden geçmiş, kurnaz, ama akılsız olanları da vardı. Polis muhbirliği ya da idarenin adamı olarak hayatlarını sürdürenler vardı. Çok korkak olanlar olduğu gibi, son derece cesur ve akıllı olanları da vardı. Dışarıda yaşadığı hayatı cezaevine taşıyan, kumar, uyuşturucu gibi bütün pislikleri içeride sürdürenler vardı. Herkesin kendine göre bir hikâyesi, bir hicranı, bir yarası, bir hüznü, bir üzüntüsü, bir sevdiği, bir sevmediği ve dillere destan sevgilileri vardı. Herkes herkesin raconuna ve hapishanenin hatta koşuşun raconuna uyar, dikkat ederdi. İyi volta atarlar, çoğunluğu sohbetçiydi. İyi bir dinleyici iseniz, günlerce hayat hikâyelerini anlatabilirlerdi. Cezaevinden çıkar çıkmaz görülecek hesapları olanlar vardı. Velhasıl cezaevleri tam bir memleketimden insan manzaralarıydı. Geçmiş tecrübelerime de dayanarak onların deneyimlerine her zaman kulak verdim.

Arkadaşlarla bir araya geldik. Öncelikle ortak davranmayı önerdim. “Kimseye örgütten söz etmeyelim. Dışarıdan arkadaş olarak birbirimizi tanıdığımızı çevremize hissettirelim” dedim. Bu görüşmemizde arkadaşlarıma, örgütün soyut bir şey olduğunu, bunun kolaylıkla ispatlanamayacağını bu açıdan mahkemede hep birlikte ifadelerimizin işkence ile alındığını söylemeyi önerdim. Mahpusluğun en büyük ilacının sabır olduğunu şayet mahkemede iyi savunma yapabilirsek kısa sürede çıkabileceğimizi anlattım. Sabahları spor yapmayı, sigara içenlerin sigarayı bırakmalarını, birbirimize özellikle doğru davranmayı önerdim. Geçmişten edindiğim en önemli tecrübe, zaman ilerledikçe, umutsuzluklar artınca iç hesaplaşmalar başlıyordu; bu nedenle arkadaşlara geçmiş tartışmayı sonraya bırakalım dedim. Bu dönemleri atlatmak gerekirdi. Mühendis arkadaşım bana kırgındı. Son derece haklıydı, siyasi tavrından dolayı çok zarar görmüş, yeni bir iş düzeni kurmak üzereydi. “Polisin zarf atmasını anlayamamıştım” desem de olan olmuştu. Polisin tecrübesinden kaynaklanan bu hatamı hiçbir zaman af edemem.

Görüş günleri çok yoğun geçiyordu. Derya’dan başka kimsenin gelmesini istemiyordum. Derya’ya bir görüşte, yakalanmayan yoldaşlardan birisine biz içerideyken hiçbir şey yapmamalarını iletmesini istedim. Derya’nın canı sıkındı. Kimsenin arayıp sormadığını, kimsenin ilgilenmediğini söylemişti. Hiç kimseye sitem etmemesini, insanların korkmakta ve çekinmekte haklı olduklarını söyleyip, görevini aksatmamasını istedim. Ben durumu anlıyordum, zaten arkadaşlarımdan evime uğramamalarını doğru buluyordum. Örgütün ağırlığı Salihli’deydi.

Karşı koğuşun pencereleri sokağa baktığı için arada bir dışarıyı görmek amacıyla oraya giderdik. O koğuşta THKO üyesi olduğu söylenen Zafer isimli genç arkadaşımız vardı. Düzgün davranışlı ve yaşına göre de olgundu. Çok sohbetimiz oldu. Bir ara “hocam sen eskiden hapis yattın mı?” demişti. O koğuştaki arkadaşlarla komün kurmuşlardı.

Kantinden dilediğimiz yiyeceği alabiliyorduk. Bu çok iyi bir durumdu. Arkadaşlarımdan tamamı Manisa’lı olduğundan sıcak haberler alabiliyorduk. Ben her sabah spor yapıyordum. Böylece karşı bloktaki arkadaşlarla da görüşme imkânım oluyordu. Tüm arkadaşlarımızın moral durumunu kontrol etmeye çalışıyordum. Bu durum çok önemliydi. Moral bozukluğu olan bir arkadaşım her şeyi telafi edilmez şekilde bozabilirdi.

Bir gün gardiyan hazırlanmamı istedi. O sıralarda her yerde hareketimize yönelik operasyonlar vardı. Acaba başka bir yere mi gidecektim. Son derece merak ve heyecan içindeydim. Düzgün giysilerimi giydim özel bir cezaevi aracılığıyla Ege Üniversitesi Hastanesi’ne götürüldüm. Komutan burada

bilgi verdi, savcılık ayaklarımın röntgeninin çekilmesini istemiş. Röntgenler çekildi ve aynı gün döndüm. Bu durum, Savcının benim işkence yapıldığına dair ifademi ciddiye aldığını gösteriyordu.

Günler geçiyor, umutsuzluklar artıyordu. Ne yazık ki beklediğim olmuş arkadaşlar arasında birbirini suçlamalar başlamıştı. *İşçinin Sesi* grubu bir arkadaşımızı hedef almıştı. “Her şey ondan kaynaklandı” diyorlardı. Arkadaşımızın bu duruma tepkisi çok büyüktü, “Böyle devam ederlerse ilk mahkemede herkesin parti üyesi olduğunu, kendileriyle uzunca bir zaman çalıştığımı söyleyeceğim” diyordu. Her sabah arkadaşımın bu konuyu konuşuyordum. Böyle durumların mahpusluk yaşamında normal olduğunu, anlamlı durumlar olduğunu, mahkeme günü belli olunca umutların artacağını, her şeyin normale döneceğini, mahkemelerde üyeliklerimizi reddetmemiz gerektiğini anlatıyordum. Manisa’da en iyi avukatları tutabileceğimizi “korkmayalım, soğukkanlı olalım” diye arkadaşımıza telkinlerde bulunuyordum.

Bizim koğuşta da mühendis arkadaşımın sorunu devam ediyordu. Aramızda bir mesafe vardı. Bu durum çok acı vericiydi. Şu anda çözümü yoktu. İşinden atılma kaygısı vardı. Ben de meslekten atılmış birisi olarak kendisini çok iyi anladığımı, kısa zamanda ya da ilk mahkemede serbest kalacağımıza yürekten inanmasını istedim O da benim gibi işkence gördüğüne dair savcılıkta şikâyetinde bulunmuştu. Her gün gündeme gelen bu tartışmalarımızı bırakmayı önerdim, “bana hak vereceğin zamanlar da olacak” demiştim. Bir oğlu vardı, henüz küçüktü, karşı koğuşun penceresinden oğlunu sık sık görürdü, aslında moralman yıkıldığı zamanlar bu görüşlere bağlı olurdu. Ne yapsam da arkadaşımın bana mesafeli davranmasını önleyemedim. Kendi mantığında haklıydı, ama mahpusluğun böylesi bana daha da ağır geliyordu.

Manisa mahpushanesi küçük ve sakindi. Koğuşlarda da belirgin bir sorun yoktu. En farklı yönü, Manisa’da Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi olduğundan, böyle rahatsızlığı olan mahkûm ve tutukluların uğrak yeri idi. İlginç yüzler vardı. İlginç olaylar olurdu. Gülünecek çok olay yaşanıyor, ancak tutukluluk yorganı her şeyi örtüyordu. İç avlu betonu, kenarlarında çiçekler vardı. Kenara yakın yerde çok büyük olmayan bir çınar ağacı bulunurdu. Havalandırmalar uzun sürüyordu; bu çok güzel bir durumdu. Kitap yoktu, yasaktı. Belki de öneride bulunmak aklımıza gelmemişti. Bir kaç mahkûmla arkadaşlık yapıyordum. Akli başında insan çoktu. Ancak bir anlamlı durumlar hayatlarının akışını değiştirmişti. “Hocam, ben öfkemin kurbanı olmuştum. Hocam, haklı da olsam bunu yapmamalıydım. Hocam, zorla güzellik olmuyor, biraz geç olsa da şimdi anlıyorum. Hocam ben hırslımın

kurbanı oldum. Halim vaktim yerindeydi, mal mülk götüren var mı? Hocam, üç beş dönüm toprağım vardı. Çoluk çocuğun geleceğiydi. Yandaki tarla komşusu, her yıl bir adım içeri giriyordu. Çok söyledim olmadı, elimde kürek vardı. Olan oldu. Bir karış toprak nelere sebep olmuştu. Hocam ben delikanlı birisiyim el âlemin içinde, bana yaptığı yenilir yutulur değildi, bedeli ağır oldu, olmasa iyiydi” ve buna benzer hikâyeleri her gün dinliyordum.

Aslında hapishaneler Türkiye’nin küçük bir modeliydi. İnsanlar arasında sorunlar oluyordu, ancak sorunların çözüm yollarını konuşarak değil, şiddetle çözmeye alışkanlığımız vardı. Belki de toplum olarak düşünmemiz gereken en önemli sorunlarımızdan birisi de buydu. Bir gün Manisa’nın Yunt dağlarının bir köyünden cezaevine düşmüş Mustafa ile volta atıyorduk. Hikâyesini anlatmaya başladı:

“Hocam, çok borcum vardı. Alacaklı haklıydı, elinde senedim vardı. Günnü geldi ödeyemedim. Aldığım para küçüktü. Ancak her ay katlıyordu. Deli gibi iş arıyordum sonunda bir nakliyat ambarında iş buldum. Gelen malları adreslerine bırakıyoruz. Alacaklıya gittim ‘sabret iş buldum ödemeye başlayacağım’ dedim. ‘Tamam’ dedi. Azar, azar ödüyorum. Ancak borç bitmiyor. Bir gün ‘hesap görelim’ dedim. Açtı defteri ödediğim miktar yazılıydı. Anapara üzerine koyduklarını bile ödeyememişim. ‘Ödediğim miktarı anaparadan düşelim, geriye kalanını beş ay içinde ödeyeyim’ diyorum, kabul etmiyor. Nuh diyor peygamber demiyor. Bir de ‘sen beni paramı alamadım diye el âleme güldürecek misin’ diyor. ‘Ben bu parayı senden alırım’ diyor. Ben borcumu inkâr etmiyorum. Ancak üzerindeki faizleri kaldıralım ya da ödeyebileceğim bir hale getirelim diyorum. ‘Ben bu paranın tamamını senden alırım’ diyor. Hocam evde iki çocuk var, aldığım para yetiyor, yetmiyor. Ev bir göz oda, mutfak, banyo derme çatma. Üzerimde hayatın verdiği bir baskı var zaten. Bir de eve ben yokken haciz göndermez mi. Avukat ‘ben bu evden neyi haczedebilirim’ deyip gitmiş. Mahalle ayağa kalkmış, hanım ve çocuklar yastalar. Babamdan kalan bir çakaralmaz vardı. Dükkânına girdim, gözleri fal taşı gibi açılmış bana bakıyordu. Son bakışı oldu. Üç kuruş için hayatlarımızı bitirdik. Hanım çocuklarla birlikte, köyüne babasının evine döndü. Ne arayanım var ne de soranım. Çocuklarım büyümüş olmalılar. İkisini de çok özledim. Yıllar oldu görmeyeli. Ne yapayım kaderim böyleymiş.” Mustafa’nın hikâyesi cezaevlerine hiç de yabancı olmayan yaşam hikâyesiydi. Bu ve buna benzer olaylardan onlarca yıldır hapis yatan mahkûmlar vardı Manisa Cezaevi’nde.

Babam, benimle ilgili her dönem yaptığı geleneksel davranışını yine gösterdi. Salihli’den H. Hüseyin Saçaklıoğlu ile Halil Gümüş’ü avukatım ola-

rak düşünmüş; Halil ağabey geldi noterden vekâlet verdim. Babamın mücadeleye gücüne hayrandım. Bana hem geçmişte, hem de şimdi yapılanları hiç reva görmüyordu. Bazı olup bitenleri kavrayamıyordu haliyle. “Bir suçun olmadan seni meslekten nasıl atarlar” diyordu. Tutuklanmadan kısa bir süre önce, İzmir’de tanıdığı bir subay aracılığıyla sıkıyönetimde görevli bir deniz subayıyla birlikte görüşmeye gitmiştik. Subay iyi niyetliydi. Ben durumu anlatmıştım. Subay nedenini anlamak için sağa sola telefon açtı ancak bir sonuç alamadı. Bana “oğlum senin bir cezan ya da bir suçun olmalı” demişti. Ben de “öğretmenliğim boyunca disiplin suçum bile yok” diyordum. Subay, en sonunda bir şey yapamamanın sıkıntısıyla “oğlum bu memleket Patagonya mı?” demişti. Babamla birlikte boyunlarımızı büktük, çaresizlik içinde memleketimize dönmüştük. Ben o zaman subaya söyleyememiştim, görüşe gelen babama söyledim. “Bu memleket Patagonya olmuş.”

Yıllar sonra yine ben tutukluydum ve yine babam benim için mücadele veriyordu. Avukatım Halil ağabey Salihli’de TİP’in yöneticilerindendi Onların hakkında da tahkikatlar devam ediyordu. Buna rağmen benim avukatlığımı kabul etmişti. Geçmişte sol gruplar arasındaki anlaşılmaz çekişmenin ne kadar anlamsız olduğunu Halil ağabeyin yanında bir kez daha görüyordum. Onu karşımda görünce gözlerim nemlenmişti, hüznlenmişim. Halil ağabey davanın seyrini anlattı. Mahkeme Heyeti anlayışlı davranırsa durumumuzun kolaylaşacağını söyledi. Özellikle ifadelerimizin işkence ile alındığını kayda geçirmemizin lehimize olacağını belirtti. Savcının bu tutumunu çok olumlu bulduğunu ilettili. Savunmayı bu temelde yürüteceğini söyleyerek benimle vedalaştı.

Önce bizim koğuştaki arkadaşlarımla, sonra bizim davadan yargılanan diğer arkadaşlarla avukatın bana anlattıklarını paylaştım. Çok fazla ümitlendirmeden gidişatın lehimize olduğunu söyledim. İşkence ile ifadelerimizin alındığını mahkemede mutlaka söylememiz gerektiğinin altını çizdim. Daha ümit verici cümleler kuramıyordum. Çünkü mahkemelerin verdikleri kararlar ülkenin o andaki gidişi ile yakından ilgiliydi. Standart yoktu. Aynı suçta, ayrı mahkemeler, farklı farklı cezalar verebiliyordu. Bu gelişmeler arkadaşlarımızın moralleri üzerinde olumlu etki yaptı. Aramızdaki sürtüşmeler, di-dişmeler sona erdi. Diğer arkadaşlarımız da avukat tuttular. Böylece avukatlar kendi aralarında görüşerek bir yol belirlediler.

Hapishanenin bir güzel yanı da banyo günlerinin olmasıydı. Diğer tutuklularla arkadaşlığımız iyi sayılırdı. O dönemlerde siyasilere karşı neler yaptıklarını duyardık. Önceden de gazetelerde okurduk. Burada hiçbir olumsuz davranış yoktu. Müdürün yüzünü bile görmedik henüz. Gardiyanlarda

da özel olarak bize karşı bir düşmanlık yoktu. Bir banyo gününde elimde havlu ve giysilerim var. Banyo, mutfak tarafındaydı. Mutfığa sebze, soğan, patates gelmiş mahkûmlar taşıyorlardı. Soğan çuvalının yanına geldiğimde oradaki gardiyan, “yük lensene lan çuvalı” dedi. Şaşırdım ancak hiç tepki vermeden oradaki mahkûmun yardımıyla çuvalı sırtlayıp mutfığa bıraktım. Banyo yaparken canım sıkılmıştı. Gardiyanın neden böyle davrandığını anlamaya çalışıyordum. Çünkü o ana kadar siyasilere karşı olumsuz bir tavır yoktu. Ne de olsa esir diye kendimi inandırmaya çalıştım. Dönüşte gardiyanı orada göremedim. Genç bir insandı. Hangisi olduğunu şimdi görsem hatırlamam. Davranışı kafamdan silmeye çalışıyordum, yaşadığım olayı arkadaşlarıma anlatmadım.

Birkaç gün sonra idareden çağrıldım. Neden çağrıldığımı merak ediyordum. Karşımda soğan çuvalını yüklen, diyen gardiyan vardı. Hemen söze girdi. “Hocam çok özür dilerim ben size çok büyük saygısızlık yaptım ne olur beni affedin, gençliğime ve tecrübesizliğime sayın lütfen” dedi. Ben hiçbir şey demedim sadece başımı aşağıya ve yukarıya sallayıp odadan ayrıldım.

Turgutlulu panayırı Fethi çok farklı birisiydi. Çok zekiydi. Benim yatagımdan iki ranza ilerde yatıyordu. Panayırlar başka başka kentlere kurulduğu için burada çalışanlar, çok değişik insanla karşılaşılıyordu ister istemez. Fethi çok iyi bir gözlemciydi. Zaten öyle olmasa işini başaramazdı. “Hocam herhangi bir konuda insanımızı çabuk inandırabilirsiniz. Karşıdan gelirken kendini belli eder, yanında zaten bizim adamımız olurdu. Ben bizim adamımızla konuşurken ortamı gererdim. Onu oradan uzaklaştırır, asıl hedefim olana ‘sen gel kardeşim bak şimdi, bu kara, bu da kara, bu kırmızı, sen kırmızıyı bulacaksın’ derdim. Yine yanında adamım var, bizimki adamın kulağına fısıldar ‘şuna koy’ diye, ben adamıma bağırıp kızarım ‘sen ne karışıyorsun’ diye, nihayet ilkini kazanan insanımız işin kolay olduğunu sanıp devam eder, sonunda cebinde ne varsa alınır.”

Aydın’dan gelmiş Ahmet amca yaşlıydı. Ahmet amca rüyasını gerçek sanıyormuş. Rüyasında birisi kötülük yapıyor. O adamı günlerce takip ediyor, nihayet bağ yolunda buluyor, arkasından varıp, otomobiliyle adama çarpıp öldürüyor. Yargıç “sen adama kaza ile çarptın öyle değil mi” diyor, böyle dese daha az ceza alacak, ama Ahmet amca inatla “hayır o bana kötülük yaptı, onu öldürdüm” diyor. Akli dengesinin yerinde olup olmadığını anlamak için buradaymış. Her gün ilaç alıyordu. Panayırı Fethi Ahmet amcayı kızdırmak için onun ilaçlarını isterdi. Ahmet amca da ilaçları vermemek için hepsini yutardı.

Cezaevinde ilginç öykülerden birisi de Afyon'lu Mevlüt'ün hikâyesiydi. Tam karşımdaki ranzada yatıyordu. Yatağının başucunda da koyun sürüsü fotoğrafı vardı. Bir gün sohbet ederken başucundaki resmi sordum. Mevlüt büyük bir iştahla koyun sürülerini nasıl otlattıklarını, dereleri nasıl geçirdiklerini anlatmıştı. Asıl hikâyesi ilginçti. Neden cezaevine düştüğünü sorduşumda bu saf Anadolu insanların hali yüreğimi dağladı. Mevlüt, Afyon köylerinde çobanlık yapıyor. Zengin bir adam Mevlüt'ü buluyor. Arkadaşlığı ilerletiyor. Bu kişi Mevlüt'e, onun köylüsü olan birisini soruyor. Bir ay boyunca bu adam, Mevlüt'ün köylüsü hakkında atıp tutuyor. Mevlüt'ü arkadaşına düşman ediyor. Giderek Mevlüt ortada bir neden yokken, zengin adamın dediklerine inanmaya başlıyor ve köylüsüne düşman oluyor. Ve adamcağızı bir köşede sıkıştırıp vuruyor. Bu zengin kişi Mevlüt daha evine varmadan jandarmaya haber veriyor. Mevlüt yakalanıyor. Planlayarak adam öldürmekten müebbet alıyor. Daha sonra fark ediyor ki öldürdüğü köylüsü ile zengin adamın husumeti varmış.

İç avludaki en iyi arkadaşlarımdan biri de çiçeklerdi. Çok güzel renkleri vardı. Çiçeklerle neredeyse dost olmuştum. Kedi tırnakları çiçekleri aynı kökten gelmelerine rağmen çok farklı renkte olmaları ilginçti. Sarı, kırmızı, turuncu, mavi, mor renkleriyle ortama ayrı bir hava veriyorlardı. Onlar da bizim gibi tutukluydu. Onlar da bizimle beraber serbest kalsınlar istiyordum. Onların da özgür olup en güzel bahçelerde, balkonlarda, masalarda, pencerelerde olmalarını arzu ediyordum. Kedi tırnakları tohuma durmaya başlamıştı. Derya, kedi tırnaklarını çok severdi. Her kökten ayrı ayrı tohumlarını topladım. Her gün yeni tohumlar veriyorlardı. Bir köşede sakladım. Serbest kalırsam onları da götüreceğim. Onlara söz vermiştim. Onlar daha güzel yerlere yakışırldı. Tahliye olduktan sonra, Derya'ya hapisneden getirdiğim hediyeleri vermiştim. Evimizin balkonunda tohumlardan yetiştirdiler. Büyüdüler. Esareten kurtulmuş olarak özgürce rengârenk çiçekler açtılar, sarı, kırmızı ve turuncu renklerde. Balkonumuzun vazgeçilmezleri oldular her zaman, hüznü günlerimi hatırlatmış olsalar da...

Herkesle her konuda konuşan, anlaşılan insanlar vardır. Nail öyle birisiydi. Öyle bir fırlıydı ki değme gitsin. Bir suçtan dolayı cezasını çekmiş, tahliye olmuştu. Tahliye olmasına yakın, içerdeki arkadaşlarına söz vermiş. İçinde keyif verici olan paketi hapisnane duvarından içeri atacakmış. Sözü-nü tutuyor. Motosiklete binmiş fırsat kolluyor, cezaevi çevresinde dolanıyor. Nihayet paketi atıyor. Askerler kuleden görüyorlar. Ancak avludakiler hasretle bekledikleri pakettekiler çoktan paylaşıyorlar. Nail büyük bir iş başarmış havasıyla motosikletle hareketlere devam ediyor. Gardiyanlar bir şey-

den haberleri yokmuş gibi Nail'i çağırıyorlar. Nail motosikleti şaha kaldırıp geliyor. Yakalanıp yaka paça götürülüyor. Herkesle barışık, acayip çenebaz olan Nail hikâyesini anlatırken, tufaya geldik hocam demişti.

1 Eylül Dünya Barış Günü, tahliye kararı geliyor

Dünya insanlığını çılgın bir maceraya kurban eden Hitler, 1 Eylül 1939 günü başlattığı saldırılarla Avusturya ve Polonya'yı işgal edip, dünyayı özellikle Avrupa'yı felakete sürükleyen adımları atmıştı. İşgalleri sırasında işlediği insanlık suçlarını burada sıralamaya satırlar yetmez. Her ülke ayrı ayrı acılar yaşadı. Fransızlar, Sırplar, Romenler, Ruslar ciddi karşı direniş örgütleri kurdular. Hitler orduları Balkanlar'dan Türkiye sınırına kadar dayanmışlardı. Rusya içlerine yürüdü. Meşhur Stalingrad savunması doğmuştu. Sokak sokak direniş savaşları olmuştu. O zaman Sovyet bozkırlarında, binlerce askerini yok etmişti. Savaş sonrasında ölen İtalyan askerleri için yaptırılan anıta şöyle yazılmıştı. "O masmavi denizlerinizde mutlu değil miydiniz, sizinle burada ilk kez karşılaştık ve ebediyen ayrıldık." Avrupa'nın kültürünü, zenginliklerini, insanını, çocuklarını yok eden zihniyet, kentleri de tam bir harabe-ye çevirmişti. Yiyecek bulamayan insanlar, açlığa ve soğuğa dayanamamışlardı. Toplama kamplarındaki insanların yaşadıkları akıl almaz acılar, hikâyelere, romanlara, filmlere konu olmuştur, hâlâ da olmaktadır. Her şey gibi Hitler'in de sonu gelmişti. Dünya insanlığı bu kâbustan, yangından, ölümden, zulümden beş yıl sonra kurtulmuştu. Savaşın başladığı 1 Eylül o nedenle barış günü olarak kutlanır. Her yıl da kutlanacaktır. 1 Eylül'de tüm ülkelerde insanlar bir araya gelirler, insanlığı tehdit eden nükleer silâhlara karşı, nötron bombalarına karşı gösteriler yaparlar. Hayatlarını kaybeden, Alman, Rus, Fransız, İtalyan, Romen tüm Avrupalı insanlar huzurunda saygı duruşunda bulunurlar. Biz de her 1 Eylül Dünya Barış Günü'nü kutlardık. Bugün 1 Eylül Dünya Barış Günü benim için başka bir anlam taşıyordu.

Birkaç gün önce tüm arkadaşlarıma İzmir Sıkıyönetim Savcılığı'ndan haklarında dava açılması ve tutukluluk hallerinin devamına ilişkin kararlar gelmişti. Benimle birlikte iki arkadaşıma bir karar gelmemişti. Ben bu durumu olumlu yönde düşünmüyordum. Görüş gününde Derya'ya bilgi verdim. Avukatlarıma durumu anlatmasını istedim. Avukatlar durumu araştırmışlar: "Yeni bir durum yok. Birkaç güne kadar onunla ilgili de yazı gelir" demişlerdi.

Birkaç gün sonra bizlere de yazı gelmişti. Mahpushane memuru zarfın içindeki yazılarımızı aldığımıza ilişkin yazıyı imzalattı. Zarfın içindeki yazı,

örgüt hikâyelerini uzun uzun anlattıktan sonra, aynen şöyleydi: “Manisa siyasi şubesinde gözaltındaki ifadelerinin işkence yapılarak alındığı eldeki delillerden anlaşılmaktadır. Bu nedenle sanık Mehmet Çakır hakkında tahliye kararı verilmiştir.” Ayrıca tahliye edilmemizle ilgili yazılmış yazıyla da “hazırlıklarınızı yapın, bize haber verin” dediler.

Koğuşa geldim olan eşyalarımı ve yatağımı topladım. Diğer iki arkadaşım da aynı yazılar gelmişti. Davamızın seyri uzun süredir anlatmaya çalıştığım gibi gerçekleşmişti. Öğleden sonra koğuşlardaki tüm mahpuslarla ve arkadaşlarımızla vedalaştım. Her tahliye cezaevlerinde zordur. Kalan arkadaşlarımızı düşündüğümünden yeterince sevinemedim. Dışarıya çıktığımızda mühendis arkadaşım da vedalaştım. Bundan sonraki hayatında başarılar diledim.

Bizim hakkımızda verilen bu karar aslında tüm davayı etkileyecekti. Aslında dava bitmişti. Öyle de oldu. Hatırladığım kadarıyla ilk duruşmada arkadaşlarımız da serbest kalmışlardı. Benimle ilgili bu konuda bir daha dava açılmadı. Arkadaşlarımdan da hiç birisi ceza almamıştı. Hayatlarımızın her anında her şeyin bittiğini zannettiğimiz durumlarla karşılaşırız. O anlarda bile mücadele gücümüzü öne çıkarmayı başarırırsak, o anı da aşmamız mümkün olabilir. Bu son olmasını dilediğim tutukluluğum, eski tutukluğuma göre daha ağır gelmişti. Ancak geçmişte edindiğim tecrübeyle tam her şey bitti derken, çıkış yolunu bulup mücadele ettiğim için mutluyum. Tabii daha önümde halletmem gereken çok çetin sorunlar vardı.

Hapishanenin önündeyim. Bir bahar günü gelmiştim, bir sonbahar günü ayrılıyordum. İdareden yardım alarak, bir taksi çağırdım. Arkamda arkadaşlarımı bırakıyorum. Üzülsem de gerçek böyle. 12 Mart darbesinin bedelini nasıl ödediysem, 12 Eylül karanlığının da bedelini şimdilik ödemiş sayıldım. Manisa’da siyasi şubede işkencede ve Manisa Cezaevi’nde bize yapılanlar ağırdı ama Türkiye’nin diğer cezaevlerinde siyasi hükümlülere yapılanlar yanında bizim başımıza gelenler çok hafif kalıyordu.

Tedirginim ve korkuyorum. İşkenceden dolayı polislerden şikâyetçi olmam daha çok karşılaşacağımız anlamına geliyordu. Taksi geldi. Yatağımı üst bagaja koyuyoruz. Şoför “geçmiş olsun nereye gidiyoruz” diyor. “Otogara” diyorum. “Siyasetten mi ağabey” diyor, ben de “evet” diyorum. Taksi şoförünün bitmek bilmeyen sorularına kısa kısa yanıtlar verdim. Daha özgürlüğümün tam ayırdına varamamıştım. Kedi tırnağı tohumları yanımdaydı. Tahliye olduğumu aileden kimse bilmiyordu. Otogara vardık. Salihli’ye giden ilk otobüse bindim. Kendim ile baş başa kaldığımda nihayet özgür olduğumu hissettim. Yüreğim kıpır kıpırdı. Heyecanım artmıştı. Yanımdan

hiç ayırmadığım ve paketlediğim umutlarımı birer birer açıyorum. Yeni işler, yeni hayatlar kurmak istiyorum. Hayattan hiç korkmuyorum, her şeyin üstesinden gelecek gücümün olduğunu biliyorum.

Aracımız ilerliyor, sağımda solumda yüz yıllardır bu toprakları sulayan, verimli hale getiren Gediz nehrinin ortaya çıkardığı uçsuz bucaksız Gediz ovasına dalıp gidiyorum. Bağlar son demlerini yaşıyor. Bahardan kalan yeşil yapraklarını korumaya çalışıyorlar. Yaprakların altında ballanmış altın sarısı üzüm salkımları. Sıra sıra dikilmiş bağların güzelliklerine ve aralarında çalışan insanlarımıza hayran oluyorum. Azimle, büyük bir gayretle, atalarından kalan bu toprakları yeşertiyorlar, ibadet eder gibi sabırla emek veriyorlar. Çocukluğumda kendi köyümüzde ailemin toprakla uğraşısının zorluklarını yaşamıştım. Bu nedenle toprakla uğraşan insanlara, emeği ile geçinenlere her zaman büyük saygı duydum. Gözlerimi çok uzaklara dağların zirvelerine çeviriyorum. Mavi gökyüzüyle birleşmiş dağların zirvelerine, ufka doğru bakıyorum. Gözlerim ufka bakmaya doyamıyor. Ova muhteşem, Gediz'in suları, beton kanallardan beyaz köpükleriyle devrile devrile akıp gidiyor. Varacağı yere bir an önce varmak istercesine. Kanalin çevresini rengârenk çiçekler kaplamış. Kuşlar, bin bir çeşit böcekler, kelebekler uçuşuyorlar. Bircümle canlı, havayla, suyla, toprakla öyle güzel dost olmuşlar ki, dostluklarını kimseler bozmasın. Traktörler, arkalarına bağladıkları aletlerle, toprağı işleyip, toprağı daha da coşturmak için gürül gürül çalışıyorlar. Doğa muhteşem büyük bir orkestra gibi öyle güzel şarkılar söylüyor ki, kendimden geçiyorum. Doğanın kucağına atlamak istiyorum. Kollarının arasına alsın istiyorum. Beni bağrına bassın istiyorum.

Aracımız yol alıyor nerelerde olduğumuzu bilemiyorum. Hazan mevsimi kimi yaprakları sarartmış, kimilerini kızartmış. Güneş yaz günlerindeki sıcaklığını biraz unutmuş. Yapraklar hafif esintinin etkisinde kalıp, esintiye uyarak dans ediyorlar. Aslında doğa, havasıyla, güneşiyle, her türlü varlığıyla yeni bir dönemin hazırlığı içinde olduğunu belli ediyor.

Karşıda Bozdağlar'ı görüyorum. Memleket havası da esmeye başlamıştı. Memleketimize yaklaştığımızın habercileri. Antik çağda süt ve balın ayrı ayrı aktığı kestane ve cevizin vatanı Bozdağlar. Şimdi biraz adı gibi olsalar da, bütün haşmetiyle duruyorlar. Salihli eteklerine tutunmuş ve Gediz ovasına doğru salınıyorlar.

Bu şekilde memleketime ikinci gelişim oluyor. Bir daha böyle gelip gitmelerimin olmamasını diliyorum içimden. Otobüs, Ankara yolundan ayrılıp, şehre doğru kıvrılıp, parkımızın ve şehitliğimizin koyu yeşil servileri arasından süzülüp İstasyon'daki Can Baba kahvesi önüne geldi. Yatağımı indiri-

yorum, araç gidiyor, beni gören kahvenin içindekiler dışarıya geliyorlar, kahvenin önünde oturanlar da ayağa kalkıyorlar. Sadece bakıyorlar. Bir tak-si kiralayıp eve doğru yöneliyorum. Memleketimi ve herkesi çok özlemişim.

Evimizin önüne geldik. Eşyaları indirdim. Araç gitti. Komşularımız bağ-rışmaya başladılar. Balkonlarına çıkan diğer komşularımız da bağrışlara ka-tıldılar. Gece yarısı götürüldüğüm sıradaki gibi balkonlara insanlar doluşt-u-lar. Kimileri seslenerek, kimileri de tıpkı o geceki gibi sessizce izleyerek ba-kıyorlar. Komşularımız sokağa kadar gelmişlerdi. Herkesle sarılışıyoruz.

Derya evde yokmuş, daha yeni başka bir komşuya gitmiş. Daha ben içe-riye girmeden koşarak geldi. Sarıldık, oğlum annesinin arkasında kalmıştı. O da koşarak geldi. Oğlumu kucaklıyorum. “Hani kiraz getirmemişsin” di-yor. Evimize çıkıyoruz kapıda kucağında kızım ile kayınvalidem karşılıyor. Sarıldık birbirimize. Kızımı kucağıma almak istiyorum. Kızım beni tanıya-madı ya da unutmuştu. Meşhur ağlayışlarını sürdürdü. Kocaman gözlerin-den süzülen gözyaşlarını silerek zorla da olsa kucağıma alıyorum. Bana sa-dece baktı bir zaman. O akşam evimizde dostlarımızla, arkadaşlarımızla, ak-rabalarımızla hasret giderdik. Artık beni yeni bir hayat bekliyordu. Neler yapmam gerektiğini düşünüyorum. Belki de iş bulma umuduyla çok sevdi-ğim Salihli’den ayrılacaktım. Yeni bir yol ağzındaydım. Kafamın derinlikle-rinde bu tür sorunlar olmasına rağmen birkaç gün bunları düşünmek iste-miyorum.

Ertesi gün çok erken uyandım. Oğlumun sarı, dalgalı saçlarını okşadım, kızım kocaman gözleriyle derin bir uykudaydı, yanağına bir öpücük kon-durdum. Hep çocuklarımın yanında olmayı umut ediyorum. Evimizin bal-konuna çıktım. Doğa derin bir uykuda. Dağlar, evler, ağaçlar, her şey sis içinde, belirgin görünmüyorlar. Sadece koyu bir gölge içindeler sanki. Or-talık yavaş yavaş belirginleşmeye başlıyor. Ağaçlar, evler çiçekler doğa uya-nıyor. Gün ağarmaya başladı. Sonbahar ve hüznünün doğaya tamamen ege-men olduğunu görüyorum. Tüm sabahların en belirgin özelliği kuş sesleri. Birkaç kuş sesiyle başlayan cıvıltılar birden çoğalmaya başlıyor. Doğanın canlılığı, hareketliliği ve ahenk içinde akıl göstermeye başlamıştı. Çevrele-rinde böcekler uçuşuyordu. Bir kedi hızla koşup ağaca tırmanıyor. Korkmuş olmalı, bir şeylerden kaçıyor olmalı. Güneş artık ağaçların arasına ve yap-rakların üzerine aydınlığını taşıyor. Toprak kabarıyor, üzerinde hafif bir du-man, altında gizlediği ne varsa, her şeyin, yeni güne hazırlanmakta oldu-ğu-anlatıyor. Kuşlar süzülerek keşif yapmaya başlıyorlar.

Bahçemizdeki güllerin ortama ne kadar renk verdiklerini fark ediyorum. Büyük bir ihtimalle karıncalar son hazırlıklarını yapacak olmalılar. Balkon-

muzdaki menekşelerin düzgün çizilmiş çiçeklerinin insana gülerek baktığını fark ediyorum. Ve sardunyalar, kırmızı, pembe ve beyaz renkleriyle yuvarlak ve kenarları oya gibi işlenmiş yapraklarıyla, vazgeçilmezlerden olduklarını fark ediyorum. Tohumdan yetiştireceğimiz kedi tırnaklarının da zamanla bu manzaraya katılacaklarına inanıyorum.

Yeni bir gün başlıyor. İnsanlarımız sokaklara tek-tük çıkmaya durdular. İnsanlarımız başları önde, elleri ceplerinde, ağır adımlarla yürüyorlar. Ağır hayat şartlarını kaldırmaya ve taşımaya çalıştıkları her hallerinden belli oluyor. Kravatlı olanların bir büroda çalıştıklarını tahmin ediyorum. Giysileri sade, eski ama karşıdan gördüğüm kadarıyla temiz olanlar, fabrikalarda, atölyelerde, tezgâhlarda çalışan insanlarımız. Emeklerinin çok büyük bir değer olduğunu bilmelerine rağmen, kendi güçlerinin farkında olmayan insanlarımız, dünyanın ve kendilerinin kaderlerinin avuçlarının içinde olduklarının farkında olmayan insanlarımız, böyle ağır adımlarla, isteksiz ve mutsuz gidiyorlar işlerine. Ömürlerinin böyle geçeceğine, kaderlerinin böyle olduğuna inanmışlar bir kere.

Onlar olmadan ne madenler çıkarılır yeryüzüne, ne de nehirlerin akışı değiştirilebilir. Ne de rüzgârlardan enerji elde edilebilir. Onlar olmadan altın, altın olmaz, gümüş işlenmez, bakırdan tel, çanak, tabak yapılamaz. Onlar olmadan, buğday, buğdaydan un, pancardan şeker elde edilemez. Onlar olmadan, akla gelmeyen motiflerle, ne kilimler dokunur, ne de acem işi ipek halılar dokunur. Onlar olmadan tezgâhlarda rengârenk giysiler doku-namaz, giysiler dikilmez. Onlar olmadan şehirler birbirine yakın olamaz. Onlar olmadan kıtalar, şehirler asma köprülerle birbirlerine bağlanamaz. Onlar olmadan potalarda maden eritemez, metal şekil alamaz. Onlarsız limanların, nehirlerin, tarlaların, fabrikaların, atölyelerin anlamı olamaz. Onlar dünyamızın vazgeçilmezleridir. Yüz yıllardan beri de öyledir. Öyle de sürüp gidecektir. Onlar kaderlerini değiştirdikleri zaman, belki de dünya dönüşünü değiştirecektir.

Yeni bir gün başlıyor. Ve çocuklar, çoktan uyanmış doğanın seslerine kendi seslerini de katıyorlar sokaklarda. Sokakların sessizliğini bozuyorlar. Annelerinin elini tuttukları halde, ağlayarak annelerine yetişmeye çalışan çocuklarımız. Hareketleriyle bir şeyler anlatmaya çalışıyorlar. Çok keyifli değiller. Kimileri cıvı cıvı, çok şeyden habersiz yarım yamalak cümleleriyle anlatmaya çalıştıklarının anlaşılmadığını fark edemeyerek, arka arkasına cümleler kuruyorlar, anlamlı olan, anlamsız olan cümleler. Kimileri işe giden annelerinin arkasından burada ben varım dercesine ağlıyorlar. Sabah-tan sokağa ayrı bir hüznü katıyorlar. Minicik giysileriyle, minicik ayakkabı-

ları ve sevimli tavırlarıyla, büyümüşler de küçülmüşler sanki. Çocuklarla birlikte hayata karşı ve insanlığı karşı umutlarını şahlıyor.

Derin bir nefes alıyorum. Büyük bir saygı, şefkat ve merhametle, her şeyi gözlerimle okşuyorum, tek tek. Her şeyi görmenin ve görebilmenin verdiği güvenle ayrılıyorum balkondan. “Karanlıktan güçlüydü hep aydınlık, uzakta parlayan sınırsız ışık” şarkısını mırıldanarak.

Daha zor yıllar

Bir haftadır dinleniyorum. Sakin düşünerek hayatımın bundan sonraki yolunu çizmeye çalışıyorum. Tabii ki hiçbir şeyin istediğim gibi gitmeyeceğini bilerek... Derya'nın İstanbul'da amcası vardı, oralar da iş bulabilir, yardımcı olabilir diye düşünüyorum. Son olayda polislerden şikâyetçi olmamdan dolayı buralarda artık bana rahat vermeyeceklerine kesinlikle inanıyorum. Nerede yaşarsam yaşayayım, nereye gidersem gideyim artık resmen fişlendiğim dosyam arkamdan gelecekti. Geriye kalan ömrümde bu gerçekle beraber olacaktım. Hayatımız biraz daha normale girmeye başlamıştı. Kurban bayramı da yaklaşıyordu. Çocuklarımıza giyecek almak için bir esnafımın dükkânına gittik. Alacaklarımızı aldık, hepsi paketleni, poşetlendi. “Borcum ne kadar” der demez, esnaf, “Öğretmenliğe başladığınızda verirsiniz” dedi. Ben de “o durum belirsiz” dememe rağmen, “ne zaman belli olursa o zaman verirsiniz” dedi.

Eve dönerken yol boyunca hiç konuşmadık. Bu içten, sıcak ve anlayış dolu davranıştan çok etkilenmiştik. Eve geldiğimizde de “İstanbul'da kim bize böyle davranabilir” diye düşündük.

Ben gözüktüğü gibi ve tutuklu iken evin ihtiyaçlarını Burhanettin amcanın dükkânından karşılamışlar. Derya daha sonra borcunu ödemeye gittiğinde Burhanettin amca, “bu para geçmez, hoca bir dönsün bakalım” demiş. Derya, çocuklarımıza gerekli olan ilaçları, bir arkadaşının eşinin eczanesinden almış. Onlar da “ilaç parasını sonra alırız” demişler. Mahalle bakkalımız İsmail amcadan ekmek almak istiyoruz ama peşin paramız yok, durumumu çok sıkılarak söyledim. İsmail amca da “Oğlum ne istersen al, ister öde, ister ödeme” demişti.

Benzer durumları başka biçimlerde de yaşadım. Ne yaparlarsa yapsınlar, insanlar bizlerin kim olduğumuzu, neler yapmak istediğimizi gayet iyi biliyorlardı. Bizlerin insanlarımızla hiçbir sorunumuz olamazdı. Bunu yaşayarak öğrendim, gördüm. Bu durumlar karşısında, ne olursa olsun, hangi tehlikeler gelirse gelsin, memleketimizde kalmamızın doğru olacağına karar

verdik. Güzelim memleketim Salihli’de hayatımı sürdürecektim olmamdan dolayı son derece mutluydum.

Herhangi bir iş yapmak için param yoktu. Ancak bir işyerinde ücretli çalışabilirdim. Ve iş aramaya başladım. Rastgele gezerken bir öğretmen arkadaşım benimle konuşmak istediğini söyledi. Şimdiki çalıştığı okulundan, bir dağ köyüne atamışlar. Son derece üzgündü. “Neler yapabiliriz” dedi. Ben de “Yapacak bir şey yok. Git görevine başla ve orada görevini sürdür” dedim. Arkadaşım ısrarla, ama çocuklar, eşim gibi mazeretlerini sıraladı, dinledim ve “Hocam, senin karşında meslekten atılmış, şu anda da işsiz birisi var. Git görevine başla bu günler de geçecek” dedim. “Anladım hocam” deyip gitti.

Arkadaşım Ersan Zor benimle konuşmak istediğini söyledi, buluştuk. O zamanki Aygaz tüp bayii Samim Aksan’dı. Yanında çalışan işçilerinden bazılarının işine son vermiş. Aslında içlerinden birisi bütün işleri yürütüyormuş. Samim Aksan hiçbir durumla ilgilenmiyor, sadece her ay belli bir para alıyormuş. Ailesi Samim Aksan’a yardımcı olacak, işleri çevirecek birisini arıyorlarmış. Ersan Zor’dan yardım istemişler, o da beni önermiş.

Aygaz yılları

Çalışmaya çok ihtiyacım vardı, şartları konuşacak vaktim bile yoktu. İşin sorumluluğu ağırdı. Bir taraftan da kolay sayılırdı. Masada oturup, telefonla sipariş verenlerin adresini alıp, servisi gerçekleştirenden ücretini alacaktım. Aygaz bayiliği o zaman eski Belediye binasının altında küçük bir dükkândı. Depomuz şehrin dışındaydı. Yanımızda rakibimiz İpragaz vardı. Bir şoförümüz, bir servis elemanımız vardı. Samim amca ciddi bir rahatsızlık geçirmişti. O zaman da rahatsızlıkları devam ediyordu. Sabahları dükkâna gelir gelmez mutlaka kahvesini içer, güne öyle başlardı. Mavi yeşil parlak gözleriyle insana çakmak çakmak bakardı.

İşime sanki çabuk uyum sağlıyorum. Baştaki işe karşı sıkılganlığımı atıyorum. O zaman tüp depozitosu pahalıydı. Aliağa dolum tesislerinden dolu tüp alınıyordu. Ne kadar boş tüp giderse, o kadar dolusu geliyordu. Bu durumda insanların tüplerini biriktirip, ancak öyle bir kamyon dolusu tüp alabilirdik. İnsanlar bu duruma razı olurlardı. Çünkü tüp sıkıntılarını çok yaşamışlardı. Böyle gitmeyeceğini konuşup, tüp satın almaya başladık ve kısa zamanda da başarı sağladık. Yavaş yavaş kendi tüplerimizi dolum tesislerine gönderiyorduk. Şoförümüz Süleyman’la birlikte semtlere ve kasabalara çıkıp bayilikler vermeye başladık. Artık tüp kamyonu geldiğinde, bir-

kaç gün içinde dolu tüpler satılır hale geldi. İşlerimiz yolunda gidiyordu. Samim amca keyifleniyordu. Benim de evime tat gelmişti. Oğlum sokakta karıştığı insanlara “Babam eskiden öğretmendi, şimdi de tüpçülük yapıyor” diyormuş.

Yanımızda çalışan arkadaşlarla iyi geçiniyordum. Onların evlerine gittiğim zamanlar oldu. Önceden nasıl bir hayat sürdürdükleri tahmin etmeme rağmen, gördüklerim karşısında çok üzüldüğümü söylemeliyim. İnsanlarımız çok zor şartlarda hayatlarını sürdürmekteydi. Hayatlarını görmem, paylaşmam ve nelere katlandıkları fark etmem karşısında, emeği savunmanın ne kadar kutsal bir görev olduğunu bir kez daha anlıyorum.

Düğün yapacak olan aileler gelirlerdi ve gelin kızlar parlak tüp isterim diye tutturlardı. Onlar çok daha güzel şeylere layıktılar aslında, onların isteklerini yerine getirmeye çalışıyordum. Ancak paralarını çok zor harcadıklarını görmemek mümkün değildi. Çünkü çok zor para kazanıyorlardı. Başları önde mahcup, gözlerini kaçırان, rengârenk oyalı yaşmakları, çok renkli çiçek desenli basma giysileriyle, renkli naylon ayakkabılarıyla güzelim genç kızlarımız. Hiç itiraz etmeden, “siz bilirsiniz” diyerek alışverişlerini yapıyorlardı.

Tüp kamyonu gelmeden tüp bekleyen insanlarımızın hallerini ve tüp geldikten sonra, henüz kamyonundan inmeden tuttuğu tüpü bırakmamak için çabalayan insanlarımızın dünyalarını anlamaya çalışırdım. Zaman zaman onlarla konuşup, ülkemizin aydınlarının insanlarımızı tanıma konusundaki zorlanmalarını anlamaya çalışırdım. Gerçek hayat ağır, acımasız ve çok zordu. İstesenez de, istemesenez de olgunlaşmanıza katkısı büyüktü.

Aygaz, Koç Holding’e bağlı bir kuruluştı. Holdingin beyaz eşya üreten birimlerinin ocak, buzdolabı, fırın gibi ürünlerine kotalar koyarak bayilere zorla sattırmak isterlerdi. Eğer belirlediği sayıda eşya satmazsanız bayiliklerinizi alacağız diyorlardı. Almak zorundaydık, aldık, sattık ve başka ürünlerle de dükkân biraz beyaz eşya, biraz tüp satan bir yere dönüşmüştü. Holdinglerin acımasızlığını ve nasıl zora dayanarak büyüdüklerini gördüm. Holdinglerin öncelikle kendi çıkarlarını düşündüklerini gördüm. Hiç dışarıdan para almadan, kendi imkânlarımızla işyerini eskiye göre çok iyi bir yere getirmiştik.

Samim amca eski Demokrat Partili’ydi. Salihli’nin eski esnaflarındandı. Oğlu Levent Aksan, İzmir Dev-Yol davasından idam cezası almıştı. Salihli TÖB-DER lokali, Altınordu İlköğretim Okulu bahçesi kenarındaydı. Lokalimize yakın bir yerde Halk-Der adlı bir gençlik derneği vardı. Gençler lokalimize çok sık gelip oturuyorlardı. Öğretmenler bu durumdan rahatsız olun-

ca karar aldık ve bu kararımızı bütün gençlik derneklerine bildirdik. Herkes kabul etmişti, ancak Halk-Der'den kimse cevap vermedi. Bunun üzerine bir arkadaşımla yakınımızdaki binalarına gittik. Uzunca salonun sonunda bir masada Levent Aksan oturuyordu. Ben “çocuklar lokale geliyor” dememe kalmadan sözümü kesmişti. “Senin çocuk dediklerinin elini yakında öpeceksin” demişti. Bu söz üzerine diyecek bir şey de kalmamıştı. Binadan ayrıldık. Galiba hayattan daha çok şeyler öğrenecektik. O zaman Levent tutuklu, ben meslekten atılmışım, babasının dükkânında çalışıyorum. Hayatın bize daha nice sürprizleri olabileceğini düşünüyorum. Samim amcadan, bazı sahtekârların, oğlunu idamdan kurtaracağım diye para sızdırdığını öğrenmiştim. Samim amca hiçbir zaman oğluyla ilgili ve benimle ilgili hiçbir şey söylememişti.

Beklediğim baskılar gelmeye başlamıştı. Gözaltına alındığım evden, yakın başka bir eve taşınmışım. Salihli'deki bir olayı bahane ederek, gece yarısı evime polis baskını yapmışlardı. Evimde arama yapmadılar. Artık mahalleden ayrılma vakti gelmişti. Öyle de yaptık. Seyrantepe camisi yanındaki bir eve taşınmıştık. Bir akşamüstü Manisa polisi Aygaz bayiliğine gelerek evime gitmeyi istedi. Beraberce eve gittik. Arabadan inince bütün mahalle ayağa kalktı, herkes balkonlarda ve pencerelerde. Ev aranıyor. Aradıkları her şeyi ortada küçük bir salon vardı oraya yığdılar, topladılar, hiçbir şey yoktu. Evimizi darmadağın bırakarak gittiler. Bana nasıl bir mesaj verdiklerini biliyordum. Derya henüz okuldan gelmemişti. Dükkâna geldim. Hemen bir ev aramaya başladım. Yanımda çalışanlar sokakları biliyorlardı. Ayrıca boş evlere de dikkat ederlerdi. Soruyorum yakınımızda, Pazar yerine yakın bir ev olduğunu söylediler. Eve baktım. Sahibini buldum ve evi tuttum. Derya okuldan gelip manzarayı görünce şaşırmış öylece beni bekliyordu. Şoför Süleyman, Halis ve ben sabaha kadar dağıtılmış eşyalarımızı yeni tuttuğum evimize taşıdık. Çok sonraları bu evime de bir ziyaretleri olmuştu.

Bir gün dükkânımızın önünden İzmir'den öğretmen bir arkadaşım geçti. Buraya tesadüfen gelmediğini anladım. Biraz sonra arkasından gittim. İlerideki bir çay ocağında oturduk. Epeyce sohbet ettik. İzmir'deki parti içi çekişmeleri anlattı. *Kızıl İzmir* grubundan söz etti. Ben daha çok arkadaşlarımızı sordum. Benim gibi görevden alınan çoktu. Gözaltılar ve tutuklamalar olmuştu. Herkes çok zor günler yaşıyordu. O gün sadece bilgilenmiştim. Gruplaşmalara ilgi duymadığımı söyledim. Hayatımızı sürdürmenin zorluklarını anlattım. Halen de polislerden şikâyetçi olmamdan dolayı zorlukların olduğunu belirttim. Tüm arkadaşlara selâmımı iletmesini söyledim ve ayrıldık. Bir daha da o kanaldan bir arkadaşım gelmedi.

Samim amcanın damadı ve kızları İzmir’de oturuyorlardı. Ticaretle uğraşıyorlardı. Ticaretin zorluklarını işin içine girince anlıyordum. Onlar Salihli’ye taşınmaya karar vermişler. Dükkânda konuşuyoruz. Sistemin aynı şekilde devam etmesini istediler. Bu konuda samimi olduklarına kesinlikle inanıyordum. Ancak ben onlar gibi düşünmüyordum. Artık buraya hepimizin sığması mümkün değildi ve bu iş hepimizi geçindiremezdi. Yeni bir iş bulmam gerektiğini düşündüm. Bu nedenle bana daha önce iş teklifinde bulunan arkadaşım ile konuşmaya karar verdim. O zaman Samim amcayla çalıştığım için ve ayrıca kendisine olan vefa borcumdan dolayı arkadaşımın bu teklifine sıcak bakmamış ve ona da söylemişim. Lâkin çare yok, o arkadaşla tekrar konuşmaya karar verdim.

Aygaz’da çalışmaya başladığım günden bu yana hayata dair çok şeyler öğrendiğimi belirtmeliyim. Öğretmenlik yaptığım sırada kendimize göre çevremiz vardı. O çevre dışına pek çıkmıyorduk. Bu işimle insanları daha iyi tanımış ve geçmişte bu insanları anlamakta ne kadar yetersiz olduğumu görmüştüm. Emegi savunmuş olsam da, emekçi insanları yeterince tanımadığımı anlıyordum. Emekçi insanların bizim bilmediğimiz, göremediğimiz hayat anlayışları vardı. Olaylara ve insanlara bakışları önceden düşündüğüm gibi değildi. Manevi duyguları oldukça güçlüydü. Çaresizlikle baş etmeyi, ellerinde olanla yetinmeyi biliyorlardı. Emeklerinin pazarlığını yapacak güçleri yoktu. Hemen hemen çoğunluğunun sosyal güvenliği yoktu. Doktora gidemeyenler, ilaç alamayanlar vardı. Aydınların bu durumu anlama yeteneklerinin yetersiz olduğunu gördüm. Deyim yerindeyse daha çok fırın ekmek yememiz gerekiyordu. Emegi ile geçinen insanlarımızın olumsuzluklara rağmen, kendi durumlarını değiştirmekteki yeteneksizliğinin ve isteksizliğinin çok normal olduğunu anladım. Evine sadece günlük ekmeğini götüren, okumayan, düşünmeyen, merak etmeyen insanlarımıza bir şeyler öğretmenin zorluğunu fark ettim. Ülkemizin en büyük sorununun yoksulluk olduğuna inanıyorum. Bu sorunun çözümü, insanların sosyal durumlarının yükselmesi halinde bizi ve bizim ne yapmak istediğimizi ancak anlayabilirler şeklinde düşünüyordum.

İşleri yolunda olan insanlarımızın, kendileri dışındaki insanların hayat şartlarının nasıl olup, olmaması gerektiği konusundaki duyarsızlıklarını anladım. İnsanlarımızın sorunları çözme becerisi gelişmemiş, sorun karşısında bocalayan, telâşlanan, şaşırان ve kendi yöntemleriyle çözdüklerini gördüm. İnsanlarımız daha çok yönetilmeye uygun olduğunu, siyasi tercihlerini gerçekleştirirken, kendi düşüncelerinden çok, önder saydıkları, sözü geçen insanlara danıştıklarını anladım. Özellikle çevrelerinde lider saydıkları kişile-

re güveniyorlardı. Devletten çekiniyorlar, dedikodu ve fısıltıya önem veriyorlardı.

Genellikle başkalarını değerlendirirken, insanın, konumuna, yerine, önemine baktıklarını gördüm. İnsanlarımızın anlayışlarını, düşüncelerini değiştirmek için onlarla dost olmak ve arkadaşlık kurmak gerektiğine inandım. İnsanları böyle kabullenmek gerektiğine inandım. Mitingler, yürüyüşler, gösteriler çok önemli ve etkili çalışmalardır. Önemli olan bu hareketleri emekçilerin nasıl algıladıklarıdır. Onları nasıl etkilediğini anlamamız gerektiğini öğrendim. İletişim araçlarının çok etkili olduğunu anladım. Emekçi semtlerindeki okullarda çalışan öğretmenlerin çok çalışmaları gerektiğine inandım. Daha çok gözlemlere ihtiyacımız vardı. İnsanlarımızı can kulağıyla dinleyip, ne demek istediklerini, neler düşündüklerini anlamak için çok alçakgönüllü olmamız gerektiğini anladım. Sonsuz bir sabra ihtiyacımız olduğunu anladım.

Hayatın yollarımızı nerelerde kesiştireceğini bilemiyoruz. Bir kez daha, bir kez daha sol içindeki görüş ayrılıklarının derinleştirmenin ne kadar sakıncalı olduğunu gördüm ve yaşadım.

Efes Pilsen, Milangaz yılları

Bir zaman önce iş teklifinde bulunan İhsan Yazla'nın yanına gittim. Yanında çalışabileceğimi, istasyon çevresindeki evinde kira vermeden oturabileceğimi söyledi. Bira ve tüp servisinde çalışacaktım. O zaman kahvelerde bira satışı serbestti. Haftanın üç günü şehir içinde, iki günü de civar kasabalarda servis yapacaktık.

Yeni işyerim sanayi çarşısının altındaydı. Bira ve tüp depolarının dışında, bağ çubuğu aşısı yapılan odalar vardı. Binaların alt tarafı tarlaydı. Burada çiçek serası ve bağ çubuğu dikilecek tablalar vardı. Depoların ve bahçelerin tüm işlerini Cafer adında bir arkadaşımız yapıyordu ve oldukça başarılıydı. Cafer çok az konuşan, son derece çalışkan birisiydi. Kendi işleri dışında, kamyonların yüklenmesinde ve boşaltılmasında da yardım ederdi. Başında şapkası, mavi gözleri, ayağında çizmeleriyle, elindeki küreğiyle her işi başaran, azmini ve gayretini takdir ettiğim, beni şaşırtan nadir insanlardan biriydi.

İşyeri sahibi İhsan Yazla ziraatçıydı. Yere bakarak yürürdü. Kızdığı zaman depoların önündeki avluda, mahpuslar gibi volta atardı. Pipo içerdi. Çok sinirlendiğinde pipoyu yere çarpardı. Sadece kendi işiyle ilgilenirdi. Keyiflendiğinde kendine has tarzıyla gevrek gevrek gülerdi. Bağ çubuğu

aşlanmasıyla ilgili işlere daha çok ilgi gösterirdi. Bizim işlerden sorumlu başka bir görevli emekli öğretmen ağabeyimiz vardı.

Sabahları servis aracı hazırlanırdı. Salihli'deki tüm kahveleri, bakkalları kendimize göre planladığımız sıraya göre gezerdik. Dolu kasaları verir, boşları alırdık. Tüm şehri gezdiğimden yeni insanlar tanıyordum. Yeni arkadaşlarım oldu. Eski tanıdıklarımın dolayısı satış potansiyelimiz artmıştı. Sabah çıkıp akşam dönerdik. Diğer servis yerlerimiz, Adala, Durasıllı, Mevlütlü, Yeşilova, Karaoğlanlı, Kabazlı, Salihli'nin batı yönünde ise, Sart ve Mersin-dere idi. Şoför arkadaşım Hüseyin sohbeti, kasabalarda dinlenmeyi çok sevdi. Alkole karşı ilgisi çoktu. Kasalarda bira şişesi kırılınca kasa bozulmuş olduğundan, geriye kalanları akşama kadar tükettirdi. Bakkallarda ve birahanelerde yemek yemeyi çok severdi. Hüseyin ile işten sonra da arkadaşlık yapardım. Evliydi. –Çok genç yaşta kalp krizi geçirdi, aramızdan ayrılıp gitti.– Akşam döndüğümüzde depoda hangi işler yapılacaksa hep beraber yapardık. Ertesi günü tüp kamyonu dolum tesislerine gidecekti. Ellerimizde kalecilerin kullandığı eldivenlere benzer koruyucularla tüpleri sardık. Ben tüplerin üzerindeydim. O sırada depoya iş arayan birisi, İhsan ağabeyle görüşmek için geldi. İhsan ağabey kendisine “Hangi işleri yaparsın” diye sordu. “Her iş yaparım” dedi. İhsan ağabey beni göstererek, “Kamyonun tepesindeki adamın işini yapabilir misin?” diye sordu. “Hayır yapamam” diye cevap verdi. Sonra İhsan ağabey “O öğretmen, o yapıyor da sen niye yapamıyorsun” deyip, adamı, sen bizim işimize gelmezsin diyerek kibarca gönderdi.

Servis yaptığımız birahanelerin sahiplerinden birisiyle çok iyi anlaşıyorduk. Çok hoş sohbetler ederdik. Biz tam akşamüstü varırdık henüz müşteri yoğun olmazdı. Bilgili bir insandı. Yemek yedirmeden ve bira içirmeden kesinlikle göndermezdi. Bu durum biraz da işimize gelirdi. Çünkü haftanın son günleri olurdu. “Hocam ben sizi askerliğimdeki tim komutanıma benzetiyorum” derdi.

Bu hafta işler yoğun geçmişti. Herkes memnundu. Haftanın son servisi Selim ustanın birahanesiydi. Hüseyin daha varmadan “hocam sakın hiçbir şeyi geri çevirme bu gün biraz oturalım” dedi. Hüseyin'i kırmadım. Selim usta yapacağını yaptı. Sohbeti başlattı. Selim, “Hocam ben askerliğimi Tunceli'de yaptım. Çok zorlu geçmişti. Çok çatışmalara girdim. Hüzünlü anlar yaşadım. Oranın insanı o bölgeye Dersim diyordu. Bir Dersimli ile oturup konuştuğumda, hemen hepsi 1938 yılında yaşanan olayları anlatırlardı. Ben bu yaşananları duyunca kendimden utanırdım. Sahiden bunlar yaşandı mı diye kendime sorardım. Hocam ben Munzur ve Harçık suları arasında ka-

lan dağlık ve ormanlık alanda görev yapmıştım. Aşılması zor yüksek dağlar, derin vadiler vardı. Çok güzel manzaralar yakalıyordum. Bu dağların zirvelerinde güneşin doğuşunu izlemek bir ömre bedeldi. O yörenin insanı, Güneş'e aşiktir, sevdalıdır, tutkuludur. Güneş'e dönüp dua ederlerdi. Bir gün bir yaşlı kadın, torunuyla birlikte Kürtçe dua ediyordu. Dua bitti, torununa ne dediğini sordum. Defterime yazmıştım, dükkâna asarım diye düşünmüştüm, sonra yanlış anlaşılır diye vazgeçtim." Selim usta defteri getirip, okuyor duayı "Ey dünyanın, ümmetin ışığı, ümmetine sahip çık, önce komşularımıza, kurda, kuşa ver. Eğer kalırsa bir köşesinden bize de ver. Ne verirsen hayırlısını ver. Dostları darda koyma, bizi de onlara bağışla, Ey Allahım, dünyayı karanlıkta koymadığın için cemaline ve cömertliğine şükürler olsun." Anlatmaya devam etti. "Hocam tim komutanımızın adı Sinan'dı. Uzunca boylu atletik yapılıydı. Çok iyi insandı. Üniversite bitirmişti. Devriyeye çıkmadan önce 'Oğlum, burası can pazarıdır. Kim erken, kim çabuk, kim dikkatli davranırsa hayatını kurtarır. Büyük kayalar, orman, mağaralar, hepsi tehlikedir, tuzaktır' diye bize öğüt verirdi. Yine devriye geziyoruz. As-teğmen Sinan ve beş kişilik tim. Ses çıkmayacak, karınca bile ezilmeyecek yürürken. Bazı sesler karşısında, komutan işaretini verdi yatıyoruz yere, siper alıyoruz. Komutan emri verdi. Bir cehennem daha, can pazarı kuruluyor. Kaşlarımızı bile kaldıramıyoruz, sadece ateş ediyoruz. Bağırıyoruz, 'teslim olun, teslim olun' yoğun ateş onlardan da geliyor. O anları hiçbir zaman yaşamak istemem, ölümün yanımızda olduğu anlar. Kurşunların başımızın üstünde uçuştığı anlar, yeter artık dediğimiz anlar, kuşların korkularından çığlık çığlığa ötüştüğü anlar. Nihayet karşıdan kurşun gelmiyor. Biraz daha yatıyoruz siperlerde. Komutan, 'Selim ateş açılan yere doğru ilerle' diyor, kalkıyorum arkadaşlar beni koruyor. Elimde silâhım bacaklarım titriyor. Yerlerde çaydanlık ve çay bardakları. Çantalar sağa sola savrulmuş, bardaklarda yarım kalmış çaylar, tutuyorum, henüz ılık, çay içiyor olmalılar. Üç kadın kıpırdamaz haldeler, silâhımın ucuyla poşularını açıyorum. Gözleri solmuş ve sabitleşmiş, tenleri henüz ılıktı, kalplerini kontrol ediyorum. Durmuş, hiçbir kıpırtı yok. Daha ileriye bakıyorum, çünkü yerde beş bardak vardı. Diğer ikisi kaçmış olmalı. Komutana sesleniyorum. Gelebilirsiniz diyorum. Komutan ve arkadaşlar geliyorlar. Üçünü yan yana getiriyoruz. Poşularını ve gömlek düğmelerini açıyoruz. Komutan Sinan bir garip bakıyordu. Kenardaki yatan bayana, elindeki silâhı yere düşü. Diz çöküp, gözlerine bakıyordu. Yerdeki boylu boyunca yatan kadına. Ellerini avuçlarına aldı. Uzunca zaman, okşadı ellerini. Avuçları kalınlaşmıştı. Yüzünü avuçlarının içine aldı. Poşunun altından çıkan siyah saçlarını okşadı. Gökyüzüne

dikilip kalmış, siyah gözlerini, başparmaklarıyla kapattı. Ayağa kalktı. Baştan ayağa süzdü tekrar. Ayaklarındaki kalın çoraplarına ve naylon ayakka-bılarına baktı bir zaman. Tekrar yüzünü avuçları içine alıp, çatlamış, solmuş dudağına başparmağıyla dokundu. Hepimiz nefeslerimizi tuttuk sanki. Ne olduğunu anlayamadan seyrediyoruz sadece.

Komutan birden bağırdı. ‘Selim’ dedi. ‘Emret komutanım.’ ‘Bugün burada çatışmada üç kadınının ölümünden başka hiçbir şey görmediniz ve ya-şamadınız. Anlaşıldı mı?’ Hepimiz birden anlaşıldı komutanım dedik. Sen de aynen böyle tekmil ver karargâha, onlar da Ankara’ya tekmil versinler. Üç kadın öldürüldü şeklinde deyip mırıldanmıştı.

Bu olay üzerine bir daha konuşmadık. Hiç kimse de sormadı. Ama Si-nan Komutanın geriye kalan zamanda acılar içinde, düşünceli, keyifsiz, ol-duğunu hep gördüm ve izledim. Bu olay bana da çok dokunmuştu. Terhis-lerimize birkaç gün kalmıştı. Ben ve Sinan komutan terhis olacaktık. Cesa-ret edip bu olayı sordum. ‘Komutanım kimdi?’ dedim. Sanki böyle bir şey beklemişti. Gözlerinden süzülen gözyaşlarıyla, gözlerini yerden ayırmadan anlatmıştı. ‘Üniversitenin ilk günüydü. Anfiye heyecanla girmiştim, sağa so-la bakıp, ön taraflarda bir yere oturmuştum. Benim gibi heyecan içinde olduğu her halinden belli olan, siyah saçlarına mavi toka takmış, mavi ka-zaklı, siyah kot pantolonlu kız yanıma oturmuştu. Karakaşlarına ve kara gözlerine bakamamıştım. Adı Sevda’ydı. Arkadaş olduk daha sonraları. Kan-tinde birlikte olurduk. Birlikte haftasonları, birlikte Beyoğlu gezileri. Birlik-te sinemalar. Birlikte ders çalışmaları. Çayı çok severdi. Kendine güvenliydi. Sade ve basit giyinmeyi severdi. Siyah saçlarını arkasına topladığında, kap-kara gözlerini, kaşlarını seyredirdim sadece on beş günde bir ya da ayda bir okula gelmezdi. Neden gelmediğini sorduğumda, hiç konuşmaz, cevap vermek istemezdi. Bir yılı İstanbul’un karıyla, soğuşuyla ve en güzel yerle-rini gezerek geçirmiştik. O yaz tatili haberleştik. Ertesi yıl başladı. Çok se-vinçliyim. Sevda’yı, bu yıl sanki biraz düşünceli gördüm. Belki de memle-ketinde, ailesinde olumsuz bir şey yaşamıştır diye düşündüm. Kış kendini iyice göstermişti. Balıkçı yaka kazağını ve kalın paltomu giyip okula gittim. Okullarda bu yıl gösteriler, forumlar, arada bir olaylar oluyordu. Sevda oku-la gelmedi. Ertesi gün yine yoktu. Aylar geçti yoktu. Deli olmuştum. Soğuk kış kendisinden daha soğuk olarak geçmişti o yıl. Tatilde memleketine git-tim. Evlerini buldum. Annesi boynuma sarılmıştı. Kardeşi Okan’la tanıştım. Babasının ağzını bıçak açmadı. Annesi eşyalarını hiç toplamamıştı. Baba memurdu. Evleri küçük bir memur eviydi. Çok mütevazıydı. Okulun bitme-sine iki yıl vardı. Güzelim İstanbul’da neşesiz, mutsuz, anlamsız gezintiler-

le iki yılı tamamladım. Nerede çay içtiysem hep iki çay söyledim. Birisi daima Sevda için olurdu. Okul bitti. Birkaç iş araması sonunda askerliğin engel olmasıyla buraya geldim. Ve burada Sevda'mdan ebediyen ayrıldım.' Bir kaç gün sonra da vedalaşıp, ayrıldık. Bir daha karşılaşamadık. Çok iyi bir insandı." Artık bizim de ayrılma vakti gelmişti, çok geç kalmıştık.

Oradan gece dönmüştük. Depo çoktan kapanmıştı. Hüseyin de, ben de Selim ustanın anlattıklarından çok etkilenmiştik. Gözlerimiz dolu dolu olmuştu. Hüseyin'le uzun süre konuşmadım. Bu geç kalışımızın bedeli olacaktı. İhsan ağabeyden çok eleştiri almıştım. Haklıydı iş zamanında böyle yapmam çok yanlıştı. Ama Selim ustanın anlattıkları her şeye değerdı.

Bira satışlarındaki artış, satış müfettişlerinin dikkatini çekmişti. Bir görevli geldi. Hem yeni bir ürün tanıtıyor, hem de satışları izliyordu. İnsanlarla olan ilişkilerime ve genel davranışlarıma dikkat etmiş. O konuda epeyce övgülerde bulunduktan sonra ücretimi sordu. "Ben durumunu satış bölümüne rapor edeceğim, ayrıca işyeri sahibine de ücretine zam yapmasını önereceğim" dedi. Patronların en sevmediği şeylerden birisi de bu üç harfli sözcüktür: Zam. Ben bu konu üzerine hiçbir şey demedim. Ancak o müfettişin görüşmesinden sonra iş yerinde bazı soğuk davranışların olduğunu sezmeye başladım. Ancak işimi sürdürmekten yanaydım. İhsan Yazla'nın yanında çalışırken hiçbir zaman unutamayacağım bir olay yaşamıştım. Bahçedeki kasım patlarının son demleriydi. O gün 24 Kasım'dı, Öğretmenler Günü. İhsan ağabeye durumu söyledim kabul etti. Her işin ustası Cafer'le birlikte çiçekleri topladık. Bir araca koyduk. Yanıma aldığım bir çalışanla önce kendi okuluma, çok sevdiğim Salihli Lisesi'ne vardım. Kucağımdaki çiçekleri öğretmen meslektaşlarıma veriyorum, etrafımızı cıvı cıvı öğrenciler çeviriyordu. Onlarla kucaklaştım. Bazı meslektaşlarım olup biteni pencere-lerden seyretmekle yetiniyordu. O gün öğretmenliği çok sevdiğimi, çok özlediğimi bir kez daha hatırladım. 24 Kasım günü daha birçok okulu ziyaret ettim, elimdeki çiçeklerle. Epey zamandır bunalmıştım ve ileriki günlerim için o günkü ziyaretler çok büyük bir moral olmuştu. Beni tanıyan, tanımayan, etrafımı saran çocuklara ne demeli, onlarsız bu hayatın olmayacağını düşünerek işyerine döndüm. Hasretlerimi gerçekleştirmek niyetiyle...

Diğer bir servis alanımızdaki kasabada bir bakkal vardı. Tüp ve bira bayisiydi. Dükkânı çok tertipliydi. Her şey pırl pırl ve düzenliydi. Dükkânın arkasında babasının oturduğu ev vardı. Evin bir bölümündeki depoya tüp ve bira konulurdu. Adı Murat'tı. Murat çok düzgün konuşurdu. Müşteriye çok iyi davranırdı. İşlerinin iyi olduğunu biliyordum. Çok ilgimi çeken bu insanımız ayrıca çok misafir severdi. Bir gün öğle yemeği hazırlamıştı. Yaz

günlerinin vazgeçilmez yemeği, menemen. Arka bahçede yanında bol sebzeyle birlikte yemek yerken konuşmaya başladık. “Çok tertipli ve çok saygılı bir insan olduğunu söyleyerek, nereli olduğunu, buralara nasıl geldiğini” sordum. Murat da anlatmaya başladı: “Hocam biz aslında Samsunluyuz. Babam buraya göçmüştü, daha doğrusu benim zorumla göçtü. Orada bir köyde oturuyorduk. Üç dönümlük bir toprak vardı. Sebze ve bostan ekerdik. Toprak olsa işleyeceğiz. Tarla kiralamak gerekir, para yok. Bir akşam yemekte babam anneme bir şeyler demişti. Sabah erkenden kalktık. Babamla şehre gidecektik. Köy meydanına geldik. Babamın elinde çanta vardı. Meydana vardığımızda sabah ezanı okunuyordu. Bakkal Hacı İsmail abdest alıyordu. Bana doğru bir garip bakışı vardı, anlayamadım. Kahvedekilerde başlarını birbirlerine yaklaştırp, fısıldaştılar. Bana bakıyorlardı. Benim de onlara baktığımı anlayınca başlarını bir başka yöne çevirdiler. Dolmuş çalışmaya başladı. Babam, ben ve kahvedeki diğer insanlar bindik araca. Dolmuş hareket ederken, Hacı İsmail amca dolmuşun arkasından dua ederek uğurladı hepimizi. Yolda düzgün sıralarla ekilmiş tarlalar dikkatimi çekti. Kimi zaman hızlı, kimi zaman ağırlaşan dolmuş nihayet şehre vardı. Babam önde ben arkada yürüyoruz, şehrin sokakları ne kadar güzelmış. Dükkânlar ve vitrinleri çok güzel görünüyordu gözüme. Ara sıra babama yetişmek için koşuyordum. Nihayet pazara vardık. Pazar çok kalabalıktı. Yanımıza iri yarı bir adam geldi. ‘Kaç para istiyorsun’ dedi. babam bir şeyler söyledi. ‘Olmaz çok’ dedi. Babamın iki elini, iki eli arasına alıp, salladı, ‘haydi hayrını gör’ deyip, elimden tuttu. Babam çantamı elime tutuşturdu. Adam beni hızla kendine doğru çekince çantam düştü. Babam orada kaldı. Ben babama baka baka sürükleniyorum adamın arkasından, ayaklarım titriyordu, korkumdan neredeyse altıma bırakacak gibi oldum. Kalabalığın arasında babam kaybolup gitti. Babam beni satmıştı. Yüreğim burkuldu. Bahçedeki nar ağacı altındaki oyunlarım, okula gittiğim günlerim, kardeşim Süleyman geldi aklıma. Bir sezon çobanlık yapacaktım. Epeyce yol aldık-tan sonra bir araca bindik. Araç iki saat kadar gitti. İndik biraz daha yürüdük. Kâhya karşıladı bizi. Beni kâhyaya teslim etti. Katırlara bindik yaylaya doğru çıkıyoruz. Kâhya katırını bir önüme bir arkama geçirerek, ağanın çok iyi bir insan olduğunu, malını çok sevdiğini, gözüne girersem hediyeler alabileceğini, memnun kalırsa önümüzdeki yılda da beni alabileceğini, süt sağımını bilip bilmediğimi, yaylanın çok güzel olduğunu, yaylım yerlerinin çok olduğunu, zirveye çıkarsam dünyayı görebileceğimi, benim gibi şimdiye kadar çok çocuğun çobanlık yaptığını anlattı, durdu. Katırın ayağı kayınca birden semere tutundum, bu korkuyla başka bir diyara geldiğimi anla-

dım. Kâhya arkamdan geliyordu. Annem, babam, kardeşim, oyuncaklarım gözümün önünden gitmiyordu. Daha yaşıam küçüktü. Babam bu yaşta beni neden bu adamlara vermişti. Babama gücendim. İçimi çekerek hıçkırdım. Gözlerimden yaşlar süzölmüştü. Kâhya arkamdan seslendi. ‘Az kaldı tepeyi aşınca geleceğiz’ dedi. Zaten katırlar da epeyce yorulmuştu. Nihayet taş evlerin, sayaların, koyun ağıllarının önünde durduk. Katırdan inince yürüyemedim. Bacaklarım tutulmuştu. Kâhya erzak torbalarını ve çantaları indirdi. İki genç eşyaları aldılar. Kâhya, ‘haydi oğlum üzülmey, baban ne yapsın, korkma her şey üç beş ekmek parası için. Ağılın yanındaki oda senin’ dedi. Yayla çok serindi, üşüdüm birden. Odaya girdim. Karşıda bir ocak, yan tarafında pencere, altında da bir yatak vardı. Duvara asılmış tek kırma tüfek ve altında fişeklik vardı. Pencereyi açtım, çantamı da ocağın yanındaki dolaba attım. Ağıldan keskin bir gübre kokusu geldi ki sorma, bereket rüzgâr kokuyu alıp götürdü.

Fırının önünde ekmek pişiren yaşlı nine ‘hoş geldin’ dedi. Akşam olmak üzereydi, Ufukta pembe ve mavinin oynaştığını görüyorum. Kâhya, işimi tarif ediyor, ‘şimdi yatarsın birkaç saat sonra uyandıracam, iki köpeğin ve bir de tek kırman olacak, fişekliğı beline dola sabah gün iki adam boyu çıkınca sürüyü getireceksin. Haydi, aslanım göster kendini’ dedi. Hocam, yaylada süt sağdım, yoğurt, peynir mayaladım, koyun kırttım. Saçlarım uzadı, yanaklarım pembeleştı. Ne iş olursa yapıyorum, kendime güvenim geldi. Bu dağ başının da kendine göre kuralları vardı.

Çocuk yaşımda karşıma çıkan bu dünya meşakkatini tamamladım. Henüz zirveye çıkamadan, herkesle vedalaşıp şehre geldik. Meğer şehir ne kadar yakınmış. Pazar yerinde babam beni bekliyordu. ‘Kardeşimi sattırmam’ dedim babama o kollarını açıp kucaklamak istedi. ‘Buralarda da durmam başka bir memlekete taşınalım’ dedim. Buraya geldik. Bağa bahçeye hepimiz işe gittik. Sonra böyle bir işe giriştik. Çok şükür hayata tutunuyoruz önemli olan da bu zaten.” Yeni bir insan manzarası çıkmıştı karşıma. Kitaplarda okusam inanamayacağım gerçek hikayeler... Bu yöndeki servisimiz de bitti. İşyerine döndük.

İşyerimizde genel bir gerginliğin olduğu artık saklanmıyordu. Ben böyle bir ortamda çalışamayacağımı söyledim. Ancak hâlâ gerginliğin hangi nedenden arttığını çözmüş değildim. İştten ayrıldığım gün İhsan ağabey, evinin de boşaltılmasını istemişti. Buna biraz içerledim mevsim kıştı, evden gelecek gelire de ihtiyacı yoktu. Hemen birkaç güne kar da yağsa evini boşaltacağımı söyledim. O gün geldiğinde evi boşaltıyoruz ve gerçekten kar yağıyordu.

Kendime güvenim artmıştı. Yeni işler bulabilirdim. Artık polisler de fazlaca rahatsız etmiyorlardı. Meğer Manisa'daki iki arkadaşımı yıldırılmışlar, onlar şikâyetten vazgeçmişler. Bana da bir yazı ulaştı, diğer kişilerin vazgeçtiğini, şu zamana kadar cevap vermemeniz halinde de davanın düşeceği yazılıydı. Kendimce bu kadar yeter, fazlaca kahramanlığa gerek yok deyip yazıya cevap vermemiştim. Ülkede sıkıyönetim yer yer sürüyordu. İzmir'deki parti içinde ayrışmalar olduğunu gelen giden arkadaşlardan haber alıyorduk. Hareketimizde genel bir dağılma sürecinin olduğunu farkındaydım.

Sebze hali yılları

İşsizliğim uzun sürmedi. Kahvede otururken, bir petrol istasyonunda çalışan o zaman ismini dahi bilmediğim biri geldi. "Hocam bir iş var gidip bakalım" dedi. Hemen onun motosikletine bindik doğruca sebze hali 12 numaralı dükkâna geldik. Arkadaşımız beni bıraktı, kendisine teşekkür ettim. Hacı Raşit Önal bir sandalye verdi, bir kenara oturdum. "Şimdi olup biteni izle, yarın işe başlarsın" dedi. Ön tarafta bir masa, masada oturan bir genç. Masa üzerinde fatura koçanı, hesap makinesi, ambar defteri vardı. Gözü, ortada yüksek sesle çengel beş, Balıkesir, Burdur, boncuk, boncuk beş, gibi şifrelerle konuşan, Hacı Ramazan Aslan'daydı. Dik vücutlu, esmer, düzgün yüzlü bu insan dükkânın diğer sahibiydi. Kantara kasalarla satılacak mallar konuluyor, tutarını genç okuyor ya da çeken, "on kasa" deyip tutarını söylüyordu. Genç darasını düşerek, fiyatını da sorarak hesabını yapıyordu. Ancak iş çok seri devam ediyordu, arkasından bir başka mal veya bir başka kişi. Masada oturan genç, alıcıların isimlerini biliyordu. Ya da bağırarak "kime çekiliyor" diye soruyordu. Malları çeken kişi on beş numaradan veya malın sahibinin ismini söyleyerek Ahmet marka diye bağırıyordu. Alıcılar sebze kasalarının kenarlarına tebeşirlerle isimlerinin baş harflerini yazıyorlardı. Bu arada yeni gelen malları, genç, ambar defterine yazıyor, ambardaki mal sırasını söyleyip, üreticinin mallarının bulunduğu kasanın kenarına numarayı yazıyordu. Satışlar durmaksızın sürüyordu. Genç, faturalar arasına karbon kâğıtlarını öyle hızlı koyup çıkarıyordu ki görmek mümkün değildi. Üreticiler, at arabalarıyla veya traktörlerle bekliyorlar, sırası gelen mallarını indiriyordu. Genç, her şeyi takip ediyor, bu arada işi biten satıcılar faturalarını istediğinde hesabını yapıyor, tutarını nakit alıyordu. Eğer veresiye verecekse işaret koyup, faturayı koparıp veriyordu. Genç, tüm bunları ara vermeksizin gerçekleştiriyordu. Etrafta müthiş bir uğultu vardı. Ortalık biraz tenhalaştığında, bu kez satılan mallar, faturalara bakılarak, ambar defterine

yazılıyordu. Fiyatlar her an değiştiği için üreticinin tüm malları aynı fiyattan olmayabiliyordu. Akşama doğru iş tamamen hafifleyince tüm mallar ambalara geçildi. Eksik olanlar faturalara bakılıp bulundu ya da Ramazan Aslan'a soruldu. O hangi malı kime, kaç paradan verdiğini tek, tek söyledi. Genç, daha sonra o gün satılan malların tutarlarını tek tek bordroya yazdı. Bir suretini çıkış kapısına gönderdi. O tutar üzerinden belediye vergi alıyormuş. Genç hesabı da teslim etti ve gitti. Raşit ağabey bana "yarın bu gencin bıraktığı işe başla" dedi. Doğrusu gözüm korkmuştu, yapabilir miyim diye düşünüyorum. Ancak yapmalıyım, başarmalıyım diyerek, "peki" dedim.

Üreticiler çok erken geldiği için işe çok erken başlanıyordu. Bu işin en önemli özelliği sabah çok erken gelip akşam çok geç gitmekti. İlk günümü zar zor geçirdim. Akşam hesabı verdim. Eve vardığımda kendime göre alıştırmalar yaptım.

Sebze halinin bir giriş ve bir de çıkış kapısı vardı. Orta yeri alan, kenarlarda dükkânlar sıralanmıştı. Her dükkânın önünde kâtip masası olurdu. Köşelerde küçük bürolar vardı. Halin arka tarafında depolar bulunurdu. Burada sebze kasaları ve kırılmış kasaları tamir eden depo görevlisi olurdu.

Bizim dükkânın yanında bir lokanta ve yanında da kahve vardı. Kahvenin sahibi Ahmet dayının kimsesi yoktu, kahvenin üst katında küçük bir yerde yatarı. Ayakları tutmaz, gözleri iyi görmezdi. Ahmet dayı aslında ilginç bir insandı, çok konuşmazdı. Kendi değerleri vardı. Kendi halinde akşama kadar bir sandalye üzerinde vakti geçirirdi. Dayı arada bir "hoca, hoca" diye bağırır, "hocaya çay verin" deyip benden bir şeyler anlatmamı beklerdi. Gözlerini yukarıya dikip, dudağını sallayıp bakardı. Başbakan Özal'a suikast düzenlendiğinde, televizyonlarda heyecanlı yayınlar yapılıyor, ayakta olayı izlemeye çalışıyorduk. Dayı, "hoca, hoca ne olmuş" diye bağırırdı. "Dayı Özal'ı vurmuşlar" dedim. "Hocaya çay verin. Hocaya çay verin" diye bağırıp durmuştu.

Sebze halinin benim için en değişik insanları üreticilerdi. Bin bir emekle, bin bir zorluklarla, ailenin tüm bireyleriyle ürettikleri ürünlerinin beledikleri değerin altında satılması halinde, duvara yaslanıp, çömeli, başlarını iki ellerinin arasına alıp düşünmelerini hiç unutamam. Derin düşüncele dalarak hesaplar yaptıklarını anlardım. İşin içinden çıkamayacaklarını anlayınca "hocam, bizim halimiz ne olacak böyle" derlerdi. Her yerde olduğu gibi büyük üreticilere itibar daha çok olurdu. Onlar sezon sonunda hesap gördükleri için işyerine katkıları olurdu.

Sebze hali tam piyasaydı. Emek, emeğin değeri, satış ve pazarlama uğruna harcanan çaba, dökülen dil, her türlü kaygıların keşiştiği yerdı. Ülke-

nin küçük bir kesitiydi. Alıcılar daima ucuz almaya çalışır, satıcı daima değerinden üstte satmak istese de belirleyici olan arz ve talep dengesiydi. Mal bol olur, alıcı olmaz. Mal kıt olur herkes almaya çalışır. Tam her şeye hâkim olduğunu zannettiğin sırada bir kamyon mal gelir, her şey tepetaklak olur. Alıcılar pazarlık sırasında, iyi değerle aldıklarını zannettikleri sırada, bir başka etken ortaya çıkar zararına satmak zorunda kalırdı. Biraz öngörü, biraz pazar anlayışı, biraz da şans para kazanmayı sağlayabilirdi.

Komşu dükkânımızın kâtibi Salih Hepcanlar çocukluğundan bu yana haldeydi. Değişik bir hayat anlayışı vardı. Delikanlı insandı. Yorgunluğunu akşamları mutlaka iki bira ile çıkarmaya çalışırdı. Benimle arkadaşlık yapmaya bayılırdı. Ağır ağır konuşurdu. “Hocam bu akşam iki tek atmadan kaçmak yok” derdi. “Tamam, Salih” deyip, kıymetli olan akşam zamanlarımızı beraber geçirirdik. Uzun zamandan beri halde olduğundan bana geçmiş anlatırdı. Kendisini dikkatle dinlerdim. Bu durumdan çok hoşlandığının da farkındaydım. Salih’i genç yaşlarında çok sevdiği alkolün verdiği zararlarından dolayı çok erken kaybettik. Keli mahalleden gelen İlyas’la yaptığı şakalaşmaları bizlere anı olarak kalmıştı.

Sebze halinin tanınmış yüzleri vardı. Hastalar, yaşlılar, dükkânları gezerrek, sebze, meyve dilenirlerdi. Hemen her dükkanda, bu insanların geleceklerini bildiği için, onlara verilmek üzere bir yerlere konulmuş yiyecekler olurdu. Bazen de ellerine para sıkıştırılırdı. Bu insanlarımızdan birisi de Karakaş Fatma idi. Karakaş Fatma gençliğinde, şarkılarıyla, danslarıyla düğünlerin prensesiymiş, güzeller güzeli Fatma’ya istisnasız herkes tutkunmuş. Şehirde ve köylerde birçok insanın düğününü şenlendirmiş. Karakaş Fatma’nın düğünleri hâlâ dillere destan olarak anlatılır. Şimdi hayatının son demlerini, bir tutam ekmeğe muhtaç halde geçirmeye çalışıyordu. Bir tutam ekmeği, insanların insafına kalmıştı.

Her zamanki gibi işimize çok erken gelmiştik. Güneş özgürlüğüne kavuştu, kavuşacaktı. Güne çok önceden başlamış olan insanlar, her günkü olağan işlerini yapıyorlardı. Kimileri at arabaları üzerinden satılmaya getirdikleri sebze kasalarını indirmekte, kimileri ortalığı süpürmekte, kimileri masaları silmekte, kimileri de gelebilecek sebze kasalarına yer açmaktaydı. Sokaklarda el arabalarıyla sebze satacak olanlar yavaş, yavaş gelmekteydiler. Kahveci Muammer tavşan kanı çaylarını özenle satmaya çalışıyordu. Ahmet da-yı her zamanki yerini çoktan almıştı. Kapıdan geçen birkaç at arabası dükkâna doğru geliyordu. Ramazan ağabey çayından son yudumunu almıştı. Dükkâna ilk gelen arabadan indirilen kasanın gazete ambalajı açıldı, salatalıkların üzerine semizotu konulmuştu. Sabahın tazeliğiyle, koyu yeşil, uçla-

rında sarıçiçek uçları olan salatalıklar göründü. “Hay maşallah mala bak” dedi Ramazan ağabey. Kaç para, şu para denmeden, hemen paylaşıldı kasalar. Kantara konuldular, çekildiler. Ramazan ağabey “yaz hoca Veysel marka” dedi. Ambara da öyle geçti ismi Veysel marka. O yıl Veysel marka salatalıklar iyi para etmişti. Hesap görmeye geldiğinde tanışmıştım. Veysel, kara kuru bir insandı, sordukça konuşuyordu, elleri yer yer yarılmış, giysileri basit ve çok temizdi. Böyle insanlarla konuşmayı eskiden beri çok severdim. Biraz sohbet ettik. Beni bahçesine davet etti. Mutlaka beklediğini belirtip gitti.

Bir fırsatını bulup bahçesine gittim. Buralı değildi. Hangi nedenden memleketini terk ettiğini hiç merak etmedim. Becerikli, eli her şeye yatkındı. Bahçenin sahibi, Veysel’in becerikli olduğunu görünce, “sağ oldukça yanımında ortakçı olarak çalışabilirsin” diyordu. Onu buraya bağlamak için, komşu bahçedeki bir çocuk anası Zehra ile evlendiriyor. “Hocam, yıllarca orada burada bir topak ekmek peşinde koştum durdum. Yuva kuramadım. Kalan ömrüm için bu evliliğimi şans olarak görüyordum. Kendimi alıstırdım. Şu küçük eve çeki düzen verdim. Alttaki direkler arasını ördüm, mutfak yaptım. Zehra da yar olmaya çalışıyor. Şu çamın gölgesi yazları çok işimize yarıyor, gölgesinde yiyip içiyoruz. Burada suyumuz var. Bu yıl bir ocakla bir buzdolabı almayı düşünüyorum. Seneye de başka ihtiyaçları görmeyi düşünüyorum. Hayat böyle değil mi? Bir de Zehra’dan çocuğum olursa değme keyfime.” Biraz sohbetten sonra “Hocam bu gün su günümüz hem konuşalım, hem işimi göreyim” dedi. Çizmelerini giydi. Sarığını başına doladı. Küreği omzuna atıp yürüdü. Su kırıya gelmek üzereydi. Suyun önünü açtı, Orada durdu biraz suyun varacağı yere varmasını bekledi. Su öyle bir heyecanla aktı ki kendini bekleyen sebzeye doğru, hasretle kucaklaşıp, sarıldılar birbirlerine. Karıkta biriken su biraz sonra duruldu. Veysel, diğer tarafa su geçsin diye kırıya açtı. Su bildiği yönde, istediği gibi aktı geçti diğer kırıya. Veysel omzunda küreği, ağzında sigarasıyla, durdu öylece izledi bu muhteşem varlığı. Su ne yaparsa yapsın bir yolunu bulup akıp gidecekti. “Hoca görüyor musun? Su akıp, yolunu buluyor”, Veysel’in tekrarladığı bu özdeyiş benim hayat felsefemde her zaman vardı zaten, ama bu gün daha da anlamlı olmuştu. Her zamanki işlerini yapmaya devam eden Veysel’in yanından ayrıldım. Kendisine ve emeğine büyük saygı duyarak. Bir daha karşılaşamadık Veysel’le. Sordum, soruşturdum bir zaman. Bir daha dönmek üzere terk etmiş memleketi, işinden, eşinden ayrılarak. Daha sonraları hama Ali’den dinledim bu emekçi insanın hikâyesini. Bahçe sahibi o yıl Zehra’ya ne isterse almış. Dolap, ocak, halı, kilim, yatak, yorgan evin ne ihtiyacı varsa görmüş. Bahçe sahibi, Veysel ile hesap görürlerken bu eşyaların pa-

rasını düşmemiş. Veysel olmaz deyip çok ısrar etmiş, ama kabul ettirememiş. Bunun üzerine bu emekçi ve onurlu insan evi terk etmiş.

Yaz ayları işlerin en yoğun olduğu zamanlardı. Üreticilerin, alıcıların, satışların en yoğun olduğu zamanlardı. Yüksek iş yoğunluğu daha çok dikkat etmeyi gerektiriyordu. Bu durum çok önemliydi ve vazgeçilmez bir kuraldı. Malın satılmasıyla her şey bitmiyordu. Akşamları hesabın da tutması gerekiyordu. Yine böyle bir gün müşteri hem mal alıyor, hem de ulu orta, solcular, sosyalistler, komünistler aleyhine konuşuyordu. Önce oralı olmadım ama devam etti, işin yoğunluğu arasında müşteriye bakıyorum, anlamıyor. İşi çıkırından çıkardı, çevresindekiler de başlarını sallayıp onaylıyorlardı. Söyledikleri yenilir, yutulur şeyler değildi. Çok üzüldüm, çok dokundu söyledikleri. O sırada orada benden başka solcu insan yoktu. Bütün bunları bana söylemiş olmalı diye düşünürken, işini bitiren müşteri dükkândan ayrıldı. Oturduğum yerden hal çıkış kapısı görünüyordu. Gözüm orada. Kapıdan çıkıyordu. Faturaları kapattım, arkasından ben de çıktım. Seslendim durdu, bana doğru döndü. Ben son derece kararlı bir şekilde, “sen biraz önceki lafları kime söyledin” dedim. Sarardı birden. “Hocam ben size bir şey diyemem” dedi. “Beni tanıyor musun? Ben devrimci bir insanım, solcular ve devrimciler hakkında ulu orta nasıl konuşursun, bir daha böyle şeyler yapma” deyip ayrıldım. Akşamüstü aynı kişi üzerime doğru geliyordu, hızla gelip ellerime sarıldı. “Elini öpeceğim, elini öpeceğim” diyerek yüksek sesle konuşuyordu. Elimi öptürmedim. “Hocam ben ne yaptım” diye dövünüyordu. “Özür dilerim hocam, özür dilerim hocam” dedi durdu bir zaman. Ben ve herkes biraz şaşkın halde olup biteni izlemiştik. Ben Köprübaşında çalışırken, ortaokulu dışarıdan bitirme sınavlarına katılmış. Biraz zorlanmış. Ben de yardım etmişim. Diplomasını vermişim. Evine gitmiş, diplomasına bakmış, diplomasında ismimi ve imzamı görmüş. Bana diploma veren bir insana ben ne yapmışım diye düşünmüş.

Sebze halinin değişmez simaları vardı. Onlar her gün yağmur, kar, kış demeden ister iş olsun, ister olmasın hale gelirlerdi. Hafize bu kişilerden biriydi. Uzaklara gönderilecek sebze kasalarının üstlerini gazetelerle kapatıp, iple sıkarak hava almayacak şekilde bağlardı. Bütün dükkânlara girer çıkardı. Halin karşısındaki mahallede küçük bir evde tek başına otururdu. Salihli’de kimsesi yoktu. Yıllardır böyle yaşıyordu. Halin kapısından girer girmez hızlı hızlı yürüyerek, hoca duydun mu, hoca vali geliyor. Hoca duydun mu kaymakamla emniyet müdürü görevden alındı. Bazen de işaret parmağıyla sus hareketi yapardı o zaman kendi kurduğu dünyasından haberler verecektir. Kendi dünyasında yaşırdı. Kendi dünyasının figürleriyle ilgi-

lenirdi. Bu figürler, başbakan, vali, kaymakam, emniyet müdürüydü. Bu dünyadan hiç beklentisi yoktu. Yaptığı işe ne verirlerse yetinirdi.

Hafize gençliğinde İskenderun'da meşhur Soğukoluk'ta ortama uygun işler yaparken, uyuşturucu çetelerinin eline düşüyor. Kuryelik yaparken yakalanıyor. İşkencelerde aklını yitiriyor. Salihli kökenli olduğu zannediliyor. Hayat bir şekilde bu insanımızı buralara atıyor. Mevsim kış olsa da, üzerinde yazdan kalan giysileri olurdu. Ayağında kalın çorapları, altında naylon terlikleri vardı her zaman. Garipti, kimseye zararı yoktu. Ömrünü buralarda bitirip gidecekti. Esmer tenli yüzü üzerindeki açık kahve renkli gözleriyle, bir duvarın arkasına gizlenmiş de oradan bakan insan gibi bakardı. Bir gün sesini alçaltarak “hocam benim kod adımı biliyor musun?” demişti. “Benim kod adım karanfil tamam mı, tamamı?” dedi. Ben de “tamam” dedim.

Halin en ilginç insanlarından biriside Vehbi dayı idi. Gedizliydi. Haftada bir kez gelirdi. Eski Gediz depremini yaşamıştı. Bu deprem hayatında belirleyici olmuştu. Vehbi dayı hale girer girmez herkes ona selâma dururdu. Orta boyluydu. Köşeli şapkasının altında küçücük yüzü vardı. Güldüğünde seyrek dişleri görünürdü. Nazik ve çok kibar bir insandı. Alış-veriş dünyasının insanı değildi. Sabahtan votkasını alır, alış-veriş yapar gün boyu votkasını tüketirdi. Akşam olduğunda artık hesapları görecektir hali kalmazdı. Dili tutulur, konuşamazdı. Ya ben ya da Salih yardım ederdik, elimize verdiği paralarla mal aldığı tüm dükkânları gezerek faturaları toplardık. Mallar kamyonla yüklenir, yola gitmeye hazır hale getirilirdi. Vehbi dayı Gediz'de deprem olmuş denildiğinde “Batsın, yer ile yeksan olsun” derdi. Vehbi dayıyı hep beraber kamyonla bindirirdik. Fakat yapması gereken bir şey olurdu. Hiç bir zaman ertelenmeyen. Unutulmayan. O haldeyken bile yapması gerekeni unutmazdı. Halde kendi halinde, biraz garipçe, biraz da aklı hoş İlyas vardı. Vehbi dayı İlyas'a para vererek onun duasını almadan halden asla çıkmazdı.

Vehbi dayı, benim hangi nedenlerden dolayı Halde çalıştığımı biliyordu. Benim hayatımla ilgili bilgisi vardı. Bana çok şeyler söylemek isterdi her zaman fakat mecali kalmazdı, sadece “ah hoca ah, ah hoca ah!” diyebilirdi. Ben bu kelimelerin içtenliğinin, yumuşaklığının ve ne kadar derinden ve yürekte geldiğinin farkındaydım.

Afyon ve Uşak tarafından gelen alıcılar, genellikle turp, lahana, marul, soğan, kırmızı lahana, tere, maydanoz gibi sebzeleri alırlardı. Sabahtan bulabildiklerini alıp, geriye kalan ihtiyaçlarını üreticilere sipariş ederek akşam üstünü beklerlerdi. Ahmet dayının kahvesi onların dinlenme yeri. Kahvenin ortasındaki sobanın etrafında otururlardı. Kimileri uyuklayarak, kimileri de çay, kahve içerek vakti geçirirlerdi. Komşu dükkânımızın kâtibi Sa-

lih, uzun boylu, yeşil gözlü, hafif sarışındı. Saçlarını yana tarardı. Kirli sakal yakışırdı, Deri mont giyerdi. Kahveye girer, biz de arkasından girerdik. Salih ağır ağır “herkes kimliklerini çıkarsın” derdi. Sobanın çevresindekiler hafiften toparlansalar da, ne olduğunu anlamaya çalışırlardı. Kahveci Muammer de olayı destekleyecek şekilde, “komiserim arkadaşlar müşterilerimdir” dese de, tavrında ısrar eden Salih herkesin kimliklerini tek tek inceler ve geri verirdi. Kahvedekilerden çıt çıkmazdı. Sonunda gülüşerek çaylarımızı içerdik. Ben “neden sen kimsin diye sormuyorsunuz” dediğimde, “hocam belli mi olur, bu memlekette kimin ne olduğunu bilen var mı? Sen kimsin deyip de karakollarda dayak mı diyelim” diye yanıtlarlardı.

Yetmişli yılların ortalarında rahmetli Celâl Bayar büyük bir kehanette bulunmuş, “Bu kış memlekete komünizm gelecek” demişti. Bizim gibi insanların ve daha birçok insanımızın tebessümle karşıladığı bu durumu elbette ciddiye alanlar da olmuştur.

Bir kış günüydü. Kahve yine doluydu, sobanın çevresinde yine ısınmakta olan insanları görünce, kahvenin kapısını açarak, “arkadaşlar, komünizm geliyor, işte şurada, kapının arkasında” der demez, kahvenin sanayi çarşısına açılan küçük kapısından insanların ayağa kalkarak dışarı çıkmak için birbirlerini zorladıklarını hayretle izlemiştim. Bu garip fikrin beynimde nasıl kaldığına şaşarak...

Halin karşısındaki küçük mahallenin erkeklerinin çoğunluğu hal içinde hamallık yaparlardı. Kadınları, kızları ise sebze kasalarını bağarlardı. Alıcılar mallarını sadece halden almazlardı, bahçe ve tarlalardan da alırlardı. Bu kasaları hazırlamak için kadınlar, kızlar sabahın erken saatlerinde duvar dibinde kendilerine iş çıkmasını beklerlerdi. Onların günlük ücretleri, işi yaptırmanın insafına kalmıştı. Biraz daha fazla para almak için yalvarmaları ya da yalvaran gözlerle bakmaları beni çok etkilerdi.

Tarla ve bahçelerde işleri yapmak için toplanan kadın ve kızların iş bulma kaygısı yüzlerine inanılmaz şekilde yansırı. “Ne olur beni işe götür, ne olur beni seç” dercesine bakışları, şayet iş sahibini önceden tanıyorsa, ona yaranmak için yaptıkları davranışları gördükçe çok üzüldüm. Yoksulluk ve geçim kaygıları, insanlarımızı ne hallere düşürüyordu. O sırada iş sahiplerinin burunlarının bir karış havada olmaları gözümünden kaçmazdı. Kadınlarımıza kadın işçilerimize, farkında olsunlar, olmasınlar, yapılan bu küçük düşürücü davranışların bir sonu olmalıydı. Ancak ne zaman ve nasıl olacağı belirsizdi.

Halin kendine göre bir iç düzeni vardı. Dükkânlarda çalışan ve malları yere indiren, kantara koyan çalışanların dışında, uzaklara mal yapan alıcılara

rın mallarını dükkânlardan alıp, kamyonlara yükleyen hamal grubu vardı. Sayıları işlerin yoğunluğuna göre değişirdi. Hepsinden sorumlu, grubu yöneten ve grupların adaletli bir şekilde çalışmalarını planlayan hamalbaşı bulunurdu. İşleri hiç kolay değildi. Daha çok yaz aylarında, yakıcı sıcak altında, başlarında güneşten korunmak için şapka, mendil ya da sarık olurdu. Gömleklerini çıkarıp, atlet ve fanilalarla çalışırlardı. Ter sırtlarından akardı. Hepsi de bu işin ustasıydı. Yirmi, otuz kiloluk kasaları, öyle güzel, öyle maharetli bir şekilde tutup, kamyonun üzerine atarlardı ki insan onlara aşk olsun demekten kendini alamazdı. Ayrıca kamyonun hangi bölgesine, hangi sebze kasalarının konulacağını bilirlerdi. Kamyonun tepesindeki hamal itina ile kasaları dizerdi. İşlerini yaparken canları burnunda olurdu. Gayet organize halde bütün işler akşama kadar ayrı ayrı tamamlanırdı. Yaptıkları işlerin bedellerini hamalbaşı ortak havuzda toplardı. Artık akşam olduğunda, kamyonlar birer birer yollarına koyulurlar, hamallar da bizim dükkânın yanındaki Ahmet dayının kahvesinde toplanırlardı. Hamalbaşının kişi başına kaç para düştüğünü açıklamasını merakla beklerlerdi. Nihayet paralarını alırlar ve oturdukları sandalyeler üzerinde geriye doğru yaslanıp, soğuk içeceklerini yudumlarırdı. O günü geçirdiklerine, o günkü kazançlarına şükrederek ve yarınki işlerinin bol kazançlı olmasını dileyerek ayrılırlardı.

Bu hamalların çoğunluğu karşıdaki mahallenin insanları olurdu. Bir kısmı da halin alt tarafındaki mahalleden gelirdi. Hamalbaşı Neşet geçmişte soluk borusu rahatsızlığı geçirmişti. Ses telleri alındığı için sesli konuşamazdı. Bu rahatsızlığı nedeniyle oy birliğiyle bu görev ona verilmişti. Onun işinde başkalarının gözü olmaması mümkün değildi. Küçük çaplı mafya bu işe el atmak istiyordu; gruba saldırıp, duruma el koyacaklardı. Mahalle halkı çocuk bu saldırıyı püskürttü. Buradan gelecek gelirin mahalle halkı arasında paylaşılmasını sağlamış oldular. Hiç birinin sosyal güvenliği yoktu. Bir kaçıyla bu konuda görüşmelerim oldu. Teknik olarak da neler yapılacağına ilişkin araştırmalar yapmıştım. İşe koyulma aşamasına geldiğimde, içlerinden birisi benimle konuşmak istediğini söyledi. “Hocam senin yapmak istediğin çok mükemmel bir şey, fakat yarın bu işlerin zor zamanları olacak, bu insanların o zaman seni çok üzeceklerine kesinlikle inanıyorum. Zaten sen bu işlerden yara almış birisisin, senin için çok üzülürüm” demişti.

Her şeye rağmen, her zaman, her durumda kan ter içinde emek vererek para kazanan bu insanların, paralarını paylaşma anındaki ve sonrasındaki yüz ifadelerini unutamam, onların o andaki hallerinden, emeğin ne olduğunu, nasıl kutsal ve değerli olduğunu bilen bir insan olarak, son derece mutlu olurdum.

Mallarını getiren üreticilerden bazıları, malın satılmasını beklerdi. Dükkânın duvarına diz çökerek yaslanırlar, kendi mallarına bir alıcı geldiğinde heyecanlanırlar, ayağa kalkarlar ya da oldukları yerden gözlerini kulaklarını oraya, mallarına dikerlerdi. Bu davranış onlar için çok doğaldı. Kendisinin ve çocuklarının alın teri vardı içinde, el emeği vardı, geleceği vardı. O an onun için bazı şeylerin değişeceğine inandığı andır. Hayata bağlanacağı ve umutla bakacağı andır. O an her şeydir. O an hüsrana uğramak istemezler. Alıcı isteksiz ise, ona dil dökmeye hazırdırlar. Kimileri tohumunun nerden alındığına kadar anlatırdı. Tekrar duvara yaslanır, diz çöker ve beklemeye devam ederlerdi. Gözleri fırıl fırıl, alıcıların peşinde dönerdi. Heyecandan yüzü sararır bazen de yüzünü karartırdı. Nihayet malı satılırdı. Kantarda çekilip, safi kilosuyla ederini sorar ve kafasından hesabını yaparlardı. Hesabın sonucunu, yüzüne, gözlerine ve dudaklarına bakarak anlamanız mümkün olabilirdi. Bir tebessüm görmek isterdim, geçici de olsa bir mutluluk görmek isterdim. Emekçilerin dünyasının çok karmaşık olduğunu biliyordum. Birçoğunun başı önde, omuzları düşmüş halde, umutlarını önümüzdeki yıllara taşımış olarak bu kapıdan çıkıp gittiğini de biliyordum. Birçoğunun daha kıştan, yazın kaldırılacak ürünün parasını avans olarak çektiğini de biliyordum. Birçoğunun huzursuz günler geçirdiğini, uykusuz geceler geçirdiğini biliyordum. Durumlarını kimlere şikâyet edeceklerini bilemedikleri için genellikle suskun olurlardı. Bazen fiyatlar yükselir, ürünler satılır, o zaman da cömertliklerine hayran kalırdım. Dükkândan bağırırlardı. “Hey kahveciler, soğuk gazoz ve soğuk içecekler gönderin” derlerdi. Bu insanlarımızın ellerinin, gönüllerinin, sofralarının açık olduğunu çocukluğumdan da hatırlarım. Köyümüze bir yabancı geldiğinde, köylüler onu misafir etmek, evlerindekileri, ellerindekileri paylaşmak için birbirleriyle yarışarlardı.

Haklarında ne söylenirse söylensin, elleri yarık, yüzleri yanık, üstlerindeki, başlarındaki giysileri basit, gönülleri zengin, yürekleri insan sevgisiyle dolu bu emekçi insanlarımıza saygı duyardım ve yaşadıkça da saygı duymaya devam edeceğim.

Köylerde kasabalarda ceplerinde biraz parası olan insanlar, haldeki piyasayı sabahtan bir şekilde öğrenip, oradaki ürünleri toplarlardı. Artık ürün bir kişinin eline geçince o malın ederi o kişinin insafına bağlı olurdu. Ödemiş’in Kaymakçı beldesindeki Kâzım, oradaki bamyayı köylülerden alırdı. Yolda gelirken Bozdağ yolundaki kırk oluk çeşmesinin havuzlarına file çuvallardaki bamyaları yatırıp ıslatır, sonrada hale getirirdi. Hemen kantara konulup alıcının faturasına yazılırdı. Alıcı akşam malları memleketine gönderirdi. Ertesi günü bize telefon gelirdi. “Bamyaların kilosuna eksik bu nasıl

olur” diye sorardı. Ertesi hafta yine alıcı ve Kâzım karşılaşarlardı. Alıcı daha bir şey demeden Kâzım “kardeşim sen yolda bamyalara neden su basmıyorsun. Su basmazsan tabii kilo eksik gelir” diye konuşurdu. Kâzım hiç emek vermeden hem bamyaları, hem de bamyalar içindeki suyu satardı.

Sebze haline sabah çok erken gelir, gece geç vakitlere kadar hiçbir yere çıkmadan çalışırdım. Arada bir İzmir’den partili arkadaşlar gelirdi. Salihlilili arkadaşlarım gelirdi. Yanımızdaki kahvede çay içer sohbet ederdik. Ramazan ağabey, “Hocam yine bir şeyler mi karıştırıyorsunuz” diyerek şakaşlırdı bizimle. Benim gelenlerle konuşmamı istemezdi. Benim çalıştığım sırada birçok insan Ramazan ağabeye “bu adamın komünist olduğunu bilmiyor musun” diye şikâyet etmiş. Ülkemizde siyaset koyuluğunu kaybediyordu. Sıkıyönetimler yer yer kalkıyordu. Meslekten ayrılalı beş yıl olmuştu.

Kadir Yılmaz görevine başlıyor

1402 sayılı yasaya göre görevden alının arkadaşım Kadir Yılmaz, göreve başlamıştı. Bu duruma son derece sevinmiştim. Kadir hocam hiçbir siyasi örgüt mensubu değildi. Köprübaşı Ortaokulu’nda beraber çalışmıştık. Salihli Lisesi’nde bizim arkadaşımızdı. Bir ara müdür vekilliği görevi de yapmıştı. Bana göre bizim çevremizde olmasının, bize inanmış olmasının ve son derece iyi niyetli olmasının kurbanı olmuştu. Görevde olmadığımız zamanlarda kendimden çok Kadir hocamın durumuna üzülmüşümdür. Görevden alınacak hiçbir durumu yoktu. Yıllarca üzerimde bir ağırlık olarak hissetmişimdir. Bu ağırlığı atmaktan dolayı çok mutluydum. Kadir hocamla konuştuk, göreve dönmesi konusunda hiç bir yere başvuruda bulunmamıştı.

Milli Eğitim Bakanlığı’na göreve iade edilmem için bir dilekçe yazıp gönderdim. Bir zaman sonra cevap gelmişti. Göreve iademin mümkün olmadığı yazılıydı. Bu duruma biraz üzülsem de, kendimi yeni bir mücadeleye hazırlamaya çalışıyor, nasıl başlamalıyım diye düşünüyorum. Önce İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı’ndan tanıdıkları araştırdım. Salihli kökenli bir astsubay buldum. Konuşurken beni hatırlamıştı. “Hocam, senin raporların çok ağır geliyordu, ben Mehmet Çakır’ın sen olduğunu bilseydim bugüne kadar raporları yumuşatırdım. Şimdiye kadar da göreve başlamış olurdun. Bu duruma çok üzüldüm” dedi. Ancak şimdilik bu yol kapalı görünüyordu. Salihli TÖB-DER hukuk bürosunda bizlere yardımcı olan arkadaşımız Hasan Baykal’la konuşmaya karar verdim. Hasan Baykal o zaman yönetmelikleri çok iyi biliyordu. Hasan Baykal durumumun farkındaydı. “Danıştay’a dava açalım. Ancak dava açmamız için bir uyuşmazlık olması gerekir” dedi. Yani Ba-

kanlığa başvurup, olumsuz cevap almalıyız deyince “ben başvurduğum ama göreve iademin mümkün olmadığını belirtmişlerdi” dedim. “O yazıyı getir” dedi. Ben o yazıyı eşim Derya okuyup da üzülmesin diye bir yere saklamıştım. Bir kaç gün sonra buldum. Hasan Baykal bir dilekçe yazdı. Göreve iademi ve aradan geçen zamandaki özlük haklarımın iadesini istemişti. Ben bu konuda “sadece göreve iademi isteyelim” desem de Hasan Baykal davanın kazanılması için bu isteğimizin önemli olduğunu söylemişti. Sonunda Hasan Baykal’a çok inandım, isteği yönünde dilekçemi, Salihli mahkemelelerinden birisiyle Danıştay’a gönderdim.

1987 yılının Kasım ayında davam sonuçlandı. Danıştay’dan gelen zarfı, bir hayli heyecanla açtım. Aynen şöyle yazıyordu “Salihli Lisesi’nde öğretmenlik yapan Mehmet Çakır’ın dilekçesi incelenmiş olup, Devletin hatalı bir işlemi sonucunda görevinden alınmış olduğuna, görevine iadesine, görevden alındığından bu yana tüm özlük haklarının iadesine Yüce Türk Milleti adına karar verilmiştir.”

Babam hayatını kaybedeli dört ay olmuştu. Benim göreve başladığımı göremedi. Benim yaşadıklarımla ilgili derin üzüntüleri olduğunu biliyordum. Üzüntülerini hiçbir zaman bana söylememişti. Onlarla beraber bu dünyadan göçüp gitmişti.

Mesleğime kavuşuyorum, yeniden öğretmenlik yılları

Her kentin kendine has değerleri vardır. Salihli, üzüm, pamuk, sebze meyve kentidir. Salihli’nin demokrat bir kültür kasabası olma özelliği vardır. Geleneksel şiir ikindileri, tiyatro ve müzik çalışmaları hep olagelmıştır. Salihli bir spor kentidir. Geçmişte Gençlerbirliği, Gürbüzler futbol takımlarının tatlı rekabetiyle ve Salihlispor’un nice büyük takımları dize getirmesiyle, başarılarıyla bilinir. Salihli kaplıcalar kentidir. Kurşunlu ve çamur kaplıcalarıyla ünlüdür. Lidya kralı Krezüs’ün kızının çamur kaplıcalarında çamurlara yatarak şifa bulduğuna dair mitolojik bir yanı da vardır kaplıcaların. Salihli, Kurtuluş Savaşı’nda milis kuvvetlerin merkezi olmuştur. Kuşcu-başı Eşref ve Çerkez Ethem’in kurduğu milis güçlerinin Anadolu’nun içlerine Yunan güçlerinin girmesini engellemesiyle bilinir.

Salihli’nin en önemli değerlerinden birisi de Salihli Lisesi’dir. Şimdiye kadar tanınmış doktorların, mühendislerin, askerlerin, öğretmenlerin yetişmesinde ve başarılı olmasında basamak olmuştur. Tarihî geçmişiyle bilinir. Şu an yıkılmış olan konferans salonunda, öğrencilerine, öğrenci velilerine ve vatandaşlarına birçok oyunu sergilemişlerdir. Unutamadığım oyunlar-

dan birisi de Molière'in Cimri piyesinin o zamanki giysileriyle sergilemeleri olmuştur.

Öğrenciliğimin geçtiği ve ikinci kez göreve başlayacağım okulumuzun kapısından girerken büyük bir heyecan duyuyordum. Bir kez daha artık uzunca yıllar okulumda, aradan geçen beş yıldaki yaşadıklarımı aklımdan çıkarmadan çalışmayı temenni ediyordum. Okulumdan zorla ayrıldığım günü unutmuyordum. Okul girişinin kenarlarında bulunan çiçekleri izliyorum. Öğrenciliğimde buralarda Karataş dediğimiz taşlar vardı. Tarım derslerinde bu taşları taşıyıp alttaki toprağı çapa ve küreklerle işlemiştik. Öndeki büyük binamız şimdiye kadar, sınıflarında barındırdığı öğrencilerin başarılarının birinciyle, bütün haşmetiyle ve gururuyla, güllerin, leylakların ve sardunyaların süslediği ön bahçeye bakıyordu.

Çocuklarımız çeşmenin başında yine birbirlerine su atarak şakalaşıyorlar. Uzayıp gitmiş olan çam ağaçlarının altında oynuyorlar, koşuşturuyorlar. Beş yıl önce hüznüle indiğim merdivenlerden heyecanla, mücadelenin başarıya ulaşmasının mutluluğuyla çıkıyorum. Okulumu çok sevdiğimi bir kez daha anladım. Alt salona vardığımda hasret duyduğum okul havasını içime çektim. Okulu ve mesleği özlemişim. Çocuklarımız yine sınıflarına girip çıkıyorlar. Oyunlardan vazgeçmiyorlar. Çok mutluyum; mücadele ve başarı gücüne çok inanıyorum.

Okulumuzda öğrenciyken azıcık uzayan saçlarımızı kestirirlerdi. Bazen kesmek itemezdik, o zaman da elinde makasla bekleyen yönetici saçlarımızdan bir tutam keserek, zorunlu saç tıraşına zorlardı bizi. İnat ederdik o halimizle okula gelir, şehirde dolaşırdık. Nihayet üç numara tıraş olup, "Salihli Lisesi kabak tarlasına döndü" diye protesto ederdik. Başarırdık sonunda, saçlarımıza biraz özgürlük gelirdi. Derslerden kaçardık. Şimdiki *Bizim Ev* tesislerinin olduğu yerdeki tepelerde yatardık bahar aylarında, ekşikulak toplar, kenti seyre dalardık. Kahveler ve sinemalar yasak olmasına rağmen bir yolunu bulup kaçamaklar yapardık. Öğretmenlerimizin dikkatini ölçmek için birinci derste sağ göze bant, ikinci derste sol göze bant yapıştırarak, öğretmenlerimizin durum karşısında hayrete düşüp, yanılıklarını zevkle izlerdik. Limona karşı alerjisi olan arkadaşımız ders anlatacaksa tah-tada iken karşısında limon sıkarak, yüzünü ekşitmesini izler, öğretmenlerimizin arkadaşımıza kızmasından hoşlanırdık. Amerikalı Barış Gönüllüleri'nin basketbol aşkını oluşturmak için çaba harcamaları kayda değerdik. Salihli'yi basketbolla tanıştıran onlar olmuştuk. Bahçeye basket sahası yapıyordu. Kullanılan harçlardan birer avuç alıp tuvaletlerin deliklerine atmıştık. Sabah kadar donmuş betonu, çalışanlar keskinerle kırıp açmaya çalışmışlar-

dı. Okul müdürü olaya çok kızmıştı. Tören sırasında olaydan söz edip “Bunu Moskova’daki komünistler bile yapmaz” demişti. Fizik dersinde sinirlenen öğretmenimiz o sırada piyango kime vurduysa tahtaya kaldırıp sözlü yapmak istiyordu. Bir arkadaşımız o kargaşada fizik laboratuvarındaki alet odasının kapısını açıp kendini içeriye hapsedmişti. Sözlüden zayıf almaktan kurtulmuştu. O olay sır olarak kalmıştı. Bazı derslerimize ilçedeki eczacı, veteriner gibi insanlar girerdi. Onlar okulda bulunmadıkları için öğrencileri tanıyamazlardı. Kimya dersimize bir veteriner geliyordu, sözlü yapacaktı. Bir arkadaşımızın ismini okuyup, sözlüye davet etti. Arkadaşımız ayağa kalkıp, sağa sola bakındıktan sonra, “hocam o arkadaşımız bugün derse gelmedi” diyerek sözlü olmaktan kendini kurtarmıştı.

Öğrenciliğimin zorluklarla da olsa geçtiği okulumuza dönmenin verdiği heyecanla meslektaşlarımla kucaklaştım. O anda okulumuzda öğretmenlerim, bizler ve bizim öğrencilerimizden öğretmen olanlarla üç kuşak birlikte görev yapıyorduk. Manzara çok mükemmel; herkes görevini iyi yapıyor ve birbirine son derece saygılı davranıyordu. 1987 yılı benim için yeni bir sayfaydı, yeni ufuklara açıldığım bir yıl olmuştu. Meslektaşlarımla geçmişe ilişkin sohbetlerin yanında, geleceğe ilişkin neler yapabilirizi de konuşuyorduk. Meslektaşlar arasında moral bulanlar çoğunluktaydı. Öğretmenler arasında meslek bilincini oluşturma çabalarımız başlıyordu. Siyasi düşünceleri öne çıkarmayan bir anlayışı yaymaya çalışıyorduk. O sıralarda Türkiye çapında Eğitim-Der çalışmaları vardı. Eski TÖS başkanlarından Ali Bozkurt çevresinde çalışmalar sürüyordu. Ankara’da meşruiyet kazanmaya çalışıyorlardı. Yasaklı dönem mağdurlarından Süleyman Demirel’i ziyaret etmişler, konuşmaları sırasında Demirel meşhur kıvraklığıyla arkasındaki bir resmi göstererek “bu resimdekiler; şu Ali çavuş, bu Mehmet dayı, bu Ahmet amca bunlar bizim köyden, İslam köyden. Arkadaşlar, bunlar şu anda seyirci yerinde oturuyorlar, bunlar sahaya inmedikçe işlerimiz çok zor” demiş.

Ortaöğretim öğretmenler toplantısı

12 Eylül askeri rejiminin etkileri kurumların üzerinden tam olarak kalkmamıştı. Salihli Ortaöğretim öğretmenleri toplantısı Endüstri Meslek Lisesi konferans salonunda yapılacaktı. O zamanki İlçe Milli Eğitim Müdürü Mustafa Uzun askeri dönemde atanmıştı. Kendinden gelen bir gücü yoktu. O dönemin idarecileri sırtlarını cuntaya dayamışlardı. Keyfilik her alanda alabildiğine sürüyordu. Daha önceden duymuştum, toplantılarda akıllarına geldiğinde hakaretler ederlermiş. Öğretmenler sineye çekiyordu olup bite-

ni. Toplantının gündemini ve nasıl geçeceğini bilmiyordum.

Şube müdürlerinden birisi kapı kenarında bekliyor, gözü hep dışarıda. Birden kendine çeki düzen verdi önünü ilikledi hazırola geçti. Var gücüyle “Dikkat!” diye bağırdı. Herkes ayağa kalktı. Çok şaşırmıştım. Öğretmenler askeri bir düzen içinde rap diye kalkmıştı. Müdür içeriye bir büyüklük edasıyla giriyor ki görmeye değer. Yanında şube müdürleri, etrafa bizlere bakarak içeriye girdiler. Sahneye çıkıp, bizlere bakarak selâm verecekler. Ben yerimde oturuyorum, ayağa kalkmadım. Yanımdaki arkadaş da oturuyor. Müdür şaşkın oturamadı. Bir şey de diyemedi. Başıyla selâm verip oturdu. Salonda çıt yok. Karşıdan, yanındakilere beni ve benim yanımda ayağa kalkmayan öğretmen arkadaşısı sorduğunu anladım. İsimlerimizi yazdırdı.

Toplantı gerginlikle bitti. Ben Turgut Kaçar’ı yakaladım. Turgut hocam yönetmelik ustasıydı. “Bu durum nedir?” dedim. “Böyle bir şey yönetmeliklerde yok. Tamamen keyfi bir uygulama” dedi. Ben hiç oralı olmadım. Okul müdürü çağırdı, “sizi Milli Eğitim Müdürü çağırıyor” dedi. Yanımdaki öğretmen gitmiş, odasına girer girmez “Oğlum sen hâlâ akıllanmadın mı?” demiş. “Hocam o ben değilim yanımdakiydi” diyor. Arkadaşımıza nasihat ederek göndermiş. Birkaç gün sonra yine okul müdürü çağırıyor tekrarlardı. Bir kaç gün sonra “Hocam lütfen gidin” dese de, ben Turgut hocamdan dersimi almıştım. Gitmedim. Hiçbir zaman gitmedim. Bu konu kapanmış, unutulmuştu. Bir daha da böyle bir toplantı yapılmadı.

Mesleğimde başarılı olmak istiyorum

Öğretmenlerin diğer kesimlere göre farklı bir yanları vardır. Geçmişten gelen örgütlenme bilinçleri vardı, ama herkes artık yoğurdu üfleyerek yiyiyordu. Zaten toplumun her kesiminde, yılgınlık, umutsuzluk, kırgınlık hakimdi. Mesleğimi en iyi şekilde yürütme hevesimi daha da güçlendiriyordum. Girdiğim her sınıfta özel dosyalar hazırlıyordum. Öğrencinin sosyal durumu, ekonomik durumu, kaç kardeş oldukları, evde kaç oda bulunduğu, nerede oturduğu, gibi bilgilerin altına, aldığı notları ve gözlemlerimi not ediyor, sene sonunda kanaatimi ona göre veriyordum. Derslerimde deneylere kesinlikle yer veriyordum. Halitpaşa’dan edindiğim tecrübe çok işime yarıyordu. Aletlerin nerede, nasıl kullanılacağını biliyordum; kısa zamanda tüm arkadaşlar bana benzer işler yapmaya başladılar. Yıl sonlarında çocuklarımıza “bu son dersimizde bana diyeceğiniz bir şey var mı?” diye sordum. Bir parmak kalktı “Öğretmenim siz kimseyi dövmüyorsunuz ki” dedi. Ben de içimden keşke tüm şikâyetleriniz böyle olsa dedim.

Programlar değışti, dokuzuncu sınıflara yeni bir ders konuldu. Fiziksel Bilimlere Giriş isminde. Tamamen deneye yer verilmiş. Birden tam aradığım ders. Müdüre söyledim, bana da ders verdi. O yıl durumu incelemeye gelen müfettiş, dersime girdi ve çok teşekkür etti. Okul müdürümüz de derslere girip not veriyordu. Üç yıl üst üste başarılı sicil verirse kademe ilerlemesi olurdu. Bana kademe ilerlemesi gelince durumu anlamıştım. Okul yöneticimiz değışti. En eski tarihi binamız yıkılıyordu. Hüzünlendik. Yerine şimdiki yeni bina yapılıyordu. Meslektaşlar arasında yeni örgütlenme anlayışları geliştirmeye çalışıyoruz. Okulda tam bir bütünlük oluşuyordu. Emekli olan arkadaşlarımıza geceler düzenleyerek onları uğurluyorduk.

Almanya'daki Türk öğrencilerin eğitimi için belli dönemlerde Almanya'ya giden öğretmen arkadaşlarımız olurdu. Salihli'den, bizim okuldan giden bir arkadaşımız da vardı. Alman okullarında sigara içmek kesinlikle yasakmış. Arkadaşımız “ben sigarayı, ya okulun çatı katında yahut da okul dışındaki parkın tuvaletinde içerdim” diye anlatmıştı. Biz de okuldaki sigara işine bir düzen vermek istiyorduk. Ayrıca konu ile ilgili bakanlığın da genelgesi vardı. Sigara içilen ve içilmeyen odalar düzenlenecekti. Bir grup öğretmen arkadaşımız Lisenin girişindeki odanın sigara içenlere ayrılmasını istiyorlardı. Biz de bu odanın okulun vitrini olduğunu, bu nedenle başka odanın ayrılmasını istiyorduk. Bize Almanya'daki olayı anlatan arkadaşımız da “bu odayı içenler alsın” deyince, “hocam bunu bize siz önermişsiniz” dedim ve durum çözüme kavuştu.

Derslerine girdiğim sınıflar için kendime göre bilgiler olan dosyalarımın çok yararını görüyordum. Bir sınıfta Ankara'dan gelmiş bir öğrencimiz vardı. Hindistan Büyükelçiliği'nin düzenlediği resim yarışmasında ödül aldığını not etmişim kendi dosyama. Yarı yıl karnelerini vereceğiz. O sınıfın resim dersine bir matematik öğretmenimiz giriyordu. Başarılı bir sınıf olduğunu bildiğim için notlarını kontrol ettim. Tesadüf eseri o öğrencimizin resim dersinin zayıf olduğunu görünce, hemen arkadaşımı aradım. Henüz karneler dağıtılmamıştı. Durumu anlattım. “Sen nereden biliyorsun” dedi ve hemen öğrencinin notunu değıştirdi. Yoksa resimden ödül alan çocuğumuzun resim dersi karnede zayıf görünecekti.

Eğitim Enstitüsü'nden Fen Bilgisi öğretmeni olarak mezun olmuştum. Bakanlık bizim durumumuzdaki öğretmenlerin Fizik, Kimya, Biyoloji branşlarından birisini tercih etmesini istemişti. Okulumuzdan da Ortaokul ayrılacak, ilköğretim okulları kurulacaktı. Anadolu Üniversitesi aracılığıyla lisansüstü öğretim yapılması isteniyordu. Ben Biyoloji branşını seçtim. Kitaplarımız gelmişti. Ders çalışıp, Ege Üniversitesi'nde sınavlara girdik. İki yıl için-

de lisansüstü öğrenimi tamamlayıp, Biyoloji öğretmeni olmuştum. Bu sınavlarda kopya çeken meslektaşlarımızı gördükçe üzüldüm. Ortaokul Salihli Lisesi'nden ayrılınca, lisede kalıp görevimi sürdürdüm.

Lise 1'ler on bir sınıftı. Ben dokuzuncu sınıfın dersine giriyordum. Bu sınıf oldukça sorunlu bir sınıf olduğu için kimse almak istemezdi. Bir lise 2, bir de lise son sınıflara dersim vardı. Bir ara kredili sistem konulmuştu. O zamanda da Çevre ve İnsan derslerine kimse girmek istememişti. Ben gündelik hayattan ve çevre hikâyelerinden anlatarak dersleri zevkle işlenir hale getiriyordum. Kredili sistemi öğretmenler, öğrenciler ve veliler pek benimsememişti. Kısa zamanda kaldırılmıştı. Aslında çok güzel uygulamaları vardı. Öğrenciler derslerini hangi öğretmenden almak istiyorlarsa, o öğretmeni seçecekti. Okulun ve çevrenin şartlarına göre seçmeli dersler konabilirdi. Ancak ne idareler nede öğretmenler sorumluluk almak istemişti. Onlar alışlagelmiş şekilde merkezden gelen müfredata kendilerini alıştırmıştı.

Lise 1'lerdeki öğrencilerimle çok ilgilenirdim. Kendime göre hazırladığım bilgi sistemi, sorunları çözmeme çok yardımcı oluyordu. Anne-baba ayrı olanlar, anne-baba ölmüş olanlar, yurtlarda kalanlar, kasabalardan gelmiş olanlar... Akşamları mutlaka ertesi gün hangi sınıflara gireceksem o sınıfların listesini açıp, fotoğraflarına bakıp, bilgileri tazelerdim. Bu iletişim sayesinde öğrencilerimin özel yaşantıları da dâhil her şeyi dinlerdim. Bir öğrencim tarikat üyesi olduğunu söyleyebiliyordu. Bir öğrencim ciddi bir örgüte üye olduğunu, bir öğrencim ablasının Kuzey Irak dağlarında olduğunu söyleyebiliyordu. Bütün mesele çocuklarımıza güvenmek, onların güvenini yaşatarak sağlamaktan geçiyordu. Bu, doğru söyleyen öğrencimizin ödüllendirilmesi ayrıca yanlış yapan öğrencimizi de yerine göre affedebilmemizden geçiyordu.

Yazılı sınavlarda soruları sorup, öğrencilerime sizlere güveniyorum diyerek sınıftan ayrılırdım. Kantinde oturacağımı sınıf başkanının sınav kâğıtlarını oraya getirmesini söylerdim. Çocuklarımız kopya çekmezlerdi. Çekmeye yeltenenleri arkadaşları uyarırdı. Buna rağmen kopya çekenler bir şekilde bana söylerdi. Doğru söylemeyi yaşayarak öğretmeye çalıştım. Başka bir yazılı sınav yöntemimiz de açık sınav uygulamasıydı. Sınav öncesi çocuklarımıza hangi kaynak kitapları getireceklerini söylerdim. Bir ya da iki soru sorardım. Önceden hazırladığım araştırmaya dayalı sorular. Böylece öğrenmeyi yaşatarak sağlamaya çalışırdım. Bu çalışmalardan rahatsız olan meslektaşlarım olsa da bana bir şey diyemezlerdi.

Bir sınıfta arkadaşımız sınav yapıyor ve bir öğrenci sınava katılmıyor. Ancak arkadaş katılmayan arkadaş yerine de bir sınav kâğıdı yazıp öğret-

mene veriyor. O sınıftaki bir kız arkadaşı da sınav kâğıdı yazıp öğretmene veriyor. Katılmayan öğrencinin iki sınav kâğıdı oluyor. Öğretmen yazılıları okuyor, sonuçları ilân ediyor. Hiç bir şeyin farkında olmuyor. Sınava katılmayan öğrenci bu durumdan çok rahatsız oluyor ve öğretmene durumu anlatıyor. Öğretmen hepsini disipline veriyor. Ceza alıyorlar. Yıl sonu öğretmenler kurulunda disiplin cezası alan öğrencilerin disiplin cezasından dolayı kırılan notlarını iade etmeyi konuşuyoruz. Öğretmenimiz iade edilmesini istemiyordu. Nedeni soruldu. Durum anlaşıldı. Bizler doğru söyleyen öğrencimizin notunun iade edilmesini sağlamıştık. Doğruyu söyleyenin ceza almasına gönlümüz razı olmadı.

Lise birinci sınıflardan bir öğrencimi sınıfta göremedim. Öğrencilerime sordum. Disipline verilmiş ve okuldan atılmış. Özel bilgilerimden öğrencimizin durumunu biliyordum. Ne yaptığını sordum. Derste kibrit yakmış, sınıfı barut kokusuna boğmuştu. Kimin dersinde bunu gerçekleştirdiğini öğrendim. Arkadaşımla bu okulda aynı sınıfta okumuştuk. Bir derste yaptığı suçu buraya yazamam. Hayret ediyorum. Anlayamıyorum. Müdür yardımcısına soruyorum. “Hakkında çok şikâyet var, bu olay bardağı taşırdı” demişti. Babasının ne iş yaptığını, nerede oturduğunu, ailenin ekonomik durumunu bilen yoktu. Olaya çok üzülmüştüm. Öğrencimizin babası sokaklarda el arabasını iterek seyyar satıcılık yapıyordu. Şimdi bütün semtleri, mahalleri gezecek babasıyla; her türlü olumsuzlukları öğrenecek daha kötü özelliklere sahip olacak, bizlere zarar verecek dedim. Keşke gözümüzün önünde kalsaydı. Okulumuzda barınmasını sağlasaydık, diyerek eğitimde sabırlı olmayı, doğru davranışların kazanılmasının zaman alacağını, sokağın daha tehlikelerle dolu olduğunu düşünerek, meslektaşlarımı anlamaya çalışıyordum.

Bir zaman sonra o öğrencimiz okulumuzun önüne gelmiş. Kendisini disipline veren öğretmeni tuttuğu gibi yere çarpmış. Arkadaşımızın diz kapağı kırılmış. Benim olaydan haberim yoktu. Müdür yardımcısı, “Hocam sizin dediğiniz oldu” diyerek haberi vermişti.

Lise ikinci sınıflardan birisinin sınıf öğretmeniydim. Bir öğretmenimizle sınıfın sorunları vardı. Bir kaç girişimden sonra sorun çözülmeyince, sınıf kurulu toplantısı yapmaya karar verdim. Öğrenciler, o sınıfa derse giren öğretmenler ve öğrenci velilerinin katıldığı toplantıda söyleyeceklerimi çok ölçüp biçiyordum. Her cümlemi seçiyordum. Bu üçlü grup karşısında dikkatli olmam gerekiyordu. Gençleri tanımlamaya çalışıyordum. Heyecanlıdırlar, ataktırlar, olaylar karşısında çabuk paniklerler, sabırsızdırlar gibi özellikleri sıraladıktan sonra, kimleri tarif ettiğimi soruyordum. Herkes işte çocukları-

mız diyordu. Bu tanımı Aristo'nun yaptığını anlatıp, genç olma özellikleri antik çağda da, günümüzde de aynıdır diyerek toplantımızı doğru yerlere getirip, durumu anlatmaya çalışıyordum. Sorun kısmen çözülmüş görünüyordu.

Herkes gitti. Öğrencilerimle toplantıyı sürdürüp, sorunu kökten çözme-yi amaçlıyordum. Bundan sonra ne yapılması gerektiğiyle ilgili bir çözüm önerim vardı. Ancak ben yine de öğrencilerimden duymak istiyordum. Bir öğrencim. “Çiçek yaptırılım ve özür dileyelim” dedi ve aklımdaki çözümü önerdi. Öyle de yapıldı. Öğretmenimize durumu çıtlattım. Ertesi günü öğretmenimize çiçek verip özür dilemişler, arkadaşımız çiçekleri kalorifer radyatörü üzerine atarak sertliğini sürdürdü. Çocuklar üzülerək geldiler, durumu anlattılar. Tekrar sınıfa gittim ve “öğrencilerime arkadaşlar siz olgun olun” dedim.

Okul yöneticilerimizle yaptığımız sohbetlerdeki amacımız, okulumuzun başarısı, vatandaşlarımızın çocuklarının bilgilenmeleri ile iyi insan, başarılı insan yetiştirme konularında odaklanırdı. Okul müdürüne şanslı olduğunu söylemişim. Müdür kurduğu cümlelerle maharetin kendisinden kaynaklandığını ima etmişti. Herkes uyarılmadan görevini yapıyordu, derslere geç kalınmıyordu, nöbetler aksamıyordu, çünkü herkesin birbirine saygısı vardı, çünkü herkes birbirinin öğretmeni-ydi. Mükemmel bir manzara vardı. Daha sonraları zamanı gelen arkadaşlarımız emekli olmaya başlamıştı, sonra bir kuşak daha emekli olmuştu, bir şeyler aksamaya başlamıştı, hiçbir şey eskisi gibi değildi. Müdür bir gün bana “Okulla ilgili şanslısınız demiştin, galiba haklıymışsın” demişti.

Okullarımızdaki en önemli işlerden birisi de bayrak törenleriydi. Öğrencilerimizin çok istekli katılmadıkları toplantılar olurdu törenler. Bir pazartesi günü, haftanın ilk günü, böyle bir günün sabahında çocuklarımıza yağdırılan emirler bazen dozunu aşardı. Öğrencilerimizden bazıları şiddete maruz kalırdı. Bazıları akıl almaz hakaretlere uğrardı. Birisi bitirmeden, bir başka öğretmen başlardı. Törenler öğrencilerimiz üzerinden, “ben daha otoriterim” gibi saplantılarla tören ruhundan uzaklaşır giderdi. Bir hakaretler toplantısına, bir şiddet toplantısına dönüşürdü. Törenler sırasında bazı öğretmen arkadaşlarımız, öğrenciler arasına dalıp, onları yararak, itekleyerek, o kadar öğrenci arasında, bazı öğrencilerimizi küçük düşürürdü.

Bir günaydınla başlansa bile, günaydın ifadesinde bile hafif bir şiddet teması vardı. Bir eda vardı. İçten gelen ve sıcak olmayan bir günaydınla eğitime başlardık. Haftaya nasıl başlandıysa, öyle giderdi. Çocuklarımızın ço-

ğunluğu tören olacağı zaman kaçmaya çalışırdı. Sabahları tören bitinceye kadar sokaklarda vakit geçirirlerdi. Bilinçsizlikten, bilgisizlikten, saygısızlıktan değil, tamamen iyi, sıcak, içten sözler duymak istemelerinden olduğuna inanırdım. O sıralarda meslektaşlarımın kullandıkları dile ve davranışlara anlam veremezdim, üzülerек.

Yeni öğretmen örgütlenmeleri sendikalar

Öğretmenlerin örgütlenme geleneği çok eskilere dayanır. Her dönemde ki örgütlenmeler siyasetin etkisinde kalmıştır. 1960 yıllarında Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu kurulmuştur. TÖDMF daha sonra kendini feshetmiştir. 1965 yılında Türkiye Öğretmenler Sendikası kurulmuştur. TÖS döneme damgasını vuran örgütlerden olmuştur. 12 Mart muhtırasıyla kapatıldı. Yöneticileri tutuklandı. Dışarıda kalan öğretmenler 3 Eylül 1971’de TÖB-DER’i kurmuşlardı. 650 şubesi, iki yüz bini aşkın üyesiyle önemli bir örgüt olmuştur. 12 Eylül darbesiyle o da kapatıldı. Yöneticileri tutuklandı. Yıllarca yargıldılar, cezalar aldılar, hapis hanelerde işkence gördüler, çok acılar çektiler.

12 Eylül Anayasası öğretmenlerin derneklerde örgütlenmesini yasaklayınca, sendika olarak örgütlenmeler gündeme geliyordu. Niyazi Altunya başkanlığında Ankara’da Eğitim-İş adında bir sendika kuruldu. İlğimizi çekiyordu. Toplantılar yapılıyordu. Eski örgütlerden en önemli farkı üyelik koşullarının çok değişik olmasıydı. “Eğitim-İş’e üye olmak için eğitim çalışanı olması yeterlidir” ifadesi öğretmenlerin siyasi düşüncelerine bakılmaksızın bir çatı altında olmalarını sağlıyordu. Bu çok olumlu bir yaklaşımdı. Artık öğretmenler, mesleki anlamda örgütlenmiş olacaktı. Salıhlı’de Eğitim-İş kurulmuştu. İlk şube başkanı Ahmet Yılmaz oldu. Sonraki başkan ben oldum ve beş sene bu sendikada başkanlık görevini yürüttüm. Henüz yasal olmadığı halde 450 üyemiz vardı. Aidatları elden toplardık. En büyük sorunumuz kendimizi doğru anlatmak, memurların sendika kurması kabul edilmemesine rağmen ilçede kabul görmeyi sağlamaya uğraşıyorduk. Bu amaçla bir bülten çıkararak haberleşmeyi sağlayıp, kısa bilgi ve yazılarla öğretmenleri bir araya getirmeyi amaçlamıştık. Dönemin Kaymakamı Ramazan Urgancıoğlu ve o dönem Belediye Başkanımız Zafer Keskiner’in meşrulaşmamız konusundaki anlayışlarını her zaman takdir etmişimdir. Manisa il başkanımız Erdoğan Erdem’di. Turgutlu, Akhisar, Sarıgöl, Kırkağaç, Soma, Kula gibi kasabalarda şubeler açılmıştı.

İlçe meclisi

Eğitim-İş sendikası, yasalarla kurulmuş olmamasına rağmen ilçemizde kısa zamanda önemli bir kurum olmuştu. Bu, tamamen anlayışımızla ilgiliydi. Ayrıca öğretmenlere ve dışımızdaki kurumlara, kuruluşlara yaklaşımımızla ilgiliydi. Bu durum eski örgütlerdeki anlayışın terk edilmesinin doğru olduğu anlamına da geliyordu. Yani siyasi düşüncelere göre örgütlenmenin anlamsızlığını anlatıyordu. Eğitim-İş kendini bir kurum olarak görmeliydi ve kendini iyi anlatıp, toplumda yer almalıydı. Öyle yapıyoruz.

Öğretmenler Günü kutlamalarını haftaya yaydık. Tiyatro, sinema, sanat müziği, halk müziği konserleri, panel ve toplantılarla bir hafta süren etkinlikler düzenledik. Öğretmenler haftası halinde kutlamalarımız her yıl sürmüştü. Hiç kimseye siyasi düşüncelerinden vazgeçmeyi önermedik. Ancak mesleki düzeyde örgütlenmenin zorluklarını yaşamaya başladık. Çok çaba sarf etmemiz gerektiğini biliyorduk.

O zaman ilçemizde İlçe Meclisi toplantıları gerçekleştiriliyordu. Siyasi partiler, dernekler, sendikalar, esnaf odaları, kooperatifler, ziraat odaları gibi ne kadar sivil toplum örgütü varsa temsilcilik düzeyinde katılımlar oluyordu. Geniş katılımlı oluyor ve çok güzel konuşmalar yapılıyordu. Her ay bir özel ve bir genel gündemli yapılan toplantılara Kaymakam başkanlık ediyordu. Öğ-

Eğitim-İş Kongresi

retmenleri temsilen Eğitim-İş Sendikası katılıyordu. Bu toplantılarda mesleğimizin sorunlarını ve çözüm önerilerini anlatırdım. Çok yankı bulurdu. Bir toplantıda siyasilerin ellerini öğretmenler üzerinden çekmelerini isteyip, idareci atamalarında siyasi görüşe bakılmamasını istemiştim. İktidar partisinin başkanı söz alıp, sendikamızın düşüncesini desteklediğini açıklamıştı.

Eğitim-İş, ilçemizdeki bütün etkinliklere katılırdı. Toplum içinde olması gerektiğine inanırdı, eksikliğinde aranan bir kuruluş olmuştı. Böyle bir duruma gelmemizde kaymakam ve belediye başkanımızın çok önemli katkıları olduğunu söylemeliyim. Ancak kendi dinamiklerimizi de kabul etmek gerekir. Bu tanınan fırsatı doğru, anlamlı ve yerinde kullanmayı bilmememiz de gerekiyordu. Daha sonraları kaymakamımız ve belediye başkanımız değişmişti. Yeni gelen kaymakamımız bir toplantıda bana dönerek artık toplantılara katılamayacağımı, yasal olmadığımızı belirtmişti. Yeni seçilen belediye başkanımız bizlere göre çok farklı bir siyasi partiden olmasına rağmen toplantıda söz alıp, “Sayın Kaymakamım Eğitim-İş sendikasının ilçemizde çok önemli ve saygın bir yeri vardır. Ben sendikamızın toplantılara katılmasından yanayım” demişti. Ben toplantılara katılmayı sürdürmüştüm. Kendi dinamiklerimizin ve kendimizi doğru ifade etmenin önemini anlamıştım. İlçemizde bir ağırlığımız ve çok önemli bir yerimiz olmuştı.

İlçe Meclisi Salihli’de üniversite kurulmasına karar vermişti. Öncelikle iki yıllık meslek yüksek okulları açılması konusunda fikrimizi söyledik. Tekstil, deri, dış ticaret, yerel yönetimler bölümlerinin açılması karara bağlandı. O zaman Diyanet’e ait bir binada faaliyet göstermesi düşünülmüştü. Öyle de oldu. Daha sonra Salihli Üniversitesi kurulması amacıyla bir vakıf kuruldu. Vakfın kurucu heyetine seçilmiştim.

Arkadaşım Recep Nergis ile birlikte Emlâk Bankası’ndan bize tanınan kredi ile o zamanki maaşlarımızın üç, dört katı bir tutarı vakfa vermiştik. Biz bankaya taksitlerle borcumuzu ödemiştik. Salihli Üniversitesi’nin yeri bulundu. Şimdiki Yüksek Okul’un olduğu yer Hazine’den vakfa verildi. Plan proje çizdirildi, maketler yapıldı, ilçeden destek geldi. Devlet hastanesi doktorlarından oluşan bir komisyon çalışmalar yaparak, sunumlarını ilgili devlet ve hükümet temsilcilerine sunmuştu. Tıp Fakültesi’nin Salihli’ye açılmasının alt yapısının ve konumunun müsait olduğunu, rakamlarla belirtmişti. Salihli’nin arkasında Demirci, Kula, Selendi, Sarıgöl, Alaşehir ve birçok kasabanın olduğunu hastaların önce Salihli polikliniklerine geldiğini, giden hasta sayısının Manisa Hastanesine gelen hasta sayısından çok fazla olduğunu anlatmalarına rağmen, siyasiler Manisa’yı tercih etmişlerdi. Salihli Üniversitesi kurulması çalışmaları günümüze kadar geldi, çalışmalar halen devam ediyor.

Salihli batı kentleri içinde gelişmiş bir yerdir. İlçemize yakışır bir Öğretmen Evi yapmak istiyorduk. İlçemizde Kaymakamlık ve Belediye ile ilişki kurup durumu konuştuk. Özel İdare'nin arsası olan yere binamızı kurmak istiyoruz. Mimarlar planımızı çizdirmişti. Beş katlı bir yapı olacaktı. Toplantı salonları, restoran, yatakhane ve diğer gereksinimlerimizi içeren bir bina olacaktı. Temelin kazılması ve hafriyatı belediye üstlenmişti. Her türlü araçlarını ücretsiz verecekti. Temele gerekli demir ve çimento, bazı kuruluşlar ve Kaymakamımız tarafından karşılanacaktı. Tuğla ve kiremit fabrikaları tarafından ücretsiz sağlanacaktı. Bina maketini Kaymakamlık binasının girişine koyup sergiliyoruz. Her şey yolunda ve iyi gidiyordu. Öğretmenlerle toplantılar yaparak bir defaya mahsus küçük miktarda para verilmesini amaçlıyoruz. Maaşlardan kesilip hesaba yatacaktı. Ancak bazı öğretmen arkadaşlarımız maaşlarından kesilecek paralar için mahkemeye başvuracaklarını belirtince her şey durdu, hayallerimiz kırıldı. Öğretmen Evi şimdi bir kahve havasında hizmet veriyor. Bir okulumuzun arsasında su basmanı çıkılmış yeni bina tamamlanmayı bekliyor.

Yeni sendikalar kuruyor

Eğitim-İş sendikasının tüm çabalarına rağmen, eski geleneklerini terk edemeyen, siyasi düşüncelerini öne çıkaran öğretmenler, yeni sendikalar kurmaya başlamışlardı. Eğitim-Sen, Türk Eğitim-Sen kurulmuştu. Şimdi her görüşün bir sendikası olmuş durumdaydı. Aynı anlayış diğer kurumlarda da sürdü. PTT, belediyeler, sağlık kurumlarında da benzer sendikalar kurulmuştu. Toplumsal olaylar insan iradesinin dışında gerçekleşiyor. Durumu kabul etmekten başka çare yoktu. Hiç bir sendikaya üye olmayanlar için çok önemli bir mazeret oldu bu manzara. Her gittiğimiz okulda, kasabada birleşin önerileri geliyordu. Daha sonra iki sendika birleşmişti, o düşünce de olan arkadaşlarımız yine üye olmamışlardı.

Doğuda ve Güneydoğuda meslektaşlarımız teröre kurban gitmekteydi. Tüm ülkemizi ve bizleri derinden etkileyen bu durumu kamuoyuyla paylaşmak istiyoruz. Hangi nedenle olursa olsun, terörün haklı hiç yanı olamayacağını belirten bir içerikteki bildirimizin altına ilçedeki diğer öğretmen sendikalarının da imza atmasını sağlıyoruz. Elllerinde dilekçelerini almış bazı arkadaşlarımız nasıl olur da şu sendikayla aynı yere imza atarsınız diyerek istifa etmek istediklerini berttiler. Terör ve terörün açmazlarını, insanlık dışı uygulama olduğunu, kim, nasıl ve hangi amaçla, ne anlamda yaparsa yap-sın bir insanlık suçu işlendiğini, amacımızın tüm ülkede terörün bitmesi ol-

duğunu, tüm dünyada teröre karşı olduğumuzu duyurmak ve mücadele etmek olduğunu anlatıyorum. Toplantılarımızda bu konu üzerinde duruyoruz. Dilekçeler yırtilıyor.

İlçemiz Adala bucağından bir gencimiz güneydoğuda askerlik yaparken teröre kurban gidiyor. İlçemizde olağanüstü bir durum doğdu; törenler yapıldı. Ortam son derece gerginleşti. Ölen genç Adala bucağında toprağa verilirken de tören yapıldı. İnsanların olaylara yaklaşımı farklıydı. Ancak anne ve babasının yüreği yanmıştı. Hiçbir şey oğullarını geriye getiremezdi. Kasabada herkes gözyaşına boğulmuştu. Bir kez daha terörün ne kadar kör bir inanç olduğunu yaşıyoruz. Üzüntülerimiz sonsuz. Herkes için geçerli olan deyiş aklıma geliyor: Ateş düştüğü yeri yakıyor. Bir çelenk yaptırarak bu hiçbir zaman olmasını istemediğimiz acıya katılıyoruz. Yine beklemediğimiz ve anlayamadığımız tepkiler, yine bıkmadan usanmadan anlatıyoruz. Hiç bu olup bitenleri yadırgamıyorum. Yok, farz etmiyorum. Kendi doğallığı içinde değerlendiriyorum.

İlköğretim okullarında görev yapan sınıf öğretmenlerimiz, Beden Eğitimi, Müzik, Resim, Din Bilgisi ve Ahlâk derslerine de giriyorlardı. Daha sonra bu derslere branş öğretmenleri girmeye başlamıştı. Öğretmenlerimizin bu derslerden aldıkları ücretleri de kesmişlerdi. Tüm okullardaki arkadaşlarımızdan bu duruma çok tepki gelmeye başlamıştı. Bir grup arkadaşımız şube binamıza gelerek, durumla ilgili neler yapacağımızı konuşuyoruz. Meslektaşlarımızın dönüp dolaşıp geldikleri yer “Hocam bu durum bizim kazanılmış hakkımızdır”deyip tartışmayı noktalamalarıydı. Konuyu bir türlü çözemiyorum. Katılmadığımız bir dersten dolayı ücret almamızın doğru olmadığını, devletin bu konuda doğru davrandığını anlatsam da, “siz kimden yanasınız” diyerek çözüm için Kaymakamlığa gitmemizi istiyorlardı. “Ben hiç kimseden yana değilim, sadece emekten yanayım” diyerek oturduğum masanın arkasındaki duvardaki yazıyı gösteriyorum. “En yüce değer emektir.” Böylece zar zor ikna olup dağıldık.

İl Milli Eğitim Müdürüyle görüşmemiz

Okullarımıza yapılan atamalar, o okulda ihtiyaç olup olmamasına bakılmaksızın yapılırdı. Gerçekten haklı atamalar yanında, siyasilerden güç alarak yapılan atamalar da vardı. Bir zaman Salihli Lisesi’nde seksene yakın Matematik öğretmeni vardı. Bu durumdan şüphesiz meslektaşlarımız sorumlu değildi. Çevremizdeki kasaba okullarında branş öğretmeni olmazdı.

İl Milli Eğitim bir karar alarak, okullarda maaş karşılığı derslerini doldu-

ramayan öğretmenlere çevre kasaba ve ilçe okullarına valilik onayıyla görevler veriyordu. Öğretmenler huzursuz olmuşlardı. Birçok arkadaşımız en az iki günlerini yeni görev yerlerinde geçiriyordu. Salihli Eğitim-İş yönetim kurulu toplantı yaparak, şöyle bir karar aldı: “Burada maaş karşılığı dersleri eksik olan öğretmenler, ihtiyaç olan okullara verilsin, vatandaşlarımızın çocukları derslerini branş öğretmenleriyle yapsın, ancak Milli Eğitim adaletli davransın, yani hangi dersten ihtiyaç varsa o branştan o okula en son gelen arkadaşlardan başlayarak atamalar yapılsın.” Kararımızı öğretmen arkadaşlarla paylaştık, genel bir destek aldık.

Yönetim Kurulu üyesi arkadaşım Recep Nergis’le beraber Manisa’ya gittik. Milli Eğitim Müdürü’nün odasına girdiğimizde Müdür çalışma masasında oturuyordu. Elindeki işlerle meşguldü. Bir taraftan da bizi dinlemek istiyordu. Ben kendimi ve arkadaşımı tanıttım, Müdür umursamaz bir tavırdaydı. Ben tekrarlardım, “Salihli Eğitim-İş şube başkanayım, ilçemizde yaptığımız toplantıda vatandaşlarımızın çocuklarının öğretmensiz kalmalarına gönlümüz razı olmadı. Meslektaşlarımız ihtiyaç olan her yerde çalışma yanlısıdır. Görev alma yanlısıdır. Ancak atamaların adaletli olmasını istemek için buradayız” deyince, Müdür yerinden kalkıp makam masasına geçti ve “Hocam buyurun konuşalım” dedi. Amacımızı anlattım. Müdür hiç beklemediği önerimiz karşısında ne yapacağını şaşırmış halde, yüzünden mutluluk akıyordu. İsimlerimizi not ederek, özel telefonunu yazarak bize verdi. “Hocam her türlü sorunu bu özel telefonumdan bana iletin lütfen” diyerek, bize çok teşekkür ederek uğurladı. Yüzündeki ve gözlerindeki sevincini izleyerek, odadan ayrıldık.

Sendika toplantıları

Dünyada birçok ülkede memur sendikaları on yıllardır kurulmuş olmasına rağmen ülkemizde memur sendikacılığı yeni başlıyordu. Memur sendikaları içinde İkinci Dünya Savaşı’nda işgal güçlerine karşı mücadele örgütleri olarak görev alanlar vardı. Özellikle Fransa’da tüzüklerine yazmışlardı anti-faşist olmayı. Şimdiki KESK örgütlenmesinin çekirdekleri il ve ilçelerde oluşmaya başlamıştı. İlçede ortaklaşa neler yapılacağı konuları ile sendika kültürü üzerinde konuşulurdu. Hangi iş kollarında grev yapılacağı tartışılırdı. Ben öğretmenlerin grev yapmamalarını anlatırken, sorunlarımızın nasıl çözüleceğini, haklarımızın nasıl alınacağını merak ederlerdi. Ben devletle olan sorunlarımızın faturasının, vatandaşlarımızın çocuklarına çıkartılamayacağını söyleyerek, tezimi sürdürürdüm. Geçmiş deneyler bize bunları

göstermişti. Bu arkadaşlarımıza konuyu anlatırken, ancak öğrenci velileri ilgili kurumun önüne gelerek “öğretmenlerimizin sorunlarını çözün, aksi takdirde çocuklarımızı okullara yollamayacağız” dediklerinde bizim sorununuz da çözülür dediğimde, öğretmen arkadaşlarımız buna inanmıyorlardı.

Sendikalarla ilgili yaptığımız toplantılarda gerek öğretmen, gerek sağlık ve gerekse diğer memur örgütlenmeleri ile ilgili takip edebildiğim dünyada ki örgütlenmelerle ilgili örneklerden bahsederdim. Yurt dışına gidip bu tür çalışmaları takip eden arkadaşlarımız da bu deneyleri aktarırdı.

Manisa il toplantıları

Şubelerimizin olduğu ilçelerden gelen temsilcilerimizin katıldığı toplantılarda genellikle merkezden gelen öneriler ve ilçelerdeki sorunlar konuşulurdu. Birçok ilçede yasal dayanağı olmayan sendikalara karşı tavır alan idareciler çoğunlukta idi. Bu durum arkadaşlarımızı üzüyordu. Her şube yaptığı çalışmaları anlatırdı. Bir toplantıda ilçelerimizden birisinin temsilcisi “bizim ilçede hiçbir sorun yok” demişti. “Çok güzel” demeye kalmadan, “çünkü biz hiçbir şey yapmıyoruz” demişti. Salihli şubesi her bakımdan çok farklıydı. Zamanla ayrışmalar oluştu. Diğer sendikayla birleşme tartışmalarına katılmıyorduk. “Her sendika yolunda yürüsün sendika kültürü oluştuğu birleşme kendiliğinden oluşur. Sosyal olaylarda matematiksel sonuçlar alınmaz, sosyal olaylarda iki iki daha dört etmez” diyorduk.

En önemlisi yönetmeliğin üyelik maddesi terk edilmeye başlanmıştı. Yeni çizgiler ortaya çıkıyordu. Şubeler arasında bilerek ya da bilmeyerek farklılıklar olmaya başlamıştı. Birleşmeye karşı olan Salihli şubesine karşı ön yargılar oluşmaya başlasa da, çok tutarlı ve tüzüğe çok bağlı kalarak ilçemizde çok farklı yol almıştık. Türkiye düzeyinde ilçeler bazında en fazla üyeye sahip ilçeydik.

İlçemizde bir genel toplantıda mesleki sorunlarımızı sıraladıktan sonra siyasilerin işlerimizi bozduğunu, yaptıkları atamalarla meslektaşlarımızı huzursuz ettiklerini, okullardaki yığılmalardan hiçbir arkadaşımızın sorumlu olmadığını söyledim. Bunun yanında maaş karşılığı dört saat derse giren arkadaşlarımızın olmasından da rahatsız olduğumuzu söylediğimde, salon alkışlarla çınlamıştı. Toplantı sonrası bazı arkadaşlarımızın “Hocam sen böyle konuşmalar yapma” dediklerini belirtmeliyim. İl toplantılarında da bunları anlatıyorduk. Sendikacılığa bakış açımız farklılaşmıştı. Sendikacılık yavaş yavaş çatışmacı bir zemine doğru kayıyordu. Eski geleneklerden yana tavırlar filizleniyordu, meslek sorunlarını irdelemekten uzaklaşıyordu.

Tatil çalışmamız

Öğretmenlerin yaz tatillerini rahat ve ekonomik geçirmelerini düşünerek, bir tatil çalışmasına karar verdik. Kuşadası, Güzelçamlı'da bulunan Nero Otel ile Genel Merkezimizin oluruyla anlaştık. Öğretmenler hangi dönemde tatil yapacaksa seçiyor, tatil tutarını taksitler halinde banka hesabına yatırıyordu. Böylece taksitle tatil yapma imkânımız olmuştu. Türkiye çapında üyelerimizin katılmalarını amaçlamıştık. Taksitlerini tatilleri bittikten sonra da ödeyen üyelerimiz olmuştu.

Otel Nero, Güzelçamlı girişinde ufak bir avlu içinde, küçük bir havuzu olan mütevazı bir oteldi. Sabah kahvaltı, öğle ve akşam yemek veriliyordu. Yemek listesi bizim onayımızdan geçiyordu. Odaları düzgündü. Geceleri arkadaşlarımız eğlenceler düzenlerdi. Denize yakındı. Her yerde denize girilebiliyordu. Çevremizde esnaflar vardı. Onlarla güzel dostluklar kurmuştuk. Kahveciler, antikacılar, balıkçılardan arkadaşlarım olmuştu. Halkın genel geçimi turizme bağlıydı. Nüfus daha çok göçmendi, mübadelede yerleşmişler. O zaman bu bölgede kurulan uluslararası bir kulüpte birçok insan çalışmış. Kuruluş şartlarından birisi sadece bu kasabanın insanını işe alınmasıymış. Bir kısmı da balıkçılık yapıyordu. Pazarı kurulurdu. Çok sakindi, geceleri sönük geçen bir yerdi. Kuşadası yakın olduğundan tatil eğlence yerleri ve diğer restoran türü yerler Kuşadası'nda bulunuyordu.

Dönem başlarında, herkes yerleştikten sonra bir önemli işimiz olmazdı. Çok farklı yörelerden gelen meslektaşlarımızla tanışıp, çok farklı hayatlardan konuşulur, yeni arkadaşlıklar kurulurdu. Küçük sorunlarımız olsa da çözümleyip, tatilin ruhuna uygun bir ortamı yakalamaya çalışırdık. Orta derecede bir memnuniyet bizim için olumluydu. Çünkü en mükemmel bir ortam da olsa memnuniyetsizlikler olacaktı. Her şey yolunda gidiyordu. Sadece bir dönemin boş kalması çok canımı sıkıyordu. Otel sahibi zaman zaman bu konuyu açıp, döneme ilişkin parayı tahsil etmesi gerektiğini söylerdi. Otel sahibi Mustafa Guzey aslen Kırşehirli'ydi. Sonraları Ankara'ya yerleşmiş, bir hayli hayat mücadelesi içinden gelmekteydi. Alkolle arası çok iyiydi. Beni de gece yarıları yatağımdan kaldırır, kendisine eşlik etmemi isterdi. Gecedan geriye ne kadar zaman kaldıysa sabahı ederdik. Bazen siyasetten ama daha da çok kendi hayatından söz ederdi.

Yaz tatilimizin en ilginç günleri hafta sonları olurdu. Güzelçamlı İzmir'e yakın olduğu için Cuma akşam üstünden itibaren, insanlar arabalarıyla gelir, çadırlarda hafta sonu tatillerini geçirirlerdi. Bizler de onlarla tanışır, yeni dostlar edinirdik.

Samos Adası

Antik çağda Dilek yarımadasında kurulmuş olan kent devletin parlamentosu Samos adasındaymış. Bu ada bizim tatil yaptığımız yere çok yakındı. Ben sık sık Balıkçı Bahri ile buluşur balığa çıkardım. Balıkçı Bahri, yıllardır balık avladığı bu suları, çok yakın olan Yunan adalarını gayet iyi bilirdi. Bana uzun uzun anlatırdı. Balık avlarken bu adaların çok yakınından geçerdik. Samos adasındaki Beyaz Manastır görünürdü. Geceleri ışıklar içindeki bu adaya Balıkçı Bahri birçok kez gitmiş.

Ege'deki hemen her balıkçı köyünde ve kasabasında anlatılan bir aşk hikayesini de Balıkçı Bahri'den dinledim. 1974 Kıbrıs çıkarması öncesi Samos adasından bir kızı sevmiş Bahri. "Hocam ben mübadele sonrası bu köye geldim. Bu nedenle karşı toprakları, insanların iyi bilirim. Buraya bir baraka yapmama izin verdiler. O günden bu güne balıkçılık yaparım. Samos adası çok güzeldir. İnsanları bize benzer. Yemekleri, evleri, evlerindeki eşyaları bizimkilerden ayırt edemezsin. Ben sevdiğim kızın evine giderdim Samos'ta. Ama sonunu getiremedik. Kıbrıs çıkarması olunca sahil güvenlik çok önlem aldı. Hem bizimkiler, hem Yunanlılar göz açtırmadılar. Ben de sevdalımı bir daha göremedim."

Balıkçı Bahri ile denize açılmak bana terapi gibi geliyordu. Uçsuz bucaksız maviliklerin içinde, bıkmadan usanmadan balıkların peşinde koşmak ayrı bir zevkti. Geceleri balığa çıkmak ise, daha büyük bir keyifti. En ufak bir çıtırtıdan ürperti duyarak, dingin suyun sesini dinlemek, zaman zaman su üstüne fırlayan balıklar, bambaşka heyecanlar yaratıyordu insana. Bahri, bu sulara bazen yunuslarla oyunlar oynadığından bahsederdi. Bahri tüm balıkları özellikleriyle biliyordu. Hangi balık nerede olur, nasıl yakalanır, uzun uzun anlatıyordu. Yaşamım boyunca denizler ve balıklar hakkında bil-mediklerimi Balıkçı Bahri kısa sürede bana öğretti.

Tatil grubumuzu zaman zaman deniz motoruyla gezdirdiğimizde, Samos hakkında Balıkçı Bahri'den öğrendiğimi gruptaki arkadaşlarıma da anlatıyordum. Bu tatil, birbirine dokunacak kadar yakın olan iki ülke halkının kardeşliğini, dostluğunu, bizlere bir kez daha gösterdi.

Tatil sona eriyordu. Otel sahibine boş kalan döneme ait parasını da ödedik. Herkesi mutlu eden bu mütevazı tatil programımızı tamamlayarak Salipli'ye döndük.

Sivas olayları

Ülkemizin en hicranlı, en karanlık, o kadar da üzücü olaylarından birisi de Sivas'ta gerçekleşti. 2 Temmuz 1993 tarihinde, yazarlar, sanatçılar, kal-

dıkları otelde yakıldılar. İnsanlar otelle birlikte yakıldılar. Yanık kokusu ve yanık dumanı yükseliyor, yanık kokusu siniyor Sivas'a. Bu binlerce yıllık orta Anadolu kenti üzerine koyu renk duman yükseliyor, şehrin üzerinde kalıyor. Şehre gölgesi düşüyor, belki de ebediyen kalacak kara bir bulut. Yazarlar, sanatçılar, şairler, ozanlar yandılar. Türkiye'nin yüreği yandı. Hiç bir zaman yaşamak istemediğimiz olaylardan birisi gerçekleşmiş oldu. Sivas, Pir Sultan Abdal'ın memleketi, Sivas Valisi Hızır Paşa halkını inim inim inletirken, zulüm yaparken,

Yürü bire Hızır Paşa
 Senin de çarkın kırılır,
 Güvendiğin padişahın
 O da bir gün devrilir.

diyerek darağacına giden Pir Sultan Abdal'ın memleketi. Bu kez halk, insanları yakmak için toplanmıştı. Bu hiçbir zaman unutulmayacak, unutamadığımız olayı Salihli'de protesto etmek için toplanıyoruz.

Belediye Başkanımız Zafer Keskiner'in başkanlığında belediye toplantı salonunda toplanıyoruz. Tüm siyasi partiler, sendikalar, dernekler, esnaf odaları, ne kadar sivil toplum örgütü varsa toplantıya katılıyor. Toplantıda

Hidayet Karakuş, Sivas olayları anma toplantısında.

akla gelmeyecek öneriler ortaya atılmıştı. Bir sendikanın temsilcisi, kim düşüncesini belirtirse, hemen söz alıp, yürüyelim, şu sloganları atalım, gerekirse duruma göre şöyle yapalım gibi önerilerde bulunuyordu. Amacımız her katılanın imza atacağı bir basın bildirisi çıkartmak olacaktı. Zafer ağabeyin sabırlı ve olgun davranışı ile üç paragraftan oluşan bildiri ortaya çıkmıştı. O zamanki Fazilet Partisi temsilcisinin de imzaladığı, en geniş katımlı bildiri tüm kentte dağıtılmıştı. Ayrıca sessiz bir protesto yürüyüşü de yapılmıştı hatırladığım kadarıyla.

Emekliye ayrıldıktan sonra Salihli'deki bir özel okulda yöneticilik yapıyordum. Çocuklarımıza kitap sevgisi vermek ve kitap okuma alışkanlığı kazandırmak için yazarlardan bazılarını okulumuza davet ederek, kitaplarını tanıtıp, imzalatıp, sohbet ediyoruz. Bu kez Manisalı yazarımız ve çok eskilerden beri tanıdığım arkadaşımız Hidayet Karakuş'u davet ediyoruz. Velilerimiz, öğrencilerimiz, öğretmenlerimiz toplanmıştı. Kitaplar sergilendi. Söz aldım. Sivas yangınında kimlerin yandığını, yakılmak istendiğini, anlattıktan sonra, bu yangından sağ olarak kurtulan yazarımız Hidayet Karakuş'u tanıttım. Çok anlamlı bir sohbet olmuştu. Böylece hem aramızdan ayrılan arkadaşlarımızı andık, hem de yazarımızı tanıttık. Orada bulunan tüm kitapları yazarımız imzaladı; çocuklarımız ellerine aldıkları her imzalı kitapta ve her okuyacakları kitapta, Sivas olaylarını hatırlayacaklardı. Okulumuzda düzenlediğimiz çalışmaya katıldığı için yazarımız Hidayet Karakuş'a teşekkür ederek uzunca yaşama dileklerimizi bildirmiştik.

Tüm ülkemizde sendikaların birleştirilmeleri konusunda çalışmalar sürüyordu. Manisa'da bu amaçla bir toplantı yapılmıştı. Genel yönetim kurulu üyesi arkadaşımız da izlenimlerini merkeze iletmek üzere toplantıya katılmıştı. Başta Salihli Eğitim-iş yönetimi olmak üzere çoğunluk birleşmenin güç kazandırmayacağını, hiçbir sendika ile çatışmadan, zaman içinde bütünleşmenin kendiliğinden oluşacağını savunmuştu. Toplantı sonucunda genel merkezden gelen temsilcimiz, merkez düzeyinde yapılan toplantılarda Manisa şubelerinin burada gördüğüm gibi eğilimlerinin anlatılmadığını söylemişti. Sendikalar birleşmişti. Yeni sendika Eğitim-sen adını almıştı. Eğitim-iş yarım kalan bir hayalim olarak kalmıştı.

Yıllar sonra İzmir

Hapishaneden çıktıktan sonra birçok arkadaşım ile irtibatım olmuştu, ancak bir dertleşme ve haberleşme düzeyinde kalmış buluşmalardı. Parti çalışmalarımızın tamamen durduğu bir dönemdi. Ben tutukluymken buradaki

ilişkileri başka bir arkadaşımın yürüttüğünü biliyordum. Yıllar sonra bir haber geldi. Bilgiyi açıyorum. Sadece buluşma yeri ve saati belirtilmişti. Parola olmadığına göre buluşacağım arkadaşım geçmişten tanıdığım birisi olmaydı. Uzunca bir zaman sonra İzmir'e gidiyorum. Çok dikkat ediyorum. Çok erken gitmiştim. Buluşma yerini çok erken saatlerde buluyorum. Buluşma yerimiz Karşıyaka'daydı. Çok sevdiğim yerdi Karşıyaka. O gün birçok anımı tazeliyorum. Tren istasyonuna çıkıyorum. Tarihî saat yerinde duruyordu. Köşedeki kahve de öyle; bir çay içiyorum. Epeyce eskilere gidip geliyorum. Deniz kenarına iniyorum. Vapur iskelesi aynı canlılığını sürdürüyor. Deniz boyunca yine kafeteryalar sıralanmış. İnsanlar hızlı adımlarla yürüyordu; benim gibi ağır ağır hareket edenler de vardı. Yunus heykellerinin bulunduğu meydanı buluyorum. Tam karşısındaki caddeye doğru çıkıyorum. Burası Çamlık yolu olarak biliniyordu. Burada buluşacaktık. Caddenin sonuna kadar gidiyorum. Buluşma saatim henüz gelmemişti. Tekrar denize doğru yürüyorum. Yunus heykellerinin bulunduğu havuz kenarında oturuyorum. Denize bakıyorum. Deniz bugün çok sakindi. Karşı tarafta çam ağaçlarıyla kaplı yükselen tepeleri görüyorum. İzmir siyasi hareketimizin de en önemli kentlerinden birisi olmuştur her zaman. Ulusal kurtuluş hareketinin de ilk kıvılcımı burada çakılmıştır. Osman Nevres İttihat ve Terakki hareketine üye olmak için kırmızı rengin hâkim olduğu bir odada Kur'an'a el basıp yemin ettikten sonra üyeliğinin gerçekleştiğinin belgesi olan silâhını alıyor. İşte o silâh belinde deniz kıyısında dolaşırken, işgal güçleri bölük, bölük karaya ayak basmaktadır, daha fazla dayanamaz ve beylik silâhını çeker ilk kurşunu sıkar. Heykeli dikilir yıllar sonra Konak Meydanı'na.

Kadifekale üzerindeki bayrağıyla süzülüyor her zamanki gibi. Denize bakarak kıyıda yükselen binalar, denizden gelen hafif ve hoş esintiyi karşılayıp, caddelere doğru gönderiyorlar. Karşıda, Kordon'da çok buluşmalarımız olmuştu. Deniz kenarındaki masalarda çay içilmesine doyum olmazdı. Şimdi de öyledir. İzmir bir hoşgörü şehridir. İzmir bir kültür kentidir. İzmir sıcak bir dostluk, ılıman bir arkadaşlık ve kardeşlik kentidir. Her zaman böyle olagelmıştır. Her zaman böyle olagidecektir. Bu dokuyu bozacak bir güç hiçbir zaman olmayacaktır. Ara sıra saatime bakıyorum zamanı bekliyorum. Meydanda çocuklar koşuşturuyor akıllarına estikçe, özgürce, sevinçle, coşkuyla, neşeyle, çığlık çığlığa denize doğru koşuyorlar; anneleri ellerinden tutuyor. İzin vermiyorlar lacivert renkteki denizle buluşmalarına.

Onca yaşadıklarımızdan sonra, her birimiz yaralıyız, zaten bu buluşmamda yeniden yer altı örgütlenmelerine hız vermeyi düşünmüyorum. Henüz hiç tutuklanmamış, kıyıda köşede yer alan birçok arkadaşımız var. On-

ların konumlarını korumalarını sağlayıp, bizler gibi acı çekmelerini önlememiz gerekir diye düşünüyorum. Yeniden yeni örgütlenmeler üzerinde düşünmemiz gerektiğini tartışmayı düşünüyorum. 141 ve 142. maddelerin kaldırılması konusunda yeni ve farklı mücadele yollarını tartışmayı düşünüyorum. Bu konularda kafa yormamız gerektiğini düşünüyorum. Neler yaşadysak yaşayalım, insanlığın aydınlığa kavuşması, hak ettiği yerde yaşaması konusundaki düşüncelerimizi daha da olgunlaştırarak sürdüreceğimizden kimsenin şüphesi olmasın. Bu davamızın sürmesi için daha güçlü örgütlere ihtiyaç olduğu kesindi. Dünyadan emek-sermaye çelişkisinin kalkmasına kadar sürecek davamızı daha iyi beslemek gerektiğinin bilincindeyim. Bu buluşmanın ne kadar riskli olduğunu bilsem de, hep beraber yeni bir yola koyulmamız gerektiği açısından önemli olduğuna inanıyorum.

Vakit gelmişti, çamlık yoluna koyuluyorum. Gerçekten ismini aldığı çamlar bu yola çok hoş bir görüntü veriyordu. Yola doğru uzanmış dalları, yer yer gölgeler oluşturunuyordu. Yolun solunda büyük bir okulun olduğunu fark ediyorum. Arkadaşım karşıdan geliyordu. Tahmin ettiğim gibi tanıdık birisiydi. Liseden beri süren arkadaşlığımız vardı. Lise dönemlerinde, büyük cınarlar altında, koyu gölgeler altında, askeri gazino bahçesinde ders çalıştığımız arkadaşım. Salihli'nin Keli mahallesinde eski bir yapı olan, çok odalı evlerinde günlerce ders çalışıp, geceleri evlerinde kaldığım arkadaşım. Babası Çerkez'di. Evde bu geleneklere uygun bir hava vardı. Annesi Hatice teyze sakız gibi çarşaf lar sererdi yataklarımıza. Sabahları kalktığımızda giysilerimiz, çoraplarımız yıkanmış, ütülenmesi gerekenler ütülenmiş olarak bizleri beklerdi. Odamızın bir kenarında sini üzerinde kahvaltılık yiyeceklerimiz olurdu. Üniversite yıllarımızda da arkadaşlığımız sürmüştü. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okurken, başaracağımıza inandığımız dünyamızı kurma uğruna, okulunu bırakmıştı. O zamandan bu yana siyasi çalışmalarını sürdürmüştü. Sarıldık birbirimize, kucaklaştık; o vaziyette epeyce dolaştık. İzmir'deydi ancak huzursuzdu. Zor durumdaydı. Hareketin yeniden toparlanması çok zaman alacaktı ve çok zordu. Oğlumu sordu, oğlumu çok severdi. Zaman su gibi geçiyordu, henüz parti çalışmalarıyla ilgili bir şey konuşmamıştık. Gençliğimizden, bu günlere gelinceye kadar yaşadıklarımızı anlatıyoruz birbirimize, bize göre hoş olan şeylerden konuşup, gülüşüyoruz zaman, zaman. Çok arkadaşımızı kaybetmiştik, çok arkadaşımız tutuklanmıştı, çok arkadaşımız kaybolup gitmişti. Hiç bir şey eskisi gibi olmayacaktı, olamazdı. Çok şeyi gözden geçirmemiz gerekecekti. Yeraltı dünyası insanı bitiriyordu, üzerimizde, beynimizde, vücudumuzda, gözlerimizde derin ve ağır bir yorgunluk yaratıyordu. Bizim gibi insanlar, yani

yeraltı çalışmalarını yaşam biçimine dönüştürmüş insanlar, gelebilecek yeni çalışma tarzına nasıl ayak uyduracaklardı. Her şeyin derin bir idealizasyonla algılandığı eski durumdan sıyrılıp, kimseyi kırıp dökmeden, onların mütahiş bir hayat kavgası içinde olduklarını anlayarak, gerçek hayatı anlayarak, yenildiğimiz mücadele tarzından yeni mücadele tarzına taşınmalıydık herkesi. Belki bizleri daha büyük yenilgilerin beklediğini bilmeden. Ancak dünyamızın eninde sonunda adı ne olursa olsun emekten yana, barış ve huzur içinde bir topluma dönüşmesi kaçınılmazdı.

Gözaltıları ve hapishaneleri konuştuk. İstanbul'da, İzmit'te yakın arkadaşlarımız tutuklanıp ceza almışlardı. Geçmişteki acemiliklerimize, yersiz heyecanlarımıza gülüşüyoruz. Bir an önce yeraltından kurtulup, geride kalan arkadaşlarımıza yardımcı olmayı düşünüyoruz. Gençliğimizden beri tanıdığım, geleceğini devrimci hareketlere adanmış eski arkadaşım ile vedalaşıyoruz. Bir dahaki buluşmalarımıza kadar birbirimize başarılar diliyoruz.

TBKP çalışmaları

TKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu ile TİP Genel Başkanı Behice Boran yurtdışında iki hareketin birleştiğini ilân ederek Türkiye Birleşik Komünist Partisi adı altında bir parti kurulduğunu ve bundan böyle bu şekilde mücadele edileceğini açıklamışlardı. Büyük bir heyecan yaratmıştı bu olay. Kamuoyunda da tartışılıyordu. Ancak böyle bir partinin yasal olarak kurulması mümkün değildi.

TBKP çalışmaları için İzmir'de toplantılar yapılmaya başlanmıştı. Bölge çalışmalarını Menderes ismindeki arkadaşımız üstlenmişti. Manisa'da TKP'yi ben temsil ediyordum. Menderes Salihli'ye geldi ve Akhisar'a geçti. Manisa'da TİP kanadını da Hasan Ata Sağlam temsil edecekti. Böylece her iki hareketin birleşmesi çalışmalarını başlatmış oluyorduk. Henüz parti kurulmamıştı. Genel sekreterler de yurtdışındaydı. Ülkeye gelerek 141. madde konusunda fiili durum yaratmak istiyorlardı.

İzmir'in Aliğa ilçesinde belediye toplantı salonunda legal parti ya da TBKP konusunda toplantı yapıyoruz. Eski CHP'den ayrılmış eski milletvekilleri, İzmir ve Ordu milletvekilleri, Bakırçay havzası belediye başkanları, sendikalar, eski kuruluşlardan katılımcılar vardı. Çok iyi konuşmalar oluyordu. O gün Sovyetler Birliği'nde ordu Gorbaçov'a karşı darbe yapıyordu. Moskova parti yetkilisi Boris Yeltsin tankın üzerine çıkarak darbeyi boşa çıkarmıştı. O sırada kürsüde Ankara yöresinden Yusuf Işık konuşuyordu. Aynen şöyle demişti: "Arkadaşlar şu anda Moskova'da yaşanan olaylarda,

darbeciler için ne de olsa bunlar bizim yoldaşlarımızdır, komünistlerdir diye düşünüyorsanız. Söylemeseniz de içinizden iyi oldu, olsun, gibi düşünüyorsanız, aklınızdan geçiriyorsanız bile daha çok demokrasi dersi almamız gerekiyor demektir.” Çok güzel demişti. Çok da güzel söylemişti. Hareketimiz ve bizler artık demokrasi denizlerinde yüzmeliydik.

Haydar Kutlu ve Nihat Sargın ülkemize döndüler, gözaltına alındılar. Siyasi polislerce bir hayli hırpalandılar. O sıralarda parlamento 141 ve 142. maddeler üzerinde çalışıyordu. Bu maddeleri kaldırdı daha sonra. Böylece yıllardır, bu maddelerin kaldırılması mücadelesi bitmiş oldu. Yorgan gitmişti. TBKP kurulmuştu. Tüm ülkede bir an heyecan yaratsa da, daha sonraları kapanıp gitmişti.

Sovyetler Birliği yıkılıyor

Toplumlardaki değişimler hemen öyle bir günde gerçekleşmiyor. Bu kıtapta herhangi bir değerlendirme çok yersiz olur mutlaka. Ama sistemin yıkılma nedenlerinin çok eski yıllardan bu yana geçen zamanda, süreçte olduğunu herkes söyleyebilir. 1917 Devrimi gerçekleştiğinde devrimi yöneten, çok zeki, çok kıvrak, son derece örgütçü Lenin dışarıda olmasına rağmen çok başarılıydı. İçerde devrimci hareketi mükemmel organize eden çok becerikli ve kitlelere hâkim Troçki; dünyada İngilizler Boğazlar'da kalmış, Karadeniz'e geçemiyor, Rus hanedanı ülkeyi yönetemiyor, birçok etken bir araya gelmiş, işte şimdi, işte o an geldi, dediğimiz koşullar oluşmuştu. Devrim sonrası Lenin, Yeni Ekonomi Politikası'nı çizmişti. NEP ne kadar uygulandı. Çünkü Marksizme göre devrimin ileri kapitalist ülkelerde olmasını beklerken yarı feodal, yarı kapitalist bir ülkede gerçekleşmişti. Ne dersek diyelim gerçek olan SSCB'nin yıkılmasıdır.

12 Eylül sonrası dışarıda olan bazı arkadaşlarımız Moskova'da bulunuyorlar. Orada bulunan bir arkadaşımız, her yerde olaylar sürerken neler olup bittiğini anlayamıyoruz. Bizim kaldığımız evlerin karşısında SBKP üyesi işçiler vardı diyor. Onların evlerine gittik ve kapıdan soruyoruz “Yoldaş neler oluyor, durum nedir?” İşçilerin cevabı her şeyi parti bilir deyip, kapılarını kapatıyorlar.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması, tüm dünya sosyalistlerini derinden etkilemişti. Bizim kuşak okumanın peşini bırakmadığı için yeni durumu anlama konusunda çok çaba sarf etmiştir. Düşüncelerimiz daha da güçlenmiştir. Hiç bir güç toplumları geriye götüremez. İster, tarım toplumu, sanayi toplumu, bilgi toplumu deyin, isterseniz ilkel komünal, köleci, feodal, kapitalist, sos-

yalist toplum deyin, toplumların bu nesnel duruma göre biçimleneceklerine inancım sonsuz.

TBKP'nin dağılmasından sonra eski TKP'liler olarak, İzmir, İstanbul, Ankara ve ülkenin her yerinden gelenlerle toplantılar yapıyordu. Genel durum değerlendirilmesi yapılırken, yeni durumu anlamamıza yardımcı olabilecek toplantılar oluyordu. En ortak tavır artık illegal örgütlenmeden uzak, doğrudan Komünist Parti kurulması yönündeydi. En son Ankara toplantısında bu kararımıza uygun çıkış yapılmasında herkes hem fikir oldu. İçişleri Bakanlığı'na Türkiye Komünist Partisi adıyla başvuru yapılacaktı. Bizden önce şimdiki TKP'yi kuranlar başvurdu ve başvuru kabul edildi. Aynı adla ikinci bir partinin kurulma şansı yoktu. Daha sonra bazı arkadaşlarımız, *Ürün* dergisini çıkarmak için çalıştılar. Yine aynı çizgide yayınlar çıkarmak istemişlerdi. Ancak bizim kurmak istediğimiz TKP'mizi kuramamıştık.

Mesleğin sonuna geliyorum

Mesleği, Sivas Ortakent, Manisa Köprübaşı, Manisa Halitpaşa, Salihli Kırveli, Salihli Lisesi gibi okullarda tamamladım. Emekli olduktan sonra bir yıl özel bir okulda yöneticilik yaptım. Geçen zamanda çok öğrencim oldu. Öğrencilerimle bağım hâlâ sürüyor.

İki öğrencim ziyaretime gelmişti. Kendilerini tanıttılar. Birisi matematik, birisi de kimya öğretmenini olmuş. Böyle olunca uzunca bir zaman meslek üzerine konuştuk. Öğrencilerim mesleklerini çok seviyorlardı. O zaman bir sorun olmuyor, başarılı olacaklarına inanıyorum. Öğrencilerime, meslekteki tecrübelerimi anlattım. Bir ara “Benim öğretmenliğimi nasıl hatırlıyorsunuz?” diye öylesine sordum. Hiç beklemeden hemen “Hocam biz sizin dersinizde insan olduğumuzu hatırlardık.” dediler.

Bu meslekteki yirmi yedi yılımın özetiydi.

İstanbul

İstanbul! Bizim gönlümüzdeki başkent. Sultanahmet Meydanı'nda dinleniyorum. Bir yanımda Sultanahmet Camisi, bir yanımda Ayasofya... Her ikisine de bakmaya, gezmeye doyamazsın. Topkapı Sarayı, yıllarca gezerek dört yüz yılın nasıl geçtiğini ancak anlayabiliriz. Mütevazı yapılar, nelere, hangi olaylara tanık oldular, saymakla bitmez. Hazine dairesi, mutfak, köşk denilen küçük yapılar ancak kapılarındaki ve pencerelerindeki işlemler mükemmel. Harem kim bilir ne kadar genç kızın hayatını bin bir tehlike

içinde geçirdiği yer. Dar koridorlar, küçük kapılar. Buralarda yaşayan, ölüm korkusuyla yatıp kalkan sultanlar, şehzadeler. Bir zamanlar devletin siyasetine yön vermiş harem. Hüzünlenen, üzülen insanlarımızın yanı sıra öylesine gezen insanlarımızı da izliyorum.

Balkan dillerini bilen, henüz çocukken Manisa'da bir kadının evlatlık aldığı, Kanuni'nin çocukluk arkadaşı Makbûl İbrâhim Paşa Sarayı'nı geziyorum. Maktûl İbrâhim Paşa oluncaya kadar etrafında olup biten oyunları düşünüyorum.

Divanyolu'nda yürüyorum. Sağlı sollu medreseler şimdi nargile salonu olmuş. Padişah türbeleri. Devasa mezarlarının yanında minicik şehzadeleri çoğunluğu daha bebekken boğdurulmuş. Şeyh Bedrettin ve yazarlarımızın, devlet adamlarımızın mezarları. Beyazıt Meydanı'na geliyorum; ellerinde kitaplarıyla yere uzanmış gençlerimiz gözümün önüne geliyor. İstanbul Üniversitesi'nin tarihi giriş kapısına bakıp, bir zamanlar bu kapı üzerinden polisler seslenen Deniz Gezmüş aklıma geliyor. Aksaray'a iniyorum. Oradan İstanbul'un tarihi dokusunu bitirme pahasına yapılmış Vatan Caddesi'nden yürüyüp surları geçip, Eyüp Sultan'a gittim. Haliç kıyısından Eminönü meydanına geldim. Hemen üstünde yer almış Bab-ı Ali isyanlarını, suikastlarını hatırladım. Eminönü meydanında toplanan işçilerimize o zaman geçit vermeyen Galata Köprüsü'nü geçip, Yüksek Kaldırım'ı tırmanıp, İstiklâl Caddesi'nden Taksim'e geldim. Taksim anıtındaki figürleri inceledim. Bir taksiye atlayıp, Bakırköy'e döndüm.

Bakırköy Özgürlük Meydanı

Bakırköy Özgürlük Meydanı, Bakırköy'ün en çok beğendiğim yerlerindendir. Burada adına yakışır manzaralarla karşılaşmak her zaman mümkündür. Sol yakalarına parti rozetlerini takmış gençler, biraz kaşları çatık, biraz sakalları uzamış, üzerlerinde parkaları, montları, kadife pantolonları, genellikle koyu renkli giysileri ile bu meydanda görülürler. Ayaklarında botları, yakalarında bir kısmını arkalarına attıkları daha çok kırmızı renkli atkılar ile meydana özel bir hava veriyorlardı. Yanlarında kız arkadaşları, ayaklarında botlarıyla, üzerlerindeki mont ve kadife pantolonlarıyla, dudakları rujsuz, saçları tokalı, atkuyruğu yapılmış, yüzleri hafiften solgun, sade, mütevazı, tırnakları boyasız elleriyle gazetelerini başlarının üzerinde havada tutuyorlardı. Etraflarından geçenlere bakarak. Daha çok erkekler gazetelerinin ismini söylüyor, gazetelerinin tanıtımını ve hangi yolda yürüdüklerini bağırarak anlatıyorlardı. Buradakilerden başka, çevrelerinde sessizce olup biteni

izleyen, olağandışı bir durumda nasıl davranacaklarını kararlaştırdıkları arkadaşları vardır mutlaka. Meydandaki insanlar her günkü davranışlarını sürdürüyorlardı. Satıcıların sesleri bazen gazete satan gençlerin sesini bastırmasına rağmen meydanın bugünkü egemenleri gençlerdi. Etraflarında onları izleyenler, dinleyenler ve gazete alanlar olduğu gibi hiç umursamadan geçip gidenler de vardı. Gençler kendilerinden çok eminler, kendilerine güvenleri çok yüksek. Gazetelerini almayan insanların ya da onlara ilgi duymayan insanların bu davranışlarını umursamadıkları her hallerinden belliydi. İçlerinde birisi biraz öne çıktı, sağ yumruğu sıkılıydı. İki arkadaşı kollarından tutup, arkadaşlarını ortadaki çiçeklerin kenarındaki beton yükseltiye çıkardılar. Esmer, hafif sakallı, uzunca boylu genç, heyecanlıydı. Sıkılı sağ yumruğunu havaya kaldırdı, çok güzel bir ses tonuyla ve yumruğuyla havayı döverek,

Hayat denilen kavgaya girdik
 Çelik adımlarla yürüyoruz
 Biz bu karanlık yolun sonunda
 Doğacak güneşi görüyoruz.
 Dağları aşiyor, bak yakınlaşıyor
 Kızıl yıldız hep koşun
 Bu bir rüya değil,
 Bu bir hülya değil, yıldızıdır kurtuluşun.
 Kara deryalarda bir fenersin,
 Senin ışığında yürüyoruz.
 Biz bu karanlık yolun sonunda
 Doğacak güneşi görüyoruz.
 Fabrikalarda biz, tarlalarda biziz,
 Biziz hayatı yaratan.
 Din farkı bilmeyiz, dil farkı bilmeyiz, sanki doğduk bir anadan.
 Anamız amele sınıfıdır, Yurdumuz cihandır bizim.
 Hazırlandık son kanlı kavgaya, başta bayrağımız sosyalizm.
 Bayrağını yükselt, daha daha yükselt, yükselt bayrağı yukarı,
 Bu güne vuralım, yarını kuralım,
 Kaldıralım sınıfları.

marşını söyledikten sonra, arkadaşlarının yardımıyla indi ve sessizce dağıldılar. Durumdan etkilenenler de ağır adımlarla dağıldılar. Heyecanlarını ve inançlarını gözlerinden okudum hepsinin. Ne yaptıklarını, ne yapmak iste-

diklerini biliyorlardı. Yürüyecekleri yolun kolay olmadığını biliyorlardı. Bu yolda nelerle karşılaşacaklarını, önceden yaşamışların hikâyelerini okuyarak ya da dinleyerek öğrenmişlerdi. Acılarla, hüznlerle, sevinçlerle, coşkuyla dolu bir hayat bekliyordu onları. Ben de arkama bakmadan, biraz üzülerek, biraz hüznlenerek, biraz heyecanlanarak, biraz duygulanarak, biraz geçmişe doğru uzanarak, biraz da umutlanarak meydandan ayrıldım.

Son söz

Hiç hak etmedikleri acıları, üzüntüleri yaşatmama rağmen, her zaman bana destek olan; babama, anneme, eşim Derya'ya ve çocuklarım Onur Güneş ve Başak Gül'e ne kadar teşekkür etsem az.

Mehmet Çakır ve eşi Derya Çakır

Mehmet Çakır ve Necati Kur

Salihli ve civarı "Birlik Dayanışmacı" öğretmen arkadaşları